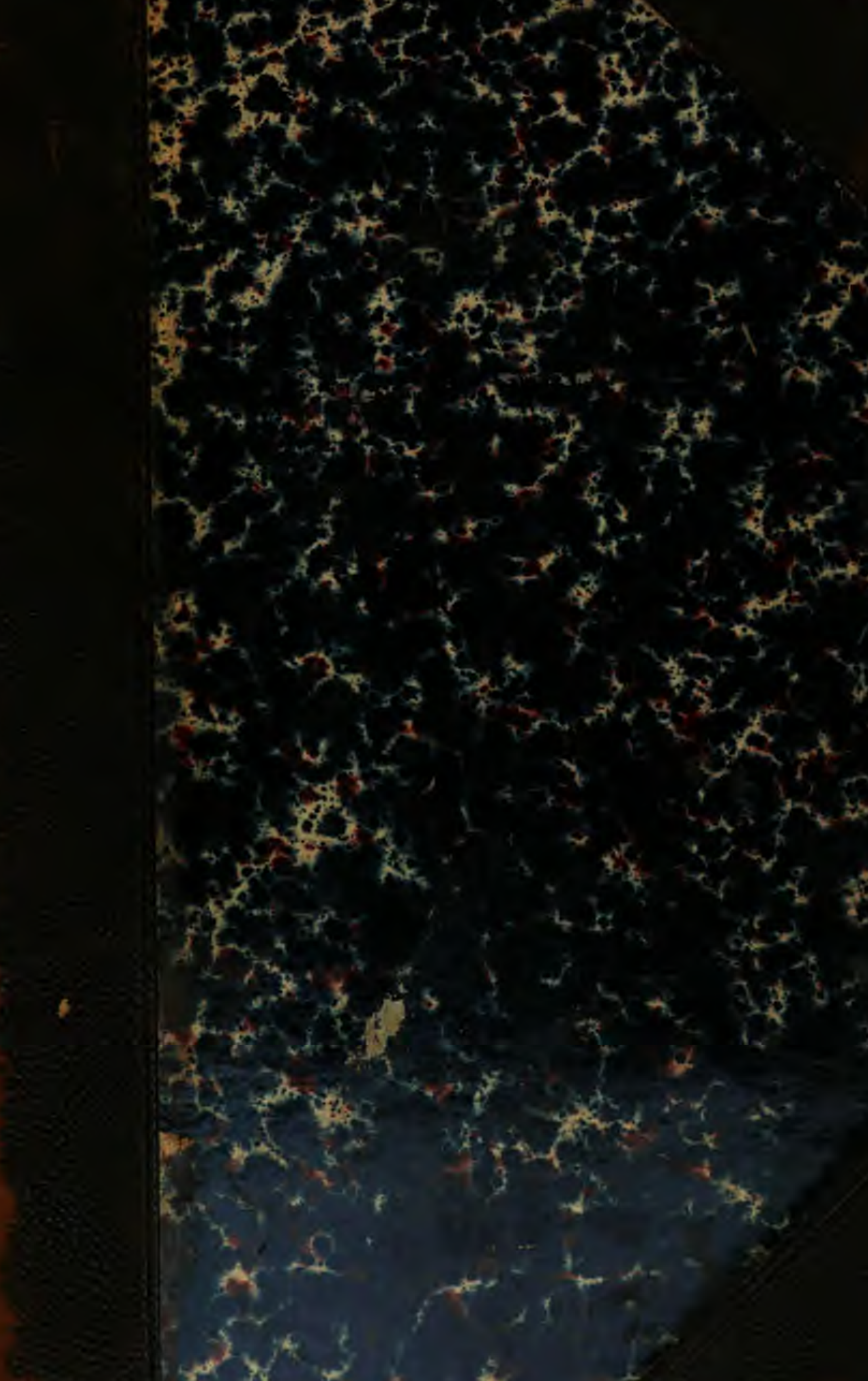

UTGIFVET

AF

NYLÄNDINGAR

X

HELSINGFORS 1891

Hjalmar Neiglick

ALBUM

UTGIFVET

AF

NYLÄNDINGAR

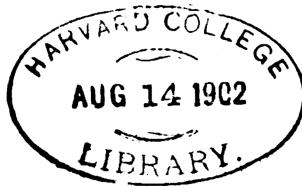

X

HELSINGFORS 1891

WASENIUSKA BOKHANDELN
(i distribution)

TRYCKT Å HELSINGFORS CENTRALTRYCKERI.

FOTOTYPIER OCH NOTTRYCK Å G. ARVIDSSONS ATELIER.

Innehåll.

De med en * utmärkta styckena äro i bunden stil.

Hjalmar Neiglick.

När den första underrättelsen nådde vännernas krets, att Hjalmar Neiglick gripits af en febersjukdom, som plötsligt tvungit honom att afbryta sin rastlösa värksamhet på alla de fält, som voro hans och där vi alltid vant oss att se honom i teten, kunde väl knappast någon värja sig för en pinsam aning om en stundande bitter sorg, och dock var det ingen, som ville och kunde förmå sig att tro, att aningarna så snart och så obevekligt skulle besannas. Detta bräckliga nervsystem, som så sällan förr vägrat lyda hans outtröttliga andes befallningar, det kunde icke motstå sjukdomens smygande gift, och han bröts, just då han hälst velat lefva och då han behöfts som bäst.

Två år hafva nu förrunnit, sedan han bäddades i sin blomstersmyckade graf, följd af ett deltagande så allmänt och stort, en sorg så bitter och oskrymtad, att knappast ett otvetydigare vittnesbörd kunnat ges om den plats hans korta lifsgärning förvärfvat honom i hundrade hjärtan. Sedan dess har lifvet gått fram som förr, njugt på glädje och rikt på smärta, nya arbetare ha trädt i luckorna efter dem som stupat, och för vännerna ha nya sorger i någon mån fördunklat minnet af den sorg,

som då för mången syntes outplånlig. — Men för dem, som en gång känt Hjalmar Neiglick, som en gång i vänskap trykt hans trofasta hand och värmts af hans glödande, intelligenta entusiasm, skall hans minne aldrig dö, och en skugga af vemod skall alltid blandas i det leende af välbehag, som lyser upp kamraternas anleten hvar gång hans namn blir nämdt.

Han föll undan just vid den tid, då molnen, som redan länge hopats vid fosterlandets östra horisont, började ösa sina första förrädiska skurar, hotande med fördärf den fredliga utvecklings fält, där han var en af arbetets självskrifna ledare. Just då detta land, som han älskade högre än alt, mest hade af nöden hvarje oförskräkt hjärta och hvarje modig hand, då kallnade hans hjärta, och den hand, som aldrig förr tröttnat att föra ädla vapen i strid, när hälst det gälde ädla intressen, den hade stelnat.

*

Hjalmar Neiglick föddes i S:t Petersburg, där hans fader, Alexander Neiglick, förestod Finlands banks kontor, den 28 juni 1860 [1]). Redan vid tio månaders ålder förlorade han sin mor, född Tennberg, och då sän-

[1]) Den uppgift, som synts i de flesta minnesteckningar öfver N., att han var född i Impilax socken, härflyter ur hans första och kanske enda osanning i lifvet. — Då han som nio års gosse första gången kom hem från skolan, bekände han ångerköpt för sin fostermor, att han på tillfrågan om sin födelseort uppgifvit Impilax, emedan han ej „täktes“ säga, att han var född utom Finland.

des han till Impilax socken i östra Finland för att vårdas och uppfostras af sin faster, enkefru Edla Komonen, som alt ifrån denna tid med aldrig tröttnande kärlek skötte sitt åtagna moderskall och gjorde det så, att Hjalmar Neiglick aldrig under sitt lif ett ögonblick behöfde känna saknaden af en mor. Det var hennes förtjänst — och säkert hennes bästa lön — att han gick genom lifvet med prägeln af en, som vuxit upp i kärlekens solljus. Och mera än mången mor fick hon dela hans barndoms sorger och fröjder såväl som hans korta mandoms motgångar och triumfer — han glömde henne aldrig, och ett af hans sista ord på dödsbädden var ett vemodsfullt tack till henne.

Äfven till sin far, en af dessa vänsälla, sympatiska naturer, som aldrig tveka att »kläda af sig rocken» för en nödställd kamrat, stod Neiglick i det bästa förhållande af fullt och ömsesidigt förtroende. Ehuru åtskilda större delen af lifvet, underhöllo de genom en liflig brefväxling det andliga samband, som först döden bröt. Bankdirektör Neiglicks varma tillgifvenhet för fosterlandet hade aldrig svalnat, fastän hans värksamhet höll honom bunden utom dess gränser, och om detta lands intressen, om det andliga lifvet vid högskolan, hvilken han själf hade tillhört, var det som han mest älskade läsa i sin sons liffulla bref och höra vid deras korta sammanträffanden.

Sålunda bidrog alt i Hjalmar Neiglicks omgifning och uppfostran till att hos honom utveckla den ärfda kärlek till människorna, till bildning och fosterland, som för honom var kännetecknande.

Redan från hans tidiga barndom finnas några drag, hvilka röja samma hjärta och sinnelag, som lifvets stormar aldrig fingo tillfälle att utplåna.

Ett par af de många episoder hans gamla faster berättat från denna tid — äro så karaktäristiska, att de ej kunna förlora på att omtalas.

Hjalmar hade ännu icke hunnit fylla sitt tredje år, då han såg sina första späda pojkdrömmar förvärkligas i — en ny kostym med byxor, hans stolthet och förtjusning. En dag väktes fastern ur sin middagsslummer af att unga Hjalmar puffade henne i ryggen, sägande: »stig fort upp och ge mig kläder, jag fryser så»!

När hon vände sig om, ser hon Hjalmar sprittande naken framför sig.

På sin häpna fråga om orsaken till denna paradisiska situation får hon till svar:

»Ge mig först kläder, jag fryser så, sedan skall jag berätta — jo, ser du det kom en liten tiggargosse i köket, han var så rysligt smutsig och trasig, nu har jag tvättat honom och klädt på honom mina kläder, och nu är han så nätt».

När fastern går i köket, finner hon där en liten parfvel glad och förnöjd i Hjalmars nya kläder — hans egna lumpor lågo på golfvet bredvid — och gossen var randig som en liten zebra i sitt fortfarande betydligt smutsiga ansikte.

»Men huru ser han ut, huru har du tvättat honom»?

»Jag doppade handen i vattensån och tvättade honom så, men han tyckes ej vara riktigt ren ännu, så det är bäst du tvättar om honom», svarar Hjalmar helt förnöjd.

En annan gång — det var julafton — hade julbocken kommit i päls och bara fötter med Hjalmars första julklapp. Just då han, sittande på golfvet, skulle till att öppna pakettet, började det att koka i halsen på honom, och läggande pakettet ifrån sig, drog han snyftande stöflarna af. »Snälla julbock», ropade han, »du har så lång väg att gå och du fryser med dina bara fötter i snön, tag mina stöflar!»

Det var med detta hjärtelag han gick genom lifvet.

Vid nio års ålder hämtades Hjalmar Neiglick till Helsingfors för att söka inträde i dåvarande normalskolans svenska afdelning, men på grund af bristfällig teoretisk kunskap i finska språket blef han afvisad och intogs i stället i den finska afdelningen, där man den tiden ej var så nogräknad, blott elevfrekvensen ficks att stiga. Men efter några få veckors skolgång blef han allvarsamt skadad i ett »krig» på skolgården och måste stanna hemma hela läseåret. — Följande år sökte och vann han inträde vid den svenska afdelningen, men hade icke häller nu hunnit mera än några veckor af terminen, då han föll från ett gymnastikredskap och tvangs att åter försumma ett läseår.

När han omsider kunde begynna sin skolgång igen, blef han strax i början af terminen nedflyttad från sin ursprungliga plats och såsom »ovanligt dum» placerad bland de allra sista på klassen. Men redan efter några dagar

insåg läraren sitt misstag och flyttade honom upp bland de första, i det han profetiskt sade: »och den platsen kommer han att behålla!»

Men ej ens den platsen fick han behålla, ty han blef snart nog den allra första, och såsom den första dimitterades han till universitetet om våren 1879.

Redan under skoltiden kom Neiglick att spela en ledares roll, i det han såväl i egenskap af primus på sin klass som såsom ordförande för de högre klassernas »konvent» var den, som förde kamraternas talan. Dock hade han redan då sina afundsmän bland dessa, dels troligen beroende på denna ålders obenägenhet att erkänna någon för sin ledare, dels kanske emedan hans självmedvetna andliga kraft och obändiga energi redan då liksom senare af en och annan orätt tolkades såsom egenkärlek och hersklystnad. Äfven af några lärare, hvilka hade svårt att erkänna en intelligens, som så litet passade in i de »snälla gossarnas» kategori, och icke kunde förlika sig med en »primus», som så afvek från den traditionella primustypen, var han illa sedd. Sålunda blef han en gång dömd att utstå tolf timmars karcerstraff, emedan han på sin klass' vägnar trädt i häftig opposition mot en hetlefrad gammal lärares godtycke. Några andra kväsningsförsök blefvo också gjorda, men strandade helt och hållet mot Neiglicks aldrig kufvade frihetsbegär och mod att stå för det han ansåg vara sin rätt. Det gick en gång så långt, att han nästan var besluten att begära sitt skiljebetyg, men om minnet ej sviker, var det skolans in-

telligenta ledare, hvilken alltid visat sig förstå sin ungdom och taga den rätt, som då fick hans kränkta sinne att lugna sig.

Ett drag från skoltiden, karaktäristiskt för Neiglicks ömtåliga rädsla för att ej bli ansedd som en fullblodig son af detta land, må ännu nämnas.

Då det på skolans femte klass gälde att välja mellan studiet af ryska och grekiska, hade han först valt ryskan. Men redan efter trenne veckor kom han en dag och anmälde för sin faster, att han ändrat beslut. Läraren i ryska hade berömt hans uttal och sagt, att man nog kunde höra, att han härstammade från Petersburg. Han läste aldrig mera ryska!

Samma vår Neiglick blef student bereddes honom tillfälle att resa utomlands, och han tillbragte tre månader i Schweiz och tvänne i Paris. I denna stolta, glada världsstad med dess spirituella lif, dess smekande språk, dess vetenskap och dess konst fann hans sällspordt vakna intelligens sitt rätta element. Han njöt i fulla drag af alt, hvad han hörde och såg, med hvarje por sög han in den esprit, som syntes ligga i luften, som mötte honom i tidningarna, i biblioteken, på föreläsningarna, i teatrarna och i de kretsar af konstnärer och unga vetenskapsmän, där han mottogs med förstående sympati och oförställd vänskap. Det var då som hans medfödda intresse för den dramatiska konsten först väktes till fullt lif, och det var i Théâtre-Français och Odéon, som han lade grunden till det gedigna förstående af denna konst, som, sedan utveck-

ladt genom studier och fortsatta iakttagelser, gjorde honom till en teaterkritiker, hvars omdöme vägde tyngre än någons i detta land. Samtidigt inhämtade han det franska språket och gjorde det så väl, att han vid hemkomsten efter endast fem månader af sin vän och före detta lärare lektor Biaudet föreslogs till vikarierande lärare i franska vid reallyceum i Helsingfors.

Det är mången som minnes, med hvilken elegans och på hvilket klingande, smidigt språk han plägade memorera några af Coquelins världsberömda monologer vid många af de soaréer, där han alltid var redo att på uppmaning glädja sällskapet med sin aldrig sinande talang. Ty det var det egendomliga med Neiglick, såsom universitetets rektor yttrade i sina minnesord öfver honom vid en terminsinskription, att han med vetenskapsmannens grundliga allvar förstod att förena den fulländade världsmannens uppträdande och skick.

*

Efter hemkomsten till fosterlandet egnade sig Neiglick till en början åt estetiska studier, men vände snart nog alt mera sin håg åt den vetenskap, som skulle bli hans — filosofin och enkannerligen psykologin.

När han egentligen studerade, vet ingen människa, ty han var öfveralt: i kamratsällskap och på baler, på teatrarnas parkett och i deras foyer'er, på skridskobanan, där han rörde sig med öfverlägsen skicklighet, och på tidningarnas redaktionsbyråer. — Redan mycket tidigt, såsom

alldeles ung student, hade han skrifvit resebref till Helsingfors Dagblad. För denna tidning och dess ledande män hyste han stor respekt, och de s. k. liberala idéerna, som dagbladspartiet monopoliserat, tilltalade lifligt hans unga, känsliga sinne. Att stryka från programmet språkfrågan, denna tärande parasit på fosterlandets ädlaste kraft, och att förena alla söner af detta land till gemensamt arbete och gemensam strid för vårt folks utveckling till full jämbördighet med västerlandets kulturnationer, denna sak syntes honom så lätt och naturlig, och det parti, som uppstält ett sådant mål, hade all utsikt att få räkna honom bland de sina.

Men det räkte blott en mycket kort tid, tils han insåg, att striden blifvit förd öfver på utopiernas mark och att just det, som man ville resonnera bort, med aktualitetens rätt pockade på uppmärksamhet. Hans dådkraftiga sinne fordrade handling, och därför vände han sig snart nog ifrån det politiska svärmeri, hvilket, om än så sympatiskt, dock ej syntes motsvara den förhandenvarande situationens kraf.

Till bestämmandet af den hållning han kom att intaga till de fosterländska frågorna bidrog väl i icke oväsentlig mån hans inträde i den nyländska studentafdelningen. Ehuru född långt utom Nyland, hade han tillbragt sin ynglingaålders bästa tid i Helsingfors och dess omnäjd, här hade han gått i skola och här förvärfvat sina vänner. Han kände sig såsom nyländing till hjärta och själ, och han mottogs med öppna armar i den kamratkrets, där han

för hvarje år som gick förstod att göra sig mera afhållen och som hvars uppburne ledare han stod vid sin död.

I och genom denna krets kom han i liflig beröring med en mängd af det svenska partiets yngre och mest entusiastiska adepter och äfven med många af de äldre. Den man, som redan innan den nyländska afdelningen legaliserats, under den tid då afdelningsinstitutionen var upplöst, varit den ledande och organiserande anden inom denna kamratkrets, Axel Olof Freudenthal, stod ännu kvar såsom afdelningens kurator, då Neiglick blef student. Han trädde visserligen ej då mera i någon intimare beröring med de yngsta elementen inom afdelningen, men medvetandet om hvad han inom densamma värkat för det svenska språket och den svenska nationaliteten och för den gemensamma hembygd, som var alla så kär, detta medvetande stod kvar jämte den vördnadsfulla beundran för en man, som in i ålderns höst ej ett ögonblick svikit sin ungdoms ideal och ej ett ögonblick tviflat på den rättmätiga sak, åt hvilken han vigt sitt lif.

Neiglick var en af de få unga, som då mera vann lyckan af Freudenthals närmare bekantskap, och oaktadt olikheten i ålder, lynne och åskådningssätt trädde han till honom i ett förhållande af förstående, hjärtlig sympati, som säkert till stor del bidrog till att han så snart och så hängifvet slöt sig till det svenska parti, som han ända till sin död var lika hängifvet trogen.

Efter Freudenthal upptog Axel Lille ledareskapet för den nyländska afdelningen, och äfven till honom trädde

Neiglick i ett nära vänskapsförhållande, som under årens lopp alt mera befästades vid gemensamt arbete i publicitetens tjänst. — Ty till publiciteten stod hans håg, och det blef, sedan »dagbladismens» doktriner ej mera kunde värma hans sinne, i Nya Pressen som han utvecklade sin bländande publicistiska talang.

Dock glömde han aldrig sin gamla sympati för Helsingfors Dagblad och dess ledare, till och med då han på sätt och vis var deras motståndare. Ännu långt efter det Dagbladet upphört att existera, talte han ofta med värme om den värdiga gentlemanna-ande, som städse karaktäriserade detta blad.

Sin publicistiska karrier begynte Neiglick egentligen det år, då den beryktade svenska föreläsaren Carl von Bergen gästade Helsingfors, hitkallad af några intresserade för att tala om »framtidens kristendom».

Entusiastisk för alt, som syntes föra någon friskare fläkt af upplysning och frihet till vårt land, slöt sig Neiglick strax till dem, som här hyllade den svenska föreläsaren, churu, det må genast sägas, han på långt när icke delade dennes uppfattning och åskådningssätt i den fråga det gälde. När då, under den häftiga agitation, som uppstod mot denna förmenta omstörtare af »vårt folks dyrbaraste egendom», dess statsreligion, några professorer och en docent vid universitetet uppträdde med en kvasi-vetenskaplig broskyr, i hvilken de med tyngden af sin auktoritet förklarade von Bergen för en humbug, som jonglerade med vetenskapens resultat för att slå blå dunst

i ögonen på en lättrogen allmänhet, och samtidigt protesterade mot en icke fackmans rätt att använda vetenskapliga teorier till stöd för sina uttalade lärosatser, då uppträdde Neiglick på arenan, lågande af ungdomlig harm. I några ljungande artiklar, hvilka han sedan utgaf samlade i broskyrform, trädde han, den unga studenten, upp emot fyra universitetslärare och tillbakavisade hvad han kallade ett medvetet skrymteri, paradt med vetenskapligt högmod. Segern blef hans, ty en gensaga hördes aldrig af.

Långt senare, då hettan lagt sig, kände han dock samvetskval gentemot en af sina motståndare, hvars motiv han insåg sig ha dömt orättvist strängt, och han fick ej ro, innan han själf gått till docenten Vasenius och bjudit handen till försoning, ett anbud som mottogs lika hjärtligt som det var menadt.

Denna polemiska början af Neiglicks tidningsmannabana var i viss mån karaktäriserande för fortsättningen. När hälst han spårade något vrångt, ett attentat mot sanning och upplysning, var hans skarpt skurna penna redo till hänsynslös strid. Inom publiciteten som i kamratlifvet gälde för honom den åsikt, som han ofta uttalade, att den vackra principen att »aldrig blanda sig i andras angelägenheter» altför ofta blott är en täckmantel för egoism och indolens. Där orätt skedde, vare sig offentligt eller privat, vare sig det gälde honom själf eller någon, som stod honom mer eller mindre nära, där högg han in utan betänkande och utan fruktan för de skråmor, som hotade hans eget skinn.

Faran flydde han så litet, att det snarare såg ut, som om den frestat honom.

Dock är det icke såsom stridsman inom publiciteten som han lämnat oss sitt oförgätligaste minne. Den varaktigaste lagern skar han sig i egenskap af domare öfver literatur och dramatisk konst, en uppgift som han skötte med sådan insikt, sådan genialitet och sådan brinnande håg, att hans plats på detta område skall blifva svårare att fylla än kanske på något annat.

Hvad vår spirande inhemska literatur förlorat i honom, är icke lätt att uppskatta. Han var de unga författarenas personliga vän och på samma gång deras omutligaste tuktomästare, det var hans egendomliga konst att kunna vara på samma gång subjektiv och objektiv, och det var därför som han allra strängast handskades med den författare, som personligen stod honom närmast.

Sin första literaturkritiska värksamhet utöfvade Neiglick utom tidningsprässen, i det intima kamratlifvet. Det var sommaren 1882, då några unga män slagit sig i hop för att bo och arbeta tillsammans på Orrby i Borgå natursköna skärgård.

Studierna skredo icke långt fram den sommaren, men så mycket mera diskuterades och resonnerades det om alla världens ting, främst om fosterlandets brännande frågor och om literatur. Ofta ljödo våra hetsiga stämmor långt ut i den stilla sommarnatten med föga hänsyn för vårt fredliga värdsfolks ro, stundom hade vi redan krupit till kojs efter en liflig debatt, när någon rusade upp ur

sängen för att slunga ännu ett sista slående argument i ansiktet på den tröttnande motståndaren; så flammade striden upp på nytt, och det hände ej sällan, att himmeln redan länge rodnat i öster, innan dess stormiga böljor lagt sig.

En af bolaget var Karl August Tavaststjerna, redan sedan yngre år Neiglicks vän, som följt med oss ut för att i lugn och ro redigera och komplettera sin första diktsamling. Han var den enda af sällskapet, som egentligen arbetade, och han arbetade under ett strängt regemente. Efter hand som dikterna flöto ur hans flitiga penna, underkastades de omedelbar kritik, ungdomlig och välment, men skoningslös. Vid långa svala skogspromenader, under härliga seglatser öfver glittrande fjärdar, när skämtet och skrattet och sången och glammet för några ögonblick tystnat, deklamerade Tavaststjerna alstren af den senaste nattens vaka. Var det bra, så hälsades det af enstämmigt jubel, gillades det ej, så bröt kritiken ohäjdadt lös utan afseende på författarens bäska miner och stundom rätt ilskna protester. Det behöfver ej sägas, att det var Neiglick, som ledde attacken, och att han sällan tog tillbaka den dom han fält, om än så sträng. Och resultatet blef vanligen, att Tavaststjerna gick hem och tog sin pegas i upptuktelse; hans enda revanche var att skrifva en »nidvisa» om oss, som han kallade »konstens veterinärer». En sådan nidvisa, gillad med acklamation, blef till och med intagen i diktsamlingen.

Om någon gång areopagen ej var enig, så sträktes seglen på slupen »Skuld», och vi reste ut för att vädja till högre instans, som representerades af Albert Edelfelts gästfria hem vid Haiko fjärden.

Här stiftade Neiglick först Edelfelts bekantskap, en bekantskap som sedan blef vänskap och som var honom mångfaldt nyttig, ej blott genom det rika utbyte af idéer och synpunkter i alt hvad beträffade konst, som denna vänskap förde med sig, utan ock genom den intima beröring med många af literaturens stormän — såsom exempel blott Georg Brandes och Björnson — hvilken Edelfelt förmedlade.

Under denna sommar på Orrby var det först som Neiglick blef och kände sig vara fullt naturaliserad nyländing. Här stiftade han bekantskap med skärgårdens raska och sympatiska folk, och här lärde han sig älska dessa klippor och holmar och fjärdar, utan hvilkas sällskap han aldrig mera rätt kunde trifvas en sommar.

Vår glada kampanj slutade dock ej så väl som den börjat. I några fiskarekojor på Emsalö hade utbrutit skarlakansfeber, och Neiglick hade ej varit den han var, om han icke med ifver och ömhet tagit vård om de sjuka. Vid sina besök i kojorna ådrog han sig själf smitta, och yrande fördes han in till Helsingfors, där han dock under sin fostermors ömmande vård snart nog återvann hälsa och krafter till det arbete, som nu skulle begynna på allvar.

Ty fastän han deltog i alt och syntes öfveralt, i finska teatern som i den svenska, på nyländska afdel-

ningens möten, dem han sällan försummade och där hans stämma hördes oftare än någon annans, och på studentkårens allmänna sammankomster, i enskilda sällskap och i publika, fastän han alltid hade brådt men aldrig var förhindrad, om det så gälde glädje eller allvar, så fann han dock tid nog att grundligt lägga sig in i de vetenskaper han valt för sitt studium.

På filosofiska föreningens möten saknades sällan hans lifliga inlägg i debatten, och han gaf sig ej alltid tid att tänka på, om det var en professor eller en ung student, som uttalat de åsikter han med lif och eld bekämpade.

Dock hyste han för sin lärare, professor Rein, en vördnad, som stundom hade sken af beundran, och fastän han redan tidigt kom att intaga en väsentligen afvikande ståndpunkt i vetenskapen såväl som i politiken, var det aldrig utan den djupaste respekt han talade om denna lärare. Det låg öfver hufvud i Neiglicks ridderliga natur att aldrig med bitterhet bedöma en motståndare, så länge han ej trodde sig hafva skäl att misstänka små eller låga motiv, och det var därför som eftermälet om honom ljöd lika varmt från motståndarnes som från vänners och meningsfränders led.

Den ståndpunkt inom den filosofiska vetenskapen, som Neiglick förfäktade under hela sin vetenskapliga karrier, hade han klar för sig redan då, när han såsom ung student på filosofiska föreningens möten med bestämdhet opponerade mot metafysikens rätt att söka afgöra spörsmål på själslifvets område.

Han betraktade psykologin såsom den enda fullt hållbara kärnan inom denna vetenskap och han ansåg, att psykologin måste studeras på rent empirisk grund enligt naturvetenskaplig metod och utan metafysikens tillhjälp.

Hans inlägg i de heta debatterna om själens väsen och viljans frihet, hvilka frågor denna tid stodo främst på dagordningen vid den filosofiska föreningens diskussionsmöten, fingo därför karaktären af energiska protester mot alla försök att afgöra hithörande fenomen med tillhjälp af andra faktorer än dem, som lämnades af erfarenhet och observation.

På våren 1884 hade studierna ändtligen avancerat så långt, att han ansåg sig mogen för examen. Dessförinnan hade han såsom gradualafhandling skrifvit en uppsats, »Lagen om orsak och värkan», hvilken belönades med Consistorii academici pris och blef trykt i »Album utgifvet af nyländingar».

Den dag han på kvällen skulle tentera sitt hufvudämne, filosofin, föreslog han några vänner att resa ut till Alphyddan och äta middag för att, som han tykte, före den afgörande stunden riktigt klara sin hjärna från tentamenspluggandets deprimerande inflytande. Det blef en angenäm middag, uppsluppet glad och utan tanke på kommande sorger, såsom alltid då Neiglick var själen, och när den utsatta timmen nalkades, sprang han ned i sin väntande droska och vinkade kamraterne ett gladt au revoir!

Efter några timmar träffade vi honom igen för att lyckönska honom till en i alla afseenden »angenäm och intressant tentamen».

Såsom andra laudatursämne hade han valt estetiken, det öfriga var mer eller mindre bisak, och på vintern 1885 var han filosofiekandidat med epitetet »admodum dignus».

Nu var stunden kommen för Neiglick att söka förvärkliga sina länge hägrande drömmar om att ute vid vetenskapernas centralhärdar i Europa få ytterligare utveckla sina krafter på området af den vetenskap, som blifvit honom kärare än alla de andra intressen, hvilka hittils täflat om hans rika andes gunst, och åt hvilken han beslutit att hälga sitt lif.

De ekonomiska svårigheterna, de enda som egentligen stälde sig i vägen för en plan så vidlyftig som Neiglicks var — han önskade stanna ute i tvänne år — blefvo undanrödda tack vare ett generöst och finkänsligt anbud af en vän, hvilken, ehuru själf stående utom universitetet, fattat ett varmt intresse för den lofvande vetenskapsmannen och varmhjärtade kamraten.

När afskedets dag var inne, samlades vännerna i öfre operakällarens stora sal för att vid en gemensam festmåltid bjuda den käraste i kretsen farväl på lång tid. Det blef en fest, som ingen af de närvarande väl någonsin skall glömma. — Neiglick var vid sitt allra briljantaste lynne, det formligen sprakade om honom af intelligens och lefnadsglädje, hans vältalighet flödade och hans fenomenala imitationsförmåga, ett uttryck af medfödd drama-

tisk begåfning, gick lös öfver närvarande och frånvarande, fiender och vänner, men på ett sätt så älskvärdt och så utan afsikt att såra, att aldrig någon kunnat falla på idén att känna sig stött. — När vi sent på natten skildes, var det blott en mening om, att kvällens festtalare i alla afseenden funnit de rätta orden, då han sade oss veta, att Neiglick gick ut i världen som »en äkta spanjor».

Resan gick öfver Stockholm och Köpenhamn, och målet var Leipzig, där han hade för afsikt att under ledning af banbrytaren på psyko-fysiologins område, den berömde forskaren professor Wundt, sätta sig in i den experimentella psykologins arbetsmetoder.

I Köpenhamn, där han tack vare sin vän Edelfelts rekommendationer råkade in bland de »fiffigaste karlar i hela Danmark», såsom han i ett bref till hemlandet uttrykte sig, stannade han några veckor. Han umgicks där i den grupp af unga författare och ifriga vänstermän, hvilken med »Politiken» som organ och bröderna Brandes såsom ledande element utan tvifvel representerar den modernaste riktningen inom Skandinaviens literatur och politik. Här mottog han bland annat ett smickrande anbud om medarbetareskap i »Politiken», säkerligen den intelligentast ledda och bäst redigerade tidning i hela den skandinaviska norden.

Innan han lämnade Danmarks vackra och spirituella hufvudstad, hade han där, som öfveralt dit han kom förvärfvat en skara sympatiserande vänner, hvilka äfven senare alltid med glädje hälsade honom välkommen i sin krets.

Det första intrycket af Leipzig och Tyskland var icke särdeles tilltalande. Han skrifver därom till en vän, i ett bref dateradt den 1 november 1885:» — — — men var det lifliga veckor i Köpenhamn, så äro »die stillen Stunden» nu komna. Att döma af mina fyra dagars intryck är Leipzig en småstad och en dum småstad. Det dummaste af altsammans är corps-studenterna; de äro personifikationen af Tysklands kardinalegenskap: smaklöshet. Någonting så enormt smaklöst som den défilé af ridande uniformerade studenter, som jag såg i går i anledning af »Reformationsfesten», hade jag aldrig kunnat föreställa mig. Ridten i och för sig var utmärkt lyckad såsom clown-ridt; ryttarena själfva misslyckades t. o. m. såsom clowner. Jag vet icke hvad som är fulare, karlarna eller deras dräkter. Hvita byxor, sammetströjor med snörmakeri fram och bak — och så dessa hufvud! Ölfeta och ärriga efter sina fåniga dueller, alla blankpomaderade, med bena i nacken, och ofvanpå det hela en urvuxen seminaristmössa af sammet i skrikande färger, brandgult eller gräsgrönt eller purpur eller himmelsblått. Du kan tänka dig några hundra exemplar af världens fulaste manfolk utspökade på det viset!

Tyskland *måste* vara ett dumt land, när sådant icke tages såsom fars utan på fullaste allvar.

Nej, lefve Danmark! I dess två miljoner hufvud fins dubbelt mera bon sens än i das grosse Vaterlands fyratio miljoner».

Detta första ogynsamma intryck af »det stora fäderneslandet» lämnade honom aldrig fullständigt, fastän han snart nog fick tillfälle att göra nära bekantskap med en annan sida af det tyska lifvet, där mäktiga tankar och dugande arbetskraft vittnade om, att corps-studenternas land dock långt ifrån är ett uteslutande »dumt land».

Det var i den berömde Wundts »seminarium för experimentell psykologi», där han omedelbart, med hela den outtröttliga energi som var hans, under mästarens egna auspicier begynte sina fruktbärande studier öfver ljussinnets psykofysik. Han fick till uppgift att söka pröfva den s. k. Weberska lagens giltighet vid förnimmandet af ljusfenomen, och under gången af detta arbete, som han började tillsammans med Wundts assistent dansken Lehmann, men efter Lehmanns bortresa ensam slutförde, kom han till resultat af bestående värde för vetenskapen, resultat hvilka göra, att hans namn måste citeras af hvarje framtida forskare på detta område.

Den Weberska lagen [1]) innebär, att mellan retning och sensation i allmänhet ett sådant förhållande existerar, att den förra hvarje gång måste växa med ett relativt lika stort tillskott i styrka för att stegringen skall bli lika märkbar. Om t. ex. ett lods vikt tynger min hand, så fordras för att jag skall märka tyngdens tillväxt, att $^1/_3$ lod lägges till; om ett skålpunds vikt tynger handen,

---

[1]) Se »Försök till en framställning af psykologin eller vetenskapen om själen» af Th. Rein. Senare delen.

fordras för att jag skall märka ökningen ett tillägg af $^1/_3$ skålpund; om ett lispund hvilar på min hand, fordras tillägget af $^1/_3$ lispund. Med ett ord, för att blifva märkbart större eller mindre måste det på handen värkande trycket alltid växa eller aftaga med ett belopp, som står i konstant proportion till tryckets förra belopp. — Om en tyngd lyftes från marken, hvarvid utom trycksinnet äfven muskelsinnet spelar en roll, märkas långt svagare skilnader. — Samma lag har antagits gälla äfven för andra sinnen. Ljusets styrka har uppgifvits erfordra en ändring af blott $^1/_{100}$ för att ändringen skall märkas.

Det var nu, såsom ofvan är nämdt, denna lags bärvidd vid ljusförnimmelserna, som Neiglick fick till uppgift att söka utröna. Han kom därvid till den slutsats, att kontrasten mellan olika ljusstyrkor med all sannolikhet under vissa förhållanden betingar en afvikelse från den Weberska lagen, som tillförene icke blifvit observerad. Men under sina experiment med kontrasterande ljusstyrkor af olika intensitet lyckades han därjämte, alldeles på sidan om sin egentliga uppgift, att komma på spåren en ny lag för kontrastfenomenen, som skulle komma att ställa dessa i en förut icke anad belysning. — Här är icke stället att ingå på en närmare redogörelse för dessa svårlösta vetenskapliga frågor; det må vara nog att nämna, att Wundt med varmaste intresse följde sin intelligenta elevs arbeten och i sin egen tidskrift »Philosophische Studien» erbjöd plats åt den afhandling, i hvilken Neiglick nedlagt frukten af sina undersökningar under titeln »Zur Psycho-

physik des Lichtsinns». — Det var samma afhandling, hvilken han i januari 1887 utgaf för doktorsgrad vid vårt universitet och på grund af hvilken han några månader senare blef utnämd till docent i experimentell psykologi.

I trots af sitt ihärdiga och ansträngande arbete i laboratoriet, där han snart från simpel medarbetare avancerade till arbetsledare, fann dock Neiglick tid nog att äfven taga del i lifvet omkring sig, särskildt det vetenskapliga lifvet. Han uppträdde såväl på filosofiska diskussionsmöten som i glada lag och hörde aldrig till de tysta; hans underbara förmåga att med lätthet sätta sig in i ett främmande språks egendomligheter gjorde, att han snart nog med fullständig ledighet använde det tyska språket både i samtal och i vetenskapliga debatter. Hans varma intresse för människorna i allmänhet, hans förmåga att alltid ge sig själf helt och hans nästan omedvetna fordran att i gengäld se öppenhet och förtroende bragte honom stundom i konflikter, men förvärfvade honom oftare vänner, hvart hälst han kom.

En liten episod från lifvet i Leipzig är ganska betecknande för Neiglicks sätt att taga människorna. Han hade såsom medhjälpare vid de praktiska detaljerna i laboratoriiarbetet fått en tysk student, men denne visade ingen riktig håg för arbetet, utan försummade ofta att infinna sig, och Neiglick, som var feberaktigt otålig att se sina experiment skrida framåt, gaf ofta allvarliga påminnelser åt sin assistent att vara mera punktlig. Denne lofvade bot och bättring och hade slutligen en gång hög-

tidligt förbundit sig att icke vidare låta komma sig några försummelser till last, men blef det oaktadt borta redan följande dag. — Då blef Neiglick vred så som han kunde bli det och skref till tysken ett bref, däri han uttalade sin djupa missaktning för en slik ovederhäftighet och förklarade, att man med en sådan löshet i viljan aldrig blir människa och ännu mindre filosof. — Dagen därpå får han besök af tvänne unga män, hvilka säga sig komma på den förolämpade tyskens vägnar för att i egenskap af dennes sekundanter utmana Neiglick på duell. — Nu först blef Neiglick riktigt vred. Till en början gaf han en skur af ovett åt de häpnande sekundanterna, som åtagit sig ett så tarfligt och enfaldigt uppdrag, samt bad dem gå hem och säga sin klient, att han, Neiglick, aldrig duellerade på annat vapen än kanoner, men att han ingalunda ämnade duellera alls med en individ, som på ett så dåligt sätt ville söka reparera en eländig sak. — När sekundanterna snopna och förbryllade drupit i väg, satte Neiglick sig ned och skref ännu ett bref, ett långt bref, till sin stridslystna assistent. — Han började med att förklara, att han i den erhållna utmaningen sett en ytterligare bekräftelse på, att alt hvad han sagt i sitt första bref varit fullt befogadt och att utmanaren ej hade några förutsättningar i världen för att bli filosof. Men han fortsatte med att vädja till dennes bättre känslor och bevisa honom, hurusom det är tusenfaldt mera ridderligt att erkänna ett felsteg och söka godtgöra det än att med vapen i hand kräfva

upprättelse för ett klander, som han med sig själf måste veta var väl förtjänadt.

Värkan uteblef icke. Tysken kom skamflat och ångerköpt och bad som en gunst att åter få arbeta under Neiglicks ledning och visa sig värd hans förtroende. Detta beviljades, och utan afbrott eller misshälligheter skred arbetet framåt raskare än förut.

Den omständigheten, att experimenten i Wundts laboratorium, hvilka såsom ofvan antyddes börjats mest för att vinna förtrolighet med arbetsmetoderna, så snart och så oväntadt ledde till viktiga resultat, förändrade i någon mån de planer, med hvilka Neiglick rest hemifrån. Han hade ursprungligen tänkt välja ett helt annat och så att säga mera lefvande ämne för sin doktorsafhandling, som han alls ej hade för afsikt att brådska med, men beslöt nu, och styrktes i detta beslut af Wundt, att återvända hem för att disputera och sedan ånyo resa ut och fortsätta sina forskningar inom den vetenskap, där hans arbete visat sig så fruktbärande. — På hemvägen hade han beslutit att för en tid slå sig ned i närheten af Köpenhamn för att där med tillgång till ett rikt bibliotek och stärkande hafsluft i ro bearbeta resultaten af sina experiment. Det var också hög tid, att han lämnade den kvafva universitetsstaden, där han vistats ända från slutet af oktober till in i september följande år med afbrott blott af ett par korta ferieresor på vintern och våren till Wien, Paris, Dresden och Meiningen. Hans nerver voro allvarsamt angripna, och en läkare, som han vändt sig till under som-

maren, ville till hvarje pris sända honom bort på ett par veckors ferier till någon badort. »Men», skref han till en vän i Finland, »som jag var alldeles för mycket beherskad af upptäkten för att kunna hoppas på värkligt lugn under två veckors afbrott i arbetet, beslöt jag att i stället kasta ännu ett fång ved i min maskin och så gno på i ett kör, tils jag fick altsammans färdigt och kunde resa till Köpenhamn och till hafvet, all krankhets helbrägdagörerska».

Det fordrades Neiglicks energi och hans brinnande kärlek till sitt arbete och sin vetenskap för att fatta ett sådant beslut, ty med Leipzig och Tyskland hade han svårt att försona sig, och till sommargrönska och det älskade hafvets friskhet lockade hans håg. På vintern hade han en gång skrifvit i ett bref till hemmet: »angenämt är då Leipzig sannerligen icke. Under alla dessa månader har jag icke blifvit ett spår mera tyskvänlig än jag var förr. Det är bara den skilnaden, att jag alltid känt deras goda sidor på afstånd och nu på nära håll lärt mig känna äfven de dåliga — eller låt mig säga de mindre goda, för att vara filosof. Jag har blifvit lifligt öfvertygad om, att det icke *är* snobberi af oss att tala om våra franska sympatier. I en massa idéer, i sättet att tala och skrifva råder faktiskt mellan Tyskland och det moderna Skandinavien en så i ögonen fallande motsats, att man icke först vill kunna fatta, att de båda äro af samma germaniska blod. Om det nu är lyckligt för någon-

dera parten, att de kommit så långt från hvarandra, är en annan sak, men jag tror, att det förhåller sig så».

När sommaren kom med ljumma vindar, var det ännu svårare att trifvas. Han skrifver i ett bref, dateradt den 25 juni 1886:» jag kommer just nu tillbaka från min eftermiddagspromenad i Rosenthals park, där lindorna ligga täkta af nyslaget hö. Det är en farlig doft! Le nez c'est la mémoire — och jag fick en stark attack af hemlängtan, när jag vandrade förbi dessa härligheter, som jag om det vore hemma i Finland skulle få moja mig i huru mycket som hälst. Här skulle fan ta en, om man vågade kasta sig i gröngräset för bara en enda minut. Ja, man skall sitta instängd i en tysk universitetsstad för att riktigt märka, hvilken skatt vi ha i vårt härliga sommarlif där hemma.

Den som t. ex. en enda vacker junidag fick vara med om en kryss till Mjölö!

Nej, det är farligt att leka med elden.

Men nästa sommar skall jag min själ vara hemma i Finland igen».

En vecka in i september var han ändtligen klar att lämna Leipzig och styrde kosan öfver Berlin direkte till sitt kära Köpenhamn. I ett bref, dateradt Taarbæk den 10 september 1886, skrifver han: »I Berlin ämnade jag ursprungligen stanna två dagar; men de smulto i hop till en half. Jag kom på lördag middag, råkade få sikte på några ångbåtsannonser med litograferade fartyg på litograferade böljor — och lusten efter sjön blef omot-

ståndlig. Jag tillbragte återstoden af dagen i Jubiläums utställningen och vände Berlin ryggen nästa morgon tidigt. Samma kväll vid Tivolidags var jag redan i Köpenhamn; och jag har ingen anledning att ångra min hast.

Utställningen i Berlin var visserligen högst intressant, men om jag gräfver efter spåren af mina sex timmars intryck, kan jag dock slutligen icke anträffa mera än ett par tre särdeles djupa. Två gentila engelsmän och noga taget *en* duktig tysk, det är alt som jag kan få i hop. Möjligt är dock, att jag skulle ha behållit mera, om jag icke förslöat min blick med att glo hela sex timmar å rad.

Däremot här i Köpenhamn, här är jag i ett sant paradis! Jag har lyckats finna ett litet pensionat ute i Dyrehaven, vid hafsstranden, där jag betalar 3 kronor för kost och kvarter om dagen och där jag har det som en gud — bokarnas grönska, hafvet, det härliga med båtar och bad, och så, hvilket icke är det minsta, fullständig ro för arbetet. Det kommer visst att gå galant både med skrifvandet och hälsans återvinnande».

Att åtminstone skrifvandet gick galant därom vittnar den ofvannämda afhandlingen, hvilken, direkte författad på tyska, efter genomläsning i manuskript af Wundt själf af honom gillades till omedelbar tryckning med obetydliga ändringar i språket.

Efter hemkomsten till fäderneslandet julaftonen 1886 stundade en t. o. m. för Neiglicks förhållanden ovanligt liflig tid. Alt som han saknat och som saknat honom under den långa tid han varit borta, gjorde nu sina kraf

gällande i fördubbladt mått, och det var knapt, att honom unnades några timmars sömn hvarje dygn af de par månader han dröjde i hemmet. Sällskapslifvet reklamerade sin gunstling, student- och kamratlifvet sin ledande själ, teatrarna, literaturen och publiciteten gjorde anspråk på det varma intresse, som ännu aldrig svikit dem. Under denna tid skref han sin långa mästerliga kritik öfver Tavaststjernas första roman, »Barndomsvänner», i Finsk tidskrift. Samtidigt fortgingo tryckning af doktorsafhandlingen och arbeten för filosofielicentiatexamen, hvartill förnämligast hörde utarbetandet af en afhandling för vitsord i romersk literatur.

Och midt under alt detta och alldeles parallelt med det lif af sjudande värksamhet, hvilket tyktes ha bort absorbera alla hans andes krafter, lefde han ett annat lif, ett lif på känslornas område, hvars detaljer icke höra offentligheten till, och man behöfver icke ha känt Neiglick mycket för att veta, att han här om någonsin gaf sig helt, med all den glöd, hvaraf hans nobla själ var mäktig.

Innan han i mars 1887 åter lämnade fäderneslandet var han förlofvad med fröken Helene Lupander, dotter till aflidne bankodirektören J. Lupander, en gammal vän till hans far, i hvars gästfria och originelt spirituella hem han ända sedan gossåren varit upptagen nästan såsom ett eget barn.

Det var med ljusa förhoppningar på lifvet och framtiden som han åter styrde ut, denna gång med Paris och London såsom mål. Af de några månader han dröjde

borta tillbragte han blott fyra veckor i London, men lärde sig under dessa fyra veckor så mycket af det engelska språket, som han aldrig tillförene studerat, att han tämligen flytande redde sig med det samma såväl i skrift som i tal. — I Paris, det oförgätliga, där han vistades de öfriga månaderna, fick ej en timme gå i dåsighet förbi. Jämte det han utarbetade en resumé på franska af sin afhandling om ljussinnets psykofysik och publicerade densamma i Ribots tidskrift »Revue philosophique», den filosofiska vetenskapens förnämsta organ i Frankrike, idkade han praktiska studier i psykologi och psykopatologi hos Charcot på Salpetrière och hos Magnan på St. Anne och egnade sig bland annat med särskildt intresse åt iakttagandet af hypnotismens och den så kallade animala magnetismens fenomen. På sidan om dessa rent vetenskapliga forskningar kom han äfven att skänka liflig uppmärksamhet åt den florerande spiritismens och teosofins mystiska läror. Han fick tillfälle att besöka soaréer hos den beryktade madame Blavatsky, som den tiden vistades i Paris, men det vore en svår förolämpning mot hans omutligt sunda omdöme och hans strängt vetenskapligt skolade intelligens att tro, att han ett ögonblick låtit sig förvillas af de underbara ting han där fick skåda. Tvärtom plägade han lifligt umgänge i en s. k. antispiritistisk förening, hvilken hade förelagt sig såsom uppgift att afslöja den osunda och fördärfliga humbug, som från den berömda indiska damens salonger epidemiskt utbredt sig öfver hela den civiliserade världen. I denna krets fick han se utföras och lära för-

klaringen på större delen af de hårresande konststycken, hvilka vanligen utgifvas såsom manifestationer af dolda krafter från en öfversinlig värld och hvilka blott alt för ofta lyckats »vända ögonen» på t. o. m. högt begåfvade kvinnor och män. — Det var hans afsikt att här hemma och i Sverge, där också den teosofiska epidemin rasar, hålla föredrag om hvad han inhämtat i antispiritisternas krets, men denna afsikt fick han tyvärr aldrig tid att fullfölja.

När han i medlet af augusti återvände till hemlandet, hade igen en sommar i det närmaste gått förbi, och ett par veckors skärgårdsluft var alt, som bestods hans uttröttade nerver, innan de skulle spännas på nytt ännu strängare än någonsin förr. — Professor Rein hade blifvit vald till universitetets rektor för den ingående treårsperioden, och Neiglick, som kort förut mottagit sin utnämning till docent i experimentell psykologi, blef förordnad att sköta den filosofiska professurens ansvarsfulla åligganden. Det gälde icke blott att bedöma en massa tentamina och skrifprof för den filosofiska graden och att tentera blifvande jurister i rättsfilosofi samt att deltaga i handläggandet af de löpande fakultetsangelägenheterna, utan främst af alt att samtidigt hålla tvänne föreläsningskurser, den ena för studenter inom den filosofiska fakulteten, den andra för jurister. — För den första af dessa kurser valde han sitt ämne från psykologins område, där han var herre om någonstädes, men den andra vållade honom mycket bekymmer och ännu mera arbete.

Som han fortfarande stod kvar på den ståndpunkt gentemot metafysiken, som han redan under studentåren intagit, var det honom omöjligt att erkänna en sådan disciplin som rättsfilosofi, och att slentrianmässigt trampa gamla spår i en riktning, som han icke gillade, det var honom i ännu högre grad omöjligt. Det gälde därför att finna ett ämne, som på samma gång kunde vinna gillande i undervisningsplanen och tillfredsställa hans eget vetenskapliga samvete. — Efter någon tvekan beslöt han sig med professor Reins samtycke för att begynna en kurs i rättshistoria, en utredning om rättsbegreppets utveckling genom tiderna hos olika folk. Det blef ett arbete som mera än något annat frestade hans hårdt anlitade krafter, ty först under dess fortgång fick han fullt klart för sig, hvilka enorma svårigheter som reste sig upp emot en tillfredsställande lösning af den uppgift han förelagt sig. Det gälde icke blott att sätta sig in i en rik och för honom själf till större delen ny literatur, utan han fann snart nog, att uppfattningarna och åskådningssätten hos de författare han hade att följa voro till den grad varierade att en tillfredsställande kompilering af dem delvis mötte oöfverstigliga hinder. Att söka bringa till enhetlighet och i en lättfattlig form sammanfatta detta kaos af sväfvande och hvarandra motsägande uppgifter blef ett jättearbete, som tog en god del af hans dagars ro och hans nätters sömn. Men Neiglick var aldrig den man, som gaf tapt inför svårigheterna, och den stora tillströmningen till hans liffulla föreläsningar och det vakna intresse

de inspirerade hos den ständigt växande åhörareskaran bevisade bäst, huru han löste sin uppgift.

Och under alt detta var det långt ifrån den akademiska lärarevärksamheten allena, som tog hans intresse och kraft i anspråk.

Det bröd vår högskola bjuder sina unga arbetare är sparsamt och tunt, och det gälde för Neiglick som för de flesta andra unga universitetslärare utom ordinarie stat att söka komplettera det magra docentunderstödet med inkomster från andra håll. Det var därför af nödtvång lika mycket som af håg och intresse, som han mottog anbudet att blifva teaterkritiker i Nya Pressen.

Redan länge förut hade han såsom tillfällig medarbetare lämnat tidningen värdefulla bidrag i form af spirituella och djuptänkta artiklar öfver literatur och dramatisk konst, men från denna tid trädde han in såsom stående medlem i redaktionen. Ett oryggligt vilkor uppställde han blott: att få sköta sin afdelning fullkomligt själfständigt, utan någon som hälst censur från tidningens sida af de åsikter han ville hafva uttalade.

Till denna fordran såg han sig föranledd af en erfarenhet från ett tidigare skede i sin publicistiska värksamhet. Då han nämligen året före sin första långa studieresa var engagerad vid Finsk Tidskrift i egenskap af teaterrecensent, hände en gång, att tidskriftens utgifvare gjorde en mängd ändringar i manuskriptet till en längre teateröfversikt och vägrade att utan dessa ändringar låta införa densamma. Det var att såra Neiglick i en af hans

ömtåligaste punkter, hans starka känsla af publicistisk vederhäftighet, och han återtog manuskriptet, i det han på samma gång uppsade sitt medarbetareskap i tidskriften, i hvilken han dock en längre tid efteråt på särskild anmodan åter skref uppsatser i vetenskap och literatur.

Tanken att i någon form låna sig till språkrör för åsikter, som icke voro fullständigt hans egna, var honom i alla tider så motbjudande, att knappast någonting kunde såra honom djupare än en hänsyftning på, att hans penna för en enda gång skulle lydt annan lösen än den hans eget publicistiska samvete gifvit.

Hvad han som teaterkritiker värkat för vår dramatiska konst är allmänt kändt och kan här blott flyktigt antydas. Hans höga uppfattning af denna konst, hans gedigna insikt och hans skolade omdöme förenade sig till ett och fick lif genom den personlighetens ande, som han förstod att ingjuta i alt, som han företog. — Han blef skådespelarenes vän så som han var författarenes, han gladdes öfver hvarje framsteg och njöt af att få framhålla det, och när han nödgades göra en anmärkning, var det aldrig med öfversittarens spefulla ton. Han älskade icke att rifva ned utan att bygga upp, och när hälst han påpekade ett fel, hade han på samma gång till hands en antydan om den rätta vägen. Därför saknas han af den sceniska konstens utöfvare lika bittert som af dess vänner i detta land.

Och hvilken öfvermänsklig fond af arbetskraft och energi och kärlek till saken fordrades det ej för att

fylla denna uppgift så som han gjorde det! Det gälde att direkte från katedern springa ned i den väntande stolen på parkett och att, så snart ridån fallit öfver sista akten och en forcerad aftonmåltid blifvit intagen i vännernas krets, skynda hem till skrifbordet, där lampan sällan släktes, innan morgonens timmar inbrutit.

Man skulle tycka, att ej en timme af dygnet bort finnas öfrig för andra ändamål, och dock var det långt ifrån så.

Väl saknades han numera oftare än förr i vännernas uppsluppna lag, och den korrespondens han sedan lång tid tillbaka fört med personer i alla världens hörn var ej fullt lika liflig mera, men när hälst något företag af allmänt intresse sattes i gång, var han med bland de främsta: när ett nytt alster af vår inhemska svenska literatur såg dagen, var han redo att utföra domarens värf, och när någon celeber representant för västerlandets bildning kom till oss med en fläkt från kulturens härdar, var det han, som öfvertog lejonparten af värdskapets omsorger.

Han hyste en liflig beundran för snillet i alla dess former och ansåg det som en sådan lycka, när några af dess utkorade stundom funno vägen till vårt undangömda land, att han rent af betraktade det som en fosterländsk plikt att mot dem öfva gästfrihet, och ej kunde harmas nog djupt, om de här mötte småsint och pedantisk kritik.

*

Ännu fans ett föremål för Hjalmar Neiglicks outtröttliga intresse, som hans mångskiftande, rastlösa värk-

samhet på andra områden aldrig kunde tvinga honom att helt och hållet försumma. Det var den nyländska afdelningen, där han ända från sina första studentår varit en af de aktivaste medlemmarna och i hvars lif och sträfvanden han fortfarande tog del med samma ifver.

Afdelningen hade varit för honom, hvad den borde och kunde vara för hvar och en annan, en ypperlig skola för det medborgerliga lifvet. Där hade han först utvecklat sin förmåga att logiskt och klart lägga sina ord i debatten, om det så gälde att dryfta något spörsmål af allmänt intresse, framlagdt till diskussion, eller om det var fråga om afdelningens egen förvaltning, dess ekonomi eller dess lagstiftning. Det var en mångfald af förtroendeuppdrag han mottagit och utfört: han hade suttit ett år såsom afdelningens protokollist, hade deltagit i en mängd komitéers arbeten och på ett framstående sätt representerat afdelningen vid olika tillfällen. Såsom talare på dess årsfester hade han först lagt i dagen sin glänsande vältalighet, och i de glada samkvämen efter slutade afdelningsmöten var det oftast hans sprittande lifsglädje, som satte fart i sinnena och lif i sången.

Då på vintern 1888 afdelningens ordinarie kurator, Axel Lille, var upptagen af landtdagsmannavärf, blef Neiglick utsedd att sköta ordförandeklubban, och då Lille på våren definitivt afsade sig kuratelet, var det Neiglick, som enhälligt kallades till hans efterträdare.

Det var med nästan barnslig glädje han mottog detta bevis på kamratkretsens förtroende och sympati, och han

satte sin ära och sin fröjd i att visa, att detta förtroende icke var förspildt.

Det som gjorde Neiglick mer än de flesta egnad att vara ungdomens ledare var utom renheten och allvaret i hans egen karaktär, den omedelbara, nästan naiva lust att förstå och sympatisera med människor i allmänhet och ungdom i synnerhet, som var karaktäristisk för hans lynne. Han var vän och kamrat med de yngsta lika väl som med de älsta; utan ringaste spår af öfversitteri tog han del i allas intressen och gjorde sig möda att vinna allas förtroende.

Han älskade att i den nyländska afdelningen se härden för det bildningssträfvande, som vid högskolan skulle representera västerns kultur och sprida dess ljus till fäderneslandets aflägsnaste bygder, och särskildt i de växande generationerna ville han se den kraft, som skulle komma att mot alla mörka makter värna det, som han själf stälde högst i lifvet: frihet, tolerans och humanitet. Därför kände han sig solidarisk med de unga, därför älskade han dem och därför vann han deras kärlek och beundran i gengäld.

Dock var hans kärlek till sin afdelning ingalunda slapp eller klemande. Där värklig orätt skedde, där sanningen, som han själf aldrig i sitt lif hade våldfört, fått lida något afbräck, där var han den strängaste ransakaren och den omutligaste domaren. Men å andra sidan förstod han ungdomen altför väl för att gå strängt till doms med

sådana små snedsprång, som han insåg hafva sin rot blott i ungdomlig obetänksamhet utan dåliga motiv.

Om någon för sådan orsaks skull angrep hans afdelning, då reste sig hans starka solidaritetskänsla upp till energiskt försvar för den ungdom han själf kände bättre än andra.

Det kunde väl också hända, att hans begär att se det goda hos människorna och särskildt hos kamraterna någon gång spelade honom spratt.

Så hände t. ex. att han en vacker dag såsom tjänstförrättande kurator mottog besök af en afdelningsmedlem, hvilken han själf kort förut varit med om att för lättsinnigt lefverne ådöma ett disciplinärt straff. Denne visade nu håg till förbättring, men behöfde för att sätta sina goda afsikter i värket någon förstärkning i sin kassa, och därtill bad han Neiglick förhjälpa sig, på samma gång som han anhöll om råd för sina studier. Han sade sig vackla mellan tvänne beslut: att antingen fortsätta studierna i staden, för hvilket ändamål han behöfde något mera pengar, eller att resa ut till landet, i hvilken händelse en mindre summa vore nog. Neiglick bad honom helt vänligt att snarast möjligt bestämma sig för ettdera alternativet, och då han omedelbart valde det senare, fick han genast pengar och gick. — Då Neiglick berättade händelsen för sina vänner och fick ett tveksamt leende till svar, blef han först helt häpen öfver ett sådant misstroende, men sade efter en stunds eftersinnande: »jag börjar sannerligen misstänka, att jag begått en dumhet

— i alla fall var det hyggligt af karlen att välja det billigare alternativet!» Utgången visade värkligen, att Neiglick blef lurad, men sin goda tro på människorna gaf han därför icke bort. Han lät hällre lura sig många gånger.

Följderna af hans entusiasmerande värksamhet inom nyländska afdelningen visade sig icke blott däri, att kamratandan höjdes, att afdelningens inre lif fick en fart, som det ej på länge visat, att den gamla tidningen, »Nylands dragon», som i lång tid fört en tynande tillvaro, åter blomstrade upp och fick intresse och att diskussionerna, under hvilka kurator mer än en gång nedlade ordförandeklubban för att själf få vara med, lockade alt flere lifvade deltagare. Äfven de rent positiva sträfvanden, hvilka enligt traditionen hörde den nyländska afdelningen till, tog han om händer med värme och energi. Och till dessa sträfvanden är främst att räknas arbetet för den svenska folkbildningen i vårt land.

Ehuru själf bildningsaristokrat mera än de flesta, hade Neiglick lärt sig att förstå och älska folket, det enkla och sunda och ofördärfvade. Han såg i detta källan till den förnyelsens kraft, till det friska blod, som måste gjutas in i den gamla civilisationens ådror för att hålla den vid lif och göra den duglig till utveckling, och han insåg på samma gång, att endast bildningens trängande till de djupaste lagren kunde skänka vårt folk den känsla af solidaritet mellan hög och låg, som skulle blifva dess starkaste värn mot osunda inflytelser under motiga tider.

Inspirerad af denna öfvertygelse var det som han inom nyländska afdelningen med sådan värme tog initiativet till de fria undervisningskurser för arbetare, hvilka skulle blifva en värdig fortsättning på denna afdelnings tidigare sträfvanden i folkbildningens tjänst, och det var hans käraste glädje att se den anslutning de vunno och huru hans tanke fann genklang och efterföljd i ständigt vidare kretsar.

I hvilken mån Neiglicks värksamhet inom den nyländska afdelningen blef behaglig och framgångsrik genom det lifliga understöd han vann af afdelningens inspektor, professor Rabbe Wrede, vore icke rättvist att här förbigå. Det var samma kärlek till alt ädelt och stort i världen, samma tro på ungdom och sanning och samma mod att stå för en öfvertygelse som förenade dessa två till vänskap och gemensamt arbete.

Tidigare har blott antydningsvis blifvit nämdt om ett af de medel Neiglick egde att vinna hjärtan och väcka sympati för sina idéer: han egde talets gåfva i högre och rikare mått än någon af hans samtida.

När i kamraternas samkväm eller vid medborgerliga fester Neiglick steg upp och äskade ljud, då tystnade sorlet i de aflägsnaste hörn af salen, och ett skimmer af angenäm väntan flög öfver de församlades anleten. Och hans tal flöt fram med lif och eld, med snillrika bilder och med djärfva tankar, det väkte leende eller allvar eller båda på samma gång, men alltid fann det sitt mål djupt inne i mänskliga hjärtan.

Så gick han fram sin rastlösa bana, med »fosterland» och »mänsklighet» skrifvet högst på banéret. När någon gång den fysiska kraften hotade att tryta, fick den spänstighet och fart igen af den outsläckliga eld, som brann i hans inre, och när motgångarna ute i världen stundom hotade att nedslå hans sinne, fann han glädje och ro vid det egna unga hemmets värmande härd.

Kort innan den sjukdom kom, som för alltid bröt hans kraft, hade han ännu en gång under några veckor fått andas den kulturens luft, som städse förr varit lifselixir för hans ande. Det var då han vid tiden för världsexpositionen i Paris i augusti 1889 deltog i den där församlade psykologkongressens förhandlingar och på samma gång vid det nya Sorbonnes invigning förde vår studentkårs runor med sådan ära bland hela världens församlade studenter.

Då han återkom till hemmet, var han trött till kropp och själ. Det lilla kapital af hälsa, som han efter föregående läseårs slut hade samlat under två lyckliga månaders skärgårdslif, det hade han gifvit ut, och en ny termin med nya ansträngningar hade börjat. När så sjukdomen smög sitt gift i hans blod, fans där icke mera någon motståndskraft mot dess härjning.

Ett innerligt tack till den fostermor, som en gång vakat vid hans vagga och hvars bittra lott det var att nu vaka vid hans dödsbädd, och en smekande kyss på den hand, som så nyss förenats i hans, voro de sista tecknen af det lif som flydde. En späd liten dotter, hans

förhoppningars stolthet och glädje, hade blott några veckor förut ökat lyckan i det hem, som nu var så skoningslöst sköfladt.

Den nyländska afdelningen har rest en sockel af granit på hans graf. De ädla handlingar han utfört och de rika impulser han gifvit skola bättre än graniten bevara hans minne.

Jarl Hagelstam.

HJALMAR NEIGLICK

Hjalmar Neiglick.

Föreliggande alster af Hjalmar Neiglicks penna utgöra ett urval ur hans literära kvarlåtenskap.

Tal

till professor S. O. Lindbergs minne,

vid nyländska afdelningens årsfest den 9 april 1889.

Innan vi gå att dricka minnenas skål för de kamrater, äldre och yngre, som under det förgångna året blifvit dödens skörd, ber jag er, M. H., att tömma en bägare till ära för den man, som nyländska afdelningen i lifstiden beredde en ringa hyllning genom att välja honom till sin hedersledamot och som nu, sedan ett par månader, för alltid upphört att räknas till vår krets. När jag säger vår krets, menar jag icke, att *professor Lindberg* skulle ha varit en ofta sedd gäst vid våra gillen eller en af de äldre, som stått nyländska afdelningen allra närmast. De flesta af oss lära minnas en årsfest, för några år sedan, då efter hälsningen till hedersgästerna tribunen bestegs af professor Lindberg, som svarade med varma, hjärtliga ord, lagda på det knotiga vis, som lät hans tal lika mycket som hans person sticka af från mängden, utan ett spår af flärd, men med så mycket mera kärna. Talet väkte mycken sympati och kanske lika mycken öfverraskning. Han var således god talare! Det fans icke många bland oss, som

viste det på förhand. Ty det var icke genom något värksamt deltagande i vårt offentliga lif, som professor Lindberg förvärfvat de nyländska studenternas särskilda sympatier och hos dem väkt lusten att, då han tillbragt sin egen studietid i ett annat land, nu åtminstone få räkna honom till sina patroner bland universitetets lärare. Detta hans främlingskap var visserligen självt en af orsakerna till vårt val. Han kom från Sverge och kände sig naturligt dragen till dem i detta land, hos hvilka vänskapen för det gamla moderlandet med kärleken till modersmålet fortlefde varmast. Professor Lindberg stälde sig därför också öppet på det svenska partiets sida; och såtillvida kunna vi säga, att han hade valt oss till sina, redan innan vi valde honom till vår.

Men, som sagdt, politiken var aldrig hans sak, och om hans kärfva hufvud någon gång dök upp, där dagens meningar drabbade samman eller där något öfver hufvud debatterades offentligt, då var det orsak att göra stora ögon, såsom den gången då vi plötsligen sågo honom stå med glaset i handen på estraden, här vid vår egen årsfest. Professor Lindberg var först och sist vetenskapsman, och troligen mera uteslutande, med en mera orubblig hushållning af sin tid och sina krafter än någon infödd man vid vårt universitet. Jag anser icke detta vara platsen för en skildring af hans stora och fräjdade gärning såsom forskare i naturens hemligheter; hvar student i Helsingfors torde ha vetat, att den fryntlige, skämtsamme professorn, som delade ut sitt approbatur med så rund hand

själf var en af de allra yppersta inom sin vetenskap, ej blott i norden, utan i Europa och hela världen. Och de få, som icke viste det, fingo veta det af de runor, som skrefvos vid hans död af sakkunniga händer.

*

Det som *vi* framför alt vilja komma ihåg, den bild vi vilja knyta vid minnet af vår för tidigt bortgångne hedersledamot, det är bilden af den egendomliga, i många stycken sällsynta *människa,* som bar forskaren Lindbergs ryktbara namn. Jag tror det är en sanning, från hvilken det ges få eller inga undantag, att en om än aldrig så lysande intellektuell begåfning icke ensam är nog för att betinga en epokgörande vetenskaplig värksamhet och att stora karaktärsegenskaper äro ett lika oeftergifligt vilkor därför. Det är fördenskull som de vetenskapliga storvärkens historia är så rik på glada martyrer; det är fördenskull som den ofruktsamma vetenskaplighetens historia — om den öfver hufvud hade en historia — vore öfverfyld med exempel på små eller dåliga viljor, som förr eller senare klipt vingarna af en nog så djärft spanande tanke. De, som hade den lyckan att stå professor Lindberg något närmare, veta mer än väl, att i hans ärorika arbete en okuflig energi och det skönaste allvar i kallet hade minst lika stor andel som de ypperliga gåfvor, hvarmed naturen hade utrustat hans hufvud. Man kan förvisso tala äfven om vetenskapens moral, om tankens dygder lika väl som om den praktiska handlingens.

/

Och denna sanningssökarens vederhäftighet, dessa tänkarens omutliga dygder egde Lindberg i rikaste mått.

Väl finnes den våg, hvarpå forskarens trohet mot sina ideal låter pröfva sig säkrast och utan vad, egentligen i den strid, som den fria tanken på egen fördels bekostnad tid efter annan har att utstå, dels mot obskuranter, hvilka sky, dels mot medbröder inom vetenskapen, hvilka mäkla med sanningen. Och dylika strider mellan fri och ofri, manlig och mäklande tanke hafva, som bekant, på några skärmytslingar när, öfver hufvud saknats i vår vetenskaps senaste historia, saknats långt mera än t. ex. i våra skandinaviska grannland. Visserligen kan det dock för dem, hvilka kände professor Lindbergs magnifika ovilja för alt och alla, som syntes honom bära nattens färg, icke råda något tvifvel därom, under hvilken fana han skulle ha tagit sold, *om* stridens signaler en gång hade ljudit.

*

Emellertid hafva vi äfven mera konkreta bevis på det, som jag kallat hans forskaredygd. Lindberg hörde till dessa utvalda, hvilka, lysta af en stark inre böjelse, redan i unga år skönja sin lifsgärnings mål och under lifvets med- och motgång utan att vika hålla kurs på detta. Han var icke mer än student, då han redan skaffat sig namn i vida kretsar som en framstående specialist; och i den byggnad, hvartill han då lade grunden, murade han tålmodigt sten till sten, han var hunnen nära

takets krön, då en starkare hand än hans egen rykte honom från arbetet. Inga offer voro honom för tunga, han skydde inga umbäranden, om de direkt eller indirekt kräfdes af hans vetenskapliga kallelse. För att möjliggöra sitt storvärk i ett aflägset land, utan tillgång till de boksamlingar och de skatter af botaniskt material, som finnas hopade i forskningens centralhärdar, iklädde han sig tidigt en tyngande skuldbörda och blef i gengäld redan som ung egare till ett ypperligt bibliotek och ett herbarium, hvilka båda en dag skulle blifva de värdefullaste, som i sitt slag finnas i enskild mans ego. Men för att komma därhän måste Lindberg, äfven sedan han förvärfvat en ekonomiskt gynsam ställning, med skoningslös stränghet neka sig så godt som alla lifvets njutningar och behag. Så länge han hade en skilling kvar af den skuld, hans vetenskap lagt på honom, lefde han i sanning spartanskt. Han skydde alla nöjen, han besökte aldrig en teater, han tillät sig icke ens en så billig bekvämlighet som en hyrvagn, när hans fot var trött af vandringens mödor. Alt skulle vika, för att han, fredad för störande bekymmer, måtte kunna realisera sitt värk, eller, såsom jag hört honom själf blygsamt kalla det, sätta sitt lilla märke i marginalen af vetandets stora bok.

Och han bragte alla dessa offer, hvilka skulle fördystrat mångens sinne, med den gladaste håg i världen. Om också ett godt lynne är en skatt, som människan får till skänks, utan egen förskyllan, så måste man sannerligen prisa den man sällsynt lycklig, hvilken af detta goda

fått på sin lott en så bottenlös rikedom som Lindberg. Här talar jag om en sak, som är allmännare känd än hans öfriga egenskaper, om det som troligen mera än någonting annat gjort honom så populär som han var inom studentvärlden, om hans outtömligt glada humör. Hvem bland alla dem, som engång tenterat för ett blygsamt vitsord i botanik — och åtminstone bland de graduerade närvarande fins det näppeligen en enda, som icke gjort det —, hvem bland dem bevarar icke i kär hågkomst, såsom en ljuspunkt i det betryckande gråväder, hvilket plägar hölja de sista parasangerna af vägen till parnassen, den stund han biktat sin botaniska visdom för Lindberg? Man torde få leta länge för att finna en examinator, som, själf en grundligt lärd man, lika godmodigt och utan att mista humöret år ut och år in hör på de befängdaste försök att staka sig fram genom hans vetenskaps abc. Det är nog sant, att denna sak kan betraktas äfven ur andra synpunkter, men jag tvekar icke att uttala min oförställda beundran för en vetenskapsman, som, öfverlupen af vitsordsökande studenter, mäktar bära det onus, vårt examinationssystem lägger på universitetslärarnes skuldror, utan att taga skada däraf eller tröttas i sin egen vetenskapliga värksamhet. Det som satte Lindberg i stånd härtill, liksom till att öfverhufvudtaget draga lifvets tunga utan att söka de vederkvickelser, hvilka synas mången af oss oumbärliga, det var denna utomordentliga glädjens gåfva, som säkert, ifall han hade tagit till pennan för vittra ändamål, hade kunnat göra honom till en lika

populär humorist som han nu blef en namnkunnig man i den stränga forskningens värld. Hans tal flödade däraf, hans kantiga, besynnerligt mäjslade drag lyste af en ungdomlig ysterhet, som måste afväpna den stelaste pedant, hans kvicka tunga gaf upphof åt ett otal anekdoter, hvilka säkert skola hafva sin andel i hans odödlighet, och med alt detta, sitt fria sätt och sina fria ord, skapade han sig rykte såsom ett värkligt universitetsoriginal af det slag, som lefver länge i studentgenerationernas minne. — —

*

Det är svårt att förbli elegisk, när man tänker på professor Lindberg, och det må af denna anledning förlåtas, om i dessa minnesord, som icke hafva andra anspråk än stundens, de glada dragen i hans bild dykt upp tätt vid sidan af tanken på den stora förlust, som drabbat oss genom hans död, så långt innan dagen tyktes vara förliden.

Och dock — midt under det dessa glada minnen draga förbi min blick, märker jag, att vemodet åter hänger sin slöja för solen. Nu när våren just ligger i luften, när jorden tinar upp, och allsköns örter, både fanero- och kryptogamer, äro i färd med att sticka späda skott ur marken — är det icke Lindbergs årstid, som kommer? Ty han var aldrig i sitt lif en rent teoretisk botaniker; lika litet som hans ovanliga lärdom någonsin lyckats göra honom till pedant, lika litet gick guds gröna jord i hans ögon någonsin upp i ett herbarium. Till de stående före-

målen för hans ryktbarvordna filippiker hörde kammarbotanisternas skrå, och han hyste ett sublimt förakt för alla dem, som förglömde sig vid mikroskopet i stället för att studera naturen i själfva naturen. Likaså är det ett faktum, att han aldrig, så utmärkt han än själf var såsom herbariolog, kunde förlika sig med den balsamering af gudinnan Floras lekamen, som kallas att prässa växter. I alla dessa egenheter stack detta gladlynta, bottensunda väsen fram, som aldrig tagit fläckar af foliauternas dam. Det dref honom ut, så fort marken var bar, och ända tils sjukdomen bräkte hans krafter, ströfvade han flitigt omkring, dels med sina lärjungar, dels själf på spår efter nya hemligheter hos sina kära vänner mossorna. Där, med den vida naturens luft i sina lungor, såg han ändlösa vidder öppnas för sin blick, syner som äggade honom till aldrig tröttnande forskning helt annorlunda mäktigt än de samlare-skatter han lyckats stapla kring sin egen studerkammares väggar. — — — —

Nu hafva barmarkens ångor åter börjat stiga upp från botaniska trädgårdens sängar och lindor mot professorns fönster i hans vackra boning på kullen. Främmande plantor, som hans hand förmått att trifvas i vårt kalla klimat, skola våga sig med blekgröna, darrande hjärtblad ur jorden; knopparna skola springa på parkens träd; luften skall fyllas af alstringens starka vällukt; nätterna ljusna och vårfåglarnas sång börjar ljuda. Men i år skall det alt vara förgäfves att locka honom ut, på hans gamla vägar. Ty nu ligger professorn kall i sin graf.

Men hans värk dör icke, och hans exempel skall lefva liksom hans gärningars minne. För oss nyländingar, som i lifstiden beredde honom en ringa hyllning genom att välja honom till vår hedersledamot, för oss skall han efter döden framstå till kommande generationers efterlefnad såsom en man, den där bättre än de flesta sannade vårt eget valspråk: »stark ström med egna vågor går genom hafvet».

Låt oss tömma våra bägare, kamrater, till professor Lindbergs minne!

Tal

vid nyländska afdelningens sommarfest

den 19 juli 1889.

När nu en gång våra förfäder, svenskar såväl som finnar, i det fria valets tid föllo på den originella idén att för alltid slå sig ner här i midnattssolens land vid de eviga isarnas kant, så få vi, deras efterkommande, se oss för att göra tillvaran här så dräglig som möjligt. Och den naturliga *lifsglädjens* hemort är vårt land sannerligen icke! Vinrankan växer här icke; träna bära just inga andra frukter än kottar och annan ekorrmat; solen själf ser snedt på oss, och största delen af året vända sig våra sinnen huttrande inåt; vi hafva blifvit dessa trumpna själar, som det skall mycket till, dyr konjak och fina likörer, för att locka till det, som i lyckligare länder är simpel hvardagsstämning, är varelsernas fröjd öfver att finnas till, — är *lifvets glädje* såsom vårt rättfångna arf efter allas glada moder, den evigt unga naturen.

Men *ett* hafva vi, som kan betala oss något åter af det vi förlorat på våra stamfäders val af hemvist, *ett* hafva vi, som kan försona oss med vårt fosterlands grann-

skap till polen — vi hafva vår härliga sommar! Vi hafva vår ljusa grönska, som ännu, när hösten kommer och bleker den, liknar söderns vår. Vi hafva våra stora, svala skogar, som skydda oss för civilisationens buller, när vi, mätta på hennes välsignelser, vilja vara för oss själfva, såsom Adam var i paradiset. Vi hafva våra drömmande sjöar, där holmarna simma fredade för människans färd. Vi hafva midsommarens nätter, med darrande ljus, vackra och rodnande som rena, unga flickor. Och särskildt *vi*, vi nyländingar, hafva det, som efter min tanke är det bästa af alt vi ega, *hafvet*, det väldiga, vida, hafvet som häfver sig rundt om vår strand stilla och blankt, när dagen somnar i vindlös skymning, rytande och vildt, när stormen sjunger; hafvet, som alla jordens synder ej kunna fläcka, hafvet, som hotar människornas svaga barn, när det vredgas och rasar, som godmodigt låter sig smekas af dem, när dess sinne är lugnt och sommarböljorna lekande rida på dess rygg...

Hvem af oss alla har kunnat se på hafvet utan att älska det? När dess vågor försilfras af solen, när sydvästen med sälta från sjön och tångdoft från bankerna stryker vårt ansikte, — hvem står då emot den fröjd, som sväller i bröstet, hvem är då den trötte, som ej känner lusten att lefva, värka, arbeta åter värma hans blod? Jag säger det rent ut — när något går oss riktigt emot, när vår sak står illa och svarta moln taga solens ljus ifrån oss, då tröstar mig ingenting så som att gå till stranden och se på hafvet. Ordentlig pessimist i politi-

ken tror jag därför man i grunden kan vara endast om vintern, medan isen ligger. Men när jag ser hafvet, det sunda och starka, när jag betänker, vid hvilken aldrig sinande källa af hälsa och mod och kraft vi bo, just vi, som synas vara de besegrade och slagna i landet, då hör jag en sång som från Tyrtaios' strängar, en sång, som öfverröstar tvifvel och mörka tankar, en sång om godt slut på en god kamp. Och den sången sjunger hafvet, lika godt om det är sommar och varma brisar eller höst och gnyende storm. Den djupa, mäktiga sången sjunger hafvet, hvars rygg våra vilda fäder plöjde, med hvars vågor vår kustbefolkning alt framgent kämpar för lifvets bärgning och på hvars strand vi herrskapsnyländingar nu för första gången stämt möte vid sommartid.

Måtte vårt möte då, M. H., bli sådant, att det gör skäl för platsen, där det hålles! Måtte det lämna sådana minnen hos oss alla, att det skall visa sig, huruledes vi nyländingar stått på hafvets strand och lyssnat tillsammans på den mäktiga, uppmuntrande sången. Måtte det bli följden af dessa sommarmöten, att vi skiljas åt igen med en känsla af större kraft, större hälsa, större mod. Ty alla dessa sköna egenskaper liksom ligga i luften här på vårt Nylands stränder. Och de göra det till den grad, att jag icke rätteligen begriper, huru vi ej en hvar besitta mera af dem än vi i själfva värket besitta.

Ja, M. H., här säger jag ju något, som icke är behagligt att höra. Men jag tror, att det måste sägas. Ty vi skola ändå icke låta den sång, hvars skön-

het jag har prisat, berusa oss så, att vi glömma värkligheten. Och i sanning! Hafvets friska sång *vill* icke vara en sång af sirener. Den vill icke vagga oss in i bedräglig trygghet, den vill tvärtom väcka oss till att i fullaste mening blifva oss själfva. Må därför ej häller någon, såsom Odysseus män, stoppa vax i sina öron, när den ljuder! Nej, lyssna, nyländing, lyssna med alla dina fem sinnen, om du det kan! Och då skall du höra, att den ej blott tröstar, att den äfven anklagar och spörjer. Den anklagar oss, för att vi äro svagare och vekligare än vi borde vara, vi som kalla oss kustens barn. Och den spörjer oss allvarligt, huru vi tro oss komma tillrätta med vår gärning, sådana som vi nu äro.

Ty så besynnerligt har det gått, att de segare och mera härdiga, de mera förtröstansfulla och för stridens kraf bättre rustade — det är icke vi, de svenska i landet, och särskildt icke vi, Nylands barn, som äro alt detta, vi *må* icke inbilla oss det. Utan det är de andra, de som föddes och växte inne i landet, där luften ingen sälta har och där vattnet är insjö i stället för haf. De andra, som hafva vemodiga folksånger i stället för våra glada, — det är de, som nu gå fram i striden med tillförsikt och segerglädje i ögat, medan vi altför ofta slå ner vår blick och modstulet tvifla på vår saks framgång.

Det är kanske icke häller så svårt att förklara detta. »De andra» hafva under många decennier haft lyckan att vara den *unga* rörelsens män, kämpar för ett vaknande nationalitetsmedvetande. De hafva burits af forsen, som

rann upp ur en källa djupt i Finlands jord och växte med alla de sjöars vatten, genom hvilka den gick. Vi däremot äro arfvingarna till den gamla, den färdiga kulturen i landet. Och så som det plägar gå i gamla familjer, hafva vi kommit mycket nära till att äfven blifva veklighetens, den för stora förfiningens arftagare. Detta, M. H., är vår stora, vår enda värkliga fara. *Vi hafva för mycket kultur i oss och för litet bonde.* Och emedan det undre lagret i vår nationalitet icke är så bredt som det borde vara i proportion till det öfre, hafva vi ej häller samma möjlighet till ständig föryngring, ständig ersättning af gamla förbrukade element genom nya, som är räddningen för de *stora* kulturfolk, hvilka börja att åldras.

Detta, M. H., är faran, och vår ofärd blir det, om vi lämna den ur sikte. Men låt oss då ej häller glömma hafvets, det sundas och starkas, sång! Och här, här är platsen att minnas. Här är platsen att åter göra oss förtrogna med den stämma, »som ljöd i vår barndom en gång». Här är platsen att tänka på det härliga stridsmod, arbetsmod, som andra före oss, släktled efter släktled, i många hundrade år diat vid hafvets barm. Såsom Anteos rörde vid jorden, sin moder, så skola vi här samfäldt röra vid vår ättemoder hafvet, de gamla vikingarnas haf och deras, som bygde den stolta borgen framför oss.

Kanske tror någon, att jag med detta vill predika striden, striden till hvarje pris, den vilda, vettlösa striden. Nej, sannerligen. Långt hällre ville jag då predika fre-

den, fred från i morgon dag. Jag skulle också göra det, om jag blott trodde, att det var möjligt. Men jag tror det icke, jag tror icke, att vi skola få fred i landet *så* snart. Och fördenskull predikar jag då hällre stridbarhetens goda egenskaper, efter i guds namn strid skall vara. Må vi rusta oss, vi ock, efter de andra gå med vapen, må vi rusta oss med seghet, enkelhet och viljans styrka, själens hälsa. Ty *det*, mina kamrater, är hälsningen, buren till vårt sommarmöte af sydvästen, som just nu blåser öfver det smala, leende land, som skiljer Raseborg ifrån hafvet.

Och därför, M. H., dricker jag nu sommarens skål. Lefve dess korta dagar, lefve hafvet och vårt hem på dess strand, lefve dess pärla Raseborg, lefve den sköna stund, som nu är, af hela den tid, vi få bo ibland skären, lefve sydvästen, som blåser från vida världen, lefve alt det, som ger oss lust att lefva och styrka att arbeta, lefve, lefve Nyland, det fagra landet!

Studentmötet i Paris.

Några reseminnen.

Efter en längre inledning om Sorbonne och Association générale des étudiants' uppkomst fortsätter författaren:

Många främmande väntades till Paris, det märkes redan af de summor, som blifvit stälda till Associationens förfogande: regeringen hade gifvit adertontusen francs att användas till gästernas härbärgering och staden Paris trettiotusen för mottagningarna i föreningslokalen, för banketten i Meudon och för »oförutsedda behof» i allmänhet. Men det räkte icke till, och ändå voro de flesta af det långa programmets fester så beskaffade, att ej blott de främmande, utan de franska studenterna själfva skulle få vara gratis med om hela härligheten: en gala föreställning på Stora operan, en likadan på Théâtre français, aftonfester hos två ministrar och i Hôtel de Ville, mottagning hos Pasteur och dessutom den egentliga invigningsfesten i nya Sorbonne.

Med ett sådant program och sådana ressurser kunde man ju nog bjuda hela världen till sig, och dock kom det visst åtskilliga fler än man hade väntat. Jag är icke nu i tillfälle att bestämdt uppgifva siffran på mötets främ-

mande deltagare, då alla voro samlade; men den stiger till omkring sjuhundra. För att gifva läsaren en föreställning om, huru brokigt nationerna vimlade om hvarandra i denna ungdomsskara, vet jag ingen annan råd än att skrifva en katalog; den är möjligtvis icke alldeles exakt, emedan föreningens egen berättelse ännu ej utkommit, men i hufvudsak stämmer denna förteckning, som jag tagit ur ett franskt blad, öfverens med det jag själf kan minnas från de tillfällen, då trupperna räknades.

Från *Frankrikes* öfriga nitton fakulteter hade kommit 183 deputerade; från *England* och *Skottland* 16: London, Cambridge, Oxford, Edinburg; *Belgien* 229: Brüssel, Gent, Lüttich, Mons; *Holland* 34: Amsterdam, Groningen, Leyden, Utrecht; *Danmark* 2; *Sverge* 4: Lund, Upsala; *Norge* 3; *Finland* 3; *Ryssland* ett tiotal, från Petersburg, Moskva, Kiev, Charkov och dessutom i Paris studerande ryssar; *Österrike-Ungern* 32: Buda-Pesth, Wien; *Schweiz* 17: Génève, Lausanne, Basel, Zürich; *Italien* 30: Bologna, Florens, Neapel, Padua, Pavia, Palermo, Pisa, Turin; *Portugal* 2: Coimbra, Porto; *Grekland* 5: Athen; *Rumänien* 9: Bukarest, Yassi; *Amerika* 110: Förenta Staterna, Canada, Mexiko, Bolivia, Ecuador, Paraguay, Dominique, Guatemala, Honduras, Argentinska republiken, Peru, Venezuela, San Salvador, Chili, Nicaragua, Uruguay, Columbia; *Japan* 5; *Kina* 1.

Såsom synes, är det knappast andra än tyskarna, som fattas i denna långa förteckning. De tyska studenterna torde också ha varit de enda, till hvilka ingen in-

bjudning blifvit sänd. Detta är utan tvifvel frapperande, isynnerhet när man vet, att Associationen är och vill vara en strängt opolitisk förening, så opolitisk, att den nästsista paragrafen i stadgarna lyder: »Hvarje politisk och religiös diskussion är uttryckligen förbjuden inom Associationen». Emellertid lär det häller icke ha varit för att demonstrera mot fransoshataren kejsar Vilhelm, som denna ytterst fredliga förening begick en så uppenbar oartighet mot hans undersåtar, utan emedan hon ej ville åtaga sig risken för de obehagligheter, som tyska studenter, uppträdande med sina kårtecken i Paris, kanske skulle ha blifvit utsatta för från hopens sida. Och *det* hade dock kunnat föra altför allvarliga följder med sig.

* * *

Jag måste förbigå de många gästernas mottagande i Quartier latin, deras inlogering och alt sådant, som skedde före galaföreställningen på Stora operan den 4 augusti, ty först då kommo vi finnar med.

Ett lämpligare ögonblick än detta hade man ej kunnat välja för att mottaga sitt första intryck af den ungdomens och hänförelsens fest, som nu skulle börja. Icke för programmets skull visserligen, ty operan *Wilhelm Tell*, — som undervisningsministern, aftonens värd, rimligtvis hade valt med hänsyn till det för frihet och fosterland glödande innehållet, — är nu en ohyggligt lång och, såvidt jag förstår, icke mindre tråkig musik. Men publiken spelade själf hufvudrollen, och det var en egendom-

lig publik: med undantag af ett antal balkongloger, som reserverats för ministerns personliga gäster, till största delen damer, hela den enorma salen full af studenter från alla länder och zoner. Att det var tacksamma åhörare, förstås af sig själft; artisterna på scenen fingo den ena applådsalvan efter den andra. Dessa bifallsyttringar lämpade sig emellertid utmärkt till måttstock för den kraft entusiasmen fick, när den italienska musiken höll paus, och patriotismens, frihetsglödens strängar började spela i alla dessa unga bröst. När presidenten Carnot trädde in och marseljäsen samtidigt stämdes upp af orkestern, brusade en värklig regnby af applåder genom salen. Det gjorde ett smittande intryck att höra denna förtjusta hyllning, som forsade ned från väggarna, betäkta från golf till tak af frenetiskt klappande studenter. Först drunknade den stora orkesterns toner fullständigt i applåderna, såsom en äng i vårflodens väg; det blef en lång stunds kamp, innan händerna begynte tröttas och marseljäsens melodi, takt efter takt, bröt sig igenom, klingande öfver bifallsstormens dyningar. Men från denna stund var studenternas hänförelse som ett bräddadt glas: för hvar droppe, som kom till, rann det öfver. Carnot blef, sålänge han stannade kvar, föremål för upprepade ovationer. Så fort orkestern tystnat, begärdes marseljäsen dacapo under lefverop för presidenten; och när musiken för andra gången slutat, höjde hela salen ett ljudligt »vive Carnot!», hvarefter studenterna till hans ära slogo en »ban», d. v. s. en

af dessa rytmiska applådserier, hvarmed redan korrespondenserna från M. M:s Pariserresa gjort läsaren bekant.

Men högst svallade hänförelsen, då ridån för andra gången hade gått upp. Framför operans hela personal, ordnade i en grupp, som bragte trikoloren sin hyllning, trädde sångaren Melchissédech klädd till fransk infanterisoldat och sjöng folksången. Det måste rättvisligen erkännas, att han gjorde det alldeles briljant, med ett föredrag, som var midt emellan tal och sång, illusoriskt härmande en simpel soldats kärfva rörelser och enkla mimik. Det var värkligen så som marseljäsen först måste ha sjungits, icke af vilda hopar, härjande sina egna landsmäns hus, utan af soldater, som tågade ut, hänförda af frigörelsens tanke, af kärleken till sitt hotade land. Det var den skönaste appell till *patriotismen* jag någonsin varit vittne till på en teater, och samma värkan måste denna scen hafva haft på alla; ty utan skilnad mellan franskt och främmande föll hela salongen som på öfverenskommelse in i en tusenstämmig refräng. För hvarje vers som gick, höjde jättekören sin stämma, och då sångaren, otaliga gånger bisserad, ändtligen slutat, svämmade känslorna åter öfver i smattrande applåder. Och åter ljöd Carnots namn genom salen; det uttalades instinktivt, som en fortsättning på landets folksång, en af ögonblicket född demonstration, icke mot yttre fiender, ty här rådde broderlighet mellan alla folk, utan mot rebellen, som ingen nämde, men alla synbarligen tänkte på; det var studenternas enhälliga förtroendevotum till Carnot.

* * *

I allmänhet öfvertygade äfven dessa fester, vid hvilka »folkets röst» så ofta blandade sig med studenternas, främlingen om, att Carnot är, hvad alla Frankrikes vänner så gärna vilja att han skall vara, en allmänt respekterad och afhållen man. Och hvad nu särskildt den franska studenten beträffar, visade han otvetydiga prof på, att denna sympati för presidenten hvarken är rent personlig eller en dyrkan af hans fräjdade släktnamn, utan ett drag af en mycket sund och mycket hedrande instinkt. Det är nämligen instinkten för det, som är äkta på politikens brokiga marknad — hvem skulle kunna tro det, som sett de glada, galna banden svärma nedåt Boulevard St. Michel, med hatten i nacken, munnen full af den sista Boulanger-visan och benen sprattlande ännu i takt efter cancan'ens toner, som öfver den stimmande publiken i Bal Bulliers ingångsdörr bolma ut på gatan med den heta luften från salen, där dansen fortfar. Saken är väl den, att *rasen* är en annan än vår, och att vi därför löpa fara att begå grofva misstag, om vi utan vidare mäta den efter våra mått. Ett faktum tycks det i hvarje fall vara, att denna ungdom, som knapt kan lefva en dag utan ett upptåg, likväl aldrig fått smak för den stora spektakelmakaren Boulanger. Då en af mina vänner i Quartier latin bestämdt försäkrade detta, invände jag, att vi i tidningarna läst om gatuuppträden mellan studenthopar, som voro för och emot generalen. »Jo, svarade han, det har nog funnits studenter, som kallat sig boulangister; men de voro få och gjorde det dessutom 'par bouffonnerie'.

Vet ni, hur det värkligen gick till vid dessa uppträden? Då vi stötte ihop med boulangisterna, vände sig de studenter, som funnos bland dem, helt gemytligt om och hjälpte oss att prygla opp packet, ty nu liksom alltid bestod Boulangers egentliga liga af pack».

Denna historia får stå för min sagesmans räkning; men vi blefvo själfva vittne till en scen, som lika tydligt som vackert blottade den riktning de franska studenternas politiska sympatier hafva. Det var vid själfva invigningsfesten den femte augusti i det nya Sorbonnes förut omtalade stora amfiteater. Studenterna hade intagit sina platser, salen var i det allra närmaste full, presidenten väntades om en stund, — då hördes med ens från alla håll lefverop: »vive —», jag kunde icke höra hvem, applåderna, som bröto lös i samma ögonblick, togo bort namnet; studenterna hade rest sig från sina platser, viftade med mössor och hattar och slogo därpå en duktig »ban». Mellan länstolarna, som, vända mot publiken, stodo i rader på fondväggens breda parnass, inträdde en grånad och något krokig man med franskt kindskägg, stor, böjd näsa och ett vänligt, nästan förläget uttryck i sitt ansikte. Några år tidigare hade jag sett honom: då var hans hår så godt som svart, öfver hans slätrakade läppar hvilade ett trotsigt drag, hans blick var säker och utmanande. Det var Jules Ferry. Jag frapperades af denna förändring. Men så underlig är den ändå ej, när man betänker, hvilken blodig förföljelse han varit utsatt för under dessa senare år. Den som följt något med Frankrikes

politik, vet dock, huru öfverdrifna de beskyllningar äro, som riktats mot honom af hans talrika fiender för en politik, hvars fel ingalunda alltid voro hans fel; och lika säkert är det väl i dag, att de personliga affärsspekulationer, som han påstods hafva dolt bakom denna politik, äro en dikt af det koppel giftiga pennor, hvilket hetsades mot Ferry, när hans ställning begynte vackla. Men han har haft skenet emot sig, och det var alt, som behöfdes, för att skandalskrifvare af alla kulörer, bakom hvilka stodo politiker af alla partier, som hade något att frukta af denna starka man, kanske den enda öfverlägsna karaktären i Frankrikes nu lefvande politiska generation, skulle kunna störta sig öfver honom med en oblyghet, nästan utan motstycke till och med i det land, där ordet är friast och dess missbruk minst ovanligt. Och så har denna man, som Frankrike så väl skulle ha behöft just under denna tids farliga kris, varit i det närmaste en fredlös man i den franska politiken.

Desto mera glädjande är väl hvart tecken, som tyder på, att hans stora roll ännu ej är utspelad. Och därför var den lika jublande som frivilliga hyllning, hvarmed de franska studenterna mottogo Jules Ferry, då han oväntadt trädde in i Sorbonne, ett af festens mest sympatiska ögonblick för oss främlingar, som kommit med varma känslor för Frankrike, men med egendomliga tankar om politiken i detta bullrande och ombytliga land. Det gör ingenting till saken, att några tidningar, för hvilka den stora tillgifvenhet ungdomen plötsligt lagt i dagen

för den bannlysta mannen var misshaglig, nästa morgon skylde hela entusiasmen på hans forna förtjänster såsom undervisningsminister. Med en *så* uppriktig hänryckning fröjda sig nog icke studenter, franska lika litet som andra, öfver att undervisningen i landet har blifvit bättre.

Det är programmets officiella hufvudnummer, själfva inaugurationsakten i nya Sorbonne, som jag nu bör beskrifva. Om det blir en blek bild af den mycket högstämda festen, där fransk vältalighet täflade med imponerande akademisk prakt, så ber jag läsaren hålla mig ursäktad härför, då jag skrifver detta så långt efteråt, utan alla anteckningar och dess värre äfven utan att ha något franskt tidningsreferat till stöd för mitt minne.

Anblicken af en universitetsfest är mycket olika här hemma och i Paris. Hos oss göres det vid sådana tillfällen icke stort för att fröjda ögat; mörkklädda komma studenterna, i svart frack komma professorer och docenter. Fins det icke händelsevis damer tillstädes, äro väggarna de enda, som styrt ut sig med en smula gladare färger. I Frankrike däremot få väggarna sköta sig själfva; det är de lärda männen i egen person, som hänga ståten på sig, jag menar naturligtvis icke flaggor och granrisguirlander, men något, som ej tager sig mindre bra ut, när det gäller att ge ett stort rum, fullt med människor, en festlig prägel, de gamla, vackra dräkterna nämligen, som fortfarande äro i bruk. Det är vida togor af tunt,

fladdrande tyg, stundom svarta, stundom röda eller violetta, stundom med hermelinsbräm, stundom utan. På oss, som i den sorgsna doktorshatten hafva så godt som den enda påminnelsen om forna dagars akademiska skråprakt, gör denna massa gamla herrar i medeltidsdräkt ett egendomligt intryck; vi tro oss för ett ögonblick förflyttade tillbaka till det gamla Sorbonne, det som är ännu äldre än Richelieus hus, till den tid, då det latinska kvarteret värkligen var latinskt.

Bland studenterna är det främlingarna, som äro de pittoreska; de flesta bära brokiga kårtecken, medan den vida sammetsbaretten, som de franska studenterna för några år sedan infört, åter börjat försvinna. Nästan alla delegationer hafva kommit med fanor; dessa, skimrande i Europas, Asiens och Amerikas färger, stå nu öfverst på amfiteatern, längs rundväggen, färdiga att sänkas, då presidenten kommer. Och så kommer Carnot, militärmusiken på ena läktarn spelar upp en marsch, fanorna sänkas, brokiga mössor och svarta hattar svängas i luften, lefveropen ljuda, bedöfvande starkt, uttalade med alla slags aksenter; när det åter är lugnt i salen, slå studenterna sin »ban», Carnot har satt sig, vänligt hälsande, med några ministrar på hvar sin sida, strax under franska akademins grönt broderade frackar.

Nu följa talen, hvilka alla hafva *ett* gemensamt, den tydliga prägeln af, att det är en märkvärdig fest, som just nu firas, märkvärdig icke blott för Sorbonne och det franska akademiska lifvet, utan äfven för Frankrike, emedan

det här, på sitt främsta universitets högtidsdag, trots krigets spöke, som växer större och större vid horisonten, trots allianserna, som slutas emot det, likväl ser ungdomsskaror, komna från alla länder med vetenskapens läjdbref, bringa det sin hyllning utan skrymteri och utan baktankar, lika glada och förtjusta som landets egna barn. Altjämt göra talarena hänsyftningar på den stolthet, hvarmed Frankrike hälsar sina unga gäster, i de vuxna männens röst vibrerar det som ett begär att bli studenter på nytt för att såsom kamrater, under promenader arm i arm längs kvarterets gator, utan omsvep få utveckla för alla dessa främlingar, huru väl Frankrike i själfva värket förtjänar deras hjärtliga sympati. Det märkes med ett ord, att det icke är blott »dagens betydelse», det nya Sorbonnes invigning, som inspirerar talarena, att det därutöfver är någonting annat, något som i grunden ligger dem mera om hjärtat.

Och åhörarena å sin sida visa så tydligt som möjligt, äfven de, att i denna akademiska högtidlighet finnes något, som elektriserar dem alldeles särskildt. Vid hvart patriotiskt ord, vid hvar hänsyftning, som berör deras sympatier, brista applåderna och hurraropen lös. Så hinner universitetets rektor, M. Gréard, som först reser sig, knapt öppna sin mun med en harang till »det namn, som är lika kärt för Frankrike som för vetenskapen», innan dessa ord framkalla en ny stormande hyllning för Carnot. Rektorn låter för öfrigt Sorbonnes fräjdade gärningar passera revy; han talar, altjämt afbruten, om det forsknings-

arbete, som i vår tid fortsätter den åldriga högskolans ärorika traditioner. Efter honom får en gammal professor ordet. Det är ingen mindre än den berömde matematikern Hermite, hvars öfversikt af de fysisk-matematiska vetenskapernas framsteg emellertid påtagligen är både för lång och för lärd för att finna uppmärksamma åhörare bland denna skara stimulerade människor. Salen hvilar sig, blott de närmast sittande följa med, och mera tykkes Hermite häller icke begära; han talar sakta och höjer icke en enda gång rösten.

Municipalrådets ordförande M. Chautemps är den nästa. Det är en trettiofem års man, med stor applomb och synbar vana att rikta ordet till en stor församling. Själfmedvetet, som det anstår Paris' representant, redogör han för de åtgärder hufvudstaden vidtagit för den högsta undervisningen i allmänhet och för dess tidsenliga logering i synnerhet. Han egnar till slut förhållandet mellan staden Paris och dess studenter några vältaliga ord, som självfallet mottagas med jubel. Den mest applåderade talaren är emellertid den sista, undervisningsministern Fallières. Han talar om pånyttfödelsen af det akademiska lifvet i Frankrike, om den gamla isoleringen, som håller på att försvinna, och om den solidaritetens anda, som öfverallt lofvar träda i stället, närmande de olika universiteten till hvarandra, lärarena till lärjungarna och studenterna inbördes. Med ledning af det, som jag i mitt andra bref nämde om kårlifvets uppblomstring bland de franska studenterna, bör läsaren kunna ana det långva-

riga jubel, hvarmed dessa hälsa ministerns varmt erkännande ord; och då han ökar sin vältalighet för att tala om det, »som står öfver Frankrike, mänskligheten», och för att prisa *den* solidaritet, som är ännu mera glädjande, den sympati mellan Frankrikes egna söner och deras kamrater i alla länder, hvarpå dessa dagars möte ger ett lysande prof, då blir det en hänförelse öfver all beskrifning, de främmande studenterna hurra och klappa och svänga sina mössor ännu ifrigare än de franska. Alla människor äro hänrykta, alla tänka synbarligen på, att denna universella förbrödring ändå är någonting utmärkt vackert, att den icke är mindre vacker därför, att mötet ej eger rum mellan kejsare och ministrar, utan emellan studenter, och att om alla dessa unga män icke haft svårare än så att besegra sin chauvinism och räcka hvarandra handen midt i de jättelika krigsrustningarnas tid, det kanske icke i grunden är så vanvettigt som man oftast menar att tänka sig en dag, då folken förmå älska hvar sitt land utan att hata de andras.

Efter talens slut spelas marseljäsen; hela salen reser sig. Det blir åter en storm af lefverop, för Frankrike, för Carnot, för Sorbonne; studenterna slå den ena ban'en efter den andra och begära nationalsången dacapo. I dag är det icke mera blott refrängen, som sjunges i kör; när musiken har slutat, stämmer publiken själf upp marseljäsen, den ena versen efter den andra.

Nu är högtiden slut. Marskalkarna ropa till studenterna att samla sig kring sina delegationschefer — hvar

deputation har nämligen sin anförare —, och med fanorna i spetsen tåga de tvåtusen studenterna ut.

I en annan sal serveras lunch, en huggsexa sammansatt af smörgåsar, champagne och limonad. Under tiden har Carnot dragit sig tillbaka och inför den massa studenter, som bildar häck i vestibylen, dekorerat Associationen i ordförandens person med »les palmes académiques», en utmärkelse hvarmed i Frankrike alla förtjänster, som stå i sammanhang med undervisningsväsendet, belönas. Nytt jubel, nya hurrarop naturligtvis.

Emellertid hafva studenterna ordnat sig efter nationaliteter i ett långt tåg; de sista ha redan hunnit ut på gatan och röra sig fram mellan folkmängden, som fyller rue des Écoles, då det föreslås att göra en défilé till Carnots ära. Förslaget värkställes genast, och medan den ändlösa raden skrider förbi presidentens vagn, hälsas han i tur på alla nationers språk.

* * *

Förbrödringstanken, som fått så många uttryck under festen, börjar nu värkligen mätta luften i Quartier latin; bekantskaperna taga fart på alla håll. Redan under det tåget stäldes upp, såg man de olika nationerna ifrigt närma sig hvarandra; nu, när det åter är upplöst, ses öfveralt längs boulevarden brokiga grupper, som slå sig ner utanför kaféerna och dricka hvarandra till. Här har man tillfälle att studera de olika kårdräkterna: engelsmännen, i vida svarta kostymer och kuriösa styfva huf-

vudbonader, se ut som medeltida skolaster; ungrarena bära fjädrar i mössan, tofsar i stöfvelskaften och en lång dolman öfver den broderade rocken; schweizarena äro på tyskt vis klädda i högskaftade stöflar, husarbyxor, bredt skärp och en liten rund mössa; vid sidan hänger en lång släpsabel; italienarena bära bjärtröda, hvita eller gröna sidenbaretter; belgierna, som äro de talrikaste, hafva mössor med raka skärmar, som ge dem ett tycke af styrmän; här och där ser man en norsk »duskelue» och en hvit studentmössa från Köpenhamn, Lund eller Upsala.

På kvällen har undervisningsministern stor mottagning. De främmande delegationerna infinna sig mangrant, och till enhvar säger herr Fallières några ord; oss finnar tackar han för att vi gjort en så lång resa och ber oss vara så mycket hjärtligare välkomna. Medan salarna fyllas af lärda och politiker och studenter, spelar republikanska gardet i trädgården; de venetianska lyktorna lysa bland annat öfver en outtömlig buffet, som mycket snart blir centrum för den internationella förbrödringen. Skålar utbringas oupphörligt för alla och af alla närvarande folk; mest outtröttliga äro italienarena att ropa »evviva la Francia!» och hela den ljumma kvällen i ända strömmar ett sorl af upprymda och entusiastiska röster in genom ministerboningens öppna dörrar.

* * *

Nästa afton är det ministern för de allmänna arbetena, som vill se dagens hjältar, studenterna, hos sig. Då

detta emellertid var ett af de många nummer på programmet, som jag nödgades försaka, förbigår jag herr Yves Gyot's fest.

Mera frestande är det att, ehuru jag icke häller den gången själf fick vara med, berätta hvad jag hört om den uppvaktning, studenterna morgonen därpå gjorde hos Pasteur. Det skall, efter allas mening, ha varit ett af mötets vackraste ögonblick. Tvåtusen studenter bilda åter cortège, med fanor och kårdräkter och lysande mössor; på vägen till rue d'Ulm stämma ungrarena upp marseljäsen, de tvåtusen falla in, och värmda af marschen, stämda af sången, göra de halt framför Pasteurinstitutets port. Chaumeton, Associationens ordförande, håller ett ståtligt tal till den stora forskaren, som står och lyssnar med tårar i ögonen. Pasteur har blifvit gammal, den sjukdom, hvaraf han lidit under de senaste åren, har nästan brutit hans krafter; då jag såg honom dagen därpå i Hôtel de Ville, djupt böjd och med svårighet släpande sig fram vid M. Chautemps' arm, hade jag all möda att känna igen modellen till Edelfelts knapt fyra år gamla porträtt. Han tackar rörd för den utomordentliga hyllning, som studenterna beredt honom, och slutar med att sända sin hälsning till främlingarnas länder. Hans rörelse smittar de unga männen, de gifva sin beundran och hänförelse luft i skallande lefverop och defilera därefter delegationsvis fram för Pasteur. Han talar en stund med de flesta delegationschefer, och när han hör, att det fins en finne med, frågar han naturligtvis efter Edelfelt.

Äfven utom det officiella programmets sammankomster skaffa sig studentmötets deltagare talrika tillfällen att bli bekanta med hvarandra. Främlingarna föras af sina värdar omkring i Paris' olika fakultetshus och laboratorier; i Associationens lokal vimlar det hela dagen af fraterniserande folk, en särskild »réunion amicale» är på onsdag afton utlyst till kvarterets största konsertlokal, »le Paradis latin».

Det var den åttonde augusti på kvällen som staden Paris' fullmäktige, municipalrådet, hade sin fest till studenternas ära. Egentligen var det visst edilernas mening, att det skulle bli helt och hållet »en famille», utom oss bara staden Paris' närmaste, inalles ett fåtal tusen personer. Men denna mycket förnuftiga plan blef i sista stunden öfvergifven, jag känner icke hvarför; om det passade sig att se en gifven häst i munnen, skulle jag säga, att den plan, som den blef ersatt med, var långt ifrån lika förnuftig. Det utfärdades nämligen icke mindre än *tiotusen femhundra* (10,500) bjudningskort, och jag förmodar, att icke en enda af de bjudna var förhindrad att komma, så proppfullt var det den kvällen i Hôtel de Ville's salar.

Och Seinens folkkära drottning är ändå icke trångbodd hemma i sitt hôtel. Det nya stadshuset, som vuxit upp på ruinerna af det gamla, som kommunen brände, är ett präktigt hus både utan och innan. Hela inredningen

är väl på långt när icke färdig ännu, men man kan af det redan gjorda se, huru magnifikt alt skall bli. En imponerande mängd salar och gallerier, utstyrda med stor arkitektonisk lyx, med magnifika gobeliner och, jag antar, icke mindre superba färger; ty målningen är tilsvidare det mest ofullbordade. Bland festgemaken var, såvidt jag mins, endast ett enda färdigmåladt; de öfrigas kalkhvita väggar stucko besynnerligt af mot gobelindraperier och varmt hållna portièrer. Detta påminte med ett ord starkt om Societetshusets festsal i sitt fjolårs skick.

Här, i republikens färska slott, rörde sig nu mellan nio och tolf som ett sillstim af människor. Gå omkring kunde man visserligen ännu, men mycket långsamt och med långa krokar, om det var någon särskild punkt man ville nå. Och detta omätliga haf af gäster, hvari man själf blef en af dropparna, var icke vackert att se uppå. Det såg icke festligt ut. Rockarna och jackorna voro visst i det närmaste lika talrika som frackar och hvita skjortbröst, hvilket nu naturligtvis berodde därpå, att det långt ifrån är alla människor, som ha en frack att ta på sig. Emellertid, man må nu vara en aldrig så god demokrat, så kan man ändå icke, ej ens på de mänskliga rättigheternas och de afskaffade ståndsprivilegiernas sekulardag, rubba det ögonens vittnesbörd: att festdag icke är festdag, om han klär sig i hvardags dunkla kläder. Ty arbetsdagens dräkt kommer icke allena, den släpar efter sig arbetsdagens mulna ansikte och glädjelösa ögon. Det var först och främst detta, som gaf festen i Hôtel de

Ville en spräcklig prägel och som gjorde den känbart mindre vacker än de öfriga vi varit med om.

Om programmet vågar jag icke tala, ty i denna trängsel var det sannerligen icke så godt att taga reda på, hvad programmet egentligen var. Från en af salarna hördes toner af något slags fransk M. M., icke precis kvartetter, men sånger af en stor manskör; på en estrad i ett af de största gallerierna stod republikanska gardets musik och spelade präktigt. Men äfven öfver tonerna och sorlet från denna fest röstade märkvärdigt nog, trots de tiotusen, som voro tillstädes, sorlet från Paris' latinska kvarter, studenternas stojande glam. Det ljöd till och med sorglösare och mera högröstadt än någonsin förr, ty här, i en så föga officiell omgifning, satte sig de uppspelta själarna öfver etiketten så oförtäkt som möjligt.

Vid buffetterna framför alt var det ett larmande lif, som i segersälla krigares bivuak. Drypande af svett stodo kyparena och minuterade ut den flod af champagne, som hufvudstaden i champagnens hemland med obegränsad frikostighet lät rinna. Och som regn i den törstiga sanden sögs floden upp af den tjocka vall, som kvällen i ända belägrade Bacchi bottenlösa brunn. Förvandlad till sånger och skratt rann floden vidare, ut bland tittande småfolk och godmodigt leende lärda, de talrika kongressernas ledamöter, som också voro tillstädes.

Af hurraropen, som voro oräkneliga naturligtvis, kommo de flesta på Rysslands räkning — naturligtvis. Det fans bland de ryska studenterna en, som bar unifor-

men; han var med denna kväll, och hvar han kom, blef det lefverop för hans land. De franska studenterna buro honom på sina armar, och när han blef synlig öfver publikens hufvud i det stora galleriet, stämde republikanska gardets musik upp kejsarhymnen. Och alla människor skreko »vive la Russie!» med våldsam styrka.

När festen var slut, drogo studenterna bandtals tillbaka öfver vattnet; Bulliers bal skulle räcka till klockan två, den natten undantagsvis.

* * *

Fredagen var hvilodag; hela programmet inskränkte sig till en matinée på Théâtre français, dit en stor skara isynnerhet främmande studenter voro inbjudna. Också vi fingo tre kort, men de blefvo lämnade tillbaka, ty ingen af oss hade tid att gå. Och det var ledsamt nog, eftersom Molières gamla hus bjöd gästerna på två af sina finaste klassiska rätter, hans egen odödliga satir för alla: *Les précieuses ridicules*, och Corneilles *Le Cid*, båda tolkade af den fräjdade scenens bästa krafter i det klassiska spelet. Mellan styckena lästes upp en versifierad hälsning till studenterna af Théâtre Français' direktör, den kände författaren Jules Claretie. För min personliga del hade jag hållit mig skadeslös genom att några dagar tidigare se ett mindre klassiskt, men icke mindre intressant program, Augiers gamla skådespel *Maître Guérin*, där Got har en af sina fullständigt mästerliga roller som Guérin och där, trots sommartiden, men troligen för exposi-

tionens skull, alla partier voro i de bästa händer: Worms, Pierson och Pauline Granger spelade kungligt.

* * *

Hittils hafva de utländska och de franska studenterna spelat samma roll, som läsaren sett; vi ha alla varit gäster, regeringens, stadens, universitetets eller teatrarnas. Från nu blir det annorlunda; under de två festdagar, som äro kvar ännu, taga fransmännen mot oss främlingar i egenskap af våra värdar. Redan fördenskull är lördagens och måndagens program annorlunda intressant än alt det, som jag hittils beskrifvit.

Åtskilliga gånger under veckans lopp hade vi hört sägas, att det på lördag skulle hållas ett allmänt studentmöte, där alla delegationschefer borde »lire leurs adresses» till sina franska värdar. Men senare, så sent som på fredag, hette det igen, att adresserna blifvit uppskjutna till banketten i Meudon, där festtalens massa just skulle få sin lämpliga krydda i bordets skatter. En högst förträfflig idé, tykte alla, som voro vana från hundratals studentfester hemma att se hjärtats öfversvämningar och kroppens välbefinnande hänga ihop som ler och långhalm.

Nu kommer jag till den minst behagliga punkten i vår kvasidelegations värksamhet, — och åtskilliga andra delegationers med för resten, hvilka råkat lika illa ut som vi. Rätt sent, klockan mellan elfva och tolf, på lördag morgon kom nämligen den obehagligt förbryllande underrättelsen, att adresserna borde vara i ordning två timmar

senare; till klockan half två samma dag var mötet i en hast utlyst. Nu voro goda råd dyra; det gälde att till hvad pris som hälst och hur som hälst få ihop några franska ord; en adress i ordets högre bemärkelse, som samvetsgrant prisade alt, hvad som skulle prisas, kunde det icke mera bli tal om, bara om att rädda äran.

Jag skall icke pina läsaren med en realistisk skildring af de för resten obeskrifliga kval hans ödmjuka tjänare utstodo under denna sannfärdiga berättelses närmast följande etthundratjugo minuter. Jag ber honom hällre tänka sig förflyttad till det ögonblick, då universum åter blifvit två timmar äldre och sagans beklagansvärda hjältar, bleka och förstörda, tagit plats på en af de svarta bänkarna i det gamla Sorbonnes »grand amphithéâtre», uppfyld i denna stund af all världens studenter, med mössor och baretter och fanor, liksom sex dagar tidigare det nya.

Bakom ett långt grönt bord på parnassen sitta, jag höll på att säga våra domare, jag menar komiténs hyggliga ledamöter med den gemytliga Chaumeton i spetsen. Han reser sig till först och säger att, som han icke är en så god talare som hans ärade vän strax till höger, så ber denne nu till en början att få uttala de franska studenternas känslor för de främmande gästerna. Hr Jeanmaire talar i själfva värket ypperligt, hvilket har till följd, att de olyckliga på den svarta bänken känna sig ännu olyckligare, — lidandet har, som bekant, åtminstone i sitt för-

sta skede den egenskapen att koncentrera människans tankar på henne själf.

Vår värd belönas, då han slutar, med lika starkt som väl förtjänt bifall. Detta har det goda med sig — jag talar fortsättningsvis ur den lidande människans synpunkt — att försätta de närvarande i en stämning af välvilja, som därefter är i jämt stigande. Alla talare utan undantag bli starkt applåderade, de bästa naturligtvis starkast, men ingen så sparsamt, att han, när leken är slut, skulle känna något behof att gå bort och hänga sig.

Det är icke alla på långt när, som använda franskan. De flesta engelsmän och nästan alla italienare tala sitt eget tungomål; men detta är en förmån, som af lätt insedda orsaker ej kan begagnas af alla. Engelsmän och italienare höra för resten till de mest lyckade talarena. Med våldsam passion och utspända halsådror ropa fransmännens sydliga stamförvandter om den broderskärlek, som skall visa sig starkare än kabinettspolitiken. Mindre glödande, men lika varmt öfvertygande tala albionsönernas omsorgsfullt utarbetade adresser om samma tema, samma fasta tro på en ädel och fredlig täflan mellan de två kulturfolken, som bebo kanalens stränder. De försäkra Frankrike om sin tillgifvenhet med en så allvarlig klang i rösten, att åhörarenas jubel blir häjdlöst. »Je jure de rester fidèle à la France!» säger en, och hans öppna, blonda ansikte, den högtidliga svarta dräkten gifva den unge mannens ed en prägel af oåterkallelighet. »Vi skola fara härifrån, säger en annan, som ambassadörer för alla

de folk, som vi träffat här, men framför alt som Frankrikes ambassadörer». Detta är nu förträffliga ord, också ur rent oratorisk synpunkt, och ingen annan än talaren från Génève, som har alla den franska elokvensens vapen på hand, lyckas uppnå en mera fulländad effekt. Efter dessa tal är det svårt för åhörarena att hållas på sina platser; de skulle alla vilja vara i Chaumetons ställe, då han tager främlingarna i famn och på romaniskt vis kysser dem på hvardera kinden.

* * *

Finland är det åttonde landet i den alfabetiska ordningen. Det är en guds lycka, ty nu är det redan nästan omöjligt för en talare att säga någonting, som icke skulle befinnas vara utmärkt sagdt. En af oss klifver nu upp bak det gröna bordet och ber om en plats för vårt fjärran liggande land i denna rad af alla världens studenter, som äro Frankrikes vänner. Omtalande att vår studentkår är upplöst om sommaren, ber han om tillgift för det improviserade sätt, hvarpå vårt deltagande i den ståtliga festen egt rum. Han försäkrar emellertid att, vare sig vi nu kommit med egna fanor eller ej, om vi burit våra härstamningsmärken synliga eller ej, vi alla, studenter från främmande land, dock under dessa dagar gladeligen fylkat oss kring en gemensam fana, den mest sympatiska i världen, fanan med de franska färgerna på. Den önskan vi närde vid ankomsten till detta folkslagens möte, säger han, att sprida kunskapen om vårt lilla land, som sak-

nar hvarje politisk roll och därför är okändt för de flesta, ha vi glömt, bländade af världsutställningens under och den långa rad af fester, hvarmed Paris' studenter firat Sorbonnes föryngring. I stället för att våga försöka en skildring på franska af de intryck vi främlingar mottagit af Paris, firande på ett ensamstående sätt sitt stora hundraårsminne, ber han sina åhörare vara förvissade om, att vi inför detta triumferande prof på den franska andens skapande kraft bättre än någonsin fattat bärvidden af de ord, som nyligen ljödo i Sorbonne: att öfver Frankrike står intet annat än mänskligheten. Han tackar de franska bröderna för detta ojämförliga skådespel de valt att inviga en tidrymd af ömsesidigt närmande mellan alla studenter. Han tackar för det älskvärda sätt, hvarpå studentsångarena från Helsingfors blifvit mottagna, och för den stora gästvänskapen mot oss. Han tackar för de många och präktiga festerna, men mest af alt för att vi under detta af ungdomlig hänförelse och uppriktig vänskap präglade möte så väl lärt oss märka, att studentnamnet icke är det enda, vi hafva gemensamt, att bakom det döljer sig ett djupt medvetande om ett brödraskap öfver alla länder. Han påminner om, huru eniga alla folk här varit vid valet af det, som skulle hyllas; om den oförstälda hänförelse, hvarmed vi främlingar förenat oss om den franska studentens hyllning för de namn, som han med så stor rätt håller kära, Carnot, Pasteur. Han lyktar sitt tal med en önskan på sina landsmäns vägnar om fruktbar fortsättning på dessa mellanfolkliga studentmö-

ten, och, framföralt, med de varmaste önskningar om evig ungdom för Frankrikes gamla land.

»Vive la France!», slutar han. »Vive la Finlande!» svarar hela salen med stor värme och bekräftar det med en »ban». Det gör en alltid godt i själen att höra några hundra främmande strupar ropa: »vive la Finlande!»

* * *

För de läsares räkning, hvilka intressera sig därför, meddela vi här det ofvan refererade talet i dess helhet, såsom det lydde på originalspråket.

Messieurs et chers camarades!

Permettez que, dans ce défilé de tous les étudiants amis de la France, ce qui veut dire, de la grande majorité des universités du monde, la petite et lointaine Finlande prenne sa place aussi. C'est vrai qu'elle le fait d'une façon par trop provisoire. Le corps des étudiants de notre pays, sous les neiges la plus grande partie de l'année, étant dispersé aux quatre vents pendant l'été tout entier, nous sommes venus nous ranger dans le cortège pittoresque des étudiants étrangers sans préparatif aucun, sans insignes de corporation. Cependant, que nous ayons porté les marques de notre nationalité visibles ou non, nous tous, étudiants des pays étrangers, nous avons eu maintenant, j'en suis sûr, ce sentiment unanime qu'un seul et même drapeau nous réunit tous, le plus sympathique du monde, le drapeau aux couleurs françaises.

S'il est possible à l'homme d'oublier pour un instant son pays natal, nous l'avons fait à présent. Nous avions, en arrivant à cette réunion internationale, le désir légitimement égoiste de faire connaître un peu à nos frères français ce qu'est notre petit pays, dont on n'entend jamais la voix dans le concert des nations politiques. Mais il n'en a été rien. Les merveilles de l'exposition universelle et la longue suite de fêtes, par laquelle les étudiants de Paris ont célébré le rajeunissement de l'antique Sorbonne, nous ont vraiment éblouis, nous ont fait tout oublier. Certes, je n'oserais pas, messieurs, tenter devant vous un compte-rendu en français des sensations que nous avons prouvées, nous autres étrangers, en voyant Paris tel qu'il se présente aujourd'hui, honorant d'une façon unique et incomparable le Centenaire de la grande révolution. Qu'il me soit seulement permis de dire que, devant cette rayonnante apothéose du génie français, devant ce triomphe de sa force créatrice, nous avons compris mieux que jamais la portée des belles paroles prononcées, il y a quelques jours, dans la Sorbonne même: qu'au dessus de la France il n'y a que l'humanité.

Nous vous remercions donc, chers frères français, de cet incomparable spectacle que vous avez choisi pour inaugurer une ère de rapprochement entre tous les étudiants. Nous vous remercions, plus particulièrement, de l'aimable et fraternel accueil que vous avez fait à nos camarades les chanteurs M. M. de Helsingfors, et de la grande et généreuse hospitalité avec laquelle vous nous

avez reçus à notre tour. Nous tenons aussi à exprimer devant vous notre profonde gratitude pour les belles fêtes offertes à nous tous par le gouvernement Français et la ville de Paris. Mais avant tout, nous vous remercions, chers camarades, de nous avoir si bien fait sentir, pendant cette réunion marquée d'enthousiasme et de franche amitié, qu'entre nous tous il y a un vrai lien d'unité, que le nom d'étudiant n'est point la seule chose qui nous soit commune, mais que derrière lui il existe vraiment une profonde conscience de fraternité universelle. Vous devez avoir remarqué vous mêmes, messieurs, combien, les idées et sentiments qui vous sont chers, sont partagés par vos frères étrangers. Vous avez vu, pour ne citer qu'un seul fait, avec quelle ferveur nous avons acclamé avec vous les grands noms chers à l'étudiant français, Carnot, Pasteur.

Je finis, messieurs, en souhaitant, au nom des étudiants finlandais, la continuation fructueuse des réunions internationales d'étudiants, et en faisant, avant tout, les voeux les plus chaleureux pour la jeunesse éternelle de ce vieux pays de France.

Vive la France!

Omsider kommer jag till slutet. Det återstår nu endast att omtala vårt besök hos Carnot och banketten i Meudon.

Söndagen den elfte samlades klockan tio på morgonen i Associationens lokal alla delegationschefer för att tåga till Élyséen: några hade, jag vet icke hvarför, försett sig med stab, så att vi inalles voro omkring etthundra. Alla voro i galakostym, de som saknade kårdräkter buro frack och hvita handskar. Före oss hade blommor blifvit sända till madame Carnot, en präktig korg med orkidéer på allas vägnar och dessutom två magnifika buketter från amerikanarena och studenterna från Cambridge.

Mottagningen egde rum i Élyséens »grand salon d'honneur», där vi mötte presidenten och presenterades land för land af Chaumeton, som på allas vägnar sade några ord. Carnot svarade, det var det första tal republikens president höll till de samlade studenterna. Han är lika sympatisk, då han talar som då han tigande, med ett stillsamt småleende, mottager massornas eller ungdomens hyllning: enkla ord, utan rhetorisk pomp, men med ett så naturligt uttryck af uppriktighet, att man icke utan att vara cyniker skulle kunna tänka på en diplomat, som tagit Talleyrands beryktade sats till sitt valspråk. Och det som han säger, är högst märkeligt i all sin enkelhet. Han, en statschef i året 1889 och dessutom målsmannen för den stormakt, som ej blott under gångna tider dyrkat krigarens »gloire» mer än de flesta, utan särskildt i detta ögonblick af de stora »fredsvännerna», trippelalliansens ledande politiker, beskylles för att vara den europeiska krigsfarans hotande centrum; han, franska republikens president, talar nu till oss, sönerna af de flesta länder, om

världsfred och allmän förbrödring. Efter att hafva berömt sina unga landsmän, som »känt, att de i en tid af dunkel och oredigt famlande kunde tjäna rättvisans och mänsklighetens sak genom att räcka handen åt alla länders ungdom», vänder han sig till oss främlingar och hoppas, att vi skola taga med oss hem dessa känslor af allmän förbrödring. »I skolen genom edert unga hjärtas hänförelse hjälpa oss att öfveralt skaffa ärlighetens och endräktens politik seger öfver misstänksamhetens och listens politik, som förlamar nationernas krafter och utarmar deras tillgångar».

Det är andra ord än de, som man brukar läsa i kejsar Vilhelms skåltal, och det är onödigt att tillägga, att vi applådera dem så frenetiskt som det någonsin går an att göra i Élyséens gobelinprydda honnörssal. Nu igen måste vi främlingar upprepa denna reflexion, hvartill vi under dessa dagar så ofta fått anledning, att nämligen Frankrikes ungdom, i rak motsats till det som förtäljes från de flesta andra länder, alldeles icke hör till oppositionen, utan tvärtom är regeringens bästa och mest hängifna vän. När man besinnar, att Frankrikes regering hvarken hör till revanche-äfventyrens eller frasradikalismens parti, så måste man nog, tänker jag, räkna detta sällsynt goda förhållande lika mycket det hetblodiga folkets ungdom som de styrande själfva till ära.

Efter det madame Carnot i sin tur kommit in och tackat för blommorna, lämnade vi Élyséen med ännu en handtryckning af presidenten. Härifrån begåfvo sig de

flesta delegationschefer till Foyots bekanta restauration på vänstra stranden för att äta en gemensam frukost och kasta lott om, hvem som vid afskedsbanketten nästa dag skulle tala på utlandets och de franska provinsernas vägnar. Ödet var icke blindt: de två lotterna drogos af genevaren M. Huguenin, som hållit det präktiga talet till fredens ära dagen förut, och af chefen från Marseille, den vältaligaste af de franska provinsstudenterna.

* * *

I Bas Meudon, där vi nästa dag vid tretiden stiga i land, ordna marskalkar de trettontusen — andra säga sextontusen — middagsgästerna folkslagsvis i ett långt tåg, och vår första omsorg är förstås att göra Rabelais' byst vår uppvaktning. Den store skrattaren, som bekant läkare och präst till professionen, slöt nämligen sitt lif eller tillbragte åtminstone sina sista år såsom »curé de Meudon», hvilket fortfarande är en källa till stolthet för den lilla stadens innevånare. På en skylt, som de hängt öfver den gamla satyrens hufvud, står en hälsning på hans eget tungomål till studenterna: »*Cy entrez vous, et bien soyez venus!*»; i en tribun, som improviserats på platsen, stiger herr mairen i Meudon, i frack och med skärp om magen, och ber oss begå dagen efter skyddspatronens exempel, »gaîment, à la française». Där ha vi således vår lösen, och denna lösen blir, det skall ni snart få se, uppfyld till punkt och pricka.

Det ändlösa tåget fortsätter sin vandring uppför sluttningen, till Haut-Meudon, där afskedsmåltiden skall ätas i det fria, under ett väldigt tält vid observatoriets, det forna slottets fot. Vi ha emellertid tre runda timmar kvar till dess, och för den tiden fins just intet program; i den stora hvälfda byggnad, som fordom var orangeri, improviseras en teater, några aktörer från Paris utföra monologer, studenterna från Agram göra musik, det är alt, och de bland främlingarna, som äro vana vid exemplariskt ordnade festprogram, tycka visst, att det är ett »ledigt sätt» af våra värdar att icke bekymra sig mera om vårt höga nöje. För att värja sig för alla oartiga reflexioner och bevara sitt eget goda humör behöfver man emellertid bara påminna sig, att det är sitt första lärospån som festarrangörer i stort Pariser-studenterna nu göra och att de själfva till den dag, som är, ännu aldrig fallit på den idén, att det skulle behöfvas ett program för att ha roligt.

För resten viste våra värdar hvad de gjorde, när de förde oss att flanera några timmar i Meudon. Från ingen annan punkt så som från Meudons terass kan främlingen, innan han far sin väg med hjärtat fullt af kärlek till Paris, kasta sin sista, dröjande blick på den beundrade staden: hela Paris ligger under ens fötter, men på lämpligt afstånd, så att man ser torn och kupoler i profil, mot en fullkomligt öppen horisont, med himmeln som bakgrund; man hör pulsslagen af världsstadens lif dämpade af afståndet, liksom dyningar långt borta; öfver hafvet af tak och parker och kyrkor och kolonner dallrar denna fran-

ska luft, som vi nordbor icke känna, halfklar, liksom fyld af ett glimmande stoft . . . och vid *en* punkt blir vår druckna blick slutligen hängande, en punkt, som icke fans där i går, Eiffel-tornet, hvars storhet aldrig har slagit mig så som här, ifrån Meudons terrass. Alla expositionsbesökare hafva gjort den reflexionen, att det beryktade miraklet värkar relativt litet förbluffande, då man ser det på måttligt afstånd; man skall stå vid foten af det för att märka den fulländade elegansen i dess form och det väldiga i dess proportioner. Men man känner ännu ej det djärfva värkets effekt, förr än man rest en timmes väg utåt landet och sett det med hela staden omkring sig, mot en fri horisont. Bredbent står den magra jätten och ser ned på altsammans, Paris med alt, hvad det förr hade högt, kryper under det.

* * *

Emellertid tröttnar man också på att beundra. Alt flere och flere slå sig i lugn ned under Meudon-skogens saftiga kronor eller på terrassens mjuka gräsvall. Om Pantagruel stode upp ur sin graf och gjorde sin gamla promenad hit ut, skulle han märka, att också nutidens »Sorbonicoles» hafva funnit sina Panurger, så mycken främmande rotvälska ljuder i detta ögonblick från skarorna, som moja sig i gröngräset.

Och så kommer den efterlängtade signalen, att det är dukadt; de trettontusen sätta sig till bords. Det förefaller mirakulöst att kunna servera en så ofantlig måltid

ute i det fria, men det går värkligen utan den minsta oreda, man får fullt upp af mat och dryck utan att röra sig ur fläcken. Det är naturligt, att stämningens värmegrad, som redan under veckan stått så högt, nu, då den näres af vinerna och den goda maten, skall stiga högre än språkets termometer kan följa den. Hvart man ser, är det unga män, som med armarna sträkta mot hvarandra öfver bordet, i eldiga ord svärja trohet och vänskap öfver staternas gränser. De trettontusen rösternas styrka växer med hvar minut; fransmännens gamla behof att skrika, när de ha roligt, har smittat de andra, tälten fyllas af ett så kokande larm, att det icke är att tänka på allmän tystnad, då talen börja. Den sista, som äskade ljud, var en liten gul japanes, som åt associationen öfverlämnade sina landsmäns fana. Jag stod två steg ifrån honom, men kunde bokstafligen icke af annat än hans tunna läppars rörelse märka, att han hade ordet.

Midt i detta bedöfvande tumult hålles för öfrigt det ståtligaste talet under hela mötet. Det är af professor Lavisse, som med fint skämt och vackert allvar öfverbringar Frankrikes testamente till främlingarna nu i afskedets stund. Med en faderlig kritik af den entusiasm, som kommit det ungdomliga mötets deltagare att glömma en morgondag, då de kanske nödgas möta hvarandra på ett annat fält än festernas och förbrödringens, varnar han för kosmopolitismen, som icke hör hemma i vår tid och som icke är botemedlet för det onda, hvaraf vi lida. Men patriotismen är det. I den stora ovisshet, hvari forsk-

ningen lämnar oss i dag rörande alla lifvets djupaste frågor, behöfs det någonting att tro på orubbligt, och han tror på fäderneslandet; nu när den exakta vetenskapen har blifvit krigsministrarnas adjutant, när filosofin predikar den tröstlösa läran, att den svagare icke har rätt att lefva, ber han oss alla blifva apostlar för denna dogm: att hvart fädernesland är skyldigt vördnad för alla andra fäderneslånd.

Kanske är det icke mera än hälften af de närvarande, som kunna höra honom. Men i grunden är ändå icke så stor skada skedd; ty luften har blifvit full af samma tanke, som inspirerar den vältaliga professorn, tanken på att alla, som vända tillbaka från detta möte, måste känna sig som fredens och den mellanfolkliga respektens apostlar. Det är sant, att de nästan alla befinna sig i den sorglösa ålder, då »haabet er lysegrönt» och ädla löften så lätta att ge. Men till och med när man betraktar saken alldeles nyktert, frestas man att gifva den unga engelsmannen rätt, då han kallade dem, som vände tillbaka från detta möte, ambassadörer för alla folk de träffat här. Det är, hyggliga människor emellan, desto svårare att hata hvarandra, ju bättre man känner hvarandra, och därför skulle dylika möten mellan den studerande ungdomen från alla land värkligen förtjäna att bli ett nummer på deras agitationsprogram, hvilka på fullt allvar afsky kriget och arbeta på freden.

* * *

Vid tiotiden bröto vi upp för att återvända till Paris; och intrycket af denna affärd, det sista minnet från den långa festen, har blifvit liksom ett färgadt glas, genom hvilket jag alt ännu ser hela studentmötet, när jag tänker tillbaka på dess många dagar.

Skogen och den lilla staden lågo i djupt mörker, men nere på slätten lyste Paris med oräkneliga ljus, och tusen fot högre skar strålen från den elektriska lyktan på Eiffeltornets spets en bländande gata genom nattens skumma luft.

En mängd stora, runda papperslyktor delades ut bland studenterna, när de strömmade ut ur tälten; i långa, buktande led svärmade de röda ljusen ned för branten. Sprattlande af glädje rusade studenterna fram genom Meudons gator, sångerna, skrattet och ropen hade blifvit ännu starkare ute i fria luften, det var som en yr bacchanal från de gamlas dagar. Jag tror, att hvar enda en af de trettontusen ryktes med; de galnaste drogo de lugnare efter sig. Jag föll i händerna på en helt ung belgier, som oupphörligt skrek, att han älskade de små och fria folken, och som af den anledning jämt ville hafva omkring sig en samling exemplar från Schweiz, Finland, Rumänien och — Venezuela. Innan vi voro framme vid stationen, hade han visst femtio gånger hunnit ropa sitt: »j'aime les petits pays libres! Vive la Belgique, la Suisse, la Finlande, la Roumanie et la Vénézuéla!»

På stationen och de små restaurationerna rundtomkring, som stormades under väntan på tåget, blef det nya

lefverop för alt och alla, som råkade komma i studenternas väg. »Vive la gendarmerie française!» för en stakkars ordningens man, som fick en mugg öl i handen och surrades rundt; »vive le chef de gare de Meudon!» för stationsinspektorn, som fördes bort af lavinen, då han skulle bedja herrarna förhålla sig en smula lugnare. O. s. v.

När vi stigit af vid gare Montparnasse i Paris, tändes det, som fans kvar af de röda lyktorna, och den sjungande svärmen drog till sitt gamla latinska kvarter. Studenternas världskongress var slut.

Nya Pressen, Aug.—Sept. **1889.**

Teater.

Nya teaterns repertoar under spelåret 1884—85.

(Förut icke trykt; afsedt för Finsk Tidskrift.)

På Nya teatern hafva från den sista augusti 1884 till den 14 juni 1885 gifvits följande 33 stycken, bland hvilka de kursiverade äro nya för repertoaren: *En kinkblåsa* 4 ggr, Den nye bibliotekarien 1, *Nerkingarne* 9, Resan till Kina 8, *Herr Derblays giftermål* 7, Hans Majestäts fogde 3, *Mellan bjudningarna* 3, *Herr och fru Denis* 3, Det skadar inte 3, *Maria Stuart i Skottland* 9, *Roderik Heller* 4, *Frou-Frou* 5, *Ständigt sysselsatt* 3, *Lilla hälgonet* 22, Bröllopet på Ulfåsa 4, *Vildanden* 4, Madame Angots dotter 7, Kan ej 3, Hertiginnan af Finland 4, *Prinsessan af Trébizonde* 5, *Frun emanciperar sig* 4, *Ett hem* 2, En räddande ängel 2, *Profpilen* 2, En midsommarnattsdröm 5, *Inom fyra väggar* 2, Gengångare (3 akten) 2, *Hur man gör godt* 4, Scener ur Julkvällen 3, *Belägringen* 3, *Musketörerne i klostret* 5, *Äkta mannen* 3, *Sabinskornas bortröfvande* 4, *Orm i myrstack* 2, Lilla sångfågeln 2.

Denna säsong har för svenska teatern varit ett försök, visserligen icke alldeles nytt, med en kassarepertoar.

Ekonomin skulle stödas med operetter, och följden blef ganska riktigt, att finanserna nu torde befinna sig i tillfredsställande skick. Men någonting annat har också blifvit följden, nämligen att när operetterna en gång togo fart, vi icke fått stort något annat till bästa än operetter. Under höstterminen voro talpjeserna ännu i pluraliteten, och bland dem så goda saker som Björnsons Maria Stuart. Först mot jul gick Lilla hälgonets stjärna upp på Nya teaterns horisont; men dess fladdrande tivolibelysning bestämmer också färgen för större delen af vintersäsongen. Efter nyår ha vi haft *33 operettkvällar*, medan hela antalet representationer under samma tid stiger till omkring åttio. Den *dramatiska* repertoaren efter nyår inskränker sig till Bröllopet på Ulfåsa efter jul, Vildanden strax därpå, Hertiginnan af Finland och Profpilen, hvilka båda försvunno lika hastigt som spårlöst, några småpjeser, bland dem Tavaststjernas kåseri, som, inom parentes, både skulle förtjänat och skulle uppburit långt flere representationer, senare En midsommarnattsdröm och Bang-föreställningarna — i början af maj Runeberg-kvällarna och Hur man .gör godt samt slutligen, i juni, de ofvan anmälda nya pjeserna. Det är ohekligen icke mycket, glesa raster mellan operettens ragglande taktmarsch. Mamzelle Nitouche fick stiga ned från sin tron för att lämna plats åt Madame Angots dotter och Prinsessan af Trébizonde, och när ej dessa damer längre föllo publiken i smaken, återkallades Mamzelle Nitouche. Musketörerne i klostret hade ondt om pikanta melodier, och sista ordet behöll således ändå

fröken Nitouche. Vi ha altså under denna vinter fått upplefva en ganska befängd parallel — Hamlet och Faust på den ena teatern, och på den andra, kort sagdt — Lilla hälgonet.

Påtagligen ges det nu både folk, som önskar ingenting högre än att se Hamlet och Faust, och andra, som icke vilja byta bort sitt lilla hälgon för någonting i världen. Men min tro är, att det måste ges ett tredje slag af människor, som inse, att en teater i våra dagar alls icke är tvungen att välja mellan de båda alternativ, som representerats af våra inhemska scener denna vinter — mellan en Meiningen-repertoar och franska operetter. Det senare kan vara bra för att pigga upp humöret ibland, hvarförutom en friskt gifven operett är mera värd än en släpigt spelad dram, och det förra kan vara bra både som skola under kunnig ledning och som tillfälle till bravur, när man har den lyckan att ega en stor skådespelerska, såsom Ida Aalberg. Det kan inträffa, att man af brist på det ena eller det andra låter kothurnerna ligga, och saknaden efter dem är onekligen mycket litet känbar. Det är framför alt *det moderna dramat* man begär af en modern scen, det har man också främst rätt att fordra af moderna skådespelare, ty där möta de sin egen tids lif och sin egen tids konst.

Det är nu emellertid det moderna dramat, som fått vika för musikfarserna på den svenska scenen under detta halfår. Vildanden är af större arbeten — strängt taget — det enda goda moderna, som gifvits. För alla människor

som icke äro inbitna operettdyrkare, har hela vintern följaktligen varit nästan fullständigt blottad på dramatiskt intresse.

Talar man så här i teori, får man naturligtvis alltid rätt. Men frågan är, som bekant, en ren kassafråga. På operetten *lefver* teatern, åt »det moderna dramat» vänder publiken ryggen, så lyder operettpolitikens devis. Och det är alldeles riktigt; publiken, d. v. s. genomsnittspubliken vore utan tvifvel allra bäst betjänt af en cirkus.

Men det kan nu dock icke vara genomsnittspubliken, som slutligen skall skrifva lagar för den enda svenska scen vi ega, det är a priori omöjligt. Ty är det engång sant, att vår tids bildning ännu icke utdömt den dramatiska konsten öfver hufvud, så måste det också vara sant, att denna konst lyder samma lagar, som i dag gälla för konst öfver hufvud. Och nämn den konst, som vädjar till genomsnittspubliken! Fins det en enda god målare, som fruktar konkurrensen med oljetryck, eller en enda god författare, som säljer sig åt grisliteraturen, eller en enda god musiker, som röstar på skyddstullar mot positivspelare, eller en enda god skulptör, som kastar mäjseln i sjön och blir gipsgjutare? Nåväl — hvarför skall då den dramatiska konsten nödvändigtvis tro, att framtiden tillhör cirkus?

Det *måste* således i ett så stort samhälle som den svenska delen af Helsingfors' befolkning finnas tillräckligt många, som älska annat än cirkus och operetter. De måste vara tillräckligt många för att bära upp ett teater-

företag med värkligt god dramatisk repertoar. Och menar man dem, när man talar om publiken, så är det icke åt det moderna eller öfver hufvud det goda dramat, som de vända ryggen, utan åt detta drama, då det spelas klent — det är hela saken. Operettpolitiken, som florerat i vinter och som har utsikt att florera ännu mera nästa år, att döma af fröken Grönbergs engagement, har fått genomsnittspublikens klingande förtroendevotum, — men den har, närmare sedt, ännu inflytelserikare bundsförförvandter. Af dem, som garantera svenska teaterns ekonomiska möjlighet, skall en icke ringa del ha lagt direktionen på hjärtat att ge dem operetter i gengäld. Bär någon i sista hand ansvaret för den afväg, på hvilken vår svenska scen under denna vinter hunnit längre än någonsin förut, så är det följaktligen de, hvilkas mecenatskap sträcker sig till Mamzelle Nitouche, och ingenting annat än Mamzelle Nitouche, ty mot ett sådant hinder står också direktionen — hvars goda vilja vi icke ha någon rätt att betvifla — vapenlös. Det är således framför alt dessa mecenaters fel, att frågan om den svenska teaterns repertoar gjorts till ett finansproblem, diskuteradt af garanterna, i stället för att göras till ett reformproblem, diskuteradt af kritiken. Bokslutet står nu till garanternas förnöjelse — det återstår för kritiken att uppriktigt säga sin mening.

Utan att för egen del vara särskildt bevandrad i lifvet och behofven bakom kulisserna, vågar jag således tro, att det första vilkoret för den svenska scenens räddning

från att bli en sekundteater är, att trycket från garanternas sida upphör. Men det andra är att finna *regissören*, regissören som förstår sin tid, sin sak och sin personal fullkomligt, såsom hr Bergbom på finska teatern. Ja, såsom hr Bergbom — det exemplet är bland de bästa jag vet, och det har dessutom fördelen att ligga så nära. En stor skilnad mellan de båda scenerna är visserligen den, att den svenska icke har den egendomliga blandkaraktär af nationalsak och familjesak som den finska, och att den därför mötes af kritik och pretentioner, där den finska nästan alltid kan räkna på öfverseende och intresse — och lotterier. Det är väl därför icke häller möjligt att finna en man, färdig att uppoffra sig för svenska teatern såsom hr Bergbom har gjort det för den scen han skapat, en man som kunde förena direktörens och regissörens kall. Men äfven åt *regien* i och för sig måste det egnas mångdubbelt större uppmärksamhet än hittils, om det skall bli möjligt för svenska teatern att fylla behofvet af en tidsenlig dramatisk repertoar. Jag tillåter mig att i detta sammanhang citera några ord ur en ypperligt skrifven artikel om »svensk dramatisk konst» i Ny svensk tidskrifts aprilhäfte för detta år; vi borde här i Finland hålla dessa ord i minnet med lika mycket skäl som i Sverge, eller rättare med långt mera skäl, emedan hos oss begreppen om, hvad som menas med en regissör, äro mycket dunklare än i Sverge.

»En regissör behöfver äfven godt omdöme, goda ideer och kunskaper. Det är han, som i hvarje stycke har den längsta och otacksammaste rollen. Det är ej blott

den yttre utstyrseln, dekorationer, möbler och kostymer, som han har att bestämma. Man kan, huru underligt det än låter för svenska öron, vara god tapetserare utan att vara god regissör. Det är ej häller endast entréer, sortier och placeringar, som på honom bero. Han bär ansvaret för skådespelets hela gång, karaktär och sammanhang. Det är han, som skall samla krafterna, sätta dem i rörelse, skilja hufvudsak och bisak, fylla luckorna, dämpa färgerna och förena de skilda personernas och karaktärernas lif till ett gemensamt lif, skådespelets. — — Har författaren afsett att genom sitt arbete ge en sann kulturhistorisk skildring från en viss tid, så skall regissören stå vid hans sida och hjälpa honom att ge den färg åt spel och milieu, som dikten eller författaren fordrar».

Nåväl, utan att faktiskt känna en enda detalj från hr Malmgrens arbete vid svenska teatern, vågar jag dock på grund af det som jag sett produceras, fråga om regien vid denna scen uppfyller *en enda* af de ofvan uppräknade fordringarna!

Det enda, hvaraf man här kan sluta till tillvaran af en regissör, är pjesernas yttre, mekaniska uppsättning, men detta spår af hr M:s värksamhet är icke särdeles smickrande. Ty det är icke blott om trogen historisk färg och sådant, som det så sällan kan bli fråga vid tal om iscensättningarna på svenska teatern; där saknas äfven i rent moderna pjeser, ja ofta i rena hvardagsinredningar märket efter en människa, som skulle ega värklig smak, ega något begrepp om, hvad man skall göra för att för-

vandla en kall teaterscen till ett behagligt rum, med samma temperatur, som i det värkliga lifvet emellan fyra väggar.

Detta om den dekorativa delen, som betyder mindre. Men hafva mise-en-scènerna, så måttliga de varit, haft regissören att tacka för sin tillkomst, så kan jag däremot icke tro, att *skådespelarena* skulle ha honom att tacka för någonting. Mer än en gång, när jag ser en ny pjes på svenska teatern, när en person är på galen plats, när rolens karaktär halkar ur händerna på en annan, inom hvars fack den dock borde ligga, när en tredje tillåtes att slarfva, hur mycket han behagar, och en fjärde att förstöra proportionerna genom sin vidlyftighet — då har jag ett intryck af att alla dessa människor gå där med lust att värka, men utan att finna den punkt, där de kunde hugga bresch. Det syns icke spår af någon, som skulle hjälpa dem att söka. Ingen som skulle elda och lifva, som skulle »samla krafterna och sätta dem i rörelse», som med ett ord skulle stå i författarens ställe! Ty är regissören, hvad han skall vara, måste han ha författarens välde öfver rytmen i stycket; han måste kunna skilja mellan det lefvande, personliga lif där fins tecknadt — åtminstone i bästa fall — och teaterjargonens pinsamma, tomma larm. Han blir sålunda lärare i många fall, och där det icke mera behöfs, behöfvas dock alltid hans råd och hans ledning. Hur stor plats en regissör således egentligen måste upptaga vid en scen, lär man sig af vår svenska teater, där denna stora plats tils vidare står tom.

Enklast skulle den väl fyllas genom att man toge exempel af nordens öfriga scener och anstälde en duktig skådespelare som regissör. Jämte honom skulle man engagera ett par andra värkliga förmågor, och pekuniärt är detta ingen omöjlighet. Det ges två ressurser, som enligt min tanke båda borde användas — strykning af operetterna och förenkling af den vidlyftiga personalen. Det fins nu vid scenen en massa sujetter, som sannolikt ursprungligen tagits för att dubblera, men som antingen af bristande förmåga eller af bristande öfning misslyckats när de någon gång sluppit fram — och så har man icke vidare sett till dem på månadetal. Till samma kategori höra en del isynnerhet inhemska sujetter, hvilka envist hållits kvar år ut och år in, liksom af konsideration, mot bättre vetande. Så har det hela småningom gyttrats till en gordisk knut, och för alexandershugget hafva direktörerna väjt i åratal, den ena efter den andra. Men det är på tiden att en gång låta dubblettlyxen och konsiderationerna fara, att slå ihop några små löner till en stor och att förvandla operettkontot i ett par stora löner till, bland dem regissörens. Jag vet af erfarenhet (från finska teatern), att man njuter vida mera af att se åtminstone *en* rol riktigt väl spelad än af en pjes, där *alla* roler spelas »så där».

Det är dessutom min lifliga öfvertygelse, att det vid vår svenska scen, efter undergången rensning, fins tillräckligt goda tillgångar för att fylla andra, och med tiden delvis första planet af en scen, som *bör* kunna höjas till

en af de dugligare i norden. Det som gjort, att de intressanta kvällarna varit så få hittils, det är icke i främsta rummet bristande vilja eller förmåga, det är bristande ledning. Kommer det någon med eminent begåfning, som kan väcka genom eget föredöme, så skall det ofelbart värka som ett vårregn.

Sådana föryngringssymptom ha visat sig förr. Se nu t. ex. fröken Reis! Hon har skapat många af sina bästa roler just vid sådana tillfällen, då vår scen gästats af någon värkligt begåfvad konstnär, som eldat henne med sitt spel. Så var det i »En brist i uppfostran» för några år sedan, då Hartman var här. Mot Hillberg gjorde hon en lady Macbeth, som hade beundransvärda scener, och nu senast, vid Herman Bangs gästspel, tolkade hon fru Alvings rol med lefvande hänförelse. Detta liknar en tanke altför mycket för att vara en händelse; naturligtvis hindrar det på intet vis, att fröken Reis haft roler, hvilka i och för sig kunnat spänna hennes vingar, såsom t. ex. Maria Stuart af Björnson.

Och Agardh, veteranen vid vår scen, som varit en af dess pelare i mulna som i goda tider, Agardh, som aldrig rest och aldrig sparat sig — märktes det icke på honom, att Johannes Brun varit här? Man behöfver blott minnas »Hans Majestäts fogde»: med hvilken nyfödd bravur spelade han icke den hedersmannens rol kort därpå. När stycket gafs i repris ett helt år senare, var det icke mera samma sak.

Det har funnits ännu mera frapperande exempel; se på hr Franck i »Hur man gör godt». Herman Bang skall ha arbetat en smula med honom, och hans Hellqvist blef anmärkningsvärd — för hvad? Jo, för sin *kraft*, och nu var kraft just det, som hr Franck gått och gält för att sakna totalt.

Det fins andra, som långt förut lyckats öfvertyga publiken om, att deras anlag blott behöfde tillfälle för att träda i dagen. Fru Bruno är en ingénue, så vårfrisk och retande kry, att det är öfverflödigt att rosa hennes meriter. Fröken Wessler är vanligtvis mycket fin och sympatisk i de »vackra rolerna». Fröken Lindberg har som Svea i »Hur man gör godt» gjort ett lärospån, som lofvar oväntadt mycket. Fröken Vennerqvist har under de allra senaste åren fått så pass goda saker ur händerna, att man af alt hjärta lyckönskar henne till resestipendiet. Så mycket mera som hon är af landets barn.

Bland den yngre herrpersonalen är hr Berlin väl den sist komne, och honom må teatern icke förlora. Den unge skådespelaren står närmare början än midten af sin bana ännu, men han behöfver blott få starkare vingar och därunder slipa bort några små svagheter (såsom t. ex. sitt skrapande r-ljud) för att rätt och slätt stå fullfjädrad som en god realistisk skådespelare. Redan nu väcker han uppmärksamhet genom sitt naturliga, dämpade sätt, och därtill kan man icke nog lyckönska honom. Af samma skäl är också hr Brander att lyckönska till den förändring hans spel undergått alt mer och mer. Hans teknik för-

lorar för hvar gång något i ståtlighet; det kan icke räcka länge, förrän han besegrat den frestelse, som ligger i hans rent lekamliga tillgångar, och lämnat sin gamla romantiska metod definitivt bakom sig. Hr Arppe är en man med allvarlig kärlek till sin konst; han arbetar, går stadigt framåt och höstar småningom in frukterna af goda studier. Det är hans allvar, som hr Vilhelmsson borde ha; talang och mångsidig talang har han förut. Han har, när han gifvit sig möda, lyckats och lyckats väl både i den burleska och i den finare komedin. Men det är, rent ut sagdt, aktning för sin lifsuppgift, som man icke tillräckligt finner hos hr Vilhelmsson. Skulle han lägga alla sina krafter på att arbeta med sig själf, skulle han t. ex., för att nu endast taga en detalj, en gång för alla göra sig kvitt sin förfärliga stockholmsaksent, så skulle, det är jag alldeles viss på, icke tyska farser längre vara det enda, där man kan applådera hr Vilhelmsson.

Utan tvifvel har jag påmint mig endast en del af det, som kunde räknas upp till bevis för svenska teaterns sceniska tillgångar. Det är också omöjligt att komma ihåg alt, när det fins så mycket att säga. Hufvudsumman är, att här återstår ett försök, som ännu icke är gjordt — att slå in på en ny teaterpolitik, att prägla dess devis med konstens aristokrati, att följaktligen ställa sin förtröstan icke till genomsnittspubliken, utan till den goda publiken.

Svenska teatern under spelåret 1888—89.

Efter att hafva omnämt Svenska teaterns många konkurrenter, fortsätter författaren:

En af konkurrenterna till Svenska teatern under denna vår förtjänar ett vidlyftigare omnämnande i detta sammanhang: Engelbrechttournéen. Det var, om icke hela tiden, så åtminstone i början rusning till hr Engelbrechts föreställningar i Arkadiateatern; några af hans program, isynnerhet *Kärlek*, hade en obestridlig framgång hos publiken, och från kritikens sida ha t. o. m. sådana påståenden blifvit gjorda, som att en jämförelse med Svenska teatern ej skulle utfalla till dennas fördel, att spelsättet vid den Engelbrechtska truppen vittnade om »lugnare mognad i rolluppfattningen» och att öfver hufvud »den konstnärliga halten» af det spel, som denna trupp presterar, var större än vår stående svenska scens.

Jag beklagar, att jag icke fick tid att taga denna fråga till tals, medan hr Engelbrecht ännu gjorde goda affärer. Men jag kan icke hjälpa, att den ofvan åsyftade jämförelsen mellan Svenska teatern och den Engelbrechtska truppen, efter flitiga besök vid den senares föreställningar, förefaller mig lika litet träffande som det nykomna sällskapets första succès hos publiken är lätt att förklara

och var lätt att förutse. Eller skulle den förnämsta orsaken till denna betydliga framgång icke ligga däri, att hr E. och hans trupp voro nya eller nästan nya på platsen? Det är en af skådespelarekonstens största olägenheter, att konstnären icke kan undgå att repetera sig, och denna olägenhet drabbar själffallet mest de fasta scenerna. En ambulatorisk trupp har den stora fördelen att smaka färskt för hvar ny publik. På den tillfälligt rastande scen t. ex., hvarom det nu är fråga, gingo, stodo och gestikulerade skådespelarena annorlunda än på vår gamla bekanta Svenska teater; ansiktena voro nya, och de olika rösternas tonfall kände man icke utantill. Det var som öl efter en lång rödvinsdiet, och ombyte förnöjer.

Det säger sig själft, att denna trumf, som hvarje resande teatertrupp har att slå i bordet, ingalunda ensam kan vara i stånd att rädda spelet. Det fins goda och det fins dåliga landsortstrupper, och till de goda, man kan säga de allra bästa svenska, hör den Engelbrechtska obetingadt. Men en landsortstrupp förblir den icke dess mindre, med de olägenheter, som oundvikligt häfta vid hvarje sådan. Det ständiga ombytet af publik, hvarom det nyss var fråga, är nämligen mycket långt ifrån att, ur alla synpunkter sedt, vara en fördel. Snarare förhåller det sig i grunden rakt tvärtom. Om en altför långvarig bekantskap med en skådespelare, åtminstone i vissa fall, kan vara ett tvifvelaktigt nöje för publiken, så har skådespelaren själf afgjordt endast gagn af att ständigt stå inför samma domare. Man kan trygt säga, att detta

är ett *conditio sine qua non* för att just sådana egenskaper som »mognad i roluppfattningen» och »konstnärlig halt» hos spelet skola bli möjliga. *De* två förtjänsterna äro ömtåliga blommor, som tarfva trogen vård för att skjuta, och de vissna, om de föras på vandring, eller behöfva åtminstone en särskild behandling för att kunna lämpa sig därefter. Det är sant, att det fins vissa stora skådespelare, såsom Rossi och Salvini, hvilka icke tillhöra någon särskild scen, utan ha vant sig att ständigt spela på resande fot; men observera i motsats till dem konstnärer, som hafva sin bestämda scen, sin bestämda publik, och tid efter annan bege sig på vandring. Coquelins ord, att han kan spela sig själf till nöjes blott då han känner Théâtre français' tiljor under fötterna, kan enhvar besanna, som sett t. ex. honom själf uppträda i samma rol på sin egen, gamla scen och inför en främmande, t. ex. rysk eller svensk eller dansk publik. Det är som en lärare, som byter om klass och icke vet, huru mycket han får förutsätta. Han går försöksvis tillbaka till elementerna.

När det gäller en *trupp,* tyckes icke ens årslång vana vid vandringslifvet vara i stånd att motväga bristen på kontinuerligt samarbete mellan dem, som befinna sig på hvar sin sida om rampen. Det mest typiska exempel i detta afseende äro Meiningarne, nutidens vidast beryktade ambulatoriska trupp. De hafva, genom sin statistexercis, genom sina scensättningar m. m. värkat reformatoriskt inom den moderna teatern; men det hindrar icke,

att frånvaran af sann konstnärlig halt i spelsättet fortfarande är deras mest i ögonen fallande brist.

Det är således icke synnerligen blamerande för den Engelbrechtska truppen, när jag om den vågar fälla det omdömet, att den främsta bristen hos denna trupp, som byter om publik stundom hvar fjortonde dag, är just frånvaran af den konstnärliga prägeln öfver det hela, af den lugna mognad i de enskildes roluppfattning, som vinnes blott genom långt och ostördt arbete i en och samma luft, inför en och samma publik. Man behöfver icke vara spåman för att veta, att t. ex. hr Engelbrecht själf skulle göra den rol, som var hans glansnummer här, den unge mannen i *Kärlek*, helt annorlunda grundligt, med helt annorlunda utarbetning, om han slapp resa omkring och ömsa åskådare oftare än man ömsar en omgång kläder.

* * *

Det är klart, att om en vandrande trupp måste ha andra kort på handen än sitt nykomlingskap för att göra goda affärer, så är det å andra sidan häller icke sagdt, att en stående scen nödvändigtvis skall kunna räkna den högre konstnärliga förfiningen sig till godo med självskrifvenhetsrätt blott och bart på grund af det faktum, att den icke rör sig ur fläcken. Äfven de fasta scenerna, som äro de talrikaste, låta som bekant sortera sig i goda och dåliga.

Helsingfors Svenska teater hör till de goda; utan öfverdrift kan man för närvarande säga: till de ovanligt goda nordiska scenerna. Vill man genom jämförelser pre-

cisera dess ståndpunkt, så bör man i hvarje fall enligt min tanke lämna den Engelbrechtska truppen ur räkningen — af billighet, emedan denna trupp är dömd till lägerlif och följaktligen, såsom ofvan blef visadt, arbetar under menligt återvärkande förhållanden —; i dess ställe ligger det nära till hands att till måttstock vid bedömandet af vår Svenska teater taga »den konstnärliga halten» hos Sverges stående scener, framförallt de stockholmska. Så vidt jag kan finna, är en sådan jämförelse för ögonblicket alldeles befogad, med *ett* förbehåll nämligen. Man kan icke rimligtvis begära, att en scen, arbetande för en publik så fåtalig i jämförelse med den stockholmska, som vår Svenska teaters, skall vara i stånd att draga till sig det bästa och dyraste, som står att få i hvart och ett af den sceniska konstens fack, — i synnerhet när man betänker, huru vacklande denna teaters budget har blifvit, tack vare afknappningen på statsunderstödet. Det ligger således i sakens natur, att Svenska teatern icke kan och troligen häller aldrig skall kunna bestå sig en trupp af stjärnor.

Detta var förbehållet. Uppger man emellertid tanken på att här finna en skara så framstående premieraktörer och aktriser, som t. ex. Dramatiska teatern i Stockholm åtminstone under goda år kan uppvisa, så återstår dock ännu möjligheten till jämförelse i åtskilliga andra afseenden. På scenen liksom annanstädes är nämligen *arbetet* ej blott i stånd att komplettera naturliga anlag, det har därutöfver en uppgift att fylla, som den lyckligaste

8

naturliga begåfning ensam för sig vore ur stånd att mäkta med. Och det vitsordet kan ingen, som känner förhållandena något närmare, vägra vår Svenska teater, att där för närvarande arbetas snarare för mycket än för litet. I medeltal hvar tionde dag, — om man lämnar de kära operetterna ur räkningen, — är vår publik färdig med ett nytt stycke; och jag tror, att Svenska teatern näppeligen någonsin förr har varit så prompt som nu att expediera nya beställningar. En så forcerad programomsättning kräfver rastlöst arbete, och scenens outtröttlige ledare har dragit försorg om, att detta arbete blifvit gjordt.

Han har också dragit försorg om, att det blifvit gjordt på det mest hedrande sätt, och det var dit jag ville komma. Jag ville med all bestämdhet uppställa det påståendet, att hvad arbetet vid en teater kan åstadkomma, en kompetent ledares och intelligenta skådespelares arbete, det göres af ingen scen i Sverge för ögonblicket bättre än vid Helsingfors Svenska teater. Nu är det just på ledarens skicklighet och på arbetsamheten och den goda viljan hos alla det ankommer att afgöra, om en teater såsom konstinrättning skall ställa sin uppgift högt eller lågt; om den skall söka de genaste vägarna till publikens applåder eller ställa den konstnärliga ambitionen framom alt annat. Erfarenheten visar, att några lysande talanger såsom kärna i en för öfrigt håglös trupp i detta afseende uträtta relativt mycket litet, nästan ingenting. Teatern i England i närvarande stund är notoriskt usel. Hvarför? Ingalunda därför att landet skulle sakna enskilda söndagsbarn med

stora dramatiska anlag. Jag har haft tillfälle att på Lyceum se Henry Irving i en rad af hans allra förnämsta roller och på en annan af Londons scener en ypperlig gammal komiker (hvars namn tyvärr fallit mig ur minnet) i några pjeser ur den senare klassiska och pseudo-klassiska engelska komediliteraturen. Samtliga dessa stycken, såsom *Köpmannen i Venedig,* Sheridans *School for scandal,* Garricks *Clandestine marriage* hafva godt om utmärkt spelbara roller, framföralt erbjuda de briljanta tillfällen till scenisk återgifning med utpräglad stil och tidsfärg öfver det hela. Och dock gjorde samtliga dessa representationer, om jag frånser de nämda stjärnorna och på Lyceum ännu dessutom Ellen Terry, den allra tarfligaste effekt. Några ståtliga palmer i midten och den bruna öknen rundt omkring. Eländigt samspel, idkeliga deklamationsnummer för galleriets räkning och den komplettaste frånvara af konstnärlig halt hos spektaklet i dess helhet. De stora talangerna uträttade således ingenting annat än att de spelade hvar sin roll mönstergilt; att gifva det hela lyftning gick utöfver deras förmåga.

* * *

För att sammanfatta årets teaterkritik, hvad den rent *dramatiska* repertoaren på svenskt språk beträffar: det har varit ett ännu bördigare år än det näst föregående med afseende på goda programnyheter; urvalet af pjeser har, på få undantag när, vittnat om direktionens riktiga uppfattning af truppens ressurser, och särskildt några af de ny-

upptagna pjeserna höra till det allra förnämsta, som står nordiska scener till buds. Truppen åter har ytterligare gjort märkbara framsteg i riktning mot det mål, som är det förnämsta en modern teater kan sträfva efter, det att blifva en så strängt konstnärlig scen som möjligt. Jag hoppas redan med tillräcklig tydlighet hafva framhållit hvad därmed bör menas: en scen, där det kommer mindre an på några skimrande talanger i förgrunden än på metoden i det hela; ett så lugnt och moget inträngande som möjligt i de enskilda karaktärernas psykologi; en jämt fördelad uppmärksamhet från instruktörens sida gentemot alla detaljer, äfven de skenbart försvinnande, från den enskilda skådespelarens sida gentemot alla delar af hans rol, äfven de mindre effektfulla; vårdad uppsättning, särskildt när det gäller styckena, hvilkas framgång är beroende af tidsbildens trohet; ett samspel, där de olika stämmorna gå exemplariskt ihop och framföralt ingen enskild får breda ut sig på de andras bekostnad, och först och sist: så stor *naturlighet* och lefvande känsla, så litet komedianteri och tomt väder som möjligt.

Detta är ungefär hvad jag skulle förstå med idealet för en modern teater. Hvem skulle kunna begära, att vår Svenska teater, med så många motigheter som den har att arbeta under, med ett enda slag stode vid målet, eller att den ens skulle hafva utsikt att någonsin realisera alla dessa stora kraf fullständigt. Men det är redan ofantligt mycket att hafva kommit ett så godt stycke fram på vägen som denna teater har gjort under nuvarande, knap-

past mer än två år gamla regime. För att inse detta till fullo behöfver man blott välja ut något af de stycken, som lyckats bäst under det förflutna året, och se efter under hur många af de ofvan uppräknade rubrikerna man med godt samvete kan skrifva ett godt vitsord i kanten af programmet.

En ytterligare sida af saken är, att Svenska teatern för närvarande visat sig vara den yppersta skola för sujetterna. Jag förnekar ingalunda, att en del af truppens medlemmar visat sig jämförelsevis mindre läraktiga; de känna sina knep och anse sig komma till rätta med dem. Det är t. o. m. på några af publikens förklarade gunstlingar jag syftar med dessa ord. Men regeln är icke dess mindre, att man öfveralt under dessa två senaste år kunnat skönja raska framsteg och en alt solidare skola. Många, som icke betydde särdeles mycket, när de kommo hit, äro duktiga skådespelare i denna stund, och särskildt en af dem har bragt öfverraskande skatter i dagen.

* * *

En till omfånget betydande del af årets repertoar, både den gamla och den nya, har hittils lämnats utan afseende: *operetterna.* Hvad jag har att säga om dem, måste jag inleda med bekännelsen, att jag personligen icke kan lida operetter. Folk, som t. ex. tjugufem gånger kunna härda ut med *Madame Angots dotter* eller *Lilla hälgonet* och som mer än en gång kunna förmå sig att trafva utåt musikens hållskjutsväg i takt efter *Cornevilles klockor,*

äro i mina ögon outransakliga psykologiska gåtor. När därför, enligt en nyss synlig kalkyl i Hufvudstadsbladet, 40 af årets 137 spelkvällar offrats på operetter, så beklagar äfven jag lifligt, att detta ansenliga moln skall finnas på en horisont, hvars klarhet jag nyss egnade min uppriktiga beundran. Icke häller kan jag känna mig öfvertygad om, att vi på intet vis hade kunnat slippa af för billigare pris än 29 proc. af hela antalet teateraftnar. Visserligen har jag mycket svårt att i likhet med Hufvudstadsbladets kritiker anse *Det lustiga krigets* klena framgång och den samtidiga rusningen till hr Engelbrechts föreställningar vare sig helt och hållet eller delvis bero på, att publiken skulle haft »operetter ända upp i halsen». Hade bara *Det lustiga kriget* varit tillräckligt lustigt, så skulle nog hr Engelbrecht fått packa sina koffertar redan långt tidigare än han gjorde. Ty vår svenska teaterpublik har värkligen en öfvernaturlig böjelse för operetter, — det är ett annat och sannare ord af min ärade hr kollega. Därför medger jag genast, att det är publiken själf, som i främsta rummet är skulden till teaterdirektionens operettpolitik. Vidare medger jag villigt, att den plötsliga vändning, som direktionen vid vårterminens början företog i sin fälttågsplan genom att hissa operettens flagg för långa tider, var en nödtvungen manöver, dels en ren konkurrensfråga, dels en återvärkan af det indragna statsanslaget. Och slutligen lefde väl också den påfallande otacksamhet, hvarmed publiken lönat teaterns exemplariska arbete under hösten, i bitter hågkomst.

Frågan är bara, om icke svenska teatern, alt detta oaktadt, likväl var för snar att ge tapt, då den så häjdlöst kastade sig i armarna på den tvifvelaktiga räddaren, gud Offenbach-Strauss. Manövern är gammal i Svenska teaterns historia, gång på gång har det visat sig, huru äfventyrlig den är, hvilka bakslag den medför: med ett ord, myten om operetten såsom teaterns räddare borde ha blifvit nästan lika lärorik som sagan om trojanernas trähäst. Förr var det dessutom mera förklarligt, att man tog till noterna, så fort affärerna på annat vis gingo illa. Ty under många, många år var denna teaters dramatiska repertoar med hänsyn till sin konstnärliga halt af sekundär beskaffenhet; det fans år, då finska teatern, förträffligt ledd af hr Bergbom som den länge varit, i detta speciella afseende onekligen var sin äldre halfsyster öfverlägsen. Men låt oss icke glömma — såsom direktionen själf i ett ögonblick af misströstan kanhända varit benägen att göra — att det icke längre är så, att det gamla trädet har fått unga blommor, att det som man otaliga gånger har betviflat, möjligheten af en rent dramatisk repertoar, framförallt af nordiskt och modernt innehåll, i stånd att fylla stora anspråk och så väl spelad, att publiken *tvingas* att betala den, låt oss icke glömma, säger jag, att detta mirakel har skett, att Svenska teatern under spelåret 1887—88, tack vare samvetsgrant arbete, en väl vald trupp och en utmärkt regie, fick räkenskaperna att gå ihop med en så godt som uteslutande dramatisk repertoar; och att den relativt ringa framgång samma politik rönte un-

der förra hälften af innevarande spelår i grunden rätt väl låter förklara sig genom tillfälliga orsaker: frånvaran af gästspel i spelterminens början, konkurrensen af ett inhemskt, med tillfälliga trumfar debuterande operaföretag, öfver hufvud en viss brist på vaksamhet vid den kritiska tidpunkt, som är teatersäsongens *moment psychologique.*

Hade man i tid haft alt detta tillräckligt klart för sig, så skulle troligen Svenska teatern ej ha sträkt vapen för operetten så fogligt som den gjorde. Och det hade nog varit en stor lycka.

* * *

Misstaget — om jag har rätt i att här begåtts ett misstag — blir emellertid försonadt, ifall det tjänar till lärdom för nästa år. Man må öka ansträngningarna t. o. m. ännu en smula, om det ej går af för mindre, man må — såsom det också är meningen att göra — sörja för goda gästspel i början och slutet af säsongen, man må kalla på hvilka hjälptrupper som hälst, t. o. m. en väl vald operett i yttersta nödfall, om det absolut så måste vara, blott resultatet blir, att den höga konstnärliga ståndpunkt, Svenska teatern nu omsider håller på att tillkämpa sig, icke åter förspilles.

Vi höra för ögonblicket ånyo åtskilliga missröstande ord om Svenska teaterns framtid. Den nuvarande regimen

duger icke, den är för dyr, det måste hittas på ett hälften billigare system o. s. v. Men jag misstänker, att det hälften billigare systemet denna gång vill säga detsamma som ett hälften *sämre* system; och förhåller det sig så, är det äfven min lifliga öfvertygelse, att alla de förvillelser, hvilka fylla Helsingfors Svenska teaters historia, skulle stanna i skuggan för den galenskap ett dylikt systemskifte innebure. Vi ha ändtligen efter hundra fruktlösa experiment fått en god svensk teater, och vi skulle kasta bort den — af pur lust att anställa ett nytt experiment! Tils jag fått se det, vågar jag betvifla, att saken skall affärdas *så* lätt af Svenska teaterns garantiförening.

Ty denna sak har åtminstone *en* mycket allvarsam sida. Det är tillåtet att vara af olika mening rörande teatrars betydelse för kulturen i största allmänhet. Men det borde icke kunna finnas delade meningar därom, att i vårt land, där kulturlifvet bär en öfvervägande förståndig, politiserande prägel, där just ingenting artistiskt ligger i luften, där de bildande konsterna, på några lysande undantag när, alt ännu trampa konventionela stigar, där musiken såsom produktiv konst tilsvidare går med ännu mera stapplande steg, där särskildt den literära värksamheten på svenskt språk för ett beklagansvärdt stilla lif, att i vårt land således den svenska teatern får en högst ansenlig betydelse. Här är ju icke ens den svenska kulturformen såsom sådan orubblig och oomtvistad, såsom gamla kulturer pläga vara; dess existens är städ under debatt och måste försvaras. Så visst som nu till hvarje

kulturform hör ett konstlif, är det väl därför nödvändigt, att vi, under väntan på bättre, på de skapande konsternas tilläfventyrs kommande blomstring, hålla troget fast vid det vi ega i vår svenska *teater*, så gammal och fast rotad som den är.

Men just därför borde Svenska teatern också aktas för att bli ett experimentalfält för allehanda planlösa försök. Och har dess tidigare lif varit rikt på äfventyr, så borde den åtminstone nu, när den börjat så bra, lämnas i ostördt tillfälle att närma sig det vackra målet: värkligt god scenisk konst. Med att garantera Svenska teatern borde, tycker jag, aldrig kunna menas att garantera någonting annat än detta.

Att döma å ena sidan af de löften, som gifvits för nästa år, å den andra af de nya kapitulationsplaner, som ofvan berörts, skall just det kommande spelåret bestämma Svenska teaterns öde för lång tid framåt. Måtte det då bestå sitt svåra prof med heder, det är hvad hvarje sann vän till teatern nu måste varmast önska.

* * *

Det vore frestande att, innan jag slutar denna årsrevy, ännu tala om en sak, som varit ovanligt ofta på tapeten just i år, jag menar frågan om en inhemsk skådespelarepersonal. Denna fråga är emellertid altför omfattande för att få rum inom denna redan nog så uttänjda revy, och då teaterns direktion ej blott för nästa år enga-

gerat ett större antal inhemska sujetter än någonsin förr, utan äfven gifvit hopp om nya debuter, skall det väl i höst finnas direkt anledning att återkomma till ämnet.

För i år kan kritiken således nedlägga pennan.

Nya Pressen, Juni **1889.**

Svenska Sprätthöken.

Såsom säsongen börjat i år, med *Svenska Sprätthökens* 150-års jubileum, måste gamla teaterbesökare spetsa på öronen och vädra gyllene tider. Inga farser och inga lustiga melodier för att listeligen locka folks sinnen från deras gröna landtlif till rampens gula gasljus och logernas mjuka vinterstolar. I stället kom det god, konstnärlig komedi från första minuten. Och ett så fint kort spelar man nu icke ut till allra först utan att ha godt om trumf på hand.

Men det som man kunde anmärka är, att *Svenska Sprätthöken* tvärtom just var alldeles för läcker kost så här strax ofvanpå sommarens filbunkar, eller rättare, innan filbunkarnas tid ännu (gudskelof) är ordentligt förbi. Alla gamla porsliner, och gamla chiffonierer, och gamla plagg, och gamla komedier i ära — *det* är ändå för blekt för att täfla med de gröna träden, så vackra som de äro just nu. Man *måste* ha blifvit en smula förvekligad igen, innan man får lust för antikviteter. Men när man blifvit kulturmänniska igen, när skinnet på ens händer hvitnat, när man åter har lärt sig andas mellan fyra väggar,

då bli folks gommar snart i stånd att sentera läckerbitar. Och när skymningen kommer tidigt och boken faller i knäet och lampan skall tändas, då kan det lätt hända, att alt det, som är från i år och från i fjor, får en bismak af färskt, att sirliga gamla ting krypa fram i de mjuka skuggornas tåg, att den bukiga chiffonieren och de styfva stolarna bli så vackra som de voro i sin ungdoms gröna dagar.

Och då, tror jag, skulle Sprätthökens rätta timme ha varit. Då skulle det kanske häller icke ha behöft nedläggas så mycken möda på att skura den gamla skillingen blank som nu, när han skulle ut och pråla i sommarens skarpa solsken. Ja, jag tror nästan, att han då hade slagit desto mera an, ju mera ärgig han varit.

Naturligtvis är detta en benig fråga, och ingenting bör vara lättare än att säga en dumhet i desse materier. Aldrig skulle det häller falla mig in att våga mig i tvist med en så konstförfaren man som hr Molander angående rätta metoden att uppväcka hundrafemtio år gamla komedier från de döda. Så mycket mindre som jag är alldeles ense med honom om, att det *i allmänhet* i dylika fall fins endast två metoder att välja på, och att i fråga om särskildt *svenska* komedier den ena af dessa metoder (och den enda goda) är på förhand utesluten. Sverge har olyckligtvis aldrig haft någon Molière och aldrig någon Holberg, — därför har det gamla, som finnes af svensk komedi, döden dött i stället för att lefva evinnerligen, såsom

den klassiska repertoaren på nationalscenerna i Paris och Köpenhamn.

Det enda som det kan vara tillåtet att diskutera är, huru mycket man måste fäja upp de dammiga gamla pjeserna för att kunna bjuda dem åt en publik, som icke har någon öfning i att se sådant, och åt skådespelare, som rimligtvis icke ha någon reda på, huru man agerade i kung Orres dagar. Den långa, intressanta artikel hr Molander skref i Nya Pressens spalter några dagar innan *Svenska Sprätthöken* gafs, visar mer än väl, huru stor vikt han lagt just på denna fäjning; och redan detta vore, i min tanke, en respektabel gärning, om icke själfva det svåra experimentet att på vår mer än vanligt traditionslösa och stilskiftande scen med all möjlig omsorg gifva »en pseudoklassisk sedekomedi» vore heder nog och tillika ett vittnesbörd om, att där nu finnas pålitliga krafter både i lederna och i têten. Påtagligen har den skickliga intendenten tagit all sin erfarenhet som dramatisk författare och scenisk instruktör till råds, innan han skref ut partituret till Gyllenborgs återuppväkta stycke; och påtagligen har där strukits och filats och jämkats ännu en god del, innan truppen ansågs mogen att leverera batalj. Kejsaren skulle få hvad kejsaren tillhörde, och vi alla gårdagsbarn, på önse sidor om rampen, skulle icke få flere gamla ord än det kunde antagas, att vi ville smälta. Det *kan* hända, att detta är det enda utförbara sättet att väja mellan konstkrafvets Scylla och — kassans Charybdis. Men, för att säga min ärliga mening, jag tror icke,

att det i längden kan gå efter den melodin häller, nämligen om det är meningen att på fullt allvar göra de dråpliga gamla tingen lifslefvande igen. Det var stark modernisering på alla punkter; af den ursprungliga *Sprätthöken* var egentligen bara skelettet och den gröfre muskulaturen kvar; de finare väfnaderna hade intet märke efter femton decenniers tand.

Nu tror jag emellertid, att illusionen — och hvar skola vi, stackars bedragna människor, slutligen i fred få dyrka våra illusioner, om icke på teatern! — beror just på dessa finare väfnader lika mycket, nej, mera än på deras bastanta underlag.

I grunden är ju skådespelets perspektivbild af lifvet *aldrig* lifvet självt; en viss konvention fins där alltid, som ingen naturalism i världen skall lyckas rota ut. Zola kan gärna, så länge det bara är fråga om teori, låta sina åskor dundra mot värklighetens förfalskning på scenen; hans stora kort, *Renée*, det länge bebådade reformdramat, är icke för ty teatraliskt från den ena ändan till den andra. Och lika är det med *spelets* teknik, det är teater och icke värklighet — kalla den, som spelar, Ristori, Sarah Bernhardt, Wolter, Rossi, Salvini, Got, Coquelin, Irving eller hvad ni behagar.

Men knepet ligger visst i att fånga några glimtar ren värklighet och kasta dem öfver karnevalen, så att lifvets rosor för ett ögonblick jagas upp på maskens kind — och vi, mitt herrskap, låta lura oss att icke lägga märke till resten.

Det hänger näppeligen annorlunda ihop med konsten att blåsa lif i en uppgräfd mumie som Gyllenborgs gamla komedi. Skola vi, gensträfviga tviflare kring år nittonhundra, fås inbillade, att det är Hattarnas och Mössornas samtida vi ha framför oss, så fins det visst ingen annan råd än att strö ut så ymnigt som möjligt med stilrätta smådrag.

Men det var just det, som det fans för litet i *Sprätthökens* genomsedda och förbättrade upplaga. Hvarför kunde nu t. ex icke språket bibehållas mera oförändradt än det gjorde? Ett litet antal glosor, såsom »vyrdnad», »vetst du», »fuller väl» o. s. v., återkommo regelbundet, men i det stora och hela var det nytt vin på gamla flaskor. Och ändå — hvilken kostlig tidsdräkt har icke Gyllenborg broderat just med sin krya, gamla svenska!

För all del — jag vet fullkomligt väl, att jag talar som den blinda om färgen. Jag behöfver bara öppna munnen och uttala en enda af urtextens repliker för att märka, hur färskt, hur ogammalt det låter. Men jag har då visserligen icke häller den gudsgåfvan att vara aktör. Och därför är jag ännu icke fullt öfvertygad om, att icke hr Molander i denna riktning skulle ha kunnat riskera mera än han gjort. Det som jag säkert vet är, att det *skulle* vara ofantligt roligt att en gång höra en sådan hundrafemtioårig svensk komedi deklameras precis såsom den var skrifven, sirligt, prudentligt, med alla franskheter och alla tyskheter, stafvelse för stafvelse, såsom t. ex. *Jean de France* och *De Usynlige* gifvas på Kongl. Thea-

tret i Köpenhamn. Nu kan det icke hjälpas, att det ibland var någonting — någonting som när Bellmans Fru Susanna sjunges i kvartett. Den vackra, gammaldags affischen hade dessutom gjort sitt till för att vagga in en i fagra förhoppningar.

Skall resten af spektaklet kunna drifvas upp till samma grad af trohet mot originalet, så måste förstås den stränga stilen genomföras konsekvent; icke blott orden, utan också åthäfvorna måste stafvas ihop efter textens konstiga manér. Och då ligger det, tror jag, icke mera så ringa vikt som hr Molander förmenat på »sättet att niga eller bära sin hatt».

Visserligen ha alla dessa fromma önskningar — utsprungne utur et af kiärlek til Konstens ächthet och Pracht upprichtigt brinnande Hierta — förledt mig till att begära i det närmaste detsamma, som jag redan medgifvit vara a priori ogörligt, nämligen ett spelsätt *nästan* så troget som om vi hade den sceniska tradition, hvilken nu faktiskt icke existerar. Och det är utan tvifvel en smula mer än skäligt. Praktiken är rik på svårigheter, som vi kritiker ha altför lätt att glömma, och med fog kan här icke disputeras om annat än rena principer.

* * *

Svenska Sprätthökens återgifvande på vår scen vittnar, enligt min tanke, om att man icke skulle ha behöft rygga för den djärfvare uppgift, som jag i ofvanstående sökt antyda. Där fans redan nu på många händer åtskil-

ligt mera än en famlande början till klassiskt komedispel. Fröken *Wessler* t. ex. trippade så husvarm omkring i sin styfva kjortel, att hon hade värklig heder af det. Den som därnäst uppnådde den största likhet med texten, var möjligtvis hr *Riégo*. Både Fröken Sophia Gladlynt och Juncker Torbiörn äro emellertid lätta uppgifter i jämförelse med titelrolen, den dyrbare sprätthöken grefve Hurtig; och det, som hr *Castegren* levererade i detta parti, nådde nog högst af kvällens spel. Det var en så flychtig och sprättig petit maître, som man någonsin kunde begära. Men för att alltid träffa pricken under denna brådskande fart skulle traditionens ledtråd naturligtvis vara mer än vanligt nödvändig; och det ligger således ingenting märkvärdigt i att hr Castegren understundom gjorde intryck af att skjuta en god bit öfver målet. Särskildt tyktes den myckna franskan göra honom nervös. Kanhända — det är en ren hypotes — kom det också ett grand kanonfeber till. Emellertid är alt detta småsaker, och det skulle icke förvåna mig, om hr Castegrens Sprätthök, när den fått tid att sätta sig, skulle bli lika stiltrogen som den nu var rörlig och lustig.

I grunden skall det bekomma stycket i dess helhet väl att sätta sig en smula. Tages *Svenska Sprätthöken* åter upp längre fram på hösten, när folk hunnit bli husvarma i teatern, så skall den visst ha den goda framgång ett så vackert och konstnärligt företag förtjänar. I hvarje fall har stycket redan nu gjort sin goda tjänst såsom programpjes, såsom löfte om ett värkligen literärt program,

som vi gått och väntat på i långliga tider. Och då nu dessutom den sceniska ledningen är i så kunniga händer och truppen bättre rustad än den säkert varit på många, många Herrans år, så tyder alt på ett bördigt skede i svenska teaterns annaler.

Nya Pressen, Sept. 1887.

Rosmersholm.

Det fins en ära, som icke brukar beskäras skalderna förrän efter deras död — liksom en målare, vore han än så stor, aldrig slipper lefvande in i Louvre'ns ärorika salar —; jag menar äran att bli utgifven med kommentarier. Men denna regel har *ett* undantag, Henrik Ibsen. Skulle han också icke ha så mycket annat stort, så är det sannolikt, att redan hans dunkelhet skulle göra honom odödlig; och en framtidens Kielland skall kanske om honom skrifva någonting liknande det, som nu står i *Gift* — »nu som för sex hundra år sedan sitta de lärdaste hufvud och gnida sina pannor mot dessa intressanta men dunkla ställen hos Tacitus».

Arbetet är, som bekant, i full gång sedan många år. Det har blifvit ett yrke att kommentera Ibsen. »Ibsenforskningar» äro en egen gren af modern literaturhistoria lika väl som Shakespeareforskningar; och i dessa vetenskapens myndiga stämmor blandar sig en hel dilettantkör af spädare röster, skönandar af alla åldrar och kön, som publicera broskyrer om det kvistiga problemet: »hvad Henrik Ibsen menar med sitt sista stycke». En af dem, en svensk dam, tror jag, har funnit en liknelse, som

är förträfflig: att den store siarens böcker likna dessa bildgåtor, i svang för några år sedan, under hvilka det brukar stå »hvar är katten?» eller någonting liknande. I Ibsens sista stycke fins det utom den vanliga katten ännu en häst, en hvit häst, som vandrar omkring i handlingen på grund af sin befattning såsom den gamla Rosmerska gårdens ordinarie husspöke. Det är denna häst, som leder de fyra akternas trådar efter sina hemlighetsfulla spår; därför ställer Ibsen så till, att den blir förestäld för publiken i första akten, och i den sista låter han hjälten och hjältinnan störta in i evigheten med den hvita hästen i hälarna. Att det är en mångtydig häst, kan det icke vara mera än en mening om; för madam Helseth, den vidskepliga gamla trotjänarinnan, är hästen ett ordinärt spöke; men för Ibsen själf och dem i stycket, som stå på hans bildningsgrad, Rosmer och Rebecka, är det naturligtvis en allegorihäst.

Hvad är nu den hvita hästen, och hvar är katten i *Rosmersholm?* — det är igen två frågor, som åtskilliga Ibsentolkare redan hunnit gnida sina pannor emot.

En bland dem, hr Ivar Nelin, behöfde här om dagen hälften af Nya Pressen till »ett försök till förklaring» af *Rosmersholm.* Och i hvarje fall blef hans egen mening klar; — *Rosmersholm* är det bästa Ibsen skrifvit, det intager otvifvelaktigt främsta platsen i den långa raden af hans diktvärk genom sin oerhörda tankeskärpa, sitt starka sedlighetskraf, sin innerliga människokärlek det är »lagens fullbordan». Bakefter all denna entusiasm

kan det bli nog så brydsamt att finna på någonting nytt; men det är i alla fall ingen skam att försöka.

* * *

Bekantskapen med styckets handling har hr Nelin sörjt för på många spalter, och publiken vet, hvad det är fråga om. En stark, slug kvinna i ungdomens mognad, som kommer till ett barnlöst prästhus och förhäxar den tungsinta hustrun med sitt intagande väsen. Men detta är bara en omväg för att komma åt mannen, den milda svärmaren Johannes Rosmer, som har väkt den hetblodiga Rebeckas åtrå. Med skickliga ord får hon den barnlösa och däröfver förtviflade hustrun inbillad, att Johannes längtar efter befrielse från sin hustru för att kunna förenas med Rebecka; och så jagas den olyckliga kvinnans förtviflan upp så vildt, att hon slutligen går i kvarnforsen. Alt detta har händt ett år förrän stycket börjar, och när förhänget går upp, finna vi enkemannen Rosmer och den vackra Rebecka lefva under samma tak som syster och broder. På hela tiden har Rosmer, som tror, att hans hustru tagit lifvet af sig i ett utbrott af vansinne, aldrig talat ett ord om äktenskap; däremot har han öfvergifvit sitt prästämbete och sin prästtro och lefver nu för en stor uppgift, att göra hela mänskligheten till »adelsmänniskor», att lära dem strida för friheten utan att sudla sig med partihatets smuts, att höja sig öfver sina sinnen med ett ord, både i detta och i andra stycken. I denna milda, ljumma luft har Rebecka förvandlats; de vilda begären

ha lagt sig, hon har uppgifvit sin första plan, hon också, hon lefver liksom han för ett rent samlif mellan man och kvinna och för att adla människornas sinnen. Det är lycka i huset. Rosmer hade varit osäll med sin hustru, hennes lidelsefulla kärlek hade plågat honom; nu är han henne kvitt och har på samma gång medvetandet af att de båda, Rebecka och han, under Beates långa sinnessjukdom gjort för hennes vård, hvad de kunnat.

Då störes denna-skuldfrihetens stillhet af några inkräktare från den mänsklighet, som icke ännu blifvit adlad: den högergalna rektor Kroll och vänsterredaktören Mårtensgård. Af dem får Rosmer bl. a. veta, att det icke står så helt till med skuldfriheten; han får veta, att Beate gått i kvarnforsen för att lämna plats för Rosmers och Rebeckas lycka. Från den stunden svartnar lifvet för Johannes Rosmer. Från skuldtankarnas pina söker han räddning genom att uppge det »rena» samlifvets idé och begära Rebecka till äkta. Men hon vill icke. Hon har nu blifvit adlad af Rosmer. Mellan dem står fru Beates död, som hon vållat, och dessutom ännu en förtid, som att döma af några antydningar består i att Rebecka varit älskarinna åt den äldre läkare, som allmänt ansetts för hennes fosterfar. Nu förlorar Rosmer alldeles marken under sina fötter; när Rebecka, stödet för hans lifssak, människornas adlande, icke är den han trott henne vara, ger han hjälplös upp hela saken. Han förstår ingenting mera, vågar ingenting mera, tror på ingenting och ingen mera, hvarken sig själf eller Rebecka. Och nu jaga de

hvarandra upp och ned, han henne med sina tvifvel, hon honom med sina, två själar i nöd, men icke i en gemensam nöd och icke med *en* räddning för båda. Rosmer vill ännu en gång pröfva på värklighetens makt att ersätta idealen och friar ännu engång till Rebecka, men Rebecka säger åter nej; den glada skuldfriheten har hennes förtid tagit, och utan den vågar hon icke fresta framtiden. Däremot håller hon på, att Rosmer *kan* adla människor, efter han adlat henne, och därför uppmanar hon honom att fortfara med »lifssaken». Men det kan Rosmer igen icke, säger han, ty han tror som sagdt på ingen och ingenting mera. Han *måste* få ett vittnesbörd. Och då slår den tanken honom, att Rebecka kan gifva vittnesbördet, ifall hon gladeligen gör detsamma för honom, som Beate gjort. Det klarnar strax för Rebecka, att *det* är vittnesbördet och på samma gång den försoningsgärd hon är skyldig »det adlende Rosmersholmske livssyn», och hon säger, att hon vill. Rosmer tviflar först, men slutar icke blott med att tro, utan besluter att själf gå med Rebecka i kvarnforsen, — det är *hans* hyllningsgärd till hennes »frigjorte livssyn». Ett tvifvel vaknar ännu hos Rebecka: — om hela denna offerhandling vore bländvärk, ögonens förvillelse, »en af de här hvita hästarna på Rosmersholm?» Rosmer svarar, att det kunde vara så, men mot dem hjälper det icke att spjärna. Och med de hvita hästarna efter sig störta Rosmer och Rebecka i forsen. Frun tog dem, skriker madam Helseth och ser någonting hvitt.

* * *

Rosmersholm slutar sålunda med Ibsens älsklingstanke från *Brands* dagar, asketidén, som våndades under stupande, svarta fjäll: »sejrens sejr er *alt* at miste». Den var återuppstånden redan i *Vildanden*. Och där hade den i alla fall fått en jordisk och begriplig form; Gregers Werle, som faller på offeridén, är en sjuklig fantast och menar dessutom, att en fågel skall förslå såsom offerdjur; och Hedvig Ekdal, som utför offerhandlingen på sig själf, är ett hysteriskt barn. Men i *Rosmersholm* är det icke mera tal om konkreta orsaker, om mänskliga handlingar, som människor kunna förstå. Ett tröstlöst dialektiskt dunkel hvilar öfver hela denna slutdialog, likasom en tröstlöst uppskrufvad och värklighetslös ton har ljudit genom hela detta stycke. Det är en väf af tankar, så bräcklig som vore den spunnen af spindlar, och när den slutligen remnar i ens händer, då spränga de allegoriska hvita hästarna bort med förklaringen.

På det viset blir man tvungen att själf smida sig en nyckel till gåtan; och skulle det icke i grunden vara den, att Henrik Ibsen nu är på väg att bli läns? I alla fall måste jag medge, att *det* är det djupaste intryck jag fått af denna besynnerliga tragedi; *Rosmersholm* ljuder i mina öron som ett eko från ett genialiskt hufvud, som håller på att blifva tomt. Och lyssnar man noga, måste man märka, tror jag, att redan några svagare toner af samma eko ljudit förr, både i Gengangere och i Vildanden; men då fick Ibsen ännu ett tag i värkligheten,

när de dunkla tankarnas facit skulle dragas; nu rider han bort på sina hvita hästar.

Det är ännu ett annat intryck, som jag icke häller kan värja mig för, — nämligen att det försupna och förfuskade geniet Ulrik Brendel är en dikt på mesopotamiska, där Henrik Ibsen karrikerar icke så litet af sig själf. Det här skall visst låta barokt, liksom det i de blindt troendes ögon helt enkelt måste gälla för ett bevis på ens klena förstånd, när man riskerar en så hädisk gissning som att *Rosmersholm* är dunkelt, emedan det ingen mening har. Men jag tror, att både den ena och den andra häresin kan stöda sig på minst lika goda skäl som de dityramber, enligt hvilka Ibsens sista stycke är det bästa han skrifvit.

Efter alla de kända beskrifningarna på Ibsens enslingslif, med långa ensamma timmar på kaféer, där han aldrig rör vid annat än de dyraste drufvors saft, med folkskygga promenader, hvarunder de stora skådespelen skrifvas färdiga i hufvudet, efter dessa och liknande skildringar kan jag icke hjälpa, att Henrik Ibsen, trots maskens starka smink, trots försupenheten, lumporna och alt det öfriga, står lifslefvande framför mig, när Ulrik Brendel talar:

»Du vet, min Johannes, att jag är en smula sybarit. En Feinschmecker. Har varit så i alla mina dagar. Jag håller af att njuta i ensamhet. Ty då njuter jag dubbelt. Tiofaldt dubbelt. Ser du, — när gyllene drömmar dalade ned öfver mig, — omtöcknade mig, — när nya, svind-

lande, vidtgående tankar föddes i mig, — omtöcknade mig med bärande vingar, — då formade jag ut det i dikt, i syner, i bilder. — —»

Det är sant, att en liten mening följer: »så där i stora, allmänna drag, förstår du»; och *det* är i grunden det burleska penseldraget, som förvandlar Ibsens ansikte till Ulrik Brendels, sfinxen och geniet till en skräflande afdankad literat. Men i det öfriga fins kanske icke ett ord, som ej vore trogen bikt.

Och dessa få rader förklara, när alt går omkring, mera än alla Ibsenkommenteringens födda och ofödda volymer. Där *är* i alla dessa fräjdade dramer, där hvart ord är skarpslipad kristall och det hela ofta ogenomskinligt som stenkol, något af de gyllne men »tågede» drömmar, om hvilka ofvan är taladt. Där famlar, mellan dessa omsorgsfullt mäjslade rader, som ingenting förråda, en svärm af de svindlande hugskott, som äro kronan på feinschmeckerns ensamma njutning, fråssande svärmartankar, blixtrande som drufvans blod, tankar utan jordiska bekymmer, med paradoxens klarhet och paradoxens dunkel. Med ljudlösa fjät sno de sig fram mellan hvardagsdialogernas nyktra logik; och när man har hört dessa underbart lefvande ibsenska människor tala om saker, som vi alla brukat diskutera, och när man lägger ifrån sig den eleganta gyldendalska boken med stort klart tryck på tjokt, glättadt papper, — så frågar man sig med någonting liknande tryck öfver tinningarna, hur det egentligen

kommer sig, att hvar bit var skarpslipad kristall och det hela ändå ogenomskinligt som stenkol.

Men med aldrig sviktande hand mäjslar Ibsen nya mästerliga figurer, blåser lif i dem och skickar dem ut i den godtrogna världen med nya gåtor om benen. Psykologin är säker som Moltkes taktik. Se på *Vildanden* till exempel. Det är icke en af dessa människor, som icke vore af kött och blod. Gregers Werle, den sjukliga norska fantasten, Hjalmar Ekdal, den lata brackan, och alla de andra. Af de raffinerade feinschmecker-paradoxerna ha emellertid minst två blifvit instuckna i Vildanden. Först Ibsens experiment med sitt gamla berömda sanningskraf, som han lägger i munnen på två så svaga hufvud som Gregers och Hjalmars och så låter dräpa af det goda hufvudet Relling; vidare experimentet med den lika gamla och berömda offeridén, som han låter predikas af den patologiska Gregers och planteras ut i den fjortonåriga Hedvigs målbrottsfantasier.

Men medan paradoxen här ännu var ljudlös som alltid förr, och alla dessa Ibsenska problemvariationer åtminstone utvändigt hade en rent jordisk och konkret skapnad, så har trollskottet klickat i *Rosmersholm*. Paradoxerna ha på en gång vuxit så stora, att man kan se dem utan mikroskop, och raffinerats så mycket, att de blifvit hårklyfverier. Offertemat i *Rosmersholm* har ett starkt tycke af den filosofi, som det på sin tid ansågs profant att begripa med simpelt människoförstånd.

Och dock äro människorna i boken alt lika lefvande,

gjorda med mästarehand, som någonsin förr. *Rosmersholm* har, likasom dess föregångare, sitt psykologiska problem oberoende af alt det andra; och här komma vi ur parodoxernas strandlösa öken igen till befolkade trakter, där människor bo och bygga. Rosmers och Rebeckas apostoliska kall med hänsyn till de »glada adelsmänniskorna» och den platoniska kärleken är icke häller det mest betydande i bilden af de två mänskliga varelser, som lefva vid hvarandras sida på den gamla Rosmerska gården.

Det rent psykologiska fenomen, som denna gång frestat Ibsen, tyckes vara ett slags könsbyte. Rebecka är — om två ord öfver hufvud kunna förslå för henne — en stark och hänsynslös man i kvinnokläder, och Johannes Rosmer har en kvinnas veka, fredliga sinne. Lessings ord om kvinnorna — Gud har skapat dem i alla stycken bättre än oss, men han har skapat dem för svaga — passar fullständigt in på dessa två människor i omvänd ordning. Hon är den klokare och starkare, han är den bättre och finare. Rosmer tänker Rebeckas tankar och sviktar hvar gång hon tager sin hand ifrån honom. Och denna förening af hjälplöshet och oskyldigt svärmande sinnesro blef ännu klarare, ännu mera lekamligt åskådlig från scenen än den varit i boken. Det beror väl på att människorna, som äro det konkreta i boken, när de spelas, oundvikligt skjuta abstraktionerna i bakgrunden.

* * *

Hr *Lindbergs* Rosmer är nu, såsom vi redan en gång förr uttalat, det bästa han bjudit Helsingfors publik. Det fins i hans konst en stark tendens att värka med så små medel som möjligt. Han sätter ut aksenterna med så lätt hand, vaktar sig så sorgfälligt för att strecka under någonting, att det icke skall finnas något, som skiljer hans kopia af rollerna från författarens literära skrift. Ibland — som i hans bild af Hjalmar Ekdal t. ex. — fins det mycket mera af detta goda än det i grunden skulle behöfvas. Men i teckningen af Johannes Rosmer är denna omarkerade stil på sin rätta plats. I Rosmers ådror rinner gammalt, för gammalt blod; i drifhusets ljumma luft har hans kraftlösa håg vuxit, och man måste röra varsamt vid denna bleka planta för att icke doften skall gå af den. Därför passa hr Lindbergs försiktiga händer så väl för värfvet. I så mjukt vax har han tagit sitt aftryck af svärmaren Rosmers drag, att ingen linje har skadats. Det obestämda och sväfvande blir i grunden här den säkraste karaktäristik och de bestämdaste konturer.

Den andra svåra uppgiften i stycket var gifven åt fru *Brander,* och alt det starka och rådiga i Rebeckas natur kom väl till sin rätt genom hennes tolkning. Med kloka ögon späjar hon öfver alla faror, som nalkas hennes farliga position, och man kan väl förstå, att i denna Rebeckas lillfinger fins mera stål än i Rosmers hela person. Men nu är ju Rebecka slutligen ändå icke af bara stål; det har försiggått underbara ting i henne, hon har blifvit »adlad» af den blida Johannes, »magtstulen» af den tunga

luften på hans fäders gård. Det som därför kan anmärkas mot fru Branders uppfattning är, att Rebecka blef altför lik de myndiga ibsenska fruar hon vant sig att spela, och att färgerna icke voro skiftande nog.

Bland figurerna i andra planet står rektor Kroll främst, och på honom har Ibsen slösat med fulla händer både af sin säkraste afritarkonst och sina hvassaste sarkasmer. Det är svårt att säga, hvilketdera Kroll är mera, norrman eller högerman, men troligen är han den mest magnifika norska högerman, som ännu stått i en bok. Och det hedrar mycket både hr *Malmströms* intelligens och teknik att ha kommit Ibsens mening så nära in på lifvet som han gjort. En liten brist på böjlighet i de finare öfvergångarna förlåter man därför gärna.

Ulrik Brendel är det bästa hr *Wilhelmsson* gjort på långa tider. Denna gestalt från karrikatyrens högre rymder är en glanspunkt i *Rosmersholm*, och den skådespelare, som lyckas föra honom fram på scenen utan att minska textens effekt, får anse sig ha gått i land med bra mycket. Det skulle utan tvifvel i repliksägningen ha funnits rum för mera af den fantasi, som rådde i laterna och masken; men säkert var hr Wilhelmssons Brendel den bästa vår scen kunde bjuda. Mårtensgård hade häller ingenting att beklaga sig öfver i hr *Riégos* vana händer, om icke en smula för mycket af den räffärg, hvari hela taflan var målad. Emellertid är hans Mårtensgård en så genomförd typ med så vårdade detaljer, att man får stor lust att snart se den skickliga skådespelaren igen taga

ihop med någonting af det mera omfattande slags uppgifter, där han för snart ett år sedan firade sin stora framgång såsom Daniel Hejre.

Madam Helseth spelas af fru *Åhman* mycket omsorgsfullt och jämt.

Sedan detta skrefs, har *Rosmersholm* gifvits ännu en gång och nu med teaterns nykomling, fru *Håkanson*, såsom Rebecka. Fru H. företräddes af en ursäkt till publiken för att hon ännu var hes, och i själfva värket hade hennes stämma svårt att alltid göra sig gällande. Emellertid blef hennes debut inför Helsingfors publik ett afgörande vittnesbörd om en fin och gedigen scenisk talang. Spåren af bristande scenvana voro anmärkningsvärdt få i betraktande af den korta dramatiska bana fru Håkanson tillryggalagt; ett mycket behagligt privat drag, som låg öfver de stillare scenerna, stod väl i sammanhang därmed. Öfver hufvud låg den nya skådespelerskans styrka i det lugna spelet; hon har en på nordiska scener ovanlig förmåga att måla kraftigt med matta färger. På de passionerade ställena sviktade hon stundom; men hennes uppfattning var utpräglade personlig och ställde Rebeckas invecklade natur i en ny och intressant belysning.

Nya Pressen, Nov. **1887.**

Mäster Olof.

Mäster Olof är ett mycket stort anlagdt skådespel. Det vill ingenting hafva gemensamt med de dramatiserade kapitel ur kongl. svenska historien, som i hvardagslag bruka gå under namn af historiska skådespel och som företrädesvis tillvärkas af Frans Hedberg. Strindberg har här drifvits af samma längtan som då han företog sig att skrifva Svenska Folkets historia i hälg och söken: att nämligen leta fram de *värkliga,* lefvande dragen af de förgångna generationer, hvilkas balsamerade lik den officiella häfdateckningen uniformerat. Det är samma realistiska tanke som Göthe hade, när han skref Egmont och Götz von Berlichingen. Och obestridligt är det, att i Strindbergs tafla af Sverges reformationstid pulserar ett lif, som endast en stor konstnär kan gifva åt döda släkten.

Genom ett vimmel af brokiga bilder löper som den röda tråden »Mäster Olofs», eller Olaus Petris, själsutveckling. Han är, då stycket begynner, återkommen från sin resa till Tyskland. Man vet om honom, att han är anstucken af lutherska idéer, men han står kvar såsom kanonikus i Strengnäs kloster. Hans håg är stadd i domning, han tror icke på sin kraft att komma stora ting

åstad. Det är pingstkväll. Under klosterträdgårdens skuggande lindar leker han Tobiæ Comœdia med sina scholares. Då väckes hans stridslust af brodern Lars, som läser Herrans ord till Jeremias för honom: »Säg icke: jag är för ung; utan du skall gå dit jag sänder dig, att predika hvad jag befaller». Och när domkapitlet midt på pingstaftonen förordnar, att kyrkan skall hållas stängd och inga mässor läsas, intill dess menigheten betalat in sina resterande räntor, ringer Olof på eget bevåg i vesperklockan och börjar själf en luthersk mässa för folket. För denna djärfva bedrift blir han bannlyst af kyrkan men tagen i tjänst af Gustaf Vasa, som gör honom till secretarius i Stockholms rådstuga.

Emellertid har en märklig person trädt i förgrunden vid Mäster Olofs sida. Det är Gerdt bokpräntare, en fanatisk svärmare, som i smyg trykt lutherska skrifter på biskop Brasks egen präss och som sluppit fängelse, emedan han ansetts för galen. Han är anabaptist, står i förbindelse med de tyska vederdöparena Rink och Knipperdollink, som kommit till Stockholm, och han har utkorat den eldige Mäster Olof till sitt värktyg. Olof skall gå längre än han själf tänkt; han skall befria det bundna folket icke blott från påfvens utan också från de världsliga herrarnes, från kungens, Gustaf Vasas makt.

Gerdt vinner ingenting i början. Tvärtom antager Olof konungens uppmaning att fara till Stockholm och predika mot vederdöparena, som äro i full fart med att sätta folket i uppror. Nu följa händelserna slag i slag.

Olof håller sin berömda predikan i Storkyrkan; vederdöparena fängslas, kung Gustaf bryter öppet med den påfliga kyrkan och gör Olof till kyrkoherde i Stockholm. Den mäktiga biskop Brask skrifver själf till den unga prästen och erkänner sig besegrad.

Men detta blir vändpunkten i Mäster Olofs utveckling. Han har nått målet för tidigt; striden är slut, innan hans stridslust tröttnat. Nu kommer Gerdt igen och ber Olof gå vidare. Han har fått större makt öfver Olof, emedan denne brutit den kanoniska lagens förbud och gift sig med Gerdts dotter Christina. Gerdt visar honom, huru förblindad han varit; det är icke reformationen för reformationens skull, som kungen velat, utan för att krossa kyrkans världsliga makt och rycka den åt sig i stället. Nu ha adelsmännen, hans bundsförvandter, fått kyrkans gods, och nu förtryckes folket af andra herrar, men lika hårdt som förut. Och då går Olof med Gerdt. När han får veta, att de sammansvurne beslutit taga Gustaf Vasas lif, går han med ändå. »En skall dö, på det alla må lefva!»

Men sammansvärjningen upptäckes; förrän minan springer i Storkyrkan, äro Gerdt och Olof gripna, och då ridån för sista gången går upp, finna vi dem fängslade, på samma Storkyrkas skampallar, i de lifdömdes kåpor. Det är konfirmationssöndag, och Olofs skriftebarn tåga sakta förbi, med sänkta blickar. När denna förödmjukelse är öfverstånden, kommer en annan: det är Olofs broder Lars, som skall bereda honom till döden. Men Lars skall

också meddela honom, att han blir benådad, om han erkänner sin villfarelse och svär kungen trohet igen. Borgerskapet har bedt för honom och bjudit lösen, men Gustaf har gjort hans egen afbön till vilkor för benådningen. Olof slits mellan stridande makter: på ena sidan Gerdt, som går till döden svärmande liksom han lefvat; på den andra hans broder Lars, hans olyckliga hustru Christina och en gammal, förståndig marsk, som med erfarna ord öfvertygar honom om, hvad han ännu är skyldig lifvet och de lefvande. Kärleken till lifvet segrar, och Olof återkallar hvad han sagt och handlat mot konungen.

Han har blifvit ensam kvar i kyrkan för att bedja. Då kommer Wilhelm, hans älsklingselev från de forna fridfulla dagarna i Strengnäs, för att säga sin lärare farväl. Han vet icke af Olofs benådning och prisar med ungdomlig hänförelse trosvittnet, som går i döden med öppen panna. Olof dignar bruten ned på skampallen, och inne i kyrkan ljuder Gerdts röst, när han föres bort af bödeln: affälling!

* * *

Det är icke möjligt, att af denna korta resumé bilda sig någon föreställning om *Mäster Olof.* Det är bara väfbottnen: alt det, som Strindberg broderat på den, och det är ofantligt mycket, har jag nödgats lämna bort. Det som emellertid bör synas redan af det fattiga referatet är, att den historiska troheten betydt mindre för Strindberg. I Mäster Olofs saga, såsom han förtäljer den, fins

icke så litet fantasi bredvid värkligheten, och långa tiders spridda händelser har han samlat ihop i en brännpunkt för att ge den psykologiska utvecklingen mera relief. Sitt historiska intresse har han sett till godo i de rika detaljteckningarna och i analysen af sin hjältes själsstrider, såsom han lägger dem till rätta för en i stark perspektivisk förkortning.

Det skarpaste ljus har Strindberg fått att falla öfver Mäster Olofs karaktär genom att, så ofta som han gör, leda handlingen från stridens marker till hufvudfigurernas privata lif. Olofs hustru Christina är en person, som i synlig måtto ingriper högst obetydligt i händelsernas gång och som ändå är ytterst utförligt tecknad. Det har Strindberg nu påtagligen gjort af samma orsak som gör att den modernaste skolans porträttörer aldrig måla en lösrykt figur mot fingerad bakgrund, utan hälst i sammanhang med en bit af dess naturliga omgifning. Han har velat visa Mäster Olof som äkta man för att icke teckna en abstrakt historiefigur, och den effekt han uppnår med dessa rent husliga scener, som plötsligt afbryta handlingens stormande fart, är slående. Där, i hemmet, är Olof icke reformatorn, utan bara människa, och det är underligt lätt att komma under fund med människor, när de lagt af sina tankars officiella dräkt. Det går, som det går att bita sönder en hasselnöt, när skalet är borta. Och i hemmet, vid hans fint kännande hustrus sida, kryper det fram, att Olof är en hänsynslös förståndsmänniska. Det, som tänder hans själ i lågor, är de stora idéernas musik, för de små lifs-

ljudens sakta melodier är hans öra stängdt. Han gissar ingen af Christinas tankar, han får hufvudvärk af hennes blommors vällukt, hennes burfåglars sång pinar honom, han har icke tid att tala med henne, hon stör honom med sina frågor. Alla dessa smådrag har Strindberg fått fram pinsamt tydligt, och scenen vid den bigotta moderns dödsbädd stärker ytterligare intrycket af att Olof innerst inne är en förtorkad själ. Hans glöd är fanatikerns eld, som märker sin väg med att bränna färgen af lifvet. Därför kan nu också Strindberg, såsom han gör, låta Mäster Olof sluta med att gå Gerdts ärenden, själf svärja veder-döparenas röda fana, som han i början förbannar.

Så till vida är ingenting annat än godt att säga om de talrika interiörteckningarna i *Mäster Olof;* de förklara mycket och hjälpa en att förstå utvecklingen, som eljes blefve dunkel. Men värkningen skulle bli ännu mera fullständig, ifall Christina vore ett trognare tidsporträtt än hon är. Nästan alt hvad hon säger är tankar i nittonde seklets stil, och det är alldeles omöjligt att tänka sig en kvinna på Gustaf Vasas tid, som har så svagt medvetande af hustruns undergifvenhetsplikt mot sin husbonde och herre.

Detta sammanhänger nu med den blandade doft af färskt och gammalt, som hvilar öfver hela stycket. *Mäster Olof* värkar underligt från scenen och skulle väl göra det ännu mera, om vi t. ex. nu räknade nådens år 1872, då manuskriptet till pjesen var färdigt, men dess författare okänd och ingen människa ännu viste, hvad namnet Au-

gust Strindberg betydde. Nu däremot, med hela den bokflod i minnet, som under dessa femton år flutit ur hans penna, är det mycket lätt att finna nyckeln till gåtan. Det »underliga» i *Mäster Olofs* stil och kompositionssätt är nämligen lika-betydande med »äkta strindbergskt». Redan i detta förstlingsvärk är den egendomliga författarepersonlighet fullt utvecklad, som sedan skulle sätta så många djupa märken i nordens literatur. Det breda, mångskiftande reformationsdramat bär i hvar linje prägeln af denna stridbara ande, för hvilken diktandet aldrig upphört och visst aldrig häller skall upphöra att vara en kamp. Här, liksom i hans allra senaste böcker, är det en slagfärdig, polemisk ton, som öfverröstar de andra.

Med ännu större rätt kan man därför på Strindberg tillämpa ett ord, som sagts om Arne Garborg, nämligen att han har hypnotisörens makt öfver sina personer. I de gömdaste vinklar och vrår af längst försvunna tider tränger hans starka fantasi: munkar, knektar, prelater, reformatorer, vederdöpare anförtro honom sina graflagda hemligheter. Men man märker alltid hans inflytande i svaren; hvar enda en af dessa uppgräfda människor får skatta för sin återuppståndelse med att taga strindbergska ord i munnen. Och i de tvära, paradoxlikt afskurna satser, i denna egendomligt skvättande rytm, som Strindberg alltid begagnar, talas där från den första raden till den sista.

Nya Pressen, Dec. 1887.

Lady Tartuffe.

Från *Flinta och Stål* *), den enkla och ärliga bilden af svenskt hvardagslif, till *Lady Tartuffe,* som nu står på programmet, är det ett språng på tusen mil och tre decennier.

Madame de Girardin hör till de många literära namn, som samtiden hyllar och eftervärlden icke gör orätt i att förgäta. Hennes bana var stundtals lysande; som ung flicka, i seklets början, blef Delphine Gay bekransad på Capitolium för de klingande strofer hon smidt till antikens lof. Längre fram sökte hon parnassen på skiftande vägar: hon var lyrisk skaldinna, tils hon gifte sig med publicistkungen Emile de Girardin, en tid författade hon Parisbref i hans tidning La presse, senare skref hon romaner, därpå tragedier och dog slutligen som beundrad mästarinna i proverbets eleganta konst. Här firade hennes penna sina troligen bäst förtjänta triumfer; »La joie fait peur» hör den dag som är till de många goda småsakerna i Théâtre français' repertoar.

---

*) Frans Hedbergs stycke, som gifvits kort före *Lady Tartuffe.*
Utg. anm.

Hennes styrka låg i en specifikt fransk egenskap: händigheten; hon tycks ha gjort skapligt ifrån sig alla de olikartade ting hon tog ihop med. Äfven *Lady Tartuffe*, som dock är långt ifrån att vara hennes berömdaste värk, bevisar detta. Det är ingen groft skuren penna, som skrifvit denna flytande dialog. Men det som *Lady Tartuffe* bevisar nästan ännu bättre är, att dess författarinna ingen aning hade om hemligheten att göra sina värks lif längre än sitt eget. Där fins icke det allra minsta, som skulle tyda på en blick utöfver den då herskande skolans horisont. Det är briljerande i former och fiffigt uttänkt; men *lifvets* vägar likna dessa skickligt snodda trådar ungefär lika mycket som en karta liknar ett stycke land. Dramat, för madame de Girardin, var helt simpelt ett räkneexempel, och hon kunde visst aldrig drömma om, att Balzacs tunga böcker voro det literära af hennes samtid, hvari kommande generationers författare skulle studera konsten att förtälja den *värkliga* mänskliga komedin. Nu, i våra ögon, är det emellertid just den engång firade intrigkomedin, som blifvit, hvad man den gången spådde realismen, — långtrådig, tråkig. Det är utomordentligt svårt att icke gäspa, när man ser *Lady Tartuffe*.

För oss nutidsmänniskor är det nämligen icke afgjordt ett nöje att bli förbryllad på teatern; och madame de Girardins hufvudsakliga omsorg går påtagligen ut på att bereda sina åskådare denna tvifvelaktiga förströelse. Hennes pjes är ett kolmörkt rum, i hvilket man, tack vare det mänskliga ögats afpassningsförmåga, småningom ser

föremålens konturer svagt framträda. Hvar dörren fins, upptäcker man i fjärde aktens slut; och i den femte spatserar man med en lättnadens suck ut i det fria.

Hvad *intrigen* egentligen är i denna väf af intriger, låter sig emellertid näppeligen beskrifva med alldeles sammanhängande ord. Det visar sig nämligen, när den trassliga härfvan nystas upp, att man blir med idel lösa stumpar på hand. Det enda man är fullt på det klara med är, att författarinnan velat åstadkomma det som titeln lofvar: en kvinlig skrymterska, Tartuffe i kjolar. Madame de Girardin har mycket ordentligt räknat ut, huru Tartuffe skulle taga sig ut förvandlad till kvinna och återuppstånden år 1850. Hon har till och med gjort sin kalkyl så samvetsgrant, att det vimlar af analogier mellan Molières odödliga hycklare och den moderna pjesens ränksmidande hjältinna. Detta illustrerar på sitt sätt, och lika bra som handlingens sinnrika maskineri, i huru hög grad dramat för hela denna riktning var just ett tankeproblem och icke en bild af lifvet. Gifvet är i förevarande fall: Molières Tartuffe; det begäres: att transkribera denna figur i femininum. Af detta slags psykologi fins det icke så litet kvar i de mest gångbara franska komedier från i dag; Sardou t. ex. räknar minst lika mycket på fingrarna, då han komponerar sina karaktärer, som han ger sig mödan att modellera dem efter naturen. Har Zola rätt i något vid sin yrkan på att det skall göras rent hus med det konventionella skrifveriet på scenen, så är det i *denna* punkt; och det är den moderna nordiska dramatikens stora ära att vara så

långt borta från detta marionettspektakel som den faktiskt är.

Kanske är det särskildt på grund af sistomtalade omständighet, som en nordisk publik har så svårt att intressera sig för dessa gamla intrigskådespel af *Lady Tartuffes* familj; men hufvudorsaken torde dock vara, att det *literära* värdet af dessa alster, som satt sina märken mera i teaterns än i literaturens historia, är altför obetydligt för att lysa genom decenniernas dam. Det antikverade hos madame de Girardin hör icke till det slag, som retar aptiten; öfver dessa fem finurliga akter ligger det en förlegad doft som af en garderob, hvilken icke blifvit vädrad på länge.

Nya Pressen, Nov. 1888.

Kungsämnena.

Om det är sant — och det fins ingen rimlig orsak att betvifla det — att af vackra gärningar den vackraste är den, som göres under motiga förhållanden, så är Svenska teaterns i många stycken glansfulla uppförande af *Kungsämnena* ännu mera glänsande just därför, att detta resultat uppnåtts i närvarande ögonblick. Ty den speltermin, som nu är ute, har gått teaterns arbete mycket emot. Hvad saken berott på, är icke lätt att förklara; den mer än vanligt starka konkurrensen är utan tvifvel en af orsakerna, det har stått sällsynt många stånd på konstens marknad i år. Ett faktum är det emellertid, att intresset för scenens konst sällan eller aldrig varit mattare än under denna höst. Det har kanske aldrig arbetats med segare energi i Nya teaterns hus; så många nya program hafva näppeligen någonsin förr följt på hvarandra under loppet af tre och en half månad, men lönen har långt ifrån svarat mot mödan. De fulla husen ha varit rara fåglar, och till och med när en première gjort obestridlig lycka, har det enligt regeln kort därpå följt klent besatta salonger.

Det oaktadt har man icke låtit modet sjunka; alla programmen ha varit samvetsgrant inöfvade, flere öfverraskande grundligt. Och till slut, som den sista bataljen före jul, ett stort slag, *Kungsämnena.*

Orsaken till att *Kungsämnena* blifvit en så svårlöst scenisk uppgift består icke i att Ibsen här skulle ha stält för sig ett så uteslutande literärt mål som då han skref t. ex. bokdramerna *Peer Gynt* och *Brand. Kungsämnena* är intet bokdrama. Sitt motiv har skalden hämtat från Norges gamla bragdrika saga, och med afseende å intrigens förlopp håller han sig troget till denna; det har följaktligen blifvit ett skådespel, flödande af den mest konkreta handling. Men icke dess mindre måste man, tror jag, gifva Georg Brandes obetingadt rätt i att *Kungsämnena* icke är något värkligt historiskt drama. Det står på gränsen till en ny period i Ibsens diktning. Man märker, att han är på väg att sätta ny kurs; det är icke tidsbildens egendomlighet, som har lockat honom till detta ämne, han har valt det af rent eller åtminstone öfvervägande psykologiskt intresse.

Den faktiska, historiska striden mellan Håkon och Skule jarl var ingen blott personlig täflan om hvem som skulle vara den förste i Norges rike; det var därjämte en tvekamp mellan två politiska system och deras bärare, två gamla partier i Norge. Håkon, Sverres ättling, var det starka kungadömets konsekventa försvarare, som kände sig kallad att afsluta stamfaderns värk. Äfven Skule var representant för en historisk idé, nämligen just den poli-

tiska grundsats, som Sverre framgångsrikt bekämpat, stormannaväldets, aristokratins. Men tiden hade vuxit ifrån denna riktning. Det var Skules olycka, att han blef bärare för en anakronism, en af händelsernas gång och i folkets medvetande uttömd idé, liksom å andra sidan segern för Håkons sak låg i luften, var situationens värk lika mycket som hans eget.

Få saker visa Ibsens innersta egendomlighet bättre än det sätt, hvarpå han såsom skald nytjat detta uppslag. I hans dikt stå Håkon och Skule icke mot hvarandra såsom målsmän för två historiska makter, stadda i en brottning, hvars utgång var på förhand gifven; deras motsats är uteslutande en motsats mellan två *karaktärer*. Håkon är det förkroppsligade goda samvetet, den i sin rätt trygga arfvingen till en segrande sak; Skule åter är tviflaren, han är en omättligt ärelysten och tilltagsen man, men hans djärfhet bär grubblets black om foten. Hos skalden liksom i värkligheten är han en af misströstan sjunkande simmare; men hans krafter förlamas icke, emedan han skulle hafva gripit i en planka, hvars bräcklighet skrämmer honom, utan emedan han aldrig känner sig säker på att nå land, aldrig orubbligt litar på sin egen styrka. Ty den räddningsplanka historiens Skule nytjade för att hålla sina kraf på makten öfver vattnet — den vacklande kvarlefvan af stormännens partiintressen — har Ibsen rykt honom ur händerna; han låter honom icke haka sig fast vid någon historisk idé, och man förstår hvarför. Den skald, som i hela sin diktning aldrig frågat efter annat än

individen och individens rätt, måste äfven, innan Skule jarl kunde bli hufvudpersonen i hans drama, lösa honom ur hans ofrivilliga politiska sammanhang och förvandla den rent utvärtes striden mellan historiens opersonliga makter till en kamp mellan två personer, en kamp i deras eget bröst.

Denna Ibsens egendomliga förkärlek för personliga psykologiska konflikter visar sig skarpast i handlingens brännpunkt, frågan om »kungstanken». Håkon eger denna, tanken att göra slut på det gamla splitet i landet, att samla de stridande under *ett* banér, att förlika de rivaliserande landskapen och af Norge, som var ett rike, göra ett folk. Denna framtidstanke är Håkons mission och på samma gång nyckeln till hans underbara trygghet. För honom är konungamakten intet yttre gods, rätten att bära kronan icke blott och bart ett privilegium, utan främst en helig förpliktelse att skänka landet en stor välsignelse, att fullborda en så stor gärning, som det fordras en kungshand att komma åstad.

Men hur förhåller sig nu jarlen till Håkons kungstanke? Vore han fullt identisk med historiens Skule, då skulle hans ställning vara klart gifven med den replik, som äfven Ibsen låter honom fälla: »I har den tanken från djäfvulen, Håkon; den skall aldrig sättas i värket, så länge jag har krafter att spänna stålhufvan på mitt hufvud!» *Så* måste den gamla politikens representant i själfva värket tala, han som tror, att »kraf måste stå mot kraf, landsdel mot landsdel, om kungen skall vara den mäk-

tige». Men detta är alldeles icke det program Skule ställer upp emot Håkons kungstanke. Tvärtom, man kunde kalla orden: Ibsens afskedsord till sin vägvisare häfden; från och med nu skapar han jarlen efter sitt beläte. Skules första utbrott är nämligen endast ett uttryck för hans häpnad öfver den svindlande idén; han är så långt ifrån att börja en oförsonlig kamp emot den, att han kort därpå omfattar just samma tanke med hela sin själ. Det är som om Ibsen velat mäta de båda kämparnes svärd och draga försorg om, att de voro lika långa.

Det är klart, att Skule härigenom blir på ett helt annat sätt intressant än om skalden utan vidare hade nöjt sig med att skildra honom ur strängt historisk synpunkt, såsom bärare af en dödfödd tanke men i öfrigt jämgod med sin motståndare. Nu ligger orsaken till hans svaghet från början till slut inom honom själf. Han är intet offer för en försenad tidsriktning, utan hans egen natur är det, som gör honom omöjlig för kronan. Han har alla ypperliga egenskaper, som höfvas en konung, klokhet och mod; men *ett* felas honom, självftilliten. Han kan icke lida tanken att vara den underordnade, att hafva någon öfver sig, och dock är det hans oundvikliga öde att blott kunna sträfva, blott kunna sträcka sig med förtviflans begär efter det högsta utan att någonsin nå det. Ty ovisshetens kval gnaga sönder hans kraft, göra honom till en »maktstulen» kämpe; han blir, såsom Brandes har sagt, Nureddin, som trots begäret efter Aladdins lampa, trots stölden af lampan, måste gå under. Lampan, det är här rätten, som Håkon

vet sig hafva, men Skule icke. Eller riktigare: det är mannens *tro* på sin rätt. I grunden är det nämligen icke ens säkert, att Håkons rätt är oomtvistlig; genom episoden med Trond prästs uppbrända bref låter Ibsen det förbli en olöst gåta, om Håkon är den kungafödde eller ett understucket barn. Och Skule dör med bekännelsen, att han ännu i den stunden icke vet, om Håkon har lagens rätt till kungaämnet. Men — har han själf tidigare sagt — »Håkon *tror*, att han har rätten, och det är det mesta, det är styrkebältet».

Skules hela kamp mot Håkon — och på samma gång det, som gör honom till en så mästerligt tecknad karaktär, jämbördig med världsliteraturens yppersta gestalter, — är i grunden en fruktlös kamp för att vinna denna tro. Han har aldrig själf känt sig öfvertygad om att han är bestämd för den plats, som han hela sitt lif längtat efter, och ingen yttre makt i världen kan skänka honom denna öfvertygelse. Icke ens det tvifvel på Håkons rätt, som bisp Nikolas sår ut i hans själ. Genom detta grepp har Ibsen åter en gång mätt kämparnes svärd och gjort dem lika långa! Men det gör icke jarlen starkare: »möjligheten är lika; — icke en fjäder mera på den ena sidan än på den andra och dock — tynger vikten för Håkon», nödgas han säga sig själf. Ja, till och med då han af Gud synes få ett stort vittnesbörd till sin förmån, då han vinner slaget vid Låka, sitt första slag mot Håkon, hjälpes han icke däraf. Långt ifrån att gifva honom fast mark under fötterna, fyller denna seger honom med bäf-

van: »det fins således ingen säker lag däruppe, som alt skall gå efter? Det ligger ingen segrande makt i det att hafva rätt?», utbrister han. Så djup, så outrotlig är Skules misstro till sig själf trots det osläckliga begäret att bli den första i riket, trots stridens gudsdom, som varit för honom.

Därför gagnar det honom häller icke till något, att han stjäl Håkons kungstanke. I den underbart sköna scenen med skalden Jatgeir får han veta, att tankarna äro som barn: man kan icke älska andras såsom sina egna, med mindre man själf är ofruktsam, man kan icke lefva för andras lifsgärning, blott för sin egen.

Men Skule släpper ännu icke sitt tag i denna tanke, hvars storhet gripit honom med aningens makt; och ännu en gång jämnar Ibsen de båda kämparnes svärdslängder. Han låter honom få äfven den yttre jämbördighet med Håkon, som han ifrigast längtat efter: Ingeborg, hans ungdoms förskjutna älskade, hämtar honom hans son. Nu är Skule icke längre ensam med sina tvifvel, han har funnit en, som tror på honom och tror orubbligt. Hans son fattar »kungstanken», men han förbländas till den grad af dess storhet, att han för att sätta den i värket begår hälgerån och är redo till kungamord.

Nu är det ute med Skule. Bruten tillstår han för sin son, att den stora tanken var stulen, att den stora kungsgärningen i Norge aldrig varit ämnad att göras af honom; och tillsammans med sin son, som för hans skull blifvit brottslig, går han försonad och frivilligt i döden.

Om Ibsen sålunda i sin teckning af Skules och Håkons kamp skjutit den dramatiska konflikt, som det historiska förloppet självmant tyktes erbjuda, åt sidan för att skapa en annan efter sitt eget behag, så upprepar han detta med biskop Nikolas. Han är icke rätt och slätt »Baglerbispen», Sverres mäktige motståndare, som i denne och hans ätt ser kyrkans fiender och därför hatar Håkon. Han är först och främst, såsom det har blifvit sagdt, en variant af Skule, i det han visar samma missförhållande mellan förmåga och begär, som är jarlens olycka. Men han är dessutom någonting annat, ett slags symboliskt väsen, styckets onda, frestande ande, till hvilken Skule med fog kan ställa den frågan: om han är något mer eller något mindre än en människa. Han representerar, — hvilket visserligen framgår bokstafligast af den i öfversättningen strukna kornbroder-scenen, — den gamla afunden, tvedräkten i Norges saga, som blott om *ett* ting i världen kan enas, det att hvar storhet skall störtas och stenas. Också denna halfmänniska och omänniska ville blifva den störste i Norge, och då han icke kan det, lefver och dör han för att förstöra andras storvärk, för att hindra hvar och en annan att växa hufvudet högre än mängden. Hur Ibsen har fråssat vid denna diabolisering af det lyte hos sina landsmän, som han själf djupast afskydde, som han själf bittrast lidit af! Det har blifvit en psykologisk satir i stor stil, en bild som kan målas blott af en mästares hand; men också en bild, i hvilken den historiska troheten har intet att betyda.

* * *

Nu är det också lätt att finna, hvarför *Kungsämnena* blifvit en så svår scenisk uppgift. Saken är att den handgripliga utvecklingen i stycket noga taget har stannat i bakgrunden, sammansmulten med det historiska motiv, som är blott och bart en yttre kostym, hvari Ibsen klädt sitt drama, medan den främsta platsen intages af rent subjektiva konflikter, brytningar i de handlande personernas inre. *Kungsämnena* har blifvit en tragedi om det själfplågande tviflet i kamp med den sunda, segrande själftilliten; om en ande i band, som spiller sina krafter på att slita i bandet, men aldrig får det att brista; en tragedi med samma svårpäjlade djup som Fausts och Hamlets och därför också med samma ovanliga kraf på scenisk intelligens.

Det har redan en gång varit fråga om det oväntadt lyckliga sätt, hvarpå Svenska teatern gick i land med försöket. Genom skickligt anbragta förkortningar i de längre dialogerna, utelämnande af mindre viktiga episoder och sammanslutning af en del tablåer blef intrycket af den breda dikten mera koncentreradt och rymdes i det hela väl inom de gränser, som bruket har stakat ut för en scenisk representation. Med kännedom om den literära kompetens, hvarmed arbetet på Svenska teatern nu ledes, kunde man visserligen vara beredd på detta. Mera öfverraskande var det delvis ytterst förtjänstfulla spelet.

Nya Pressen, Jan. 1889.

Knut Almlöf.

Det händer kanske er, som det har händt mig mer än en gång, då jag suttit med tankarna upptagna af hvad som hälst annat, att en liflig gammal stämma med ens ljuder i ert öra, en lustig replik med hela klangen i behåll, och att ni då ser ett fint gammalt ansikte, med blänkande ögon under buskiga bryn, en betydlig näsa och en mysande mun med en min af Gaspard eller Perrichon eller Knifving eller Fromont. Och då skaffar ni er kanske en billig efterglädje genom att luta er tillbaka i stolen och låta hela raden af Knut Almlöfs dråpliga figurer tåga upp ur minnet. Det är i alla fall det, som jag just nu ämnar göra.

Ett minne lagrar sig af alldeles särskildt och stannar som fintonig bakgrund för hela raden, — förnämheten, den aldrig svikande beherskning, som är alla deras gåfva, för hvilka konsten går främst och publiken kommer sedan. Knut Almlöfs långa gästspel har varit ett bevis på, att detta är ett drag, som passar till alla masker, i söndagsprogrammets farser lika väl som i abonnementsaftnarnas »finare fransyska sedekomedi». Det är därför

det fins få komiker med så stort omfång och ändå så stor trohet mot sin egen stil som Almlöf. Han vågar sig i det närmaste huru långt ut i det burleska som hälst utan att ett ögonblick förfalla till den svaghetssynden att spela för galleriet. Ingenstädes leda alla vägar till Rom så som när det är fråga om att få folk att skratta, och det är desto större ära för en komiker att ståndaktigt försmå alla genvägar. Jag föreställer mig, att isynnerhet *en* af dessa alltid borde locka den skådespelare, som af gifmilda makter fått glädjen till arfvedel; jag menar genvägen att göra roliga gubbar och ingenting annat. Det borde vara lika frestande som det är att äta de möra bitarna af steken och rata de sega.

Hvad Knut Almlöf beträffar, vore det då också synd att säga, att det är just de möra bitarna *han* ratar. Och det vore pedantiskt att icke medge, att Almlöf-kvällarna voro allra roligast — när man fick skratta mest. Men icke dess mindre är det kanske icke så dumt att dela komikernas släkte i två familjer: de som göra gubbar för att illustrera texten, och de som hoppa öfver texten för gubbarnas skull. Till det förra slaget höra bland nordiska konstnärer både Johannes Brun och Knut Almlöf; till det senare Olaf Poulsen och Sophus Neuman. Det kan vara tu tal om hvem af dem har gudarna att tacka för det mesta; men som psykologisk konst är visst Bruns och Almlöfs den finare.

Och så ryms det mera i den, både allvar och glädje. Knut Almlöf är, om ni vill hålla till godo med ett slitet

ord, karaktärskomiker; och han älskar sina många karaktärer med samma husfadershjärta hvarmed Holbergs Jeppe älskar alla de sina, Nille, sitt huskors, Marthe, sin ögonsten, Feierfax, sin trogna hund, Moens, sin svarta katt, och sina stutar, får och svin. Lögnhalsen Gaspard i *Debutanten och hennes far* kan icke beklaga sig öfver en hårsmån mera styffaderlig behandling än t. ex. Poirier eller Fromont, den markisborne snushandlaren. *Det* är väl således det yppersta i Knut Almlöfs konst, att han räcker till för så mycket utan att någonsin behöfva upprepa sig själf; han blir fullständigt den människa, i hvars skinn han kryper. Bränvinsadvokaten Knifving och toffelhjälten Fromont, spelade af honom, likna hvarandra lika litet som en räf och ett lam kunna antagas likna hvarandra.

Såsom prof på den öfverlägsna komikerns spänstighet är kanske ändå ingenting mera bevisande än de två franska fullblodstyper han gör af Gaspard, debutantens outtröttliga fader, och af Perrichon. Gaspard är »cabotinen» i sine prydno, betjäntrolernas fördetting, som aldrig dugt till något på scenen, men som ändå aldrig kan upphöra att spela teater, innan han dör. Hans ömhet klär sig i citat ur hjälteroler, hans gamla ben spritta af slyngelaktighet och han blir aldrig nog gråhårig för att icke älska det slags kvickheter, som måste hviskas. Den som tycker om att räkna ut världens gång på förhand, måste nödvändigtvis komma till det resultat, att alt detta nojs skulle ligga tämligen fjärran för en så kräsen natur som Knut Almlöfs. Men det var ett grundligt misstag; när

turen kom till *Debutanten och hennes far*, larmade han på lika oförtrutet och lika oemotståndligt som den afdankade komedianten gör för att skaffa sin dotter en plats bland Thalias prästinnor.

Skulle det vara något slag af löjliga figurer, som Knut Almlöf älskar framom de andra, så antager jag, att det är de godlynta, vänliga, som likna honom själf. Visserligen hindrar detta honom icke att vara ättiksur som Daniel Hejre, listig som advokaten Knifving och fulländadt egoistisk som den döfva Damoiseau. Men kan han, utan att låta författaren alt för mycket sitta emellan, gifva sina klienter en smula bättre karaktär än man annars är van vid att anse dem ha, så gör han det, tror jag, rätt gärna. Det är det intryck man får t. ex. i *Klädeshandlaren och hans måg*, isynnerhet om man jämför Almlöfs Poirier med den klassiska upplagan af samma roll, skapad af Got på Théâtre français. För Got är klädeshandlaren först och sist en durkdrifven kälkborgare, och han breder på betydligt mera oförfäradt med brutala färger än hans nordiska kollega. Att den storhetsgalne filistern blef en förträfflig typ äfven efter Knut Almlöfs läsart, är en sak för sig, som naturligtvis icke numera behöfver upprepas.

* * *

Nu har Knut Almlöf rest, rik på framgångar hos den svenska dramatiska konstens vänner på denna sida om Ålands haf. Och när han hoppades, att dessa skulle

minnas honom efter det rampljusen släkts, så var detta visst ingenting sangviniskt. Kväll ut och kväll in har den store komikern samlat huset fullt med skrattande människor; och när alt kommer till alt, så fins det slutligen ingenting vi, som bo och bygga i jordens jämmerdal, ha så stor anledning att tacka för som ett godt skratt.

Nya Pressen, Okt. 1887.

Ida Aalberg.

Det unge Finlands talentfulde Kritiker *Hjalmar Neiglick* har vist *Politiken* den Venlighed at tilsende os nedenstaaende Karakteristik af hans berømte Landsmandinde, der paa Tirsdag optræder første Gang paa Kasino.

Det finske Theater, som nu har eksisteret i tolv Aar, har bestandig bevaret sit oprindelige Præg — det halvprivate Præg, som alle kunstneriske Foretagender har i Begyndelsen. Baade mellem Tilskuerne og Artisterne er endnu mange mest med *for Sagens Skyld.* Direktøren, Dr. Bergbom, er selv en udmærket Regissør. Det er ham og hans Søster, som har sat Foretagendet igang; de er nu begge dets Patriarker.

Naar den unge finske Scene faar traadt sine Børnesko, er ikke let at sige. Meget hurtigt vil det dog næppe ske, thi Racen, som har frembragt den, er ikke rig paa dramatisk Liv. Imidlertid har dens Repertoire allerede i adskillige Aar været fri for alle Spor af Privatkomedie, og paa dens Brædder er der opvokset en Skuespillerinde, som vilde være en Prydelse for enhver europæisk Scene. Det er Frøken Ida Aalberg, som nu er 25 Aar gammel.

Allerede for flere Aar siden, efter hendes første Roller, var hun den, omkring hvilken Interessen samlede sig. Men da *Dukkehjemmet* kom og Frk. Aalberg havde spillet Nora, blev hun ubetinget anerkendt som den første sceniske Kunstnerinde, Finland havde skabt. Kort derefter gjorde hun en Tournée i Ungarn, som af Bladene skildredes som et Triumftog. Baade paa denne Rejse og tidligere studerede hun ved tyske Scener; i Paris bosatte hun sig for noget over to Aar siden og blev der i længere Tid. Det var meget nyttige Maaneder, og siden den Tid er Frk. Aalbergs Kunst blevet moden; hun har skabt en Række store Roller: Maria Stuart, Ophelia, Gretchen, og omstøbt nogle gamle: Adrienne Lecouvreur, Nora.

Frk. Aalbergs egentlige Felt er den stærke romantiske Passion. Naar hun bevæger sig i sit Naturels Yndlingsrytme, er det som om en Strøm af Lidenskab gød sig over Scenen. Dette forundrer uden Tvivl alle dem, som tro, at den største Repræsentant for Finlands dramatiske Kunst nødvendigvis maa være *finsk* fremfor alt andet. Frk. Aalberg er i Virkeligheden slet ikke national; hendes Stamtavle kender jeg ikke; Faktum er imidlertid, at hun har saa lidt af den finske Races tunge, melankolske Flegma, at hun aldrig har været heltud heldig i en rent finsk Rolle. Jeg har hørt hende klage over dette, uden at hun selv begreb det.

Derimod elskede hun tidligere mest en Genre som man kunde kalde *den lidenskabelige Ingénue*. Hun skabte

Kvinder pludrende som Børn, men paa samme Tid hede som Børn af et Folk med Solen lodret over sit Hoved. Det var Ingénuen uden den yndige, gennemsigtige Klarhed, som udmærker den virkelige Ingénue.

Nu har Frøken Aalberg begyndt at opgive sin første Forkærlighed, og af de Roller, hun har spillet efter sin Hjemkomst fra Paris, ligger de fleste langt bedre for hendes Talent, som er for stærkt pulserende, for ubændigt til at taale den barnlige Uskylds Bind. Hun behøver større og modnere Lidenskaber end et Barns for at faa Plads for sin store Begavelse. Naar hun fremstiller saadanne Lidenskaber, gløder hendes Spil af et Liv, som er næsten sydende varmt og rimeligvis overhovedet staar isoleret paa nordiske Scener. Med henrivende Inderlighed tolker hun Julies Smerter, og hun er katholsk inspireret i den berømte Scene, hvor Maria Stuart og Elisabeth af England mødes. Bevægeligt og lynsnart som Krusningen paa en Vandflade før Uvejret afspejler hun Overgangene i den ulykkelige Dronnings Sjæleliv. Hele denne Scala af skiftevis bløde og voldsomme Følelser: fra den sværmende Glæde, som fødes med Haabet om Frihed, til den krænkede Kvindelighed, som bryder ud i vild Hævnlyst.

Eller som Gretchen i Gøthes *Faust*. Naar Ulykken kommer, ikke med befriende Taarer, men med trøstesløs Fortvivlelse, da véd hun at give Angsten en saa levende Farve, at hvert Hjærte i Salen banker. Uden Ro for sine Samvittighedskvaler, dreven af Fredløshedens Aand, klyn-

ger hun sig op til mater dolorosa i Kirken. Det er det mest gribende Billede af et Menneske i Nød, naar Frk. Aalberg ligger der skælvende i alle Fibre, bladende i Bønnebogen, febrilsk som en, der er Afsindet nær i sin Sorg.

Her paa sit rette Gebet, de store Passioner, har Frk. Aalberg i de senere Aar gjort uhyre Fremskridt. Hun har maattet kæmpe med en stærk Hang til det ubeherskede, umaadeholdne, men lidt efter lidt har hun overvundet den. Hendes Spil begyndte som et Ridt gennem mørke, rædselsfyldte Skove, forpustet og gispende, naar det naaede hen til grønne, mere smilende Egne. Nu er det ikke længere saa. Frk. Aalberg har vundet den Magt og Beherskelse, som den gode Kunstner maa have. Hun forbruger ikke mere sin Kraft i de store Scener; den Stilhed, som følger efter oprørte Lidenskaber, spiller hun med en Ro, som minder om Eftersommeraftener, naar Regnen er ophørt. Saaledes naar hun tolker den trætte Kval efter Julies skuffede Lykke, eller i den apotheoselignende Afslutning paa Schillers *Maria Stuart:* saa kysk og forklaret som hun her træder Døden imøde, gør hun Indtryk af allerede at være paa Vejen til Himmelen.

I Foraaret optraadte Frk. Aalberg som Gæst i Stockholm og Kristiania. Det sidste Sted spillede hun Nora, og alle de norske Blade paapegede, hvor original hendes Opfattelse stod overfor alle tidligere Fremstillinger paa norske Scener. Hun var i Stockholm en Ophelia fuldt værdig en saadan Hamlet, som Rossi gav. I de første

Scener kunde hun maaske have udviklet et rigere Spil. Hun flakker om uden tilstrækkelig at hjælpe Tilskueren til at samle de afbrudte Linjer, i hvilke Shakespeares vidunderlige Tegning er draget. I alt Fald kan ikke den, som har set Frk. Aalberg oftere, spore synderlige Nuancer i denne Del af Rollen. Men bagefter forandrer dette sig. Aldrig har hun gjort noget bedre end Afsindet, intet saa dybt karakteristisk og som saaledes stod saa højt i ren Kunstværdi.

Der findes Rythme i Ophelias Galskab ligesom der er Methode i Hamlets; og denne Rythme, som gør at

Sorg, Græmmelse, ja selve Helvede
hun klæder i det yndigste Behag,

den findes i Frk. Aalbergs Spil ligesom i Shakespeares udødelige Digt. Der er Realisme i begge, men Virkeligheden føjer sig i at bære det vidunderlige Skær, som hviler over Ophelias Skæbne. Hendes Spil er derfor roligt uden rystende pathologiske Effekter, hun gaar omkring i Drømme, nynner de bisarre gamle Ballader, enstonigt i Harmoni med fjærne Stemmer, ligesom optaget af Syner — Tanken føres hen paa Indianernes gamle Tro om Afsindet, at det er en hellig Gave fra Guderne.

Maaske er det mærkværdigste af alt, at Frk. Aalberg, som vitterlig aldrig før har beskæftiget sig med Sang, nu har skabt sin ypperste Rolle for en stor Del ved at synge. Det er et udmærket Bevis paa, hvordan hun kan gaa op

i sit Arbejde; naar hun er greben af sin Opgave, er det som en uimodstaaelig Erobring; da spiller hun ikke, hun lever Digterens Tanker paa Scenen, saadan som man fordrer af en virkelig moderne Skuespiller.

Desuden har hun ikke nogen ydre Hindring for at give sin Inspiration et stort og ægte dramatisk Udtryk. Det er navnlig to rent legemlige Ejendommeligheder, som betinger den særligste Begejstringskraft i hendes Spil: en vidunderlig blød Plastik og et indsmigrende Tonefald. Hun er smidig, bøjelig som en Vidie, og hendes Bevægelser former sig efter Omskiftningerne i hendes Sjæleliv som en blød Silkedragt efter skønne Former. Derpaa beror det, at Totalindtrykket af Frk. Aalbergs Spil bliver næsten musikalsk vuggende.

Man fører som oftest ogsaa et andet Indtryk med sig — at det vilde være en overordentlig stor Lykke for denne herligt begavede Skuespillerinde, om hun ikke var fordømt til at virke i saa fortvivlet smaa Forhold, paa en Scene, hvor der ikke kan være Tale om jævnbyrdige, og paa et Sprog, som ingen udenfor og ikke engang alle indenfor Finlands Grænse forstaar. Evnerne maa have været oprindelig aldrig saa rige, under saadanne Omstændigheder maa de dog engang svigte. Der maa snart komme et Punkt, hvor Udviklingen standser. Især er de let vundne plastiske Effekter en Fristelse, som hun vanskeligt skal kunne undgaa, medmindre hun kommer til at spille i et Land med rigere dramatisk Liv end herhjemme og for et theatervant Publikum.

Alle Venner af Frk. Aalbergs glimrende Begavelse lykønsker hende derfor af ganske Hjærte til, at hun nu skal optræde for Kjøbenhavns kunstelskende Publikum. Det er sikkert paa begge Sider et mer end almindelig interessant Bekendtskab.

Politiken, Sept. 1885.

„Meiningarne“ och deras stad.

Två bref om en dag.

Leipzig den 17 febr. 1886.

Alla bildade människor ha naturligtvis hört någonting om »Meiningarne», världens ryktbaraste ambulatoriska teatertrupp. Men hvar i Herrans namn ligger Meiningen? Ytterst i en vrå af sitt geografiska medvetande kan man visserligen få tag i ett bleknande minne, bland ett oklart vimmel af sachsiska småstater, latläxor och förtviflad pluggning. Men ärligt taladt, i hvardagslag egnar man icke många tankar åt Meiningen.

Det har sin enkla grund. Man tänker på Borgå, när man äter Borgåtippor, emedan tipporna ha mera patriotism i sig än Edelfelt, hålla sig hemma och låta Europa reda sig så godt det kan utan dem. Men man tänker visserligen icke på alper och Edelweiss, när man äter schweizerost, emedan schweizerost fins på hvar enda matsedel i hela världen. Och när jag läst om, huru Meiningarne gifvit Julius Cæsar i Petersburg och Vintersagan i München eller Wallensteins död här och hans läger där, — så har det lika litet fallit mig in att fråga efter deras fädernesland som efter schweizerostens.

Emellertid ha Meiningarne värkligen ett fädernesland, det vet jag nu, sedan jag varit där och sett efter. Det är ett helt rike, regeradt af en af Herrans smorda. Man behöfver emellertid icke bli rädd — denna furstes namn är alldeles oblodigt i våra dagar. Men förr i världen var det annorlunda; också en hertig af Meiningen har en gång låtit rusa sig af begäret att känna världshistoriens tyglar i sin hand, och så stälde han sig på österrikarnes sida, jag tror vid Sadova.

De senaste decenniernas ökade Bismarck-kunskaper måste otvifvelaktigt beteckna denna handling såsom förhastad: den hade äfven så när kostat meiningarne deras hertigliga tillvaro. Emellertid aflopp det hela jämförelsevis lyckligt. Furst Bismarck öfvertog de tyska småkungarnes egentliga tron-bekymmer, och hvad särskildt Meiningen vidkom, bad han husets son sitta uppe och regera för att hans åldriga far skulle få tillfälle att ostördt njuta af privatlifvets stilla fröjder.

Sedan dess har hertigdömet följt sin älskade exfurstes exempel; det har sökt sig i lä för världshistoriens stormar och hoppas till sina dagars ända få glädja sig åt fredens välsignelser. Ja, den nu regerande hertigen själf har till fosterlandets fromma afstått från fädrens stolta drömmar och i stället slagit sig på teater. Det har han dessutom gjort med en så storartad grundlighet och konsekvens, att han bör ställas upp såsom ett lärorikt exempel för världens öfriga småfurstar. Huru kommer man icke t. ex. just i dessa tider att tänka på den odisputabla för-

del det skulle medföra för tusentals serbiska, bulgariska, ostrumeliska och grekiska ryggskinn, om deras egares respektive kungar kunde låta bli att kriga med riktiga bössor och i stället leka mord och örlig på teatern, såsom hertigen af Meiningen.

Det är visserligen sant, att detta alt uppslukande konstintresse till en del beror på en ärftlig disposition inom familjen. Fadern, han som anno sextisex blef privatman, var stor musikvän; han grundade Meiningens berömda hertigliga orkester, hvars ledare är ingen mindre än Hans von Bülow. Hertigen före honom led af byggnadsvurm, men älskade också andra bildande konster; han grundade fördenskull i sitt slott ett museum, som fått några rader af Bædeker.

Men i alla fall kan det icke bli fråga om att jämföra de tidigare ätteledens konstnit med det närvarandes. Då en meiningare talar om sin »regierender Herzog», så menar han aldrig annat, än att hertigen regerar så ofta han får tid för repetitionerna på hans kära teater, och dessutom vet hvarje god meiningare — han är stolt däröfver — att det på ingen teater i världen repeteras så outtröttligt som på hofteatern i Meiningen. Hertigens trupp är ett lefvande exempel på hvad rasskilnad ändå kan uträtta här på jorden. Den är världsberömd nu, men så är det också den enda trupp i hela världen, som har en direktör med Guds nåde.

En farlig missuppfattning måste jag emellertid genast förebygga. När ni vill göra er en bild af denne märk-

värdige hertig, faller det er kanske in att tänka på någonting liknande den stora geografen i Björnsons sista skådespel. Men det vore alldeles falskt. Hertigen älskar visserligen sin teater lika lidelsefullt som han i stycket sin geografi; men han har intet af den tankspridda forskarens likgiltighet för resten af världen. Det kan hända en vanlig dödlig professor att glömma hustru och barn för sin vetenskap, men det kan omöjligt hända en tysk hertig att glömma resten af sina undersåtar af blind kärlek till dem bland dem, som kunna spela på hans teater.

Staden Meiningen är tvärtom det mest putsade och välskötta residens man kan tänka sig. Den är så absolut fri från fattiga och trångt bygda kvarter; den är så jämt betäkt med vackra, rymliga, moderna stenhus längs hygieniskt breda gator, att man icke rätt begriper, huru de 11,000 infödingarna bära sig åt för att fylla alla dessa normalbostäder vid Werras svalkande böljor i skuggan af Thüringerwalds lummiga kullar.

Men den obeskrifliga renligheten, husens nätthet och gatornas bredd äro ännu blott några få af de punkter, på hvilka Meiningens hertiglighet har aftrykt sitt spår. Människorna själfva taga situationen fullkomligt lika samvetsgrant. Stadens enda apotekare vet, att han är hofapotekare, och barberaren att han är hofbarberare. Man är nära att anse alla elfvatusen presentabla och presenterade vid hofvet. Men det vore en öfverdrift, alla äro icke presentabla. T. ex. hertigens egen fru är nästan icke. Hon har förut varit skådespelerska — *humdås!*

hör jag mina läsare i Wiborgs län säga till sig själfva — har sedermera ingått morganatiskt äktenskap med direktören och för sina förtjänster blifvit adlad baronessa von Heldburg. Statskalendern kallar henne *die Herzogsfrau.*

I den oproportionerligt stora, grofva, fula fängelsebyggnad, som heter det hertigliga slottet — Kakola är rent sockerbagararbete i bredd med detta slott — bebor prinsessan från första giftet en våning och fru von Heldburg en annan. Men under de många, många år, som baronessan varit hertigfru, har etiketten ännu aldrig unnat dessa båda kvinnor en anledning att göra hvarandra bekantskap. Och »die Herzogin-Mutter», som bebor sitt slott för sig, har begripligtvis haft ännu mindre orsak att upptäcka, att hon har en svärdotter, mor till ett par stycken långa löjtnanter i hären.

Hofkoaffören, som kryddar sin förrättning med hofanekdoter, beklagade lifligt, att baronessan von Heldburg blifvit så klen nu igen, just som hofbalen med de inöfvade danserna skulle gå af stapeln. Baronessan känner sig nämligen alltid klen, när det blir hofbal. Ty icke ens den järnhand, som engång flyttade hennes furstliga svärfar ner från sin tron, skulle kunna flytta upp den plats i den hertigliga kortégens bakre led, som tillkommer damen vid sviten, fru von Heldburg. Däraf härleder det sig, att denna plats i sviten på alla galadagar står tom, lika tom som den plats i spetsen för kortégen, som är reserverad för en hertiginna af Meiningen efter Almanach de Gothas sinne.

Fabeln lär: att den moraliska världsordningen vid hofvet i Meiningen icke lidit det allra lindrigaste intrång af hertigens blinda passion för sin teater. Och då den historiska sanningen kan påvisa hela trehundra lagligt inbjudna gäster vid senaste hofbal, så lär fabeln vidare, att dessa trehundras *Hoffähigkeit* icke gärna kan tänkas lida af den allra lindrigaste skavank.

Altså trehundra exakt hoffähige på elfva tusen själar! Man må försöka att bilda sig en föreställning om den hängifna, aldrig sviktande möda, hvarmed hertigdömets invånare genom århundraden arbetat på att raffinera, destillera sitt blod, innan de kunnat bringa det upp till att afkasta nära tre procent af det absolut renade, oförfalskade blå.

Hertigdömet Sachsen-Meiningen är ju icke något statsland, det är ett faktum, som icke kan döljas; vore trakten icke så backig, skulle man från alla hustak kunna öfverskåda det hela. Därför ligger det i sakens natur, att residensets glans som en mild kakelugnsvärme strålar ut till rikets gömdaste utgårdar. Så t. ex. en half timmes körväg från staden, på en bärgsluttning, därifrån man troligen kunde åka kälke midt in i nabolandet, resa sig stolta tinnar och spiror; där har den arkitekturälskande farfadern bygt sig och sina efterkommande ett slott. Det bebos aldrig — och besökes häller aldrig, sade kastellanen — men frukostservisen från invigningskalaset står alltid färdig på matsalsskänken med böhmiska glas och kinesiska koppar, för den händelse åt det höga herrskapet

skulle födas en ättling, som finge lust att draga sig tillbaka i ensamhet till rikets gränsmarker. Dit ut till Landsbergs slott gjorde vi en utflykt i släde, och denna tur får jag på det varmaste rekommendera herr hertigen, ifall han någonsin skulle komma att läsa dessa rader.

Ingen som fyra, fem månaders tid kan vältra sig i snö så ofta det faller honom in, är i stånd att göra sig en föreställning om, hvad det vill säga att med ens sitta i en värklig släde, med värkligt knarrande vinterföre under medarna, en värklig fäll öfver knäna och värkliga bjällror i rankorna. Och när man så plumsar ner midt i denna härlighet efter långa månader i Leipzig, där det späda snötäcket på Augustasplats icke får ligga två nätter i ro för slättdimmans frätande, surögda tö — det är obeskrifligt.

Rundtomkring bärg med yfviga skogar; när snön smultit, när mossan frodas, nyponbuskarna blomma och Werras vågor på sin gröna bädd rinna ner genom Thüringens stilla dalar, då måste här vara paradisiskt.

Men gud förbjude mig att vara orättvis mot Meiningen i vinterdräkt; det är under alla årstider ett himmelrike i bredd med Leipzigerlandet. Mellan dessa bärg hålls vinterluften så ren och doftande kall som hemma i Finland. Granen vadar i drifvor uppåt branterna, fälten nere i dalen hvila i dufven sömn under snön, som ingen fabriksrök svärtar — alt är som hemma i Finland.

Då och då afbryts illusionen ändå, och man förs tillbaka till mellersta Tyskland. Den kala bärgsklacken

vid vägens böjning är ej lik granit, den har sandstenens smutsgula färg och slitna kanter; sluttningen, som vi nu köra under, är rödskäggig och raggig; det måste vara bokarna, som med ofälda blad sträcka upp genom snön.

Så klatschar kusken med sin långpiska utanför Landsbergs slott, ekporten öppnas, och vi åka in på borggården. Af den gamla riddarborgen, som en gång stått här, fins ingenting annat kvar än hvalfven, som äro sprängda i bärget, och ett brustet torn, som stödes upp af ett stengärde. Alt det öfriga är nytt, en imitation i högre kakelugnsstil med sockertoppstorn under blåsvarta skiffertak; teoretiskt och halfsant som alt nytt, som vill vara gammalt.

Jag måste bekänna, att jag aldrig varit i stånd att sentera dessa nytyska repetitioner af medeltidens historia, utan spår af seklens gnagande vindar, utan en skuggning efter svärtande regn. De stå som altför solida dekorationer på en teater, då ingen spelar.

Men inne i slottets tomma gemak blicka de gångna tider ner från väggarna genom otaliga gamla ting i orubbade originalupplagor.

Delikatast är ett litet kabinett med handskrifter under glas och ram af sextonde, sjuttonde och adertonde seklets stora. Där får den som det kan stafva på Frans den förstes ridderliga kråkfötter, Götz von Berlichingens tjocka streck och Fredrik den stores fina fransyska biljetter. Lord Bolingbroke syndar mot franska syntaxens regler om bruket af conditionel, och Gustaf Adolf räddar sig kanske från detsamma genom att hålla sig till moders-

målet: *Wij Gustavus Adolphus,* i styfva, cirklade gotiska typer.

Det är ännu långt till teaterdags, och vi köra ner till dammen i Englische-Garten, der Meiningens ungdom njuter söndagens frihet på skridsko. Meteoriter måste vara dagliga gäster i den hertigliga trädgården i bredd med skridskoåkare från norden.

Gud vet om man icke hos ännu ofödda släkten skall kunna upptäcka spåren af det mäktiga intryck, som en god vän till mig, ifrig medlem af klubben i Helsingfors, genom sin skridskoåkning gjorde på hertigdömets ungdom och framföralt på dess publicister. De äro visst de enda fullständigt hofunfähige i hela staden. De ha antingen aldrig läst Horatius eller också glömma de honom i starkt upprörda ögonblick: altnog, att hofmannens första plikt är *nil admirari,* det ha de ingen aning om.

Om ni ändå skulle få läsa alt, som stod i Meiningens tidningar dagen efter den märkvärdiga händelsen! Då det emellertid är fult att tala altför mycket om sina goda vänners bedrifter, vill jag bara räkna upp de olika myter, som bildade sig om hans person och ursprung. Följande versioner annoteras af tidningarna:

1:o att han var fallen från himmelen;

2:o utkläkt af en gammal ruin, som stod på stranden;

3:o att han dykt upp genom isen;

4:o att han var doktor Faust »mit dem Unheimlichen»;

5:o en rysk furste;

6:o en poet i allmänhet.

Dessa myter skingras dock af de sanningsälskande tidningarna, ty, säga de, »auf die Frage wer dieser geheimnisvolle Fremde war, können wir eine ganz genaue Antwort geben». Det var helt enkelt (med feststil:) »*herr von Neigler aus Kopenhagen*». Naturligtvis, hvem annars.

Om några af våra riktiga storskrinnare ville besvära sig till Meiningen, tror jag nog, att de på ett par timmar kunde drifva det upp till ett exemplar af alla hertigdömets ordnar.

— — Rundtomkring i staden ser det vid femtiden ut, som om där på kvällen skulle vara lotteri för Kuopio svenska lyceum. Hälgdagsklädda gymnasister strömma genom gatorna, och på kneiparna sitta damer med söta blå bröstrosetter och dricka öl i familjekretsar med fäder och bröder. Alt är redo till fest.

Emellertid skall det icke dansas i dag i Meiningen, hvarken med eller utan högre ändamål. Men Wilhelm Tell skall ges på hofteatern. Från Hildburghausen, rikets andra stad, är det arrangeradt extratåg med 700 personer, däribland 78 seminarister, 35 gymnasister och 35 från Meiningens Mustiala. Utanför stadskvarterens portar stå slädar i långa rader. Damerna med de blåa bröstrosetterna äro hertigdömets döttrar från när och fjärran.

Hofteatern spelar! När hofteatern spelar, är hela hertigdömet på benen. Om det kommer sig däraf, att furstens höga exempel pekar på teatern, eller af tacksamhet för att han är en förträflig landsfader också för dem,

som icke kunna spela komedi — altnog, när »Meiningarne» äro hemma i Meiningen, går man ur huse för att se dem.

Och inne i teatersalongen råder ett patriarkaliskt lif, såsom mellan människor förenade i samma stora kärlek. De sitta packade som sillar och svettas i armarne på hvarandra. Hvar tum, som är fri för stolar, heter Stehparkett, och på Stehparketten räcker liknelsen med sillstimmet icke mera till. Hofteatern i Meiningen känner bokstafligen icke till något sådant som utsåldt hus. Det är en ångbåt från den gamla goda tiden med obegränsadt passagerareantal, beredd att frakta alla landets barn till konstens förtrollade ö.

Försynen håller sin hand öfver det hela, och tilsvidare ha meiningarne icke brunnit opp.

I fonden är den stora hertigliga logen, furstetom, fyld med hoffolk. Men i den ena avant-scénen, som innehas af fru v. Heldburg, sitter hertigen vid hennes sida och dirigerar sitt trogna folks applåder.

Hertigen af Meiningen hade en stor plan, då han från historiens skådebana, som icke hade någon plats för honom, gick öfver till scenen, hvars lager evigt bär gröna skott. Han hade under de besök han aflagt i sina mäktigare grannfurstars hofloger lidit outsägliga kval. För texten till det som spelades var det nog sörjdt af stora andar; både Shakespeare och Göthe och Schiller hade författat teaterpjeser. Och för spelet var det delvis också sörjdt; Tyskland har haft många stora skådespelare. Men

för resten låg allting nere på den tyska scenen, både lefvande och dödt. Det fans troligen redan då regissörer, som voro behjälpliga tapetserare eller påpassliga maskinister; lika troligt är det, att det redan då existerade statistben, som passade till pagetrikoter, och statistben, som passade till dragonstöflar.

Men det fans absolut ingen i hela Tyskland, som fallit på den idén, att en oleanderkuliss icke var ett ideallandskap under alla latituder, eller att folket i »Julius Cæsar» behöfde uppföra sig annorlunda än pappenheimarne i Wallensteins läger.

Dekorationer och bipersoner gjorde samma tjänst som de flyttbara skyltarne på Englands gamla teater i Shakespeares tid: de *antydde* hvad scenen skulle föreställa. Och därmed läto de goda människorna sig nöja. Teater var teater, alldeles såsom romanen var roman, ingen begärde, att någondera skulle se ut som natur.

Nu för tiden ha de flesta bildade personer helt andra begrepp om tingen, de veta bara icke alla, att det är hertigen af Meiningen de till stor del ha att tacka för det. Han var den första regissör — åtminstone i våra germaniska länder — som återgaf scenen dess värklighetsfärg, medan skådespelarne fortforo att efter råd och lägenhet skapa dess hjältar och hjältinnor.

Hans första experimentalfält var den lilla hofteatern i det lilla Meiningen, och när den första skörden var bärgad, skulle truppen naturligtvis ut i världen och göra sin herres ideer kända. Elddopet fingo de i Berlin, och

om denna Meiningarnes första resa fins det en anekdot. En timme förr än representationen skulle begynna, anlände ett telegram från hertigen, som stannat hemma:

Kom ihåg, att icke låta romaren till höger dö altför länge!

Troligen är detta telegram nu deras valspråk; åtminstone skulle det förtjäna att vara det. Ty det karaktäriserar deras värksamhet bättre än flere kungars valspråk karaktärisera deras regeringar. På detaljernas fulländade trohet är hela effekten beräknad; att denna ena statistromares dödskamp kanske skulle störa totalintryckets proportioner, var det enda, som fylde fältherrens själ med bekymmer.

Meiningarne hafva nu i femton, tjugu år, hvad det kan vara, trofast och världen rundt, levererat bevisen för att deras furstliga herre värkligen kommit en stor scenisk reform åstad. Hvart de än komma, är publiken villig till beundran: *så* stor illusion hade man aldrig väntat sig af en teater. Visserligen fins det den dag som är knappast någon scen, där man icke skulle märka spår af reformen, hvar enda direktör, ända till den odödliga Striese i »Der Raub der Sabinerinnen» vet, att Meiningarne ohjälpligen skämt bort publiken för dem, och t. o. m. här på Neues Stadt-teater i Leipzig, deklamationens och onaturens förlofvade land, sättes Wagner i scen med gripande effekt. Men oöfverträffade gå Meiningarne alt ännu i spetsen för riktningen. Skall man öfverhufvud bli i stånd att glömma, att scenen är bara bräden, och taga den för Guds egen

gröna natur, måste man laga så, att man får se dem själfva. Hertigens historiska samvete är dessutom fullt ut lika känsligt som hans natursinne; kostymer, vapen och inredningar äro så oklanderligt äkta, att de kunna rekommenderas till undervisningsobjekt i de gyllene dagar, då kulturhistorien slipper in i våra lärda skolors program.

Men framföralt äro Meiningarne oupphunna i sitt *samspel*. De ha varit de första att genomföra något, som kunde kallas »statisternas emancipation» och hvars årtal borde skrifvas upp i teaterhistorien med samma rätt hvarmed 1885 skall stå oförgätet i den australiska kvinnoemancipationens annaler.

Tilsvidare har denna planta dessvärre förtviflad svårt att trifvas i afläggare, men när den en dag frodas i alla länder, skola vi, barn af realismens tidehvarf, tacka hertigen af Meiningen ännu hjärtligare för hans statistreform än för att han befriat oss från oleanderkulisser och andra sådana fantasiprodukter. Den abstraktionsförmåga man skall ega för att hitta reda på den syndiga människan hos dygdiga romanhjältar, är ju bara barnlek i bredd med hvad man måste lida af det, som de stumma personerna alt ännu ge en till lifs på de flesta teatrar. Tänk bara, för exemplets skull, på »folket» på våra båda egna teatrar! Dessa privatpersoner ur olika lager af Helsingfors stads samhälle skulle sannerligen icke nedlåta sig till någonting så gement som att spela komedi. Plikttrogna och orubbliga i sin stumma resignation, breda de garde-

robens skatter ut på scenen, och så — slit spektaklet med hälsan, godt folk!

Att efter årslång öfning i dylika abstraktions-problem ändtligen en vacker afton se ridån gå upp för Meiningarnes scen, det är som att dyka i saltsjö efter finsk badstu; man har preparerat sitt skinn.

Här *spelar* hvar enda en, som kommer in. Det kan finnas femtio eller hundra personer i en scen, men icke en af dem är så obetydlig eller står så skymd bakom de andra, att han icke skulle ha fått sig en egen rol. Rolen kan ibland inskränka sig till att göra ingenting, men var säker på, att karlen fått exercera sitt nummer åtskilliga gånger igenom, innan hertigen gaf honom sitt approbatur.

Sålunda uppnå Meiningarne den mäktigt värkande ensemble, som likt orkestermusik bär dramats helhetslif öfver scenen. Denna trupp beherskas af en strängt utmäjslad proportionslag, mot hvilken ingen och intet får bryta; den griper de stora rolerna under sitt välde lika skoningslöst som de små.

Schillers stora triumferande frihetsdrama var det som jag fick se. Och ur sparsamt antydande vinkar i boken sprang en rad af folkscener fram, som först och främst bygde värklighetens mark under Tellmytens romantik. Sagan om äpplet, som vidundret Gessler befaller Wilhelm Tell att skjuta från sin lilla sons hufvud, blir t. ex. alldeles naturlig, när den genom Meiningarnes samspel väfves in i en totalbild med lefvande spänning på alla punkter. Det är omöjligt att icke erkänna denne hertigs genialiska

blick i dramatiska frågor, då man ser sådana resultat. Ty de äro värkningarna af att en samvetsgrann och kraftig realism här slagit under sig det aflägsnare plan af skådespelet, där magra och okunniga regissörsfantasier eljes alltid ha privilegium att husera efter behag.

Men värklighetsfärgen är icke det enda, som det fulländade samspelet för med sig. Denna mödosamt utarbetade detaljmålning — i masseffekter och mise-en-scèner — föder en rytmiskt betagande makt, som man aldrig drömt om, då man läste dramat. Af sådana scener fans det många i Wilhelm Tell. T. ex. sammansvärjningen vid Rütli, där morgonen gryr med blänkande alpglöd öfver de förbundnes hufvud. Det är som en djup symfoni, då denna hundramanskör i trefaldt växande crescendo svärjer eden:

Wir wollen sein ein einzig Volk von Brüdern,
In keiner Noth uns trennen und Gefahr.
Wir wollen frei sein wie die Väter waren,
Eher den Tod, als in der Knechtschaft leben.
Wir wollen trauen auf den höchsten Gott
Und uns nicht fürchten vor der Macht der Menschen.

Och fullkomligt lika högt når stämningen i den sista bärgscenen, då de barmhertiga bröderna samlas kring Gesslers lik och sjunga sin underbart sköna grafsång bland brokigt bröllopsfolk i Küssnachts hålväg.

Det är med dessa scener, där individerna gå upp i totalvärkningens samklang, som Meiningarne skära sina

lagrar; och deras repertoar bestämmes naturligtvis däraf. Just nu skall hertigen emellertid umgås med nya planer; han vill föra det moderna nordiska dramat på eröfringståg genom Tyskland och förmodligen genom världen.

Men då måste han bygga om hela sitt hus. Ty stryk massvärkningarna från Meiningarnes program — och för dem fins det icke något rum i Ibsens och Björnsons moderna pjeser — så blir där i det allra närmaste ingenting kvar. Kanske har den eviga sträfvan efter trohet i utstyrsel och ensemble blifvit en bländande punkt, på hvilken hertigen och hans skådespelare stirrat sig blinda för dramats öfriga fordringar. Lika sant som ledsamt är det nu i alla fall, att i denna oräkneliga trupp af konstnärliga statister fins det icke en enda *skådespelare,* som vore mera än virtuos.

Vid sin stora rensopning glömde hertigen att taga en utomordentligt föråldrad sak under sin kvast — den goda, tyska kothurnen; och så kommer det sig, att denna, apparat från konstens barnaår alt ännu är i dagligt bruk på hans teater. Den är i dagligt bruk i *alla* stycken, icke blott i de enda, där den efter moderna begrepp ännu kan tolereras: farserna. Det skulle därför vara ingenting att säga, om hans skådespelare nöjde sig med att stå och åbäka sig med ansiktet mot publiken i alla de otaliga tyska glädjeutbrott, hvilkas författare skrifva just på samma sätt. Men om nu t. ex. Wilhelm Tell läses upp i samma vilda deklamation — då sker begripligtvis det rent absurda. Och det absurda skedde. Upp för bärg

13

och ner för backar traskade den tyska deklamationens förtviflade krake skoningslöst i väg med Schiller och hans sköna dikt.

Äro de sceniska proportionerna oklanderliga, ha de rent *dramatiska* proportionerna sålunda kommit att stå alldeles på hufvudet. Det har bragts så långt med omsorgen om de små och stumma rolerna, att t. ex. Tells pojke gör sin sak relativt bättre än fadern. Tolfåringen är så väl exercerad, att han icke en enda gång faller i teaterelevens irriterande läxläsartakt, han säger t. o. m. svåra repliker med alldeles oförfalskad barnslighet. Men hjälteaktören, han nytjar all den luft han har i sina fullvuxna lungor till att af hjärtans grund »lefva galen» som det heter i Erik Grane. Tagna i klunga, liknade dessa skådespelare fullständigt en kör, som råkat börja några toner för högt: tonerna hamnade mangrant i falsett.

Kanske är det sen hertigens mening att bränna sina skepp och kämpa sig till nya segrar — vinna realismens mark för sina skådespelare liksom han först vunnit den för deras omgifning. Kanske — men då skall han icke mera vara den första på platsen, såsom han var med sin tidigare reform. Också i Tyskland har en modern dramatisk skola nämligen redan fått husrum. Det är Deutsches Theater i Berlin, grundad för några år sedan efter mönster af Théâtre français, med societärer, som äro delegare i vinsten. Hjälten på denna scen, *Joseph Kainz*, bär mästarelager kring sin tjugusexåriga panna. Han har,

liksom Björn Björnson, gjort undan sina exercisår i Meiningarnes stränga disciplinskola.

Men dessa fåglar, som flyga ur boet, predika egentligen en sorglig lärdom för hertigen af Meiningen och hans vandrande trupp: att det bland all den praktflora, han drifvit upp ur tiljorna, fins en blomma, en enda, som är för ömtålig att i längden trifvas i denna rotlösa, ambulatoriska existens — den värkliga, stora talangen.

Formalismen i rättslifvet.

Legum omnes servi sumus ut liberi esse possimus.

Att det juridiska formväsendet icke kan glädja sig af den stora allmänhetens sympatier, är allom kändt. Och detta är ju äfven ganska naturligt. Ty då den redbara, men i rättsliga värf icke förfarna medborgaren kommer i beröring med några af lag föreskrifna formaliteter, har han af dem ofta blott olägenhet och skada. Genom försummelse att iakttaga en formföreskrift har mången förlorat en, såsom han själf anser, rättvis sak. En annan åter, hvilken iakttagit formerna och bevarat sin rätt, har för att nå detta resultat fått vidkännas både omgångar och kostnader. Intet under, om sådana personer lätt fatta ovilja för alt, som kan hänföras till rättsliga former. Och juristerna åter, de lagkloka, hvilka förmodas hafva uppfunnit dessa former och af dem draga fördel, få ofta dela samma ovilja. I bästa fall blifva de för den ängsliga noggrannhet, hvarmed de hålla på allehanda formaliteter, föremål för ett medlidsamt åtlöje.

Under sådana förhållanden kan det måhända finnas skäl att en gång äfven höra, hvad juristerna hafva att anföra till sitt och formernas försvar. Härom vore visser-

ligen mycket att säga, ty frågan är i sanning af stor betydelse. Men med afseende å dessa raders ändamål kunna vi åtnöja oss med att i det följande endast antyda några af de synpunkter, från hvilka frågan om de rättsliga formernas betydelse, deras fördelar och olägenheter, synes böra företrädesvis bedömas.

Till en början anmärka vi, att formernas herravälde i rättslifvet eller den s. k. formalismen ingalunda, såsom mången tyckes förmoda, till väsentlig del införts af juristerna eller beror af juridikens inflytande. Detta bevisas redan genom det faktum, att detta formväsen icke är mest utbildadt under mer framskridna kulturperioder, då folkets rättsväsen nått en högre grad af utveckling, utan tvärtom under en mycket tidigare ålder, då yrkesjurister och följaktligen äfven juridiken såsom vetenskap äro så godt som okända. Ett sådant påstående förefaller kanske öfverraskande, men saken är förklarlig, om vi tänka på, hvad formalismen i rättslifvet egentligen innebär och hvilka omständigheter föranledt dess uppkomst.

Innan vi besvara dessa frågor, måste vi dock närmare angifva, i hvilken mening här talas om former och formalism, ty uttrycken begagnas i själfva värket i olika betydelser. Sålunda säges ett lands lagstiftning vara formalistisk, om den bestämmer värkan af rättslifvets företeelser öfver hufvud efter vissa af samma lagstiftning uppstälda fasta och oböjliga normer. I denna mening är t. ex. den straffrätt formalistisk, som vid bestämmandet af straffet för brottsliga handlingar fäster afseende endast vid brottets

yttre, objektiva kännetecken och för en viss yttre effekt af den brottsliga handlingen stadgar ett visst absolut bestämdt straff, utan att taga hänsyn till gärningsmannens vilja och sinnesförfattning öfver hufvud. På samma sätt talar man i processrätten om en formell bevisteori — t. ex. satsen: tu vittnen äro fullt bevis, ett vittne endast halft bevis — i motsats till den materiella bevisteorin, som låter den förebragta bevisningens värde bero af dess förmåga att öfvertyga domaren om sanningen af det påstående, som skulle bevisas. Och hvad privaträtten angår, har man i denna betydelse kallat den rätt formalistisk, som bedömer värkan af ett aftal endast efter de därvid afgifna förklaringarnas ordalydelse, utan att fästa afseende vid kontrahenternas värkliga vilja, äfven där denna uppenbart står i strid med de af dem begagnade uttrycken. Om detta slags formalism gäller i fullt mått, hvad ofvan anmärktes angående formalismen öfver hufvud, att den tillhör perioder, då rättsväsendet är föga utbildadt, samt att den under rättsutvecklingens gång småningom aflägges och försvinner, nämligen såvidt detta är möjligt. Ty helt och hållet kan en sådan formalism icke undvaras af någon lagstiftning, huru högt utvecklad denna än vore. Bland formella bestämningar, som alltid måste finnas, om icke all rättsordning skall upphäfvas, nämna vi endast tidsbestämningarna, såsom t. ex. stadgandena om viss ålder såsom vilkor för juridisk handlingsförmåga — myndighetsålder — och om vissa tider för anställande af talan eller för att i allmänhet göra rättigheter gällande.

Emellertid är det icke med en formalism i denna mening, vi i det följande skola sysselsätta oss. Ty utom att ett bedömande af dess fördelar och olägenheter knappast kan gifva anledning till större meningsolikhet, är det äfven högst oegentligt att i sådan mening begagna uttrycket formalism, då något, som kunde kallas form, strängt taget här icke förekommer [1]).

Det sagda gäller i viss mån äfven en annan användning af uttrycket formalism, hvilken hänför sig till domarens värksamhet. I denna mening talar man om formalism, när domaren vid afgörandet af rättstvister antingen följer en lagtolkning, som fäster mer afseende vid lagens ordalydelse än vid dess värkliga mening, eller ock, då det gäller att tyda skriftliga handlingar, som parterna åberopat, endast tager hänsyn till de i skriften använda ordalagen och icke till den afsikt, som ligger till grund för dessa och för hvilka de utgöra ett mer eller mindre bristfälligt uttryck. Så förkastlig en dylik formalism utan gensägelse är, vore det likväl alldeles orätt att för densamma skylla juridiken. Tvärtom ogillas den ej blott af all värklig rättsvetenskap, utan ock af hvarje mera utvecklad lagstiftning. Hvad särskildt beträffar vår egen rätt, så är dess ståndpunkt klart angifven genom följande stadgande (R. B. 1: 11): »Domaren skal noga pröfva *Lagens rätta mening och grund*, och ther efter döma». Härmed öfver-

[1]) Beträffande formalismen i denna mening hänvisa vi till *Heusler*, Institutionen des deutschen Privatrechts, I, s. 49—64.

ensstämma domarereglerna, i hvilka bl. a. säges: »Then gör emoot Lagen, som gör emoot Lagsens Mening, ändoch han synes göra som Orden lyda i Lagen» (18 reg.). Likaledes är det otvifvelaktigt vår rätts ståndpunkt att vid tolkningen af kontrakt och andra privata handlingar, med undantag naturligtvis af rent formella sådana, såsom t. ex. växelförbindelser, den afgörande vikten skall fästas vid utfärdarens värkliga vilja. Den domare, som gör sig skyldig till formalism i denna mening, gör det därför icke till följd af sin juridiska utbildning, utan tvärtom emedan han är altför litet jurist. Icke häller med detta slags formalism behöfva vi längre uppehålla oss.

Vi komma sålunda till formalismen i egentlig mening, hvilken hänför sig till de rättsliga handlingarna. Såsom kändt betecknas vanligen med uttrycket form den yttre gestalt, hvilken företeelserna, vare sig dessa äro af andlig eller sinlig art, ikläda sig. I denna mening måste hvarje juridisk handling såsom varande en företeelse i den yttre världen hafva någon form. Men därom är här icke fråga. Om däremot lagen för en rättslig handling — testamente, privat aftal, processhandlingar, lagstiftnings- eller regeringshandlingar o. s. v. — föreskrifver ett visst yttre förfarande, som icke betingas af denna handlings innehåll, men likväl på grund af lagstadgandet är nödvändigt i den mening, att hela handlingen blifver ogiltig eller kraftlös, om detta förfarande icke iakttages af den handlande personen, så hafva vi en laglig form. Den metod åter, som sålunda gör rättsliga handlingars giltighet beroende af

iakttagandet af vissa föreskrifna former, kan i egentlig mening betecknas med namnet formalism. Sådana formföreskrifter förekomma i hvarje positiv lagstiftning, fastän i större eller mindre omfattning.

Hvilken är nu orsaken till införandet af denna formalism? Enligt all sannolikhet beror den första uppkomsten af lagliga former icke på någon medveten afsikt att därmed uppnå vissa praktiska fördelar, utan snarare i ett reflexionslöst behof hos folken att sålunda gestalta sitt rättslif[1]). Det finnes i hvarje kulturfolks lif en period, då detsamma, ännu i hög grad underkastadt den yttre naturens inflytande och därför bundet af sinliga föreställningar, gärna kläder sitt andliga lif i sinliga former. En sådan sträfvan visar sig på olika områden af kulturlifvet. Så i religionen, där gudarna antaga mänsklig gestalt samt utrustas med mänskliga behof och egenskaper. Så äfven i fråga om språket, i det ord, som ursprungligen betecknat något sinligt, användas såsom uttryck för något andligt: vi nämna såsom exempel det svenska ordet begripa (af gripa), som egentligen betyder fatta med handen, omfatta, men sedan jämväl förstå. Och på samma sätt på andra kulturområden. Tillika finner man vanligen ett begär att gestalta dessa former så plastiskt som möjligt. Är nu folket i högre grad begåfvadt med, hvad man kunde kalla formsinne, kan det under en sådan period utveckla ej blott en stor rikedom på former, utan äfven skapa sådana af stor skön-

---

[1]) En motsatt åsikt uttalas af *Heusler*, a. st. s. 69 ff.

het. Då är äfven jordmånen beredd för uppspirandet af kulturens skönaste blomster — konsten.

Om det sagda är riktigt, måste det hafva tillämpning äfven på det viktiga område af kulturlifvet, som beherskas af den yttre, objektiva rättsnormen. Och att förhållandet är sådant, bevisas ej blott af den stora rikedom på rättsliga former, som vanligen utmärker tidigare kulturperioder, utan af dessa formers beskaffenhet, den på yttre sinnesintryck anlagda, så att säga handgripliga karaktär, som kännetecknar dem. Härom vittnar äfven rättshistorien, hvilken härleder de älsta lagliga former icke från särskilda lagstiftningsakter utan från gammal folksed.

I själfva värket erbjuder äfven formen för den vid abstraktioner ovana anden det bästa medlet att beherska rättslifvets i brokig mångfald växlande företeelser. Taga vi såsom exempel ett af de vanligaste och, såsom det synes, tillika enklaste privata rättsärenden, nämligen köp, så är det dock uppenbart, att i händelse någon viss form för köpslut icke är föreskrifven, det i särskilda fall kan blifva svårt att afgöra, huruvida de underhandlingar, som mellan tvänne personer egt rum, värkligen bilda ett fullständigt köpaftal. Härtill fordras nämligen främst att bestämma, hvad som hör till begreppet köp, och vidare att afgöra, om kriterierna för detta begrepp föreligga i det konkreta fallet, hvilket alt förutsätter en icke ringa förmåga af abstraktion. Om däremot alla köpslut enligt lag skola ske med iakttagande af en viss form, är det naturligtvis vida lättare att i ett gifvet fall afgöra, om

ett köp värkligen föreligger eller ej. Formen är därför, såsom *Jhering*[1]) säger, för den juridiska handlingen detsamma som prägeln för myntet. Den är ett igenkänningstecken. Och ett sådant tecken är vida mer af nöden under en tidigare period, då förmågan af abstraktion är ringare, än under en senare, då den mer öfvade anden förmår äfven utan dylika hjälpmedel lättare beherska företeelserna.

Härigenom kan det förklaras, huru det är möjligt för senare tidsåldrar, som tröttnat på formernas tvång, att betydligt reducera deras antal. Men af det anförda kunna vi äfven förstå, huruledes en nyare tids former vanligen hafva en helt annan karaktär än den äldre tidens. De älsta rättsformer voro, såsom redan antydts, beräknade för yttre sinnesintryck. Att de tillika ofta hade en symbolisk betydelse, öfverensstämmer med tidens skaplynne, ty symbolen är ju intet annat än ett sinligt uttrycksmedel eller en bild för något öfversinligt. Så är spjutet såväl i den äldre romerska som i den fornsvenska rätten en symbol för eganderätten, hvilket förklaras därigenom, att i älsta tid kriget var det förnämsta medlet för förvärfvande af egendom. Härmed sammanhänger, att formerna i äldre tider ofta antogo en mycket högtidlig karaktär. Flere rättsliga handlingar måste för att erhålla laglig giltighet företagas offentligen, inför det församlade folket. Sådant var i den äldre romerska rätten förhållandet med testa-

[1]) Geist des römischen Rechts, II (4:de uppl.) c. 494.

mente, i den äldre svenska med stämning till ting, som borde ske antingen inför tingsmenigheten eller å kyrkovall, äfvensom med åtskilliga aftal angående fast egendom. Denna offentlighet medförde betydande fördelar såväl med afseende å bevisningen som genom den säkerhet, hvilken därmed vans för skador och andra följder af sakens hemlighållande m. m. En senare tid uppnår samma fördelar genom enklare medel och åtnöjer sig därför med former, som innehålla endast det för det praktiska behofvet nödvändiga.

Ett exempel må belysa den förändring, som äfven inom vår rätt försiggått genom formernas upphäfvande och förenklande. Vi taga det redan förut åberopade aftalet *köp*. Formen för detta aftal var i den äldre svenska rätten, då köpet gälde fast egendom, den s. k. *fæst'en*, som äfven förekommer vid andra aftal. Därvid medvärkar ett antal män (vanligen 12, i vissa fall ända till 24), hvilka kallas *fastar* (sing. fasti) och böra vara medlemmar af tingsförsamlingen. Dessa skola med händerna fatta ett spjutskaft, och en af dem, *forskilamaper* eller *skilaman*, äfven *styrifaster* kallad, uttalar därvid en formel, innehållande bekräftelse af det skedda köpet och de därvid öfverenskomna vilkoren. Härtill kommer, såsom form för själfva öfverlåtelsen af den sålda fastigheten, *skötning* och *umpfærp*. Säljaren borde taga jord från fastigheten och lägga i köparens sköte, och därefter borde båda, åtföljda af alla jordegare i samma by, göra en vandring omkring fastigheten längs dess gränser. Det symboliska i dessa handlingar är i ögonen fallande. Var åter föremålet lös

egendom, voro formerna visserligen enklare; dock fordras i de flesta landskapslagar närvaran af *vittnen*, i allmänna lands- och stadslagen *handslag* o. s. v. Huru annorlunda är icke detta i nu gällande rätt! Föryttring af fast egendom sker genom upprättandet och undertecknandet af köpebref i vittnens närvara. Af skötning och umfärd förekommer icke mera ens ett spår, och *fæst'en* har förvandlats till ett fastebref, hvilket för öfrigt icke hör till själfva köpet, enär detta fullbordas genom köpebrefvets undertecknande. För köp af lösören åter är icke någon form alls föreskrifven. — En liknande utveckling kunde lätt visas äfven i fråga om andra juridiska handlingar. Bland dem, som snart sagdt öfveralt varit förbundna med synnerligen högtidliga och tillika omständliga former, kunde nämnas trolofning samt ingående af äktenskap. Numera fordras för trolofning äfven hos oss icke någon särskild form, och hvad beträffar ingåendet af äktenskap, så sker detta i de land, där civiläktenskapet är infördt, i en så enkel form som möjligt. Men det är öfverflödigt att mångfaldiga dessa exempel.

Å andra sidan vore det likväl alldeles oriktigt att föreställa sig, det lagstiftningen på senare tider endast skulle hafva afskaffat och förenklat forna tiders invecklade former och icke äfven infört nya. Formernas betydelse är i sanning så stor och allmängiltig, att lagstiftaren under alla kulturperioder, äfven de längst framskridna, sett sig föranlåten att ej blott bibehålla ett antal äldre former, utan äfven, med full afsikt att tillgodose det praktiska behofvet,

införa nya. Bland sålunda införda former må inom privaträtten nämnas växeln såsom form för skuldförbindelser, för invisningar m. m. samt inskrifning af eganderätt och andra sakrätter i fast egendom antingen i domstolens protokoll eller i särskilda fastighetsböcker såsom form för öfverlåtelse af dylika rättigheter. Dock har införandet af nya former på detta område skett mycket sparsamt, hvaremot det på den offentliga rättens och särskildt statsrättens område egt rum i vida större utsträckning. Vi erinra endast om formerna för den lagstiftande maktens utöfning.

Det ofvan sagda torde, så knapphändigt det också är, gifva åtminstone någon föreställning om den stora betydelse, som formalismen haft och fortfarande har för rättslifvet. Likaledes hafva vi sett, att den, jämte stora fördelar, äfven medför allvarsamma olägenheter. Vi skola nu något närmare granska dessa motsatta värkningar af formalismen för att med ledning häraf kunna fälla en rättvis dom öfver densamma.

Vid olägenheterna behöfva vi icke länge uppehålla oss. De framställa sig så att säga självmant och kunna sammanfattas i tvänne ord: obekvämlighet och farlighet. Betydelsen af dessa olägenheter beror dels af folkets seder och uppfostran dels af själfva formernas beskaffenhet, om de äro enkla eller mer invecklade och vidlyftiga. Att omgångar, sådana som de, hvilka egde rum vid fastighetsköp i den äldre svenska rätten, måste vara i hög grad obekväma, är naturligt. Farligheten åter består däri, att den icke rättskunniga medborgaren vid utförandet af vik-

tiga juridiska handlingar lätt kan förbise någon formföreskrift och därigenom lida oförmodade förluster. Såsom afskräckande exempel för alla tider framstå i sådant afseende den äldre romerska rättens processformer, de s. k. *legis actiones*, d. ä. noggrant bestämda tal och handlingar, vid hvilkas utförande parterna måste så strängt iakttaga den föreskrifna formen, att det ringaste misstag vållade hela rättegångens förlust, hvarför de ock slutligen, såsom en senare romersk jurist betygar [1]), blefvo föremål för folkets ovilja. I själfva värket finner man, att dylika öfverdrifter af formväsendet alltid hämna sig själfva. Där t. ex. formen för ett aftal kännes altför tryckande, börjar man ingå detta aftal utan formens iakttagande samt i förlitande på, att medkontrahenten, oaktadt aftalet ej är lagligt bindande, skall af sin heder känna sig förpliktad att uppfylla detsamma. Eller ock gifver man aftalet skenet af ett annat, än det i själfva värket är, och kringgår sålunda lagens stadganden. En vis lagstiftning tillhör det därför att icke drifva formalismen altför långt, utan hällre, om någon form förlorat fotfäste i folkets tänkesätt, i tid upphäfva densamma eller ersätta den med en annan, mera tidsenlig.

Hvad åter beträffar formalismens fördelar, så äro de, ehuru måhända icke lika uppenbara som dess olägenheter, likväl icke mindre värkliga. Och dessa fördelar äro både många och viktiga. Det finnes fördelar, som följa med

---

[1]) *Gaius*, Inst. IV. § 30.

hvarje form, ehuru i större eller mindre grad, och andra, hvilka endast äro förenade med vissa eller med någon viss form.

Till de sistnämda, mer speciella fördelarna hör t. ex. vinnandet af publicitet eller offentlighet. En sådan är af vikt särskildt med afseende å fastighetskrediten. För att denna skall vinna någon blomstring, måste möjlighet finnas för utlånare af kapital att säkert, snabt och lätt kunna erhålla kännedom om, ej blott hvem som är egare till den fastighet, för hvilken kredit sökes, utan äfven hvilka rättigheter andra personer hafva till samma fastighet. Detta syftemål uppnåddes i äldre tider på ett ganska bristfälligt sätt genom bestämningen, att alla rättsärenden angående fast egendom skulle företagas å tinget (i stad rådstugan). Äfven för närvarande vinnes det hos oss föga bättre genom lagfarts- och inteckningsinstituten. På ett fullt tillfredsställande sätt ernås däremot denna fördel genom systemet med fastighetsböcker af offentlig trovärdighet, i hvilka alla rättigheter till fast egendom, för att hafva giltighet, måste inskrifvas.

En mycket viktig fördel, som medföljer skriftlig form öfver hufvud, består däruti, att innehållet af de uttalanden, som bilda aftalet eller den rättsliga handlingen i allmänhet, härigenom bevaras och kan efter snart sagdt huru lång tid som hälst med lätthet återkallas i minnet samt genom skriftens företeende konstateras gent emot den eller dem, som möjligen ville betvifla eller förneka detsamma. Enahanda fördel erbjudes väl i någon mån, men på ett vida

bristfälligare sätt genom användandet af vittnen. Ty oafsedt att det mänskliga minnet är föga tillförlitligt, förefinnes alltid möjligheten, att vittnet aflider, förr än det behöfves eller kan åberopas, hvaremot den skriftliga handlingen har samma värde efter längre som efter kortare tid och möjligheten af dess förstöring är jämförelsevis ringa.

Af mer speciell beskaffenhet är slutligen äfven den omständigheten, att formalismen ofta medför ett visst skydd emot öfverilade handlingar. Genom nödvändigheten att iakttaga en viss form tvingas nämligen den handlande personen till besinning och eftertanke. Detta gäller företrädesvis sådana former, som hafva en högtidligare prägel och därför äfven gärna användas för handlingar, vid hvilka stor besinning är önskvärd, såsom t. ex. ingående af äktenskap, för hvilken handling den lagliga formen hos oss är vigsel. Öfver hufvud är denna synpunkt i vår tid med dess enklare former af mindre betydelse än under tidigare perioder, då formerna hade ett rikare innehåll.

Bland allmänna fördelar, hvilka mer eller mindre åtfölja hvarje juridisk form, nämna vi främst den redan tidigare påpekade egenskapen hos dessa former att utgöra tecken, hvarpå handlingens rättsliga karaktär kan igenkännas. För att fatta betydelsen häraf bör man erinra sig, att det här ingalunda blott är fråga om en större eller mindre bekvämlighet för domaren, utan äfven och väsentligen om parternas eget intresse. Ty ju lättare och säkrare den enskilde kan bedöma juridiska handlingar, dess

säkrare kan han äfven bevara de rättigheter, som lagligen tillkomma honom, och dess större utsikt har han äfven, att om rättegång uppstår, domslutet skall blifva öfverensstämmande med rättvisans fordringar. Domaren erhåller en fast norm, efter hvilken han kan rätta sig, och den enskilde vet, att om han iakttager den föreskrifna formen, hans rätt icke kan dragas i tvifvelsmål. Formalismen är sålunda en viktig garanti för lagliga rättigheter och härigenom af stor betydelse för *rättssäkerheten.*

Härmed sammanhänger på det närmaste en annan omständighet. Då giltigheten af en bestridd privaträttighet göres beroende däraf, om vid rättighetens stiftande den föreskrifna formen iakttagits eller icke, kan domarens subjektiva mening icke göra sig gällande. En större frihet från formen bereder väl möjlighet för domaren att mer taga hänsyn till de särskilda omständigheterna i det konkreta fallet och sålunda vid sakens afvägande begagna, om vi så få säga, en känsligare vågskål. Men med denna frihet följer ovilkorligen äfven möjligheten af dess missbruk, d. ä. möjligheten att gifva det subjektiva godtycket inflytande på sakens utgång. Formalismen medför sålunda för de enskilda ett icke ringa *skydd emot godtycke.*

Detta skydd visar sin värkan på alla områden af rättslifvet. Likväl är det af vida mindre betydelse i fråga om de privaträttsliga formerna än med afseende å dem, hvilka hänföra sig till den offentliga rätten. Må man blott försöka att tänka sig en process eller ett exekutivt förfarande utan lagliga former, och man skall genast finna,

att det rättsskydd, som staten genom dessa institutioner erbjuder sina medborgare, blefve fullkomligt illusoriskt. Detsamma visar sig äfven på statsrättens och förvaltningsrättens område. Grunden till denna olikhet ligger däri, att medan på det privaträttsliga gebitet många andra och delvis bättre medel finnas att förekomma godtycket, däremot inom den offentliga rätten formen ofta är det enda och ännu oftare det bästa sättet. Vi taga såsom exempel den i konstitutionella stater vanliga formen för högsta maktens beslut, hvilken består däri, att hvarje beslut af monarken, för att hafva giltighet, måste kontrasigneras af den ämbetsman, som föredragit ärendet. Är beslutet stridande mot statens lagar, bör föredraganden vägra sin kontrasignation och kan ställas till ansvar, om han bryter mot denna plikt [1]). Huru sinnrik och enkel är icke denna form, och tillika, huru värksam kan den icke vara? På samma sätt äro äfven statens ämbetsmän, högre och lägre, i sin värksamhet bundna af lagliga former — alt till de enskildas trygghet. Därför säger *Jhering* med rätta: »Formen är godtyckets afsvurna fiende, frihetens tvillingssyster» [2]).

Hvilka omätliga välgärningar rättssäkerheten och skyddet mot personligt godtycke utgöra, vet hvarje bildad människa, ehuru man måhända sällan rätt betänker detta. Men dessa välgärningar kan ett samhälle icke åtnjuta utan

[1]) Jfr. t. ex. för Sverge R. F. af 1809 § 38.

[2]) *Jhering*, a. st. s. 471.

tillvaran af lagliga former. Det synes därför vara klokt att för ernående af dessa fördelar underkasta sig de olägenheter formalismen nödvändigt medför. Så gör ett kraftigt och frihetsälskande folk, medan ett vekligt och förslafvadt släkte hällre lider inskränkningar i sin frihet än en störing af sin bekvämlighet. Sinnet för formerna åtföljer sinnet för friheten. Sålunda finna vi, att den romerska rättens formalism blomstrade och förföll med den romerska friheten. Och af Europas nyare folk är utan tvifvel det engelska på en gång det handlingskraftigaste och friaste, medan man tillika ingenstädes håller mer på formerna än i England. Detta sinne för formen sträcker sig här stundom till rent yttre och obetydliga omständigheter. Hvem har icke läst eller hört om talmannens i det engelska underhuset ullsäck och spira eller om de engelska domarenas allongeperuker och fotsida dräkter. Det är lätt att gyckla öfver sådana egendomligheter. Men besinnar man, att de äro yttringar af denna vördnad för lagliga former, utan hvilken intet folk kan blifva fritt och mäktigt, skall man kanske betrakta dem med större aktning.

En sådan vördnad för formen är fördenskull af stor betydelse för hvarje folk. Dock synes det, såsom skulle denna egenskap vara mest nödig för ett litet folk, hvars materiella styrka är ringa i förhållande till dess grannars. Hos ett dylikt folk, det kan man med säkerhet antaga, skall föraktet för lagliga former hämna sig vida svårare än hos större och mäktigare folk. Det måste därför betecknas såsom mycket klandervärdt, när under dylika för-

hållanden bildade och frisinnade personer visa ringaktning för formerna. Ännu mer fördärfligt är det, om statens ämbetsmän sätta sig öfver de former, som äro föreskrifna för deras värksamhet. Och störst blifver i detta fall skadan, om ämbetsmannen är en bland de högsta, hans funktioner bland de viktigaste. Om däremot statens medborgare i gemen och särskildt dess ämbetsmän äro genomträngda af medvetandet om vikten af lagliga formers iakttagande, så är därmed en af de väsentligaste förutsättningarna för folkets självständighet gifven.

Ett sådant tänke- och handlingssätt är därför i bästa mening fosterländskt. Äfven om en viss form skulle synas onödig eller betydelselös, bör den upplysta medborgaren utan knot eller tvekan underkasta sig densamma såsom en fosterländsk plikt, hvars uppfyllande är af betydelse, emedan det underhåller och stärker sinnet för det lagliga, hvilket är frihetens bästa värn.

R. A. Wrede.

„Finländaren“.

Lyss noga blott! Hör du ej fjärran bruset
Af stora tankar tränga till ditt öra?
All lögn, alt våld, som hotar oss förgöra,
All orättfärdighet skall ned i gruset.
Hur stolt man timrar på det nya huset,
Om du blott vill, du kan det tydligt höra,
Där mänskligheten, nyfödd, skall sig röra,
Friboren, ädel, kärleksrik i ljuset. —
Hvad rör oss här en värld i eld och lågor?
Hvad rör »finländarn» *mänsklighetens* frågor?
»Blif mänska rätt och slätt!» för simpelt skallar.
Nej, högre står hans längtan, håg och sinne.
Hans enda mål är att bli svensk och finne.
Därtill behöfs blott våra gamla mallar.

Theodor Lindh.

Språken.

Af hvarje ting, som I på jorden råken,
Det gifs så många vidt åtskilda slag.
Så var det förr, så är det än i dag.
En påk är bättre än den andra påken,
En stråke sämre än den andra stråken,
En gör sin tjänst, en annan är för svag,
En god och duglig, en i sämsta lag.
Ett enda undantag blott finnes: språken.
Där hvarken sämre eller bättre fins,
Där samma höga mål med alla vins
Af fromma, nationelt-beskedliga.
I dag än ser du trones undervärk,
Ty genom den de äro *alla* — märk! —
Ack, lika goda, lika heliga.

Theodor Lindh.

Det nya släktet.

Det är — som vi — älskvärda fariseer,
Som nöjet hälst af alt i kinden nyper.
Det har ej karaktärer, endast typer.
Det har — som vi — erotiska penséer
Och tar opp lån hos hjälpsamma hebreer.
Det hugger i den bit, som fetast dryper,
Kan det ej upprätt gå, det stiligt kryper
Och har en skräck för våra dars idéer.
Idéer? — Däraf har det endast en.
Ni vet nog: nationalitetsidén.
Och redan den tillräckligt bråk kan vålla.
På den vi lefvat nu i fyrti år,
Och fyrti år framåt den än förslår
Och håller ut — om själfva ut vi hålla.

Theodor Lindh.

Selektionsteorin

och dess betydelse för vetenskaperna om det fysiska, psykiska och sociala lifvet.

Föredrag hållet vid nyländska afdelningens årsfest den 9 april 1889.

Mitt herrskap!

Den 1 juli 1858 är en bemärkelsedag i vetenskapens och den moderna civilisationens annaler. Då upplästes inför *Linnaean Society* i London tvänne uppsatser, om hvilka man tryggt kan påstå, att de inledt en ny epok i uppfattningen af den organiska naturens historia. Den ena hade till författare Mr. Alfred Russel Wallace, den andra Mr. Charles Darwin. Bägge gåfvo de ett nytt svar på den betydelsefulla frågan, huru arterna uppkommit, och bägge besvarade den — märkvärdigt nog — på alldeles samma sätt.

Och dock hade de båda naturforskarene fullkomligt oberoende af hvarandra kommit till detta öfverensstämmande resultat. Mr. Wallace hade från Malajska arkipelagen, där han för tillfället uppehöll sig, sändt sin uppsats till Darwin, som däri till sin förvåning fann uttalade precis desamma åsikter, till hvilka hans egna forskningar

sedan flere år tillbaka ledt honom. Darwin hade emellertid bekantgjort sin teori endast för några af sina intimaste vänner. Och det var nu på dessas enträgna uppmaningar, ehuru först efter en lång tvekan, karaktäristisk för Darwins nobla natur, som han beslöt sig för att vid sidan af Wallaces uppsats till sällskapet insända en af honom tidigare gjord resumé af hans egen lära.

De båda uppsatserna ådrogo sig icke någon synnerlig uppmärksamhet. Darwin säger i sin själfbiografi, att det enda i tryck offentliggjorda meddelande om desamma, som han kan påminna sig, var ett af professor Haughton i Dublin, hvars dom lydde: det som är sant, är inte nytt, och det som är nytt, är inte sant.

Men då Darwin följande år i detalj utvecklade sina idéer i sitt arbete *On the Origin of Species*, om arternas uppkomst, var det uppseende de väkte i stället oerhördt. Ett par upplagor slutsåldes inom några dagar. Boken öfversattes efterhand till de flesta europeiska språk, äfven sådana som spanska, polska, tscheckiska. Den spred sig icke blott bland vetenskapsmännen ex professo, utan tack vare sin populära form äfven bland den stora allmänheten. Darwinismen blef snart ett slagord i hvar mans mun. Och man kan trygt påstå, att Darwin vann ett mera vidsträkt rykte än någon annan vetenskapsman före eller efter honom.

Det måste emellertid medges, att man ofta tillskref Darwin en förtjänst, som rätteligen icke tillkommer honom, den nämligen att vara descendensteorins eller härstam-

ningslärans grundläggare. Denna teori, som påstår, att alla de olika arter af djur och växter, som vid någon tid ha lefvat eller ännu lefva på jorden, äro de småningom förändrade afkomlingarna af en enda eller några få, ursprungligen högst enkla, spontant uppkomna urformer, härrör hufvudsakligen från fransmannen Lamarck och var, då Darwin utgaf sitt arbete öfver arternas ursprung, redan erkänd af flere framstående naturforskare. Det är sant, att Darwin på ett vida mer omfattande sätt än alla hans föregångare i detalj fullföljt och i ett vida strängare sammanhang genomfört descendensteorin, men det egentligen nya i hans och Wallaces lära bestod däri, att de uppvisade, *hvarför* denna organismernas fortgående utbildning egt rum, d. v. s. de värkande *orsakerna* till de förändringar, hvilka af härstamningsläran endast framstäldes såsom fakta. Dessa orsaker funno de i det naturliga urvalet eller selektionen; och därför bör icke descendensteorin, utan endast selektionsteorin betecknas såsom darwinism.

Selektionsteorin är till sina hufvuddrag ytterst enkel, ja så enkel, att helt säkert mången, som spekulerat öfver dessa frågor, i likhet med professor Huxley utropat för sig själf vid första genomläsningen af *The origin of Species:* huru enfaldigt af mig att inte förut ha kommit på den idén! Den baserar sig i hufvudsak på fyra grupper af fakta. Det är för det *första* ett alldagligt rön, att alla individer af en och samma art aldrig äro hvarandra absolut lika. Ser man sig t. ex. kring i en björkskog, så skall man icke finna två träd, som fullkomligt öfverensstämma med

hvarandra i sättet för förgreningen, i grenarnas och bladens, blommornas och frukternas antal. En boskapsherde igenkänner med lätthet hvarje särskildt kreatur i sin hjord. Och det gifves icke två människor, som äro absolut identiska, fullkomligt lika i statur och storlek, i ansiktsbildning, hudfärg, hårens antal, temperament, karaktär, m. m. Hos de lägre djuren och växterna är det visserligen ytterst svårt, ofta alldeles omöjligt för oss att upptäcka individuella olikheter; men detta beror utan tvifvel på bristfälligheten af våra sinnen och ingalunda därpå, att några olikheter i värkligheten icke skulle förefinnas.

Det är för det *andra* ett konstateradt faktum, att antalet af de ägg eller frön, som organismerna frambringa och ur hvart och ett af hvilka under gynsamma förhållanden en individ kunde uppstå, är mycket större än antalet individer, som värkligen uppstå ur dessa frön, komma till lif och fortplanta sig. Man har sagt, att om en fisk skulle uppstå ur hvarje romkorn, som lägges och befruktas, skulle hafvet småningom bli för trångt för alla dessa individer. Det gifves hönsfåglar, som lägga mycket talrika ägg, men dock höra till de sällsyntaste fåglar, som finnas, medan å andra sidan en af de vanligaste fåglar, stormfågeln, lägger ett enda ägg. Och i fall alla de människor, som födas, skulle lefva tillräckligt länge för att kunna fortplanta sig, blefve jorden mycket snart öfverbefolkad. Det är således tydligt, att det icke är antalet värkligen förhandenvarande frön eller nyssfödda individer, som betingar antalet individer, hvilka sedermera inträda i lifvet eller blifva vid lif.

Dessa sistnämdas antal är fastmer betingadt genom helt andra förhållanden, i synnerhet de växelförhållanden, i hvilka organismen befinner sig till sin organiska så väl som sin oorganiska omgifning.

Ty det är för det *tredje* fallet, att hvarje organism från början af sin tillvara kämpar mot en mängd fientliga inflytelser. Han kämpar mot oorganiska inflytelser af flere slag, mot temperatur, väderlek och andra förhållanden. Han kämpar mot djur, hvilka lefva af denna organism och för hvilka han tjänar till naturlig näring. Han kämpar slutligen och framföralt med de med honom mest besläktade, likartade organismerna, ty hvarje individ är inbegripen i den häftigaste täflingskamp med de öfriga individer af samma slag, som lefva på samma ort. Medlen till lifvets uppehållande äro nämligen i det hela mycket inskränkta och på långt när icke tillräckliga för den myckenhet af individer, som kunde utveckla sig ur fröna eller äggen. Men nu är det tydligt, att då alla individer af en art aldrig äro precis lika hvarandra, en del af dem måste ha gynsammare utsikter att kunna bestå i denna kamp för tillvaran än andra. De bäst gynnade individerna vinna segern, blifva vid lif och fortplanta sig, medan de sämre lottade förr eller senare duka under utan att kvarlämna någon afkomma. Tänkom oss sålunda t. ex. ett antal växter af en och samma art, hvilka växa tillsamman på en mycket torr plats. Då bladhåren äro särdeles nyttiga för upptagandet af fuktighet ur luften, och då bladens hårväxt är mycket föränderlig, äro på detta ogynsamma

ställe, där växterna direkt ha att kämpa med brist på vatten och därjämte ha att bestå en konkurrens sinsemellan om erhållandet af vatten, individerna med de tätast hårbevuxna bladen de mest gynnade. Endast dessa hålla ut, medan de andra med slätare blad gå under. Detta är nu, hvad Darwin kallade det *naturliga urvalet*, i motsats till det artificiella urval, som människan utöfvar vid uppdragandet af husdjur och odlade växter.

Och för det *fjärde* ha vi ärftlighetens betydelsefulla lag. Att lika alstrar lika, är en gammal sanning, ehuru visserligen afkomlingarna af en organism aldrig äro absolut lika densamma. Enligt denna lag öfverlämna de för kampen i tillvaran gynsammast utrustade individerna, som blifva vid lif och fortplanta sig, i regeln sina företräden åt sin afkomma, och härigenom skola redan individerna af denna andra generation, eller åtminstone en del af dem, genom arf ha erhållit de individuella företräden, genom hvilka deras föräldrar behöllo segern öfver sina medtäflare. Sålunda skola — för att hålla oss till det nyss anförda exemplet — afkomlingarna af de på en torr plats växande plantorna med rik hårväxt utmärka sig genom en tätare och starkare sådan än öfver hufvud var fallet med individerna af den första generationen. Fortgår då denna process på en och samma ort under flere generationer, uppstår slutligen en sådan förstärkning af nämda karaktär, en sådan tillökning af håren på bladytan, att en alldeles ny art framträder.

Selektionsteorin hvilar således icke på lösa antaganden, utan på den fasta grunden af allmänt erkända fakta. Det är icke några hypoteser blott, att organismerna variera i olika riktningar; att det fortgår och i alla tider fortgått i hela den organiska världen en kamp för tillvaran, en konkurrens om de för existensen nödvändiga behofven; att i en dylik kamp den starkare segrar och den svagare dör; och att ärftligheten af medfödda egenskaper är en allmän naturlag. Vi veta alt detta med fullt ut lika stor säkerhet som vi veta, att jorden rör sig kring solen. Medgifva vi då, att den enda vetenskapligt möjliga hypotesen om den organiska världens uppkomst är descendensteorin, som lärer att alla nu lefvande arter icke uppkommit självständigt, utan utvecklat sig småningom ur någon gemensam stamform — och detta medgifva i våra dagar så godt som alla naturforskare, som icke bindas af teologiska förutsättningar, — så måste vi också erkänna åtminstone så mycket, att enligt ytterlig sannolikhet det naturliga urvalet spelat en betydande rol vid denna arternas ombildningsprocess. Denna åsikt har äfven stadgat sig dag från dag.

Då Darwin utgaf sitt arbete öfver arternas ursprung, vann han till en början knapt ett halft dussin mera betydande anhängare för sina åsikter. Att teologerna utslungade sitt anatema öfver den nya irrläran är självfallet. Biskop Wilberforce skref en artikel i *Quarterly Review*, hvari han kallade Darwin en flyktig skribent, hvars eländiga mischmasch utgjorde en skamfläck för all sann vetenskap,

— samme biskop Wilberforce, som själf var så ytterligt okunnig om den teori han kriticerade, att han på allvar kunde fråga, om någon förnuftig person värkligen trodde, att alla goda varieteter af rofvor tenderade att bli människor. Men äfven från vetenskapsmännens sida var motståndet knapt mindre ihärdigt. Det kan icke råda minsta tvifvel därom, säger professor Huxley, att ifall en vetenskaplig synod hade hållits vid denna tid, darwinisterna hade blifvit fördömda med en förkrossande majoritet; men det är lika säkert, tillägger han, att om en sådan hölles nu, förhållandet blefve rakt det motsatta. Alla de invändningar, som gjorts mot darwinismen, ha nämligen visat sig vara grundlösa. Man har anmärkt, att de tidrymder, under hvilka arterna skulle uppstått genom naturligt urval, ej kunna beräknas efter några få årtusenden. Men geologin tillåter oss antaga tillvaran af sådana enorma tidrymder. Man har anmärkt, att öfvergångsformer icke anträffats mellan de olika arterna, ehuru enligt selektionsteorin sådana borde finnas i mängd. Men dylika öfvergångsformer finnas faktiskt öfveralt, där vi äro i tillfälle att jämförande betrakta ett större antal individer af besläktade arter, medan de af lätt förklarliga skäl saknas inom grupper, som äro nära att utdö, såsom bland fåglarna strutsen, bland däggdjuren elefanten och giraffen. Man har anmärkt, att det fins en stor, oöfverstiglig klyfta mellan en art och en varietet, så till vida som tvänne värkligen skilda arter aldrig ega förmågan att med hvarandra frambringa bastarder, hvilka kunna fruktbart kroasera sig sinsemellan eller med en af

föräldraarterna, medan raser eller varieteter af en och samma art äro i stånd att frambringa fruktbara bastarder. Men att så vanligen är förhållandet, bevisar i själfva värket ingenting annat, än att ju mera tvänne organismer äro olika hvarandra, desto svårare eller omöjligare blir bastardbildningen. Å andra sidan gifves det talrika fall af bastarder, som framgått ur kroaseringen af två alldeles skilda arter och dock kunna fortplanta sig, medan det gifves raser af samma art, som *icke* para sig med hvarandra. Detta bevisar, att emellan art och varietet icke förefinnes den grundväsentliga skilnad man förmodat. Så vidt vår kunskap sträcker sig, ha darwinismens alla lärda motståndare icke kunnat uppvisa ett enda faktum, som vore oförenligt med Darwins hypotes. Och då Nägeli för några år sedan gjorde sitt beryktade angrepp mot selektionsteorin, kunde han icke gifva någon som hälst förnuftig förklaring på organismernas ändamålsenlighet, som just genom selektionsteorin blir alldeles begriplig.

Det torde icke vara för mycket att påstå, att Darwins arbete öfver arternas ursprung utöfvat ett vidsträktare och mer genomgripande inflytande på vetenskapen än något annat värk sedan Newtons dagar. Selektionsteorin har spridt ljus öfver en sådan ofantlig mångfald af företeelser, som förut varit höljda i gåtor, att den så godt som omdanat hela vår uppfattning af naturen. Vetenskapens framåtskridande är liktydigt med en vidgning af vårt vetande om de naturliga, för förståndet fattbara orsakerna till fenomenen. Den utgör den bittraste fiende

till den teologi, som söker förklara alt såsom den direkta produkten af en gudomlig vilja. Huru ha vi inte vant oss att beundra Guds godhet i förträffligheten af naturens anordningar! Huru ha vi inte prisat honom för att han skapat så många nyttiga djur och växter att tjäna människan till näring och att han smyckat ängarna med vackra, doftande blommor för att fröjda våra sinnen! Öfver dylika fantasier bryter darwinismen stafven. Den lär oss, att hvarje art är så eller så beskaffad icke för någon annans, utan för sin egen skull, och att ändamålsenligheten i naturen är åtminstone icke direkt någon akt af gudomlig godhet och vishet, utan helt enkelt beror på den allmänna lag som säger: den starkare lefver och den svagare dör. Härmed vill jag ingalunda påstå, att darwinismen skulle leda till irreligiositet i ordets vidsträktare bemärkelse. Den drifver icke hån med den religiösa känslan, och den hvarken förnekar eller gifver stöd för hypotesen om en personlig Gud som alltings upphofsman. Den leder hvarken till materialism, panteism eller någon annan lära om tingens innersta väsen eller uppkomst, ty den inlåter sig alls icke på förklaringen af hvad lifvet är. Den angifver endast de lagar, under hvilka lifvet utvecklar sig, och de vilkor, som betinga dess fortskridande. Kortligen, darwinismen är ingenting annat än en naturvetenskaplig hypotes.

Men såsom sådan sannerligen en af oberäknelig bärvidd. Då vi säga, att selektionsteorin sprider ljus öfver arternas uppkomst, mena vi därmed, att den, åtminstone

delvis, förklarar de differenser af olika slag, som åtskilja de särskilda arterna af samma eller olika släkten, dessa differenser må sedan vara af morfologisk, psykisk eller annan natur. Ty det är ingalunda endast inom organismernas fysiska lif som grundbetingelserna för ett naturligt urval förefinnas. Äfven det individuella själslifvet och samhällslifvets företeelser variera i olika riktningar, hvarvid en del, de för arten mest fördelaktiga, bevaras vid lif, de andra äro dömda till undergång. Selektionsteorin har sålunda värkat epokgörande på tre af vetenskapens stora hufvudgrenar: biologin, eller vetenskapen om de fysiska lifsföreteelserna; psykologin, eller vetenskapen om själslifvet; sociologin, eller vetenskapen om samhället.

Bland det ofantliga antal af biologiska företeelser, som enligt ytterlig sannolikhet uppkommit under det naturliga urvalets invärkan, vill jag såsom ett af de mest belysande exemplen framhålla djurens färg. Mr. Wallace har i detalj uppvisat, hvilken märkvärdig harmoni råder mellan färgen på ett djur och färgen på dess omgifning. Arktiska djur äro hvita, ökendjur sandfärgade, sådana som lefva bland gräs och blad gröna, nattdjur mörka. Denna lag gäller visserligen icke utan undantag men ytterst allmänt. Jag behöfver blott påminna om isbjörnen, som är hvit året om; om den arktiska räfven, hermelinen, haren och snöhönan, som blifva hvita till vintern; om lejonet, antilopen och kamelen, som äro färgade som de sandfält, på hvilka de lefva; om en mängd tropiska fåglar, som äro lika gröna som tropikernas evigt grönskande skogar; om

de nattliga flädermössen och mullvadarna med sina mörka färger. Andra djur åter äro fläckiga eller strimmiga, så att det är så godt som omöjligt att skilja dem från de klippor, snår eller blommor, bland hvilka de lefva. Alla dessa fakta kunna nu lätt förklaras enligt det naturliga urvalets princip. Det är nyttigt, ja utan tvifvel nödvändigt för flere djur att vara färgade i öfverensstämmelse med sin omgifning, både därför att de härigenom lättare undgå sina fiender, och därför att de mera oförmärkt kunna anfalla andra djur, som tjäna dem till föda. De individer, hvilkas färg erbjuder det bästa skyddet, bli vid lif och fortplanta sig, de öfriga dö.

I lika hög grad som de morfologiska karaktärerna ha företeelserna inom själslifvets område varit underkastade ett naturligt urval. Djurens instinkter, så noggrant afpassade efter de olika arternas lefnadsbehof, erbjuda de bästa bevisen härför. Men jag skall nu välja ett exempel från människans historia. Det fins i våra lagar ett förbud mot äktenskap mellan de närmaste släktingarna. Och ett sådant förbud förekommer icke blott hos oss i Europa, utan man kan säga hos hvarje, äfven det lägst stående folk; ja, hos en stor mängd vildar gäller det icke blott för de närmaste släktingarna, utan t. o. m. för alla personer hörande till samma stam, och en öfverträdelse däraf straffas stundom med döden. Mr. Herbert Spencer, Sir John Lubbock och flere andra antropologer ha sökt förklara denna plägsed på olika sätt. Men ingen af dessa förklaringar kan, enligt min tanke, hålla stånd för en

vetenskaplig kritik. Mr. Morgan och Sir Henry Maine tro, att förbudet mot äktenskap mellan nära släktingar beror på den småningom förvärfvade erfarenheten om det skadliga i sådana förbindelser. Att de värkligen medföra något men för afkomman, har visserligen blifvit bestridt, men, som det synes mig, utan skäl. Åtskilliga experiment utförda på djur, äfvensom flere fakta hämtade från antropologins område tyckas gifva vid handen, att ättlingarna af mycket nära besläktade föräldrar äro relativt svagare än andra. Men ehuru detta sannolikt är fallet, kunna vi icke tro, att förbudet mot incest är grundadt på något erfarenhetsrön. Äfven om vi kunde förutsätta, att vilden egt tillräcklig observationsförmåga att iakttaga de skadliga värkningarna af blodskam, skulle han näppeligen låtit ett dylikt medvetande utgöra en hämsko på sina passioner. Äfven den civiliserade människan, ifall hon är behäftad med något medfödt sjukdomsanlag, som sannolikt komme att gå i arf till hennes afkomlingar, afhåller sig endast sällan från giftermål på denna grund. Men äfven om vi antoge, att människan ursprungligen af klok beräkning undvikit äktenskap med släktingar, och att hon gjort detta under så många generationer, att bruket småningom öfvergått till lag, skulle vi ändå icke komma ett steg längre. Sed och lag kunna hindra våra drifter att söka sig ett uttryck i handling, men de kunna icke förkväfva deras tysta tillvara i vår själ. Lagen kan förbjuda en broder att äkta sin syster, men den kan icke förbjuda honom att upptändas af sinlig kär-

lek till henne. Dock, hvar finnes denna kärlek? Det är icke lagar, icke seder, icke uppfostran, som håller hemmet rent från brottsliga förbindelser, utan en *instinkt*, som under normala förhållanden gör sinlig kärlek mellan de närmaste släktingarna till en psykologisk omöjlighet. Afhållandet från skönhetens njutningar mellan föräldrar och barn samt syskon, säger Plato, hör till de oskrifna, i människans eget bröst inneboende lagarna. Och det är sannolikt, att denna instinkt, dessa oskrifna lagar ha uppkommit genom ett naturligt urval. Vi kunna icke falla i sinlig kärlek till dem, med hvilka vi sedan vår spädaste barndom lefvat i ständigt umgänge, till hvilka vi altså i regeln stå i förhållandet af syskon, föräldrar eller barn; ty hvarje dylik passion måste ha utrotats i vårt släktes barndom genom den större dödlighet, åt hvilken afkomlingar af nära besläktade föräldrar voro hemfallna.

Äktenskap mellan mycket nära släktingar gäller för oss såsom någonting omoraliskt. Hvarför? Emedan det gifves en medfödd motvilja mot könsumgänge mellan personer, som altsedan spädaste barndomen dagligen lefvat tillsamman; följaktligen, emedan dylika förbindelser strida mot våra naturliga instinkter. På samma sätt synes det förhålla sig med öfriga handlingar, hvilka vi kalla omoraliska.

Darwin har i ett af de genialaste kapitel han någonsin skrifvit sökt uppvisa, huru t. o. m. den moraliska känslan låter förklara sig genom selektionsteorin. Det

lider intet tvifvel, säger han, att om människorna uppfostrades under fullkomligt samma vilkor som bin, våra ogifta kvinnor skulle i likhet med arbetsbina hålla det för en helig plikt att döda sina bröder, att mödrarna skulle sträfva att döda sina fruktsamma döttrar, och att ingen skulle ens tänka på att sätta sig däremot. Men människan eger medfödd en instinktlik kärlek och sympati för sina kamrater; äfven den råaste vilde är hjälpsam och trofast mot sina egna stamförvandter. Nu är det knapt tvifvelaktigt, såsom jag strax skall visa, att dylika sociala drifter ha förvärfvats genom ett naturligt urval; och ur dessa sociala drifter leder en stor mängd af de handlingar vi kalla moraliska sitt ursprung. Men hvarför, säger Darwin, skulle en människa känna, att hon snarare bör lyda en än en annan instinktartad önskan? Hvarför känner hon en bitter ånger, om hon fogat sig efter den starka själfuppehållelsedriften och icke t. ex. vågat sitt lif för att rädda en medmänniskas, eller hvarför ångrar hon sig, om hon stulit mat för att stilla en häftig hunger? Darwin har icke förbigått denna omständighet, hvarpå hela frågan om den moraliska känslan beror. De sociala instinkterna äro altjämt tillstädes och ihållande hos de djur, som beständigt lefva tillsamman, medan å andra sidan längtan att tillfredsställa hunger eller en passion, t. ex. hämd, är till sin natur öfvergående och kan för en tid fullkomligt tillfredsställas. Då nu människan till följd af sina själsförmögenheters värksamhet icke kan undvika att reflektera och hindra forna intryck och bilder att oupphörligt med full tydlighet

vandra genom hennes själ, så skall hon drifvas till att jämföra de svagare intrycken af t. ex. öfverstånden hunger eller af tillfredsställd hämd eller af en fara, som hon har undgått på andra människors bekostnad, med den instinktmässiga sympati och välvilja mot hennes medmänniskor, hvilka ännu finnas kvar och altjämt i någon mån äro värksamma inom henne. Hon skall då i sitt medvetande känna, att en starkare instinkt gifvit vika för en, som nu synes jämförelsevis svag, och då en känsla af otillfredsställelse alltid följer af en ouppfyld instinkt — en känsla hvarmed människan liksom hvarje annat djur är utrustad för att hennes instinkter må blifva åtlydda — skall hon äfven nu erfara en missbelåtenhet med sitt handlingssätt. Denna missbelåtenhet är, enligt Darwin, hvad vi kalla samvetsförebråelse, och samvetsförebråelsen utgör i regeln ett kriterium på att vår moraliska känsla blifvit kränkt. — Jag säger icke, att Darwins förklaring är den absolut riktiga, jag har anfört detta exempel för att visa, hurusom psykologin och t. o. m. etiken måste taga hänsyn till det naturliga urvalets princip.

Den moraliska känslan och de sociala instinkterna leda oss omedelbart in på sociologins område. Äfven här har selektionsteorin spelat en rol af genomgripande betydelse. Man kan trygt påstå, att människosläktets framåtskridande äfvensom utvecklingen af formerna för samhällslifvet i det stora hela äro nödvändiga följder af det naturliga urvalet genom kampen för tillvaran. Det synes ytterst sannolikt, att de tidigaste spåren af det mänskliga

samhället, äktenskapet och familjen, ha denna mäktiga process att tacka för sin uppkomst. Hos flertalet däggdjur är förbindelsen mellan könen inskränkt till själfva fortplantningsakten, och om man med äktenskap förstår en utöfver densamma räckande, mer eller mindre varaktig förbindelse, är äktenskapet sålunda en tämligen sällsynt företeelse bland dem. Men bland aporna, och särskildt bland de högst stående af dem, förekommer det som regel. Chimpansen och gorillan lefva i familjer bestående af en fullvuxen hane, nästan alltid *en* hona och en eller flere ungar. Och här, liksom öfveralt där varaktigare förbindelser ingås mellan könen, bidrager fadern till att nära familjen. De människolika aporna bygga sig bon i höga träd, honan och ungarna tillbringa natten i boet, medan hanen sitter på en lägre gren eller vid trädets rot på vakt mot nattliga öfverfall. Äfven hos de lägre människoraserna har fadern till sin uppgift att skydda familjen mot fiender och nöd. Nu är det mycket sannolikt, att dylika instinkter, liksom äktenskapet självt, åtminstone till väsentlig del uppkommit genom ett naturligt urval. Det är nämligen ett konstateradt faktum, förklarligt, så vidt jag kan förstå, blott och bart genom selektionsteorin, att antalet ägg som läggas eller ungar som födas af en art står i proportion till antalet af dem, som i förtid förgås. Hos de högre aporna och hos människan på lägre stadier är faderns hjälp helt säkert oundgänglig för artens bestånd på grund af afkommans ringa antal och den långa tid, under hvilken ungarne äro mer eller mindre hjälplösa: —

mer än en unge födes sällan på en gång, och puberteten inträder vanligen först efter femtonde året. Då människan upphörde att vara ett uteslutande fruktätande djur, blef fadern en ännu oundgängligare medlem af familjen än han varit förut. Jakten faller alltid på mannens lott, och en familj bestående af moder och barn skulle säkerligen förr eller senare ha dukat under. En noggrann kännare af Australiens ytterst lågt stående ur-invånare säger, att bland vissa af dem faderns hjälp anses så nödvändig, att om denne dör, dödas äfven det nyfödda barnet, emedan det icke mer har någon, som underhåller och skyddar detsamma.

Äfven uppkomsten af samhället i något vidsträktare bemärkelse måste, tror jag, förklaras enligt selektionsteorin. Mr. Herbert Spencer har framhållit, i huru hög grad djurens sociala eller icke-sociala lefnadssätt är beroende af den föda, hvarmed de lifnära sig. Om födan är af sådan beskaffenhet, att den förefinnes i riklig mängd samlad på ett ställe, såsom gräs o. dyl., är det en fördel för djuret att lefva i flockar, i motsatt fall är det fördelaktigare att lefva ensamt eller i par. De högsta aporna anträffas vanligen i familjer, och endast vid den tid då frukterna mogna samlas de i något större skaror. Det synes sålunda vara födans beskaffenhet och icke några inrotade antisociala instinkter, som betinga deras ensliga lif. Detsamma torde ha varit fallet med den primitiva människan, för så vidt som hon var ett fruktätande djur. Och det är sannolikt, att äfven senare, då människan begynte lifnära sig med animalisk föda,

hon fortfor att företrädesvis lefva i familjer, eller åtminstone att familjen utgjorde samhällets kärna; ty nästan alla köttätande djur äro icke-sociala, helt säkert emedan ett sällskapligt lif vore till positiv skada för dem. Äfven i våra dagar pläga australierne, eldsländarne och buschmännen upplösa sina af ett par familjer bestående horder, då föda tryter. Men då människan är ett relativt svagt djur och lider brist på naturliga vapen, var det nyttigt för henne att sammansluta sig i skaror eller stammar till skydd mot gemensamma fiender, såsnart föda kom att förefinnas i rikligare mängd tack vare uppfinningen af åtskilliga vapen, värktyg eller försåt, med hvilka hon kunde döda eller fånga byte, och af konsten att framkalla eld, hvarigenom hårda och träiga rötter kunde göras ätliga och giftiga rötter och örter oskadliga. Jag tror sålunda, att det mänskliga samhället i dess grundformer är en produkt af det naturliga urvalet.

Trots den oerhörda myckenhet af fakta, som kunna förklaras enligt selektionsteorin, måste det medges, att en stor mängd återstår, som tilsvidare icke funnit sin lösning genom densamma. Men vi måste erinra oss, att det naturliga urvalets värkningskrets dag för dag visat sig vara alt vidsträktare, och det är att antaga, att framtiden skall lyckas hänföra därunder många nya företeelser, om hvilkas nytta vi för närvarande sväfva i okunnighet. Men i ingen händelse må vi tro, att genom selektionsteorin den stora frågan om arternas och de olika lifsfenomenens uppkomst vore i grund och botten löst. Det naturliga urvalet

är endast en *indirekt* orsak: eliminationen af den svagare är här hufvudsak. Men hvad är det som gör, att den ena individen af en art är starkare, den andra svagare, den ena bättre lämpad för vissa existensvilkor, den andra sämre, eller att det icke finnes två individer som äro hvarandra fullkomligt lika? Det naturliga urvalet värkar under den förutsättningen, att organismerna variera, men hvarför variera organismerna? M. H., vi stå här inför ett af vetenskapens högsta och svåraste problem, som framtida generationer måhända skola lyckas lösa, men som för oss är insvept i dunkel.

Lamarck antog, att den närmaste orsaken till den ständiga ombildningen af de organiska formerna är afpassningen, som består däri, att den ständiga, långsamma förändringen i den yttre världen värkar en motsvarande förändring i organismernas värksamhetsarter och därigenom äfven i deras former. Den största vikten lade han härvid på vanans inflytelse, på organernas bruk och ickebruk. Han sade t. ex., att giraffens långa hals uppkommit genom det ständiga utsträckandet af densamma till de höga träden och sträfvandet att plocka bladen af dessas grenar, och då giraffen för det mesta lefver i torra trakter, där endast trädens löf gifva honom näring, var han tvungen att sålunda sträcka på halsen. Denna vana befästes genom att gå i arf till efterkommande, hvarjämte de giraffer, som bäst sträkt på sina halsar, efterlämnade den mest långhalsade afkomman. På så sätt har enligt Lamarck giraffen slutligen kommit sig till denna vidun-

derligt långa hals. Darwin och hans anhängare kombinerade denna lära om den direkta afpassningen med selektionsteorin och antogo, att organernas bruk eller icke-bruk visserligen icke var den enda, men i alla fall en af de viktigaste orsakerna till formernas förändring och variation.

Professor Weismann har emellertid riktat uppmärksamheten på att denna afpassningsteori, som synes så antaglig, hvilar på en hypotes, hvars riktighet man ända till de sista åren knapt dragit i tvifvelsmål, men en hypotes, som i själfva värket är fullkomligt obevisad. Det *är* obestridligt, ätt om giraffen altjämt sträcker på sin hals, densamma småningom blir litet längre, och att om jag uppöfvar mina muskler, de bli större och starkare, men det är *icke* säkert, att dessa företräden, vunna genom öfning, äro ärftliga.

Det är numera dagens stora fråga inom biologin, huruvida de egenskaper en varelse förvärfvat under sin egen lifstid, d. v. s. sådana egenskaper, som icke äro henne medfödda, kunna gå i arf till hennes afkomlingar. Weismann besvarar den nekande. Han förklarar, att det tilsvidare icke uppvisats ett enda väl konstateradt fall af förvärfvade egenskaper, som värkligen skulle ha gått i arf, och så länge icke något bevis finnes, äro vi naturligtvis icke berättigade att antaga deras ärftlighet. Det skulle föra oss för långt att här inlåta oss på den fysiologiska förklaring Weismann ger af ärftlighetsproblemet, och huru han gendrifver alla bevis hämtade från ympningsförsök af sjukdomar företagna på djur. Han söker bevisa, att vi från våra föräldrar och förfäder kunna ärfva endast så-

dana egenskaper, som de själfva ega såsom medfödda anlag, hvaremot alt som individen själf förvärfvat, alt som tillkommit genom yttre inflytelser under hans egen lifstid, dör med honom. Så ha barn af högt civiliserade föräldrar, hvilka uppvuxit i fullkomlig isolering från mänskligt umgänge, icke visat spår af ett artikuleradt språk. Vi veta, att vilda och civiliserade folk sedan urminnes tider utfört allehanda stympningar på sin kropp: utrykt tänder, afhuggit finger, genomstuckit sina öron m. m., men aldrig ha ännu dessa stympningar gått i arf till deras efterkommande. Vi veta vidare, att förändringar i hudens färg, beroende på sol och luft, äro helt och hållet temporära, att barnen af en solbränd bonde eller en väderbiten sjöman födas precis lika hvita som barnen af en blek stadsbo, och att morerna, som för tolfhundra år sedan inflyttade till Afrika, visserligen själfva äro bruna, men att deras barn äro lika hvita som europeer och förblifva så hela sitt lif, ifall de icke utsättas för Afrikas brännande sol. Sådana fakta tala icke för riktigheten af afpassningsteorin, men frågan måste tilsvidare betraktas såsom oafgjord. Vi kunna därför icke taga för gifvet, att de variationer, genom hvilka det naturliga urvalet frambringar nya arter, d. v. s. variationer som gå i arf, ens till någon del äro resultat af dylika yttre inflytelser.

Men otvifvelaktigt är, att de olika individerna af en och samma art födas med något olika anlag, och att dessa *medfödda* anlag eller egenskaper gå i arf till deras efterkommande. Sådana variationer kallade Darwin, i brist

på bättre benämning, spontana. Men hvarpå bero dessa »spontana» variationer? Hvarför äro individerna redan från födelsen hvarandra olika? Weismann tror, att detta kommer däraf, att fortplantningen är sexuell eller amfigon, d. v. s. att individen uppkommer genom en förening af tvänne element, ett han- och ett honelement, och sålunda är ett resultat af två olika förärfningstendenser, hvilkas olika kombinationer med hvarandra äro orsaken till variationerna. Men detta är naturligtvis endast en hypotes, en gissning. Slutligen kan det frågas, huruvida variationerna äro obegränsade — eller huruvida de ske endast i en viss riktning; och i så fall, af hvilka lagar denna riktning bestämmes. Alt detta är frågor, på hvilka selektionsteorin alls icke inlåter sig.

Naturforskaren lägger därför ingalunda händerna i kors och tror, att darwinismen löst alla lifvets gåtor. Det gäller att utforska de *positiva* orsakerna till lifsföreteelsernas uppkomst och utveckling, ty det naturliga urvalet förutsätter ett material att välja bland. Samhällsvetenskapen står i detta hänseende för närvarande ett trappsteg högre än vetenskapen om det fysiska lifvet, ty för historikern har det sedan länge kommit an på att utfinna de direkta orsakerna till den mänskliga utvecklingens gång. Men ehuru selektionsteorin på långt när icke förmår afslöja alla den organiska naturens hemligheter, skall ingen med fog kunna förneka, att den varit en af den mänskliga andens mest epokgörande snilletankar.

Edvard Westermarck.

Vid Eiffeltornet.

18$^{24}/_{2}$89.

I.

Lyss! Hör du en ton ifrån söder?
Den går genom tidslarmets svall.
Man hamrar, man nitar och löder
ett torn utaf stålstark metall.

Man reser den djärfvaste spira,
som ännu i världen har setts.
Tekniken triumfen skall fira,
när tornet har nått till sin spets.

Kolossen vid Memfis skall sänka
sin sjunkande hjässa än mer,
då mot kvällskyn i gullstrålar blänka
det Eiffelska tornet han ser.

Och korset på Strassburgerdômen,
som glöder i aftonens brand,
i drömmar betraktar fantomen,
som höjt sig vid Seineflodens strand.

Hvad fordomdags blott var en fabel,
hvad hittils ej mänskor förmått:
det svindlande tornet i Babel
i vår tid sin lösning har nått.

Och folk ifrån alla nationer
skall strömma att undrande se
den djärfvaste bland konstruktioner,
den storslagna jätte-idé.

Och odlingens rikaste frukter
man samlar kring glänsande båk,
där arbetets tysta produkter
förkunna sitt samfälda språk.

II.

Invid det stolta tornets fot,
där skuggan faller lång,
man timrar, hugger nu som bäst
en liten paviljong.

Från finska bilan flyga spån
invid den franske smed.
På folkens stora täflingsfest
skall Finland vara med.

För fredlig id vårt fosterland
skall få sin egen sal.

Med heder häfdas bör dess plats
ibland nationers tal.

Hvem fins väl då i Suomis bygd
vid hundramila strand,
som ej sin moder räcka vill
en sonligt hjälpsam hand?

III.

Emellan Trocadéro
och vidsträkt Champ de Mars,
där skara efter skara
i väldig växling drar;

just där vid allfarvägen
vårt lilla finska hus
i enkel prydnad skymtar
i sommarsolens ljus.

Och främlingen skall stanna
och träda tveksamt in.
»Hvad kan väl exponeras
af hyperborisk finn'?»

Så tänker han med undran, —
men hur han ser och ser,
uppmärksamheten väckes
hos honom ständigt mer.

Ett litet land han upptäkt,
som knapt han anat förr,
men som för »stora världen»
nu öppna vill sin dörr;

ett litet folk i norden,
som trotsat köld och snö
och tvungit själfva drifvan
att nära bildningsfrö. —

Och aktningsfullt han lyftar
på solblank chapeau claque
och bringar ciceronen
sin hälsning och sin tack!

—r —r —g.

Till Vesuvius.

Ett reseminne.

Nå ändtligen, solsken, solsken och klar himmel! Vesuvius molnfri och Capris konturer något töckniga. Det är ju precis såsom det skall vara, enligt allas utsaga, för en lyckad Vesuviifärd. Nu kan resan bli af.

Men så ha vi också fått vänta. Tre långa regnvädersdagar i Neapel, det var inte för roligt! Museo Nazionale var vår enda tröst, men vägen dit var lång, och hvilka mödor måste man ej underkasta sig för att komma dit! Öfver gator, där smutsen låg kvartersdjup, mellan drypande paraplyer, hvarje ögonblick i fara att bli öfverkörd af vagnarna eller ikullslagen af en vrenskande åsna, och skuffar och knuffar från alla håll. Eller också i en öfverfull spårvagn eller osnygg droska, alt lika otrefligt. Och för resten, sitta på hotellet, höra på regndropparnas plask och modlöst söka efter en ljusning i de tjocka molnen, där ingen stod att finna. Ännu i går afton såg det lika mörkt ut. Var det för detta man kommit hit, önskat och längtat?

Men nu är pröfningens tid förbi.

Klockan är ej ännu sju, men det är redan lif och rörelse på hotellet. Gäster, skoputsare, städerskor, alla springa om hvarandra. Alla resande skola ut och begagna sig af det vackra vädret, till Sorrento, till Capri, till Pompeji. I matsalen är det ett stim och ett surr. Alla skola ha kaffe och alla skola skynda sig. Det är ett oredigt sorl af mångahanda språk: tyska, franska, engelska, holländska, men mest tyska. Hotellet är öfversvämmadt af tyskar. De äro alla bekanta och goda vänner, och de, som förut sett ett ställe, berätta därom för dem, som nu skola fara dit, och det är alt »grossartig», »wunderschön» och »reizend».

Men vi ha också skyndsamt. Vi skola ännu till Cooks kontor och få oss biljetter för befordran ända upp till Vesuvius. Vi två ungdomar hade nog föredragit en ridt på åsna, och så till fots uppför bärget; det hade varit mycket intressantare. Men då vår äldre reskamrat bestämdt förklarat sig hällre vilja lida hvilket straff som hälst än sätta sig vare sig på en häst eller på en åsna, och då hans vilja är vår lag, är härvid intet vidare att göra.

Utanför hotellet få vi oss genast »una vettura», ett åkdon, uppgifva adressen på biljettbyrån, och så bär det af. Men plötsligt göres halt. »Nå, hvad nu då?» — »Hvart skall ni resa? Vill ni ej fara till Pompeji? Jag skall visa och förklara er alt under vägen. För tjugu lire?» — »Nej, nej, kör på bara!» Så komma vi ett stycke framåt, och så — halt igen. »Signore! femton lire, jag skall berätta om alt.» — »Nej, inte nu, kör dit jag

sagt!» — »Signore, tio lire!» — »Välsignade människa, tig och kör, vi komma för sent.»

Och nära är det. Åkdonen, som skola föra de resande till nedre stationen för funikulären på Vesuvius, stå färdiga att sätta sig i rörelse. I sista minuten få vi oss biljetter och intaga våra platser på en diligens bakom tre herrar, tyskar förstås: en tjock, gemytlig bayrare, en gammal vresig och grälsjuk berlinare, och inklämd mellan dessa en mycket ung herre från jag vet ej hvilken del af »das grosse Vaterland». Så stiger kusken upp på främsta sätet, en klatsch med den långa piskan, och vi skramla i väg genom den vaknande storstaden, som just håller på att morna sig och göra sin lilla toalett för dagen.

Hela strömmar af vatten spolas öfver gatorna; rännstenarna svämma öfver sina bräddar; från gårdar och gränder komma biflöden, och snart vältrar den sig fram öfver gatan i hela dess bredd, denna svarta, tjocka, stinkande flod, där apelsinskal, gamla, ruttna sallatsblad och alt slags affall simma omkring. Det är vämjeligt, men man hoppas, att efter denna syndaflod ett bättre tillstånd skall inträda.

Där kommer gubben med korna. Vid hvarje hus stannar han och pinglar med koskällan efter en viss takt, och så komma kvinnorna ut, slarfvigt klädda, rufsiga i håret och med kippande skor; de mjölka sitt mått fullt, betala, och vid nästa gård upprepas detsamma. Från den trånga gränden här komma getterna på väg till betet.

Från hvarje gård köres en eller flere till flocken, och hjorden tillväxer som en lavin.

Försäljarne äro också ute, och handeln går med fart. Getostförsäljaren och gumman med brödet låta höra sina bekanta rop; men karlen med sötsakerna har den starkaste rösten, och han har snart en hel skara omkring sig.

Så komma tidningsutroparne: »il Giornale di Napoli», »il Corriere», i långa, utdragna toner.

Framför husen sitta människorna och kläda och kamma sig. Handtvärkarne ha intagit sina vanliga arbetsplatser på gatan utanför butikerna. Vid rännstenen leka barnen och föra där sina små skepp af apelsinskal.

Men på de bredare gatorna, där solen sluppit till och hunnit torka och värma upp trottoarerna, där ligga lazzaronerna i långa rader, trasiga, smutsiga, utmärglade, men glada och nöjda, med välbehag utsträckande sina lemmar, njutande af solen och behaget att lefva. Det är ju solsken nu och värme. De par soldi de behöfva till mat komma väl äfven tids nog. För tillfället sakna de intet och äro lyckliga.

Så går det framåt, alt fortfarande genom gator och gränder. Neapel ha vi ren lämnat bakom oss, men småstäderna och byarna följa så tätt på hvarandra, att de bilda en enda fortlöpande rad. Då och då träda husen något tillbaka och gifva rum för en liten citron- eller apelsindunge. Småningom ser man dessa gröna fläkkar alt oftare; de breda ut sig och förena sig till större lundar.

Vägen har ren börjat stiga och farten saktas.

Nu fara vi förbi tvänne kringvandrande musikanter med fiol och mandolin. Medan de gå bredvid åkdonet, stämma de upp en sång. Hvad är det, det låter så bekant? Ah, det är ju »Funiculär-visan», som alla gatpojkar i Neapel sjunga. »Jammo, jammo, jà, funiculi funicula». Visan om funiculären upp till Vesuvius, »järnvägen mellan himmel och jord». Och den skola vi nu få se och profva i dag, efter par timmar.

På en öppen plats leka några gossar. Då de få se oss, springa de efter för att tigga. »Un soldo, signore, un soldo!» För att ådraga sig vår uppmärksamhet försöka de alla sina konster. De ställa sig på hufvudet, hjula, dansa, hvissla och sjunga. Jag kastar ner en slant. Genast äro alla öfver den, skuffa undan hvarandra, gräla och brottas. Det är en enda krälande hög. Men vi ha fått försprång. Pojkarne märka det och springa efter. En svartlockig fyr med skälmska ögon hänger sig fast bakpå vagnen, men får sig ett rapp af kuskens piska och måste släppa sitt tag. Den ene efter den andre blir efter, andtruten, flämtande, som en sista hälsning ropande några glåpord efter oss. Vid en krökning af vägen förlora vi hela skaran ur sikte.

Man har ej häller lust att se sig om nu, ty midt framför oss reser sig Vesuvii kägla, hög, mörk och öfverväldigande. Det är värkligen han, jätten, det eldsprutande vidundret; föreställningarna och sagorna från barndomen

dyka upp i minnet, men vika undan och blekna bort för värkligheten och ögonblickets starka intryck.

Är det vackert? Det kan jag icke säga. Man mäter det ej med samma mått som något annat. Det liknar intet jag sett förut. Denna ofantliga bärgmassa, ur hvars inre väldiga rökmoln kvälla och hvars topp de hvita molnen bekransa, liksom för att mildra intrycket. Och så dessa stelnade floder af lava, i de mest olika färger, från svart till det ljusaste bruna och grå. Och de vidunderligaste formationer i bärg och klyftor, kullar och dalar, stenar, kullfallna trän, kämpande vilddjur och troll; en smula fantasi, och alt tar form och blir till ett underligt kaos, som stelnat midt under sjudande lif.

Dessa enstaka hus, hvilka, omgifna af sina blomstrande trädgårdar, trotsande eller lättsinnigt glömmande det farliga grannskapet, djärft ha tagit plats ända högt uppe på sluttningen, tjäna genom sin försvinnande litenhet i förhållande till omgifningen blott till att höja det ödsliga och storslagna hos denna.

De hvita molnen kring bärget, som vi nyss funno så vackra, börja bli oroväckande. De mörkna och tätna alt mer. Tänk, om vi ingenting få se, då vi komma upp! Åh, det hinner nog klarna till dess. Hoppet lefver ännu.

Den egendomliga omgifningen förefaller redan enformig. Det intressantaste kan bli det i längden, isynnerhet om man har något än bättre i perspektiv. Och nu står ju allas håg dit upp, och till en början till sta-

tionen. Men långsamt går det, förfärande långsamt, steg för steg och vägen i zigzag.

Med en suck af lättnad hoppar man vid ankomsten ned från åkdonet efter denna fyra timmars färd och skyndar sig att intaga sina platser på det lilla tåget. Signalen ljuder, ett litet ryck, och så glider man sakta och jämt upp. Jag önskar jag vore ingeniör för att rätt kunna beundra hela mekanismen!

Efter en liten stund äro vi uppe vid öfre stationen.

Nu återstår den besvärligaste biten, till fots upp till toppen och kratern. Ett tu tre finna vi oss omringade af en hel skara svartmuskiga bärgsbor med vildt utseende, som vilja påtruga de resande sina tjänster vid uppstigandet. Hos de äldre ha de god framgång: den korpulente tysken engagerar t. o. m. två, en som drar och en som skjuter på, och en gammal engelsk dam låter bära sig upp i bärstol.

Vi unga afvisa dem med bestämdhet, vi vilja med egna krafter nå höjden. Men det är ej det lättaste. Genom aska och svafvel, där foten sjunker ned till ett par kvarters djup, uppför nästan lodräta branter, ofta på alla de fyra, halkande, snafvande, men strax uppe igen och vidare framåt och uppåt. Vi äro som bäst i molnen, där vätan lägger sig som dagg öfver kläderna och håret klibbar vid pannan af fukt.

Som en stor, enslig klippö höjer sig toppen ur molnhafvet. Jag har kommit in öfver gränsen till en ny, underbar värld, som tyckes skapad för helt andra väsen än

oss människor, och där jag är en främmande, obehörig inkräktare. »Hvad vill du här, kryp?» En het rök slår öfveralt ut från marken, och inifrån bärget hör jag ett doft mullrande, som af en underjordisk åska. Några glödande, mjuka lavabitar slungas upp ur kratern och falla ner tätt bredvid mig. Nu har jag blott ett stycke kvar. Jag skall springa dit upp. Jag snafvar och faller; askan yr upp omkring mig, och svafvelångorna från kratern äro nära att kväfva mig. Genast är jag dock på fötterna igen, några steg till, och jag står uppe på toppen vid randen af kratern.

Jag är den förste här; de andra äro ännu långt bakom mig. Jag vill ropa hurra, men förstummas: molnen börja skingra sig. Där är först blott en smal springa, som sedan hastigt vidgar sig; molnen vika undan, och som en tafla värdig denna ram utbreder sig det härliga landskapet för mina blickar. Rakt framför mig därnere har jag småstäderna Portici, Torre Annunziata och flere till, byar och landtgårdar, fält och lundar. Till vänster aftecknar sig Capri mot den mörkblå grunden, och till höger, i en vid halfcirkel vid bukten, ligger Neapel. De hvita husen skimra, och bärgen där bakom glöda violetta och blå i middagssolen. Men från alt detta drages blikken bort till hafvet, som är det skönaste af alt. Detta härliga haf, som glimmar och glittrar i solskenet och lyser i tusende färger. Närmast stranden en klarblå rand, så grönt, så åter blått, violett, och så vidare i växling,

med mjuka färgöfvergångar, men till sist blått, mörkblått, som smälter ihop med himmeln. —

»Signore, stig åt sidan! Ni kan falla in. Här omkom en resande för en vecka sedan». Det är vår guide, som fattat mig i armen och drar mig tillbaka. Otålig och förargad rycker jag mig lös och belönar honom med en vredgad blick för att han kanske räddat mitt lif; men hvarför skulle han störa mig just nu? Ty när jag vänder mig om, ha molnen åter dragit sig tillsamman, och den sköna synen är försvunnen. Hvad den var kort, kort, som den högsta lyckan i lifvet. Men minnet är outplånligt, det lefver kvar ljust och vackert, när man genom moln och dimmor börjar vandringen nedåt, mot dalen.

T. I.

Min vän.

„Har det ej händt dig också, då du stannat
En dag och sett tillbaka på din väg,
Du svurit till bestört ett: rent förbannadt!
Hvad den blir knagglig, knagglig steg för steg.
Och hvad man själf har blifvit hvardagsliten,
Hur utan mål man stretar slö och sliten.
Och intet finnes, som kan elda opp en,
Ge armen kraft och sätta fart i kroppen,
Då alt ens släp skall ha till resultat,
Att klubba björnar blott och skaffa mat . . .»

Det är min vän, som talar så. Nu blickar
Han melankoliskt i cigarrens aska.
Framför oss står en halftömd konjaksflaska.
Jag svarar ingenting, jag bara nickar . . .

»Hå hå, ja ja. — Och då man tänker på
En vacker vårkväll, då man står med bröst, där
Man nästan känner tusen hjärtan slå —
Man har ju just fått sina »nitton röster»
Och trycker käkt den hvita mössan på . . .

Man är en fan till karl! Man dricker skålar,
Man håller tal, man hurrar och man skrålar
Om ljus och frihet och om fosterland.
Man sjunger »marseljäsen» och »vårt land».
Man knyter näfven, ropar: »ned med draken!»
Och: »mera ljus och frihet» — och så'nt där . . .
Man har ej riktigt klart, hvad alt det är,
Det låter grant — och det är hufvudsaken.
Man är så rik! Och full af öfvermod
Man tömmer sista droppen ur pokalen,
Och man är färdig ge sitt hjärteblod
För Vickels »genuine» och idealen.
Och flickan sen! — Hon hör ju hit också -
Hon är ej vacker alls, det skall gud veta,
Ty hon är oppnäst, hon har lingul fläta,
Och hennes mun sen — minst en mun för två.
Men lilla grisen hon är söt ändå.
Och ögon har hon — inga himmelsblå,
Men glada, ljusa som ett sommarväder.
Och då hon skrattar — ja, hon vet det kläder --
Då glömmer man i hast förtret och harm
Och skrattar med — och skrattar och blir varm . . .

»Ja, hvilken tid det är, det första steg,
Som nu man tager, hm — »på lifvets väg».
Man gläds åt färden och man skyr ej branten,
Man plockar smultronen vid dikeskanten.
Ur källans svalka mod och kraft man dricker.

Och ler åt solen, då den argast sticker.
Man tycker resan är en lustfärd blott —
Och ett tu tre har första milen gått . . .

»Nej, skål på dig! Och skål för gamla dar!
Men — tst! — här fins ju inte något kvar.
En flaska till — var tyst — nu är det jag —
I morgon — skål — har jag förfallodag . . .»

Hjalmar Procopé.

Om lingvistikens betydelse som vetenskap.

Föredrag hållet vid nyländska afdelningens årsfest den 9 april 1891.

Mitt herrskap!

Då nyländska afdelningen gaf mig det hedrande uppdraget att detta år på vår fest representera de vetenskapliga sträfvandena, insåg jag till fullo det vanskliga i min uppgift. Såsom filolog låg det mig ju närmast att välja till ämne för mitt föredrag någon sida af den vetenskap, till hvars idkare jag räknar mig. Emellertid var jag ingalunda okunnig om, att filologiska frågor i allmänhet icke kunna räkna på något särdeles lifligt intresse hos andra än fackmän. Under sådana förhållanden, och då just denna sist nämda omständighet gaf mig åtskilligt att tänka på, beslöt jag helt enkelt att författa en apologi för de språkvetenskapliga studierna öfver hufvud. Jag har trott mig med så mycket mindre risk kunna göra detta, som ju, tack vare landtdagspetitionen om en lärostol i romanisk och germanisk filologi, språkvetenskapliga frågor kunna sägas hafva ett aktuelt intresse, äfven utom rent vetenskapliga kretsar.

Jag har ofta erfarit — och gjort det med en känsla af bedröfvelse blandad med förvåning — att den vetenskap, som bär namn af *lingvistik* eller *språkvetenskap*, betraktas med en viss ringaktning äfven af personer, som icke kunna sägas sakna omdöme. Man ser ofta i lingvisten endast en pedantisk varelse, hvilken förspiller sin tid med att i detalj reda ut, huru människorna på en eller annan del af jordklotet uttrykte sig i skrift och tal för hvem vet huru länge sedan. Hvilken nytta, säger man, har man af att veta alt detta? Vore det icke nog att syssla just så mycket med språkstudier, att man kunde förstå innehållet äfven af gamla texter, ur hvilka vi nu lefvande möjligen kunna draga nyttiga lärdomar på historiens, på filosofins, på skönliteraturens område? Och därtill behöfvas ju icke, menar man, några lingvistiska subtiliteter. Egna dig hällre, hör man sägas, åt läkarkonst — då kan du lindra din nästas lidanden och värkligen bidraga till mänsklighetens nytta, eller åt juridik — för att lära dig skipa rätt bland dina medmänniskor, eller, låt vara, åt historie — ty ur historien kan man hämta många nyttiga lärdomar för lifvet; men syssla icke med gamla förmultnade språk, som kunna göra hvarken dig eller din nästa en hårsmån lyckligare.

Mitt herrskap! Jag tror, att de personer, hvilka tala så, fara vilse. Till att börja med kan man svara dem, då de ju medgifva, att man kan ha nytta af att läsa gamla arbeten på nu icke existerande språk, att man endast kan förvärfva denna färdighet genom att noga sätta

sig in i dessa språk. Dessutom förekomma alltid fall, då det icke är alldeles självklart, dels hvad författaren menat, dels hvad han värkligen skrifvit. Till samma ställe kunna ju finnas olika läsarter; en handskrift har *ett* ord, en annat ett annat, och då gäller det att veta, hvilket är det rätta, med andra ord: man måste känna hvad språkbruket fordrar på detta ställe, hvilken kunskap icke alltid är så enkel, som man skulle kunna tycka. Det kan gälla t. ex. att på grund af ett förefintligt ord bestämma, huruvida en text kan tillskrifvas den och den författaren eller icke. Låtom oss t. ex. antaga, att i ett till våra dagar bevaradt poem, hvilket af några handskrifter uppgifves vara författadt af någon medeltida skald från Frankrikes nordvästra hörn, från det s. k. pikardiska språkområdet, — låtom oss antaga, säger jag, att vi i detta poem finna rimma med hvarandra två sådana ord som *chant* (sång) och *vent* (vind); vi kunna då af detta enda rim draga den slutsatsen, att sången icke är författad af en pikardisk skald. Vi kunna göra det, emedan lingvisten genom en rad af noggranna undersökningar lyckats konstatera, att de gamla trouvèrerna från den trakt af Frankrike, där pikardisk dialekt talades, icke tilläto *an* (i *chant*) och *en* (i *vent*) att rimma tillsammans, och detta på den grund, att i deras mun *an* och *en* icke hvardera torde ha uttalats *ã*, som i våra dagars franska. Om vi vidare antaga, att samma sång innehåller något karakteristiskt uttalande, som det för literaturhistorien kunde vara af vikt att inregistrera bland säkra fakta i och för bedömandet

af åskådningssättet hos trouvèrerna från det pikardiska dialektområdet, så böra vi till fullo inse, att just de rent språkliga undersökningarna värkligen kunna vara af nytta för kulturhistorien, hvars betydelse som vetenskap väl ingen vill förneka.

Detta tillvägagående, denna metod att, med tillhjälp af alla till buds stående, icke blott språkliga, utan äfven literaturhistoriska och rent historiska fakta, söka med hänseende till rum och tid precisera ett gifvet skriftligt minnesmärke af ett eller annat slag, och att söka, så vidt möjligt, återställa det i dess ursprungliga skick, för att det må kunna tjänstgöra som vederhäftigt kulturhistoriskt dokument, — detta är hvad man i allmänhet betecknar med namnet »filologi». Filologin är sålunda snarare en kritisk metod, baserad på kännedomen af vissa vetenskapliga fakta, än en vetenskap för sig. Men just den omständigheten, att filologen har att operera med språkliga och literaturhistoriska fakta vid alla sina undersökningar, gör, att han är något mer än en kritisk bearbetare. Han blir alltid under sitt arbete nödsakad att själf kontrollera och redogöra för språkliga och literaturhistoriska förhållanden, han är, med andra ord, i sin egenskap af filolog äfven lingvist och literaturhistoriker.

Denna distinktion, som jag gör mellan filologi å ena sidan och lingvistik (eller språkvetenskap) och literaturhistorie å den andra, skall säkert öfverraska mången, men den är i våra dagar ganska allmänt antagen. Såsom jag nyss haft äran framhålla, är således filologins ändamål att

rätt tyda, hvad förflutna tidsåldrar och personligheter i skrift efterlämnat. Språkvetenskapen (lingvistiken) och literaturhistorien hafva åter undersökningen af språkliga resp. literära fakta till slutmål; för dem gäller det, liksom för andra vetenskaper, att uppvisa det lagbundna sammanhanget mellan de till deras värksamhetsområden hörande företeelserna och sålunda i sin mån bidraga till åskådliggörandet af världsbyggnadens storartade maskineri.

Jag har i det föregående sökt visa, på hvilken grund filologisk värksamhet måste anses vara af direkt nytta för kulturhistorien öfver hufvud. Jag kommer nu till den andra punkten: frågan om språkvetenskapliga studier i och för sig kunna i utilistiskt hänseende, d. v. s. med afseende å den nytta de medföra, likställas med juridiska, medicinska, historiska, ja literaturhistoriska studier. Mitt svar på denna fråga ligger antydt uti hvad jag nyss nämde om lingvistikens ändamål, att uppvisa det lagbundna sammanhanget mellan de språkliga företeelserna öfver hufvud. Men jag anser det vara skäl att här något närmare uppehålla mig vid denna lingvistikens betydelse som vetenskap.

Mitt herrskap! Först och främst vill jag uttryckligen betona, att måttstocken för rätta bedömandet af en vetenskaps betydelse icke ligger i den direkta nytta den kan medföra. Vetenskapens egentliga mål är icke att göra lifvet så bekvämt och angenämt som möjligt. Att *en* vetenskap spelar en större roll i det praktiska lifvet än en annan, är icke något, som har att skaffa med vetenskapen

såsom sådan. Ur denna sistnämda synpunkt kunde man med skäl sätta lingvistiken lägre än t. ex. medicinen och matematiken, ty frånräknadt det stora gagn lingvistiken bereder den filologiska forskningen såsom ett af dess nödvändiga vetenskapliga underlag, så är det väl endast på pedagogikens område som språkvetenskapen kan sägas i ett eller annat afseende medföra direkt nytta. Vid inlärandet af ett främmande språk händer det ju stundom, att en hänvisning på tidigare skedens språkbruk kan underlätta inlärandet af en eller annan grammatikalisk företeelse. Men frånsedt språkvetenskapens betydelse såsom filologiskt och pedagogiskt hjälpmedel, ser jag icke — jag medger det — hvarigenom den specielt skulle kunna betraktas som en praktiskt nyttig vetenskap. Men, såsom sagdt, vetenskapen bör icke främst bedömas efter den direkta nytta den medför.

Vi veta ju alla, att människan i sitt inre eger ett oemotståndligt begär efter sanning, efter att förstå hvad som synes oklart. På alla håll, hvart än vi blicka, se vi tänkande andar, hvar och en på sitt sätt, söka tyda de gåtor, som vi stöta på öfveralt i naturen. Dessa sanningssökare, hvilkas blickar forska efter tingens och företeelsernas orsak, hvilka städse söka svar på frågorna: huru? hvarför?, de äro hvad vi kalla vetenskapsmän. Det är de, som tagit på sin anpart att söka bringa sanningen — sanningen rörande naturens svårtydda hemligheter — närmare människorna. Så har åtminstone jag fattat vetenskapens värkliga uppgift.

Låtom oss nu se, i hvilken mån språkvetenskapen fyller denna uppgift.

Det som utgör det kännetecknande för hvarje vetenskap är, att den bringar oss att inse den i naturen rådande lagbundenheten, att den bevisar till full evidens för oss satsen, att identiska orsaker ha samma värkan. Nåväl, en sådan lagbundenhet kunna vi äfven konstatera på språkvetenskapens område. Förr i tiden — icke längre tillbaka än i förra seklet — trodde man ännu allmänt, att förändringarna i ett språks uttal eller i användningen af grammatikaliska former försiggingo så att säga af en tillfällighet och oberoende af alla egentliga naturlagar. Dessa, menade man, värkade endast på det rent fysiska gebitet. Att himlakropparnas kretslopp i världsrymden berodde på oföränderliga naturlagar, insåg man då redan, men att ett språks utveckling äfven är underkastadt bestämda lagar, det fattade man då ännu icke, lika litet som man då ännu hunnit till full insikt om, att mänsklighetens hela historie icke är en oordnad följd af händelser, hvilkas enda sammanhang vore, att den ena beror af den andra. I våra dagar veta vi mer än så; vi inse redan, att mänsklighetens utveckling i stort underlyder vissa grundnormer, och vi begynna redan ana, att denna lagbundenhet utsträcker sig till det individuella lifvet, ehuru vi ur mångfalden af värkande orsaker på det psykologiska området ännu icke kunna leta ut det rätta svaret på otaliga frågor, som röra det andliga lifvet hos människan.

För att emellertid återgå till språkvetenskapen, så har den, tack vare sin fysiologiska sida, att uppvisa bestämda lagar; jag menar de s. k. ljudlagarna. Genom en följd af metodiska undersökningar har man funnit, att utvecklingen af ett språkljud inom ett gifvet språkområde under tidernas lopp alltid gifver samma resultat, såframt ljudet befunnit sig under likartade förhållanden. Jag vill taga ett exempel. Vi veta alla, att det franska språket härstammar från det latin, som af romerska kolonister och soldater införts i Gallien efter dess eröfring under Cæsar. Nåväl, vi kunna bland mångt och mycket annat rörande latinets öfvergång till franska påvisa, att ett latinskt *a*, där detta stod i slutet af en betonad stafvelse, i franskan öfvergått till *e: amare* (älska) har gifvit *aimer, æstatem* (sommar) — *été, nasum* (näsa) — *nez*, o. s. v. På grund af alla dessa fall kunna vi altså uppställa regeln — ljudlagen — att latinskt fritt (d. v. s. i slutet af en stafvelse stående) *a* gifvit franskt *e*, men med en viss inskränkning: framför en nasalkonsonant (*n, m*) har lat. *a* gifvit *ai:* ex. *manum* (hand), på fornfranska *main*, nu *mẽ*, *famem* (hunger), på fornfranska *faim*, nu *fẽ*. Vi se altså *en* ljudlag värka därhän, att fritt *a* öfvergår till *e*, medan denna ljudlag korsas af en annan, som bjuder, att fritt *a* i fornfranskan öfvergår till *ai*, såsnart det står framför nasal konsonant. På samma sätt kan man genom exempel uppvisa, att hvarje ljud i hvilket språk som hälst, under dettas småningom skeende omdaning, omformas eller också kvarstår oförändradt med den fullkomligaste lagbundenhet, såframt

man fäster sig uteslutande vid den rent fysiologiska ljudbildningsprocessen (vi skola nämligen strax få se, att vid språkbildningen äfven andra faktorer måste tagas med i beräkningen). Man må emellertid icke fatta detta tal om ljudens lagbundna omdaning så, att samma ljud i hvilket språk som hälst måste utveckla sig på samma sätt. Språkhistorien visar, att så icke är fallet, och däri ligger ingen motsägelse, ty vi få icke glömma, att de ljudlagar, hvilka jag talat om, icke fullt kunna jämställas med sådana naturlagar som t. ex. tyngdlagen, hvilken alltid måste värka på enahanda sätt. Språkljudens frambringande beror på de mänskliga talorganens värksamhet, och då denna värksamhet på grund af ljudorganens olika byggnad icke nödvändigtvis försiggår på samma sätt hos olika folk, så är det klart, att samma urljud hos olika personer icke behöfver gifva samma resultat. Just på grund af talorganens olika beskaffenhet beror uppkomsten af olika språk, olika dialekter, olika individuella skiftningar i uttalet. Att man alls kan tala om ett folks *gemensamma* språk, förklaras därför endast därigenom, att de individuella dragen i uttalet utjämnas i mer eller mindre grad under samvaran med likar. Såsnart däremot en grupp människor isolerar sig från sin omgifning, får dess tal småningom en från denna afvikande prägel, desto snabbare ju skarpare afsöndringen är. Man har sålunda exempel på isolerade indianstammar, där språket under en mansålder förändrats ända till oigenkänlighet. Själfva förändringen har naturligtvis sin grund endast i det omedvetna behof-

vet att spara in arbete. Hvarje förändring är en förenkling. Om i fransmannens mun det latinska *a* blifvit *e*, så visar detta, att det för honom — d. v. s. för den franska nationen under dess utveckling — varit bekvämare att icke bibehålla latinets *a*, utan omedvetet låta detsamma medels omärkliga, gradvis skeende förändringar i talorganens värksamhet öfvergå till *e*.

Hvarför slutligen de olika språkljuden utvecklats i olika språk just såsom de gjort, hvarför t. ex. latinets fria *a* blifvit *e* i franskan, men bibehållits såsom *a* i italienskan, det är en fråga, som lingvistiken ännu står svarslös inför. Ännu kunna vi föga mer än konstatera — och det långt ifrån alltid — att det och det ljudet öfvergått till ett annat af den och den beskaffenheten, men frågar man oss hvarför, då måste vi bekänna vår okunnighet. Kanske skall ljudfysiologin — fonetiken — en dag, med anlitande af alla sina akustiska hjälpmedel, kunna bringa klarhet i detta dunkel. Så mycket står emellertid fast, att ljudförändringarna försiggå enligt bestämda lagar och icke äro framkallade af tillfälliga orsaker, såsom man länge antog.

Redan vid en flyktig blick på ett språk stöter man emellertid på en mängd fakta, som tyckas motsäga den sats jag nyss betonade, den om ljudlagarnas oföränderlighet. Dessa motsägelser, låtom oss genast säga det, äro emellertid endast skenbara. Dels bero de på ljudlagarnas egen natur, dels äro de framkallade af icke fysiologiska faktorers invärkan. För att till en början hålla mig till den första punkten, den att motsägelserna ofta bero på

ljudlagarnas egen natur, så ha vi här två olika slag af afvikelser att tala om. Den ena grundar sig på tillvaran i ett språk af ord, som icke förefunnits där från samma tidsperiod som de andra orden, beroende i de flesta fall på ett lån från främmande språk. Om vi, för att taga ett exempel, känna till det faktum, att vid latinets öfvergång till franska aksenten bibehölls på samma stafvelse, så att t. ex. *amare* gaf *aimer*, men *amant* — *aiment*, så måste det förvåna oss, att vi i franskan ega *fragíle* (bräcklig), då latinet hade *frágilis*. Då vi emellertid veta, att latinets *fragilis* regelrätt i franskan också gifvit *fraile*, *frêle*, så begripa vi, att *fragile* icke är ett s. k. arford, ett ord som de gamla gallierna direkte fingo af de romerska kolonisterna, utan att *fragile* blifvit lånadt från det latinska skriftspråket på en tid, då icke mera hos folket fans någon känsla för latinets och franskans direkta sammanhang enligt bestämda utvecklingsprinciper. Lagen för aksentens bibehållande på samma stafvelse som i latinet har altså icke blifvit kränkt; den har helt enkelt icke mer kunnat värka.

Det andra slaget af skenbara afvikelser från ljudlagarna, för hvilket en ljudfysiologisk förklaring står att söka, är af mer inveckladt natur. Man har länge iakttagit, att vissa ord liksom fortare än andra och på ett som det tyckes oregelbundet sätt undergå förändringar, hvaraf man till och med har velat sluta till, att ljudlagarna icke värka oföränderligt. Jag vill anföra ett exempel från franska språket: ordet *monsieur* (min herre). Enligt de ljudlagar,

som visat sig värksamma i franskan, borde man säga *monseigneur*, hvilket ord för resten också existerar. Huru nu på ett tillfredsställande sätt förklara, att latinets *meum seniorem* kunnat gifva *monsieur?* Endast på det sättet, synes det mig, att man antar, att orden kunna slitas ju mer de brukas, att altså ljudlagarna kunna värka snabbare på ord, som oftare användas. Och i detta afseende spelar ju ett tilltalsord som *monsieur* en synnerligen stor roll. På samma sätt förhåller det sig med de svenska hälsningorden *goddag, godnatt*, o. s. v., hvilka, som bekant, hos oss vanligen ljuda *gudá, gunátt.* Därigenom att dylika ord få en så att säga stereotyp betydelse, då den egentliga betydelsen icke framträder i medvetandet, kan man förstå, att orden snabbare slitas och enligt lagar, som språkvetenskapen i närvarande stund ännu icke alltid lyckats upptäcka. Det synes mig för resten antagligt, att ljudlagarna utöfva sin värkan desto snabbare, ju mera brukadt ordet är äfven i de fall, då vi icke ha att göra med »stereotyperade» ord. Sålunda skulle jag anse, att den omständigheten, att det svenska ordet *god* ansluter sig till den hos oss nu värkande ljudlagen att låta vissa utljudande (d. v. s. ordet slutande) konsonanter förstummas (man säger *en go sak*), medan däremot *mod, blod, bod* o. s. v. alltid uttalas med *d,* bevisar, att *god* på grund af sin vanlighet redan angripits af en ljudlag, som väl äfven småningom skall utöfva sitt inflytande på *mod, blod, bod.* På samma sätt skulle jag äfven vilja förklara *dan, stan* (för *dagen, staden*), i motsats mot t. ex. *lagen, raden.*

Jag kommer nu till de skenbara afvikelser från ljudlagarnas värksamhet, som finna sin förklaring uti en invärkan af psykologiska faktorer. Det gäller här de s. k. analogivärkningarna. Jag vill genast belysa saken med ett exempel från franska språkets historia. I den nuvarande franskan böjes presens af verbet *aimer* (älska), lat. *amare*, som bekant på följande sätt: *j'aime, tu aimes, il aime, nous aimons, vous aimez, ils aiment.* Men detta *è* (fordom uttaladt *ai*), som genomgår samtliga former, är icke i öfverensstämmelse med ljudlagarna. Ett obetonadt *a* omedelbart före den betonade stafvelsen bör kvarstå såsom *a;* t. ex. *manière* från latinets *manuaria*, medan, såsom jag tidigare nämt, ett fritt betonadt *a* värkligen gett *ai*, i detta fall senare *è*. Man borde altså väl säga *j'aime, tu aimes, il aime, ils aiment,* men *nous amons, vous amez,* och så hette det värkligen alltid i fornfranskan. Huru då förklara, att man nu säger *nous aimons, vous aimez?* Jo, genom analogiprincipen. Det faktum, att en ofantlig mängd verb finnas, i hvilka stammen regelrätt är densamma, vare sig stammen eller ändelsen är betonad, värkade därhän, att man omedvetet började införa samma stam i verb, där stammen regelrätt varierade, alt efter hvar aksenten låg. Då man t. ex. sade *je chante — nous chantons,* låg det nära till hands att af misstag säga *j'aime — nous aimons* (i stället för *amons*). Att just stammen *aim-* segrade öfver *am-* berodde förmodligen därpå, att man oftare använde de former, där *aim-* förekom, d. v. s. de stambetonade, än de där *am-* förekom.

Motsatsen, d. v. s. att de ändelsebetonade formernas stam segrade öfver de stambetonades, se vi t. ex. i verbet *trouver* (finna), kommande från ett latinskt **tropare*, hvilket *trouver* nu har *trouv-* i alla former, men i gammalfranskan konjugerades *je trueve, tu trueves, il trueve, nous trouvons, vous trouvez, ils truevent.*

Dylika exempel på analogibildning kunna hämtas från alla språk. Vårt eget modersmål bjuder oss ett rikt urval. Jag vill här endast anföra, huruledes många s. k. starka verb blifvit svaga genom analogiska inflytelser: vi säga nu allmänt *dräpte* i st. för *drap, trådde* för *tvog, gräfde* för *grof, simmade* för *sam,* o. s. v., emedan, då formerna *drap, tvog, grof, sam* jämförelsevis sällan förekommo, man omedvetet började böja dessa verb såsom de synnerligen talrika svaga verben, d. v. s. såsom de verb, hvilka bildade sitt preteritum genom någon af böjningsändelserna *-ade, -de* eller *-te.* Man kom altså att böja *dräpa dräpte* som *köpa köpte, två trådde* som *må mådde, gräfva gräfde* som *lefva lefde, simma simmade* som *bada badade.*

Från deklinationens område må ytterligare anföras, att ordet *land,* som i pluralis egentligen alltid hade samma form *land,* nu äfven lyder *länder,* troligtvis under inverkan af sådana ord som *rand — ränder, hand — händer, strand — stränder.*

Dessa sista från svenskan hämtade exempel äro för resten af den beskaffenhet, att det icke kan komma i fråga att antaga, det de skulle kunna tjänstgöra som exempel

på egentliga afvikelser från ljudlagarna. Ingen skulle väl vilja påstå, att *drap* öfvergått till *dräpte* genom något slags direkt ljudförändring, en förändring af rent fysiologisk natur. De visa emellertid i sin mån, huru stor vikt man bör tillskrifva psykologiska faktorer vid språkbildningen.

Men språkvetenskapen lämnar stoff åt forskaren icke blott i och för upptäckandet af ljudlagar och förklarandet af de skenbara afvikelserna från desamma. Genom språkljudens fortgående omgestaltning intar lingvistiken en plats bland naturvetenskaperna, men genom språkets tillika psykiska karaktär träder lingvistiken äfven in i de historiska vetenskapernas led, och det är på detta område den har en stor värkningskrets för sig. Då ju det mänskliga tänkandet finner sitt uttryck i språket, så är det just genom studium af språket i alla dess skiftningar som vi kunna försöka leta ut lagarna för tänkandet. Hvilken hög uppgift är icke detta! Tyvärr äro vi ännu långt ifrån målet! Jag visade nyss, huru språket utvecklas genom analogibildningar, men enligt hvad vi tilsvidare tycka, försiggå dessa analogibildningar på ett fullkomligt godtyckligt sätt. Det enda vi kunna säga är, att vi här, liksom i naturen öfver hufvud, äro vittne till en kamp för tillvaran. Det starkare undantränger det svagare, den oftare förekommande formen undantränger den mer sällan förekommande. Men medan vi i naturen finna förklaringen på den starkares seger öfver den svagare i klimatologiska förhållanden o. d., så fatta vi ännu icke, på

hvilken hjärnvärksamhet analogibildningarna egentligen bero.

Men det är icke blott dessa analogibildningar, som gifva oss anledning att anställa filosofiska betraktelser öfver den mänskliga tankevärksamheten. En ofantlig mängd fall erbjuda sig. Hur t. ex. förklara förändringarna i ordens betydelse? Vi kunna väl i de flesta fall fatta gången af betydelseutvecklingen, men lagarna för denna utveckling fatta vi icke. Låtom oss som exempel taga ordet *roman*. Ifrån att ursprungligen ha betecknat hvarje arbete på romaniskt, närmare bestämdt fornfranskt tungomål, användes det nu för att beteckna en berättelse om diktade tilldragelser på hvilket språk det än vara må. I detta ord ha vi på en gång en utvidgning och en inskränkning i betydelsen: en utvidgning, i ty att språket kan vara hvilket som hälst, en inskränkning, alldenstund arbetets karaktär är närmare bestämd. I andra ord ha vi blott en utvidgning eller blott en inskränkning i betydelsen. Till det förra slaget hör t. ex. *hufvud*, i det man nu genom en slags metafor kan tala om ett *knappnålshufvud*, ett *kålhufvud*, o. s. v.; dessutom har ju *hufvud* äfven fått betydelsen *förstånd* (han har ett godt hufvud), i det man stält *hufvud* i samband med de tankar, som dväljas i hufvudet. Såsom exempel på de ord, där en inskränkning i betydelsen föreligger, vill jag nämna *biskop*, hvilket grekiska låneord ursprungligen betecknade en »uppsyningsman» i allmänhet, men nu användes blott om vissa kyrkliga förmän. Att upptäcka lagarna för be-

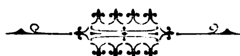
tydelseförändringarna, det är en uppgift, som ännu står att lösa.

Och huru många andra intressanta problem erbjuder icke språkhistorien. När skall man bli på det klara med, hvarför vissa ord dö ut, andra icke? När skall man lyckas tyda syntaxens alla gåtor? När skall man fatta sammanhanget mellan ord och begrepp? Kanske är det framtidens språkforskare förunnadt att komma närmare målet. Och alla dessa frågor leda oss omedvetet alt mera och mera tillbaka i tiden. Man undersöker en viss tidsperiod, man upptäcker en viss lagbundenhet i de språkliga företeelserna, och man frågar sig då ovilkorligen: men huru var det förut? Och på det viset trefvar man sig fram ända till mänsklighetens barndom, till den dunkla forntid, då språket uppstod, då människan lärde sig genom ljud meddela andra sina tankar. Vi stå då inför ett af de betydelsefullaste problem, som någon vetenskap har att uppvisa. Vi träda då i närmaste beröring med zoologin, med läran om människans utveckling ur lägre djurformer. Vi blicka nyfiket omkring oss i den högre djurvärlden för att söka förklaring på språkets ursprung. Vi fatta först då rätt, hvilken ofantlig sträcka människan genomlupit för att blifva människa.

Mitt herrskap! Jag har kanske nog länge tagit er välvilliga uppmärksamhet i anspråk. Jag slutar nu. Må det icke misstyckas att jag efter bästa förmåga sökt häfda språkvetenskapens ställning i vetenskapernas republik. Jag skulle önska, att hvar och en lika djupt som

jag skulle inse det förkastliga uti att ringakta lingvistiken, därför att den icke är af en stor praktisk betydelse. Må vi icke glömma, att vetenskapernas egentliga mål icke är den nytta de medföra, utan att de äro det medel, hvarmed människan sträfvar efter att kunna tyda naturens gåtor, hvarmed människan vill nå fram till världssanningen, med andra ord — till Gud.

A. Wallensköld.

Tal för fosterlandet

vid nyländska afdelningens årsfest den 15 april 1890.

(Enligt stenografisk uppteckning).

M. H. och D.!

Den dag, hvars minne vi i dag fira, är en af de mest betydelsefulla i Finlands nyare historia, ja, jag ville säga, öfver hufvud i Finlands historia. I dag för 21 år sedan stadfästes vår Landtdagsordning, hvarigenom Finland erhöll periodiska landtdagar och sålunda möjlighet bereddes för en jämn och oafbruten utveckling på konstitutionell grund. För ett folk, hvars hela förtröstan står till dess lagars hälgd, måste en sådan tilldragelse hafva en alldeles eminent betydelse. Också firades denna händelse för 21 år sedan med ett omätligt jubel i hela Finland, ett jubel, hvilket den, som upplefvat detsamma, aldrig kan glömma.

Då nyländska afdelningen nu beslutit att med sin årsfest förena detta höga fosterländska minne, så har detta icke skett af samma behof att jubla, som då gjorde sig gäl-

lande. Tiden är icke därtill egnad. Men väl är den närvarande tiden egnad att länka tanken på fosterlandet, på dess farhågor och förhoppningar. De mörka moln, som redan länge samlats vid horisonten, hota nu att sammandraga sig till ett oväder öfver vårt land, svårare än den närvarande generationen har upplefvat. Finlands statsförfattning, vår rätt att såsom egen nation, såsom stat, lefva vårt särskilda lif med egna lagar och institutioner, har blifvit ifrågasatt och angripes med en dag för dag växande häftighet och hänsynslöshet af en del af prässen i vårt östra grannland. Med bekymmer frågar sig fosterlandsvännen, hvilket inflytande dessa röster skola hafva, hvad slutet häraf skall blifva. — Och i sanning, situationen är väl allvarlig. Den är i det afseendet måhända ännu farligare än förut, att det jämförelsevis bristfälliga tillstånd, hvari vår statsförfattning befann sig före 1860-talet, i viss mån utgjorde ett skydd.

Det förhåller sig i detta afseende med statslifvet på samma sätt som med naturen. När vintern breder sitt snötäcke öfver jorden, så kan den bistra nordanvind, som hviner öfver fälten, icke skada den späda brodden, som gömmer sig under det skyddande täcket. Men låt våren komma, låt brodden spira upp och gå i blom. Kommer då frosten, kan den på en enda natt förstöra alt och gäcka landtmannens förhoppningar.

Äfven Finland låg efter år 1809 i en lång vinterdvala. Men under snön grodde brodden frisk och grön med starka rötter, och när våren kom med Alexander II:s

solljusa dagar på 1860-talet, så visade denna brodd en förmåga att spira upp och utveckla sig, hvilken genom L. O. af 1869 slog ut i den vackraste blomstring.

Frågan är nu: befinner sig vårt statslif ännu på denna kritiska ståndpunkt, då frosten är som farligast, eller har plantan redan hunnit den mognad, att den kan oskadd eller åtminstone oförstörd motstå den vinterkyla, som nu synes utbreda sig öfver vårt land? Frågan kunde äfven uppställas på ett annat sätt: är vår statliga autonomi blott en späd sädesplanta, eller är den icke fast hällre ett kraftigt träd, som af stormen endast härdas och stärkes? För min del ville jag tro det senare. Vi böra ihågkomma, att vår statsförfattning icke är ett värk af gårdagen. Den har i sin nuvarande form under 80 år okränkt egt bestånd och utvecklat sig, och ännu mer: den har uppvuxit från den svenska odalmannarättens säkra grund och sträcker sina rötter genom seklerna ända ned till Sverges vördnadsbjudande landslagar, ett halft årtusende tillbaka. Ett träd med sådana rötter, på sådan grund och med så sund kärna, kan icke uppryckas af första stormvind.

Men härmed är saken ändock icke afgjord. Ty värdet af lagar och institutioner, de må vara huru förträffliga som hälst, beror dock sist och slutligen på den anda, af hvilken de uppbäras. Och å en annan sida: om det för den enskilde gäller, att enhvar är sin egen lyckas smed, så måste någonting liknande gälla äfven för folken. Det måste vara hvarje folk beskärdt att i större eller mindre

mån själft gestalta sina öden, och om ofärd kommer öfver ett folk, så kommer den aldrig helt och hållet oförskyldt, utan är mer eller mindre ett resultat af egna fel och förseelser.

Båda dessa synpunkter mana till allvarlig självpröfning. Hafva vi den fosterlandskärlek och den karaktärsstyrka, hvaraf vårt land nu mer än någonsin synes vara i behof? Att hos oss skall finnas det lugn och den besinning, som ej få öfvergifva oss, äfven om det värsta skulle inträffa, detta tager jag för gifvet. Den närvarande stunden ställer i sanning stora kraf på alla Finlands medborgare, unga och gamla, och främst på dem, hvilka förmånen af en högre bildning blifvit beskärd. Vi måste först och främst bortlägga alla inre strider, ty sådana, om också stundom nödvändiga och oundvikliga, äro alltid farliga och uti den närvarande situationen rent af fördärfliga. I detta afseende tror jag mig också kunna konstatera, att en känsla af endräkt nu synes genomströmma vårt folk. Särskildt är det en glädje, att de svensktsinnade studenterna vid vårt universitet nyss visat ett vackert prof på tillmötesgående. Å en annan sida åter kan med glädje antecknas, att just från det håll, där man för icke länge sedan kallat oss svenska talande för främlingar och vårt språk för ett främmande språk, nu det stora ordet blifvit yttradt, att i de frågor, som sysselsätta våra tankar, hela Finlands folk står såsom en man. Detta ord är icke blott stort utan äfven sant, ty alt sedan 1809 har icke en så stark solidaritetskänsla genomträngt vårt folk

som i närvarande ögonblick, har detta folk icke i lika hög grad som nu känt sig såsom ett enda folk.

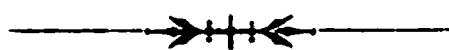
Om således partistriderna måste nedläggas och arbetet för det egna partiets intressen träda tillbaka, så måste ännu mer arbetet för det personliga intresset — egoismen — bannlysas. Nu är det tyvärr fallet, att under tider af politiskt bekymmer frestelsen är större än vanligt att med uppoffrande af det allmänna söka sin egen räddning och framgång. Det finnes en utilitarism, som ställer landets ekonomiska intressen högre än dess politiska oberoende, som är färdig att uppoffra hvad den kallar toma former för ekonomiska fördelar. Om denna riktning finge spridning, då stode ofärden nära. Det finnes äfven en annan form af egoism, som är, om möjligt, ännu mer vidrig, och det är det personliga politiska lycksökeriet. Det kan synas eget, att jag för en krets af studenter nämner detta ord, men det är tyvärr fallet, att detta fula lyte visat sig till och med i studentlederna. Hvad jag här åsyftar är dessutom icke blott det politiska lycksökeriet i dess grofva, handgripliga form, utan i allmänhet hvarje sådan sinnesriktning, som ställer den egna fördelen högre än det allmänna bästa. Vi måste lära oss att arbeta icke främst för våra personliga fördelar, utan för arbetets egen skull och för den nytta detta arbete skänker det allmänna. Af alla fiender till vårt lands framtid och självständighet är vår egen egoism den största och vida farligare än alla yttre makter.

Men det är icke nog därmed, att vi *vilja* det rätta,

vi måste äfven hafva *kraft* att förvärkliga det allmänna bästa. Vi måste bortlägga fåfängan, flärden och njutningslystnaden, hvilka leda till en veklighet, som försvagar oss, samt gör oss oförmögna att uthärda den närvarande stundens svårigheter. Vekligheten, M. H., är en fara, som bildningen medför. Det är kanske icke olämpligt, om jag här åberopar ett yttrande af Karl Aug. Ehrensvärd, sonen till Sveaborgs store grundläggare. Han säger någonstädes i sina skrifter, att om vi icke kunna blifva atenienser, utan måste välja emellan att blifva meder eller skyter, vi då hällre må blifva skyter. Detta betyder icke, att vi böra uppoffra det bildningssträfvande, hvarpå vårt arbete för närvarande går ut, men det betyder, att *om* denna bildning köpes för priset af vår *kraft*, så är den för dyrt betald. Vi *få* icke förvekligas, vi *måste* bibehålla vår styrka för att kunna stå bi i bistra tider.

M. H.! Jag har sökt framhålla några af de synpunkter, af hvilka lösningen af den fråga, jag i början uppstälde, är beroende, särskildt hvad beträffar oss själfva. Jag slutar med den önskan, att vi enhvar måtte kunna egna vårt land all den kärlek och trohet samt det oegennyttiga arbete, hvaraf detta land så väl är i behof. Med denna önskan, M. H., ber jag att få utbringa ett lefve för vårt älskade fosterland. Måtte detta land uti sina lagars hägn och sina söners kärlek, fritt inom sig, få tillväxa och förkofras, må det segerrikt genomgå alla stormar, må dess framtid blifva ljus och lyckosam. Lefve Finland!

R. A. Wrede.

Ett minne.

Det var en kvalmig augustidag
— Jag mins den ännu så väl —
På bryggan vi vandrat nyss ett slag
Och stannat uti ett gathörn
Och sagt hvarandra farväl.

På läppen spelade löjet gladt —
Och ögonen blickade käkt.
Så hoppfullt klang hennes glada skratt,
Och kring hennes smärta skuldror
Föll håret i lockar täkt.

Hon var så hurtig, så fri och nätt
Och fin och full af behag.
En liten drottning uti sitt sätt.
Så säker, som vore lifvet
En ändlös solsommardag.

Nu skulle hon bort till en tysk pension
Hon var för fri och för yr.
Hon skulle få en modern fason,

Och mista drottningen i sig
För dockan och polityr . . .

En höst, en vinter se'n dess ha flytt,
Det smälter på marken och sjön.
Naturen har allvar mot löje bytt —
Nu ligger hon kall och bleknad
Djupt under den soliga snön.

Uti sin skäraste vårningstid
Så rik som knoppen hon dog.
För lifvets armod hon ej fick tid,
Hon bröts, förr'n dess första frostnatt
Från läpparna löjet tog.

Hjalmar Procopé.

Bref

till en flicka.

Blott några ord i ett kuvert —
Det är ej mycket, men det är

Uti de orden litet till,
Som du kan söka, om du vill.

Och finner du det, är det bra,
Och finner du det ej — nå ja,

Så få väl orden tala då
Så vackert, som de det förmå.

De bringa dig en hälsning blott,
De önska, att alt gladt och godt,

Som skänker sinnet fröjd och ro
Från nu hos dig må sätta bo.

Att aldrig någon mulen stund
Får drifva löjet från din mun.

Men att i stället alltid du
Må le så vackert som just nu.

Och att du ler, det vet nog jag —
Du är ju sexton år i dag!

Hjalmar Procopé.

Höstlandskap.

Du ödsliga landskap, hur kan jag tro
Ännu, då jag ser dig så,
Hur kan jag väl tro, att en vår en gång
Skänkt färger åt dig också?

En vår, då i blånande sky sin drill
Hvar jublande lärka slog,
Och skogen ett junilöje så gladt
Mot soliga himlen log . . .

Nu står du så färglöst, så rått och kallt,
Som fordom du yppigt var,
Och drömmer en hopplös, tungsint dröm
Om forna, soliga dar.

Gud, sänd en nordan, så skarp som is
Och gör på drömmen ett slut!
Sänd stormar och hagel och plåna med ens
Mitt landskap från jorden ut.

Ty ack — då dess tröstlösa sorg jag ser,
Den tanken mig ständigt slår:
Nej, aldrig, mitt landskap, nej aldrig mer
Skall dig lifva igen en vår.

Hjalmar Procopé.

Blad ur den illegala nyländska afdelningens historia.

Upplösningen af de med vårt universitet sedan ålder fast sammanvuxna afdelningarna eller nationerna och dessas ersättande med fakulteter skedde, åtminstone enligt hvad det officielt tillkännagafs, endast i vetenskapens intresse. Man trodde sig med andra ord därigenom bättre främja studierna hos högskolans alumner än det skett genom afdelningsinstitutionen. Med hvilka känslor den studerande ungdomen hälsade åtgärden — synnerligast som den misstänktes för att vara framkallad äfven af andra orsaker än de angifna — behöfver ej nämnas. Alldeles öfverflödig var därför troligen icke den faderliga maning nyländska afdelningens dåvarande inspektor, professor I. Ilmoni, stälde till afdelningens medlemmar på mötet den 12 oktober 1852 att nämligen »med lugn och undergifvenhet» mottaga de väntade förändringarna. Han kände ungdomens lättantändliga sinne och dess begär att gifva uttryck åt stundens stämning, och han visste äfven, hvilka vådor till och med den ringaste opinionsyttring då kunnat medföra.

Sedan afdelningarna altså beslutit om disponerandet af sina kassor och bibliotek, sedan de genom deputationer tackat hvarandra för troget samarbete och hållit sina minnesvärda afskedstillställningar, där högstämda tal tolkade stundens allvar och där ungdomsentusiasmen tog sig ett sista stormande uttryck i den legaliserade kamratkretsen, upplöstes de i all tysthet för att lämna rum åt fakulteterna. Det kan tilläggas, att den nyländska afdelningens sista »nationsfest» firades i Kaisaniemi värdshus den 30 november 1852, hvarvid professor Ilmoni i ett djuptänkt och varmt andragande tog farväl af sin afdelning samt tackade den för femårigt kamratskap och isynnerhet för den »betydelsefulla stund» de då upplefde tillsamman.

Det var naturligt, att fakulteterna — hvilken invärkan de än må haft på de vetenskapliga studierna — icke kunde i allo ersätta afdelningarna, bygda som de voro på alldeles annan grund. Den kamratliga anda, som af mångahanda orsaker förenade afdelningarnas medlemmar med hvarandra, lyckades aldrig vinna inträde bland fakulteternas vetenskapsidkare. Möjligt är ju äfven, att den studerande ungdomen genast i början med oblida ögon betraktade dessa nya föreningar. Altnog, man var missnöjd och begynte ganska snart umgås med tanken på afdelningarnas återupplifvande. Det dröjde dock en tid, innan man vågade vidtaga några åtgärder för dessa planers realiserande. Först hösten 1857 började arbetet i detta syfte, och bland de afdelningar, som då återuppstodo »efter femårig dvala», var den nyländska.

* * *

Den 23 oktober 1857 sammanträdde några för saken intresserade nylänningar, konstituerade sig som den nyländska afdelningen och valde till ordförande V. Öhberg samt till protokollist C. J. Lindeqvist. Men inga blida genier stodo vid den nya afdelningens vagga. Universitetsmyndigheterna iakttogo en afgjordt fiendtlig hållning mot hvarje arbete för afdelningarnas återupprättande. Det var därför först efter lång tvekan och åtskilliga uppmaningar den nyländska afdelningen kunde förmå sig att deltaga i den »petition om tillåtelse för afdelningarna att existera», som af universitetets studerande ungdom inlämnades till rektor magnificus. Svaret blef, såsom man anat, ett snöpligt afslag, ett bestämdt förbud mot hvarje försök i den antydda riktningen. Detta kunde dock icke i någon mån värka på de personer, som tagit ledningen af den återfödda nyländska afdelningen om hand. Då afdelningen ej fick existera med höga vederbörandes samtycke, måste den existera utan detsamma. Den blef altså illegal. Dess möten höllos därför till en början hemliga. Man sammanträdde än hos den ena än hos den andra afdelningsmedlemmen. Men detta var naturligtvis förenadt med åtskilliga svårigheter och måste i längden blifva outförbart. Det bör därför ej väcka förvåning, att en dylik kamp mot, som det tyktes, öfvermäktiga hinder för många tedde sig fullständigt tröstlös och att intresset för afdelningen snart begynte slappas. Det var blott ordföranden och en liten käck kohort kring honom, som under dessa svåra tider höllo modet uppe och vågade tro

på bättre dagar. Men de gingo med så mycket större tillförsikt till arbetet. På de fyra möten, som under den illegala afdelningens första termin egde rum, diskuterades redan flere viktiga frågor, fattades beslut rörande föreningens inre organisation, höllos till och med ett par föredrag, hufvudsakligen behandlande de svåra yttre förhållanden, under hvilka man lefde, och innehållande uppmaningar till medlemmarna att trots alt ej svikta i striden för sanning och frihet.

För att öka trefnaden på mötena beslöt man att utgifva en afdelningstidning. Namnet på densamma blef det redan förut använda »Nylands Dragon». Dess första nummer under den tid, hvarom denna uppsats handlar, utkom den 21 februari 1858, och dess första redaktörer voro V. Öhberg, A. O. Freudenthal och O. H. R. Höijer. Som en egendomlighet kan härvid påpekas, att redaktörer under hela denna period icke valdes, utan hvar och en, som var villig att deltaga i tidningens redigerande, fick anteckna sig på en därför framlagd lista samt därjämte uppgifva med huru många artiklar han ärnade bidraga.

* * *

Det ser ut som om universitetsmyndigheterna småningom börjat inse det resultatlösa i sina förbud mot afdelningarnas existens och sett sig tvungna att på sätt och vis tolerera dem såsom illegala. Åtminstone blef nyländska afdelningens uppträdande med tiden alt mera öppet och säkert. Sålunda beslöt hon längre fram på våren 1858

att skaffa sig egen lokal. Detta var visserligen i början förenadt med åtskilliga svårigheter; så klagas till exempel i protokollet öfver att en gårdsegarinna, med hvilken aftal om rum redan träffats, då hon fick aning om att det gälde en illegal förening, »med fasa och förskräckelse ryggat kontraktet». Men slutligen lyckades man dock erhålla lämplig lokal i »bokbindar Beichmans gård vid Trekantiga torget». Att detta i väsentlig mån bidrog till att öka afdelningsmötenas behag samt sålunda kraftigt vidmakthöll intresset för föreningen och dess sträfvanden kan man taga för gifvet, och detta framgår äfven af den större lifaktighet, som kännetecknar vårterminens sammanträden. I mars månad nämda år antogos statuter för nyländska afdelningen, utarbetade af en komité bestående af V. Öhberg, C. J. Lindeqvist, A. O. Freudenthal, A. L. Linsén och C. Th. Sederholm. Åtskilliga ganska lifliga diskussioner i olika ämnen fördes. Så framkallade en i tidningen intagen uppsats om sångarenas missbruk af studentsången och deras personliga lättsinne öfver hufvud en häftig opposition från de sistnämdas sida samt ett under tvänne möten räckande skarpt »ordkrig», som protokollet benämner det. Äfven språkfrågan och därmed sammanhängande spörsmål gåfvo redan nu anledning till flere heta duster inom afdelningen. En uppsats af E. Böök, hvari J. V. Snellmans i Litteraturbladet uttalade åsikter om den finska emigrationen till Sverge på det varmaste förfäktades, och ett af K. G. Brotherus framkastadt förslag, att afdelningen på något — icke närmare angifvet

— sätt offentligen skulle gifva luft åt sin beundran för Snellman, väkte hos somliga medlemmar en »högst liflig opposition». Dock är det betecknande för åsikterna inom afdelningen, att G. Cederhvarfs »thes», att befordrandet af Nylands svenska allmoges »assimilation med den finska» var både berättigadt och prisvärdt, omfattades — om också i något modifierad form — af pluraliteten, trots den kraftigaste protest från flere bland afdelningens mest framstående medlemmar.

* * *

Afdelningen beslöt att, trogen sina traditioner, äfven detta första år af sin illegala tillvara fira en »nationsfest», och ansågs den 9 april därtill synnerligen lämplig, en dag, som sedan dess bibehållits. Till festen inbjödos professorerna E. Lönnrot, E. J. W. af Brunér, rektor professor G. Rein, afdelningens f. d. kurator jurislicentiaten J. W. Rosenborg, rådman C. A. Öhrnberg, handlanden N. Gadd och amanuensen N. Chr. Westermarck. Det faktum, att en illegal afdelning kunde till sin fest invitera rektor, bevisar bättre än alt annat, att universitetsmyndigheterna uppgifvit sin fruktlösa kamp mot afdelningarna och på sätt och vis erkände deras tillvara, en förändring så mycket mera märklig, som samma rektor under föregående hösttermin gång på gång uttalat sitt bestämda förbud mot afdelningarnas återupplifvande.

* * *

Trots den prekära ställning, hvari afdelningen befann sig, och de små medel den kunde förfoga öfver, började man redan nu taga i hop med mera vidtsyftande företag än blott och bart ordnandet af kamratkretsens inre angelägenheter. Sålunda blef på förslag af Freudenthal en subskription satt i gång för att skaffa medel till anställande af etnografiska forskningar inom landskapet Nyland. Man begynte äfven grundligare diskutera frågan om hvad som stode att göra för höjandet af landets hittils tämligen försummade svenska befolkning. Och ehuru af lättförklarliga skäl inga praktiska resultat ännu blefvo synliga af detta meningsutbyte, var dock, såsom det heter i protokollen, härmed fröet utkastadt till »kommande tiders mognande skörd».

* * *

Det följande läseåret medförde genom professor A. E. Arppes öfvertagande af rektoratet nya faror för afdelningarna. Det inskriptionstal han i början af höstterminen 1858 höll bådade därvid intet godt, och frågan huru man borde uppträda mot den hotande faran begynte allvarligt dryftas. I Nylands Dragon för den 26 september d. å. ingick äfven en till nylänningarna riktad uppmaning att kraftigt och enigt möta hvarje angrepp mot afdelningen. Denna fruktan tyckes dock varit öfverdrifven. Åtminstone blefvo inga åtgärder i antydd riktning vidtagna af universitetsmyndigheterna. Och äfven den nya rektorn måste slutligen erkänna afdelningarnas existens som ett

ovedersägligt faktum. Han blef också därför, likasom fallet varit med hans företrädare, inbjuden till nyländska afdelningens följande »nationsfest».

* * *

I början af höstterminen 1858 erhöll afdelningen ny lokal i smeden Edboms gård vid Bärggatan. Man sysselsatte sig härefter en tid uteslutande med allehanda inre angelägenheter af mindre betydenhet. Bland annat bestämdes terminsafgiften till 75 kopek, ett belopp, som till och med för den tidens förhållanden ej bort vara för högt tilltaget, och dock klagas i protokollen ständigt öfver att det fans afdelningsmedlemmar, som sökte undandraga sig dess erläggande. Man beslöt vidare att inköpa ett skåp för bevarandet af afdelningens tidningar, protokoll, föredrag, teser o. d. Tiden för sammanträdena förändrades från söndagar klockan $^1/_2$ 6 till onsdagar klockan 7 e. m. Kassören F. L. Schauman fick i uppdrag att anskaffa pipor och tobak för att göra afdelningsmötena så lockande som möjligt o. s. v.

Vid högtidligare tillfällen plägade man till afdelningslokalen skaffa några kannor punsch; detta inträffade särskildt vid intagning af nya medlemmar, då »brorsskålskalas» firades, och i slutet af terminerna, då man — såsom det heter i protokollet — ville bereda afdelningsmedlemmarna »tillfälle att taga ett varmt afsked af hvarandra». Ordföranden brukade då på terminens sista sammanträde framställa proposition härom, och sista paragrafen inne-

håller vanligen den uppgift, att förslaget mottogs med entusiasm af afdelningen, eller, så som det en gång mera reserveradt säges, »emot detta ordförandens anförande märktes ingen opposition hvarken i ord, åthäfvor eller gärningar».

* * *

Språkfrågan blef alt oftare föremål för diskussioner såväl på mötena som i afdelningens tidning. Upplysande i saken är behandlingen af ett annars obetydligt ärende. Vid afgörandet af frågan, om föredrag, hållna inför afdelningen, eller uppsatser i Nylands Dragon finge bli föremål för diskussion på mötena, beslöts nämligen, att detta skulle få ske utom i det fall, att uppsatserna voro af »antifennomansk tendens», emedan i annat fall »den stora pluraliteten af opponenter» h. o. h. skulle »öfverflygla» författaren. Ett af afdelningens ordförande Freudenthal vid årsfesten fäldt yttrande, att den finska nationaliteten i landet, utestängd från den svenska kulturens inflytande, icke skulle förmå bevara sin nationella självständighet, gaf anledning till en under flere möten fortsatt het diskussion, hvilken slutade därmed, att pluraliteten förklarade sig icke hylla ordförandens uppfattning.

Frågan om folkupplysningen blef äfven gång på gång grundligen dryftad såväl muntligt som skriftligt; men några praktiska resultat af dessa diskussioner blefvo lika litet nu som förut synliga. Det enda, som i saken tillgjordes, var att afdelningen förenade sig om västfinnar-

nes beslut att uttala den önskan, att alla afdelningsmedlemmar, som under ferierna vistades på landsbygden, skulle meddela undervisning åt traktens allmoge. För öfrigt tyckas afdelningsmötena år 1859 ej utmärkt sig genom någon synnerlig liflighet. Tvärtom förekomma denna tid upprepade klagomål öfver det ringa intresset för afdelningens angelägenheter hos det stora flertalet af hennes medlemmar.

Åtskilliga försök att så mycket som möjligt upplifva sammanträdena gjordes äfven. Sålunda beslöts i början af höstterminen 1859 på förslag af A. Landén, att afdelningens sångare skulle bilda en särskild sångförening. Men dess prestationer rönte, enligt hvad protokollen förmäla, icke någon synnerlig framgång. Planen tyckes äfven fått för en tid förfalla. Först 1867 upptogs den ånyo och denna gång med bättre resultat. Afdelningen fick då värkligen en egen sångförening, hvilken till sin dirigent utsåg G. Cederhvarf. Ett annat försök att öka trefnaden på mötena var utgifvandet af en skämttidning »Myggan», hvilken första gången framträdde den 4 april 1860 och därefter utkom lika regelbundet som Nylands Dragon.

* * *

I slutet af höstterminen 1859 erhöll afdelningen en ny ämbetsman, i det en arkivarie tillsattes; den första, som beklädde denna post, var A. L. Hartvall.

* * *

Från och med 1860-talets början begynte språkfrågan — eller som det då hette, nationalitetsfrågan — blifva ett stående diskussionsämne på den illegala nyländska afdelningens möten. Den gaf anledning till ändlösa debatter och otaliga tidningsartiklar, den bragte mer än en gång det ungdomliga blodet i häftig svallning, tillspetsade förhållandet mellan de skilda meningsgrupperna och ingöt ofta en ovanlig bitterhet och skärpa i diskussionen. Men äfven om dessa evinneliga utläggningar af samma sak för en senare tid kunna tyckas enformiga, bör man dock besinna, att meningsutbytet gälde en fråga, som då var tämligen ny och outredd och därför tarfvade ett grundligt skärskådande. Åsikterna måste stadgas, begreppen klargöras, och detta sker självfallet alltid bäst i kamratkretsen.

Trots språkfrågans dominerande ställning sysselsatte man sig dock med åtskilliga större företag. Redan under vårterminen 1860 begynte afdelningen vidtaga åtgärder för utgifvandet af ett nyländskt album, hvilket äfven utkom till julen samma år. Ett reseunderstöd för samlande af »historiska traditioner i Nyland» utgafs åt afdelningsmedlemmen V. L. Cajander.

Den 13 mars 1861 beslöt afdelningen på förslag af Freudenthal att »i dessa penningefattiga tider» inrätta en »lånebank». Det nödvändiga kapitalet skulle bildas genom aktieteckning. På följande möte erhölls sålunda 36 rubel, motsvarande lika många aktier; härtill lades från afdelningens förra kassa 30 rubel. Den sålunda hopbragta summan ansågs dock otillräcklig; en deposition af 800

mark, som man slutligen lyckades anskaffa, gjorde det omsider möjligt att begynna utlåningen. Enligt stadgarna för fonden utgåfvos lån om 100 och 80 mk på två månader, om 60 och 40 mk på en månad; för de större lånen erlades 12 % årlig ränta, för de mindre 18 %. Till kassör för lånefonden valdes A. Landén.

Möjligen voro de penningefattiga tiderna äfven orsaken till, att afdelningen detta år icke kunde fira någon egentlig årsfest. Dock högtidlighölls den 9 april genom en enkel kollation, från hvilken protokollet ej meddelar någon annan uppgift än att den af ordföranden Öhberg föreslagna skålen för Nyland »besvarades med en tagning i botten och hjärtliga hurrarop».

* * *

Man följde inom afdelningen med stort intresse samtidens politiska tilldragelser såväl utomlands som hemma och diskuterade dem ifrigt på mötena. En af grefve Berg till länens guvernörer utfärdad skrifvelse med befallning att i de för allmogen afsedda tidningarna låta publicera »endast sådana åsikter i den italienska frågan, som öfverensstämma med ett laglydigt folks principer af ordning, sedlighet och pliktkänsla», tyckes åstadkommit en ganska stark rörelse bland den akademiska ungdomen och blef föremål för diskussion äfven inom nyländska afdelningen. Likaså sysselsatte man sig ifrigt med den händelse, som då för tiden ådrog sig hela landets uppmärksamhet, sammankallandet af det s. k. januariutskottet. Afdelningen

beslöt med anledning häraf, att hennes medlemmar en hvar i sin stad under sommaren skulle bringa till allmogens kännedom, huru den bildade opinionens utslag fallit i saken och betydelsen af senatorernas reservation.

* * *

Emedan intresset för årsfesterna varit tämligen svagt inom afdelningen och inga tecken tydde på en förändring häri, beslöts i mars 1862 att göra det tillägg till stadgarna, att afdelningens samtliga i hufvudstaden närvarande medlemmar skulle deltaga i den högtidliga »nationsfest» afdelningen årligen begår den 9 april. Årsfesten detta år erhöll också af flere orsaker en mer än vanligt festlig prägel. Då voro för första gången inbjudna representanter för de öfriga afdelningarna. Närvarande var äfven afdelningens aktade hedersledamot Elias Lönnrot, som på den för honom utbragta skålen svarade med ett längre tal, hvari han bland annat berörde »nationalitetsfrågan» och tillbakavisade de mot nyländska afdelningen gjorda beskyllningarna för bristande patriotism såsom fullkomligt grundlösa.

* * *

Bland de frågor, som i början af 1860-talet mest sysselsatte nyländska afdelningen och inom densamma väkte det största intresset, var åstadkommandet af en »nationalbeväpning». Ett inom österbottniska afdelningen framställdt förslag i detta syfte gaf egentligen anledning

till frågans allvarliga dryftande på nyländska afdelningens möten. Visserligen hade enskilda nylänningar redan länge öfvat sig i vapnens bruk, förnämligast i bajonettfäktning, men först efter de lifliga diskussioner, som förts i ämnet, vaknade lusten för dylik sysselsättning hos ett större flertal. Man enades om att så fort som möjligt anskaffa lodbössor och sedan omedelbart påbörja öfningar i målskjutning. För att häri vinna så stor skicklighet som möjligt beslöt man att bilda smärre kretsar eller »korpralskaper», hvilka skulle stå under ledning af någon i eldvapnens handterande förfaren afdelningsmedlem. Slutligen skulle man tid efter annan föranstalta allmänna täflingar i målskjutning mellan de skilda grupperna för att konstatera, hvilka framsteg en hvar gjort.

* * *

Ehuru afdelningsinstitutionen — af alla tecken att döma — öfver hufvud hade mycket starka sympatier hos 1860-talets akademiska ungdom, fans det dock äfven inom denna personer, som ansågo, att afdelningarna utgjorde ett beklagligt hinder för fakulteternas fria utveckling, och därför önskade deras upphörande. Denna opinion erhöll inom nyländska afdelningen ett uttryck i en af B. Nyberg under höstterminen 1862 framkastad tes, i hvilken afdelningarnas upplösning förordades. Tesen gaf anledning till en under två möten fortsatt liflig diskussion, hvarunder uttalanden gjordes både för och mot förslaget. Någon omröstning i frågan företogs dock ej. Likväl kan man

taga för gifvet, att pluraliteten icke hyllade Nybergs åsikt. Ordföranden Öhberg afslutade diskussionen med att uttala som sin öfvertygelse, att afdelningarna haft en mycket viktig mission under det senaste skedet af landets politiska utveckling såsom de sista tillflyktsorterna »för det från offentligheten utestängda fria ordet», men att då ljusare tider tycktes randas, de möjligen i framtiden skulle förlora sin politiska betydelse.

* * *

Man kan inom förloppet af få år varsna en ganska märklig förändring i afdelningens ställning till språkfrågan, en förändring, som skönjes öfveralt, i tidningsartiklar, i diskussioner och beslut. Samma afdelning, som 1858 uttalat sitt gillande af den svenska befolkningens i landet förfinskande, anhöll 1863 af de öfriga afdelningarna att framdeles erhålla endast svenska protokollsutdrag och ej, som hittils ofta varit fallet, finska, och då af några afdelningar intet afseende fästes vid denna begäran, beslöt nyländska afdelningen med stor pluralitet att lägga de finska skrifvelserna ad acta. Och när studentkåren ärnade föranstalta en hyllning för senator Snellman, beslöt nyländska afdelningen på ett talrikt besökt möte enhälligt att vid det för ärendets behandling sammankallade studentmötet motsätta sig förslaget. Andra exempel att förtiga. Man kan hysa olika åsikter om klokheten af flere bland dessa nyländska afdelningens beslut i ärenden, som röra språkfrågan, men man måste i hvarje fall beundra

energin och uthålligheten hos de män, som under dessa år stodo i spetsen för afdelningen och med aldrig tröttnande håg kämpade för den idé, åt hvilken de svurit tro, samt slutligen genom sitt hängifna arbete trykte sin öfvertygelses hallstämpel på den kamratkrets de tillhörde.

* * *

De önskningsmål rörande folkupplysningen, som på nyländska afdelningens möten då och då uttalats, hade, som nämdt, icke blifvit på något sätt praktiskt förvärkligade. Frågan hade visserligen allvarligt diskuterats, och åtskilliga ofta ganska opraktiska planer utkastats, men något värkligt fruktbringande arbete för höjandet af de lägre klassernas bildning hade af afdelningen som sådan icke åstadkommits. Enskilda medlemmar af nyländska afdelningen hade nog, så långt deras krafter räkte, med berömvärdt nit sökt på flere sätt värka för detta mål. Sålunda meddelade t. ex. åtskilliga nylänningar undervisning vid de af studentkåren föranstaltade kurserna för arbetare i Helsingfors. Men, som sagdt, dessa sträfvanden voro altför sporadiska, altför litet planmässiga för att kunna medföra någon större nytta. Orsaken härtill är ej svår att finna. För det första saknade 1860-talets nyländska afdelning de ressurser, som under senare tider möjliggjort denna afdelnings omfattande värksamhet för folkupplysningen, och för det andra var själfva frågan, studenternas deltagande i detta arbete, då ännu jämförelsevis ny, hvarför det gifvetvis måste åtgå en tid, hvarunder

försök gjordes och rön samlades för att vinna en erfarenhet, hvarpå senare tider kunde bygga.

I ett afseende har dock den illegala nyländska afdelningen icke allenast efterlämnat ett vackert vittnesbörd om sitt intresse för folkets höjande, utan värkligen dragit sitt betydande strå till stacken för detta arbete, nämligen genom utgifvandet af det s. k. pennibiblioteket, d. v. s. en samling små, för allmogen afsedda ströskrifter i olika ämnen. Förslaget härom behandlades första gången på mötet den 5 april 1865, då afdelningen beslöt att utgifva dylika penniskrifter samt tillsatte en komité för granskande af de för ändamålet inlämnade uppsatserna. Företaget omfattades med stort intresse af flere afdelningsmedlemmar, så att inom förloppet af åren 1866 och 1867 tolf häften kunde utgifvas, behandlande ämnen ur fäderneslandets historia, geografin, naturvetenskaperna o. s. v.

* * *

Frågan om afdelningarnas legaliserande begynte åter 1866 dyka upp och sysselsätta den akademiska ungdomens tankar samt blef också föremål för öfverläggning på nyländska afdelningens möte den 5 december nämda år. S. Lemström, som inledde diskussionen, yttrade, att universitetets rektor professor Arppe förklarat, att afdelningarna i sin dåvarande form icke mera skulle få existera, men att de, om man så önskade, kunde bli legaliserade och som sådana obehindradt fortbestå. På grund häraf föreslog Lemström, att afdelningen skulle uppmana student-

kåren att till konsistorium ingå med anhållan om afdelningarnas legaliserande; han var öfvertygad om att, ifall nyländska afdelningen omfattade hans förslag och lyckades genomdrifva det, eftervärlden skulle blifva henne synnerligen tacksam härför. Förslaget gaf anledning till en lång och intressant diskussion. Man framhöll å ena sidan, att rektors uttalande tydligt gaf vid handen, att höga vederbörande omsider kommit till insikt om afdelningsinstitutionens styrka och betydelse för den studerande ungdomen samt därför, då försöken att undertrycka den misslyckats, beslutit att åter taga den till nåder. Men å andra sidan betraktade man med ett visst misstroende den väntade förändringen. Afdelningslifvet i dess dåvarande gestalt hade blifvit en kärt. Man fruktade för att heterogena element, som ej kunnat vinna inträde i den illegala afdelningen, med nödvändighet skulle inträнga i den legaliserade och där värka störande på utvecklingen. Likaså var man rädd för att »den å tjänstens vägnar officierande inspektorns närvaro» skulle lägga band på det fria ordet. Men då man vägde dessa eventuella faror mot det faktum, att afdelningarna, ifall de fortforo att bestå som illegala, skulle bli utsatta för förföljelse från universitetsmyndigheternas sida, så tvekade man ej ett ögonblick i valet. Man kände altför väl universitetets dåvarande rektor för att göra sig några illusioner om den behandling, som väntade de af honom i bann lysta föreningarna. Afdelningen beslöt också att på det för frågans afgörande sammankallade studentmötet motsätta sig all diskussion i ämnet,

emedan rektor låtit förstå, att hvarje inblandning från den studerande ungdomens sida skulle illa upptagas på högre ort. Men då i medlet af vårterminen 1867 ryktet spred sig, att den komité, bestående af universitetets rektor och fakulteternas dekaner, hvilken hade att förbereda ärendet, beslutit föreslå, att de legaliserade afdelningarna, som komme att bestå jämte fakulteterna, skulle sammanträda blott en gång hvarannan vecka, ansåg nyländska afdelningen icke desto mindre ett inskridande nödvändigt och uppmanade de öfriga afdelningarna att förena sig om tillsättandet af en »deputation», som skulle ha rätt att vidtaga alla behöfliga åtgärder. Då man emellertid fick veta, att komitén redan slutfört sina arbeten och afgifvit sitt utlåtande till konsistorium, beslöt man att på privat väg söka genomdrifva sina önskningsmål och för öfrigt i lugn afvakta frågans utveckling.

* * *

På sitt sista sammanträde, den 27 maj 1868, beslöt den illegala nyländska afdelningen att åt den legaliserade afdelningen testamentera all sin egendom i löst och fast, med den inskränkning likväl, att lånefonden lämnades blott »till den nya afdelningens begagnande, men ej till dess fullkomliga egande, hvadan i händelse sagde afdelning, såsom möjligt är, en gång komme att upplösas, det kapital, som nu bildar den så kallade lånefonden, ej finge af den legaliserade afdelningen godtyckligt disponeras, utan af den till sitt nuvarande belopp, likväl utan därå upplupen

ränta, öfverlämnas till bildande af en särskild nyländsk studentlånefond, förvaltad af en bland delegarena utsedd direktion». Sedan afdelningen sålunda uttalat sin yttersta vilja, uppläste Freudenthal några till kamratkretsen riktade »slutord» med anledning af stundens betydelse. Slutligen tog dåvarande ordföranden A. M. Jernström till ordet och uttrykte sin glädje öfver, att afdelningsidén ändtligen åter blifvit officielt erkänd; han önskade den nya afdelning, som nu skulle börja sin värksamhet, lycka och framgång, han tackade afdelningens samtliga forna och dåvarande ämbetsmän för troget arbete samt förklarade därpå mötet upplöst, och vordo altså enligt protokollets ordalag »tre skopor mull kastade på den illegala afdelningens graf».

* * *

Den tidrymd af elfva år, hvarunder den illegala nyländska afdelningen existerade, skall alltid betraktas som ett synnerligen betydelsefullt skede i denna afdelnings historia. Och detta icke allenast därför, att afdelningsidén och dess ärfda traditioner under dessa år värdigt häfdades af densamma, utan främst därför att den, i likhet med de öfriga illegala afdelningarna, erbjöd en sista fristad för tanke- och yttrandefriheten, som då var biltog annanstädes i samhället. Det var här, inom afdelningslokalens slutna dörrar och i likasinnade kamraters krets, som man oförbehållsamt diskuterade samtidens stora frågor, uttalade sin glödande harm öfver våldets segrar och gladdes åt

hvarje ljusglimt, som bådade gryning på den politiska himmeln. Det var inom den illegala afdelningen, som flere viktiga förslag, hvilka senare tider akspterat, väktes och allvarligt dryftades. Här var det också, som maningen till den svenska bildade klassen i landet att akta på tidens tecken och ej genom overksamhet viga sig själf åt undergången första gången med bestämdhet uttalades.

Det var i allmänhet en stark tro på framtiden, en glad optimism och en stor rikdom på nya idéer och väckande tankar, som kännetecknade den ungdom, hvilken förde den illegala nyländska afdelningens runor.

Förteckning på den illegala nyländska afdelningens ämbetsmän.

Ordförande:

V. V. Öhberg, h. t. 1857 — v. t. 1858.
C. Th. Sederholm, h. t. 1858.
A. O. Freudenthal, v. t. 1859 -- medlet af v. t. 1860.
V. V. Öhberg, medlet af v. t. 1860 — v. t. 1861.
E. Böök, h. t. 1861.
G. V. Svensson, v. t. 1862.
V. V. Öhberg, h. t. 1862.
S. Lemström, v. t. 1863 — h. t. 1863.
A. O. Freudenthal, v. t. 1864 — h. t. 1865.
O. R. Strömfors, v. t. 1866.
V. L. Cajander, h. t. 1866.

O. R. Strömfors, v. t. 1867 — h. t. 1867.
A. M. Jernström, v. t. 1868.

Protokollister:

C. J. Lindeqvist, h. t. 1857 — h. t. 1858.
O. H. R. Höijer, v. t. 1859.
H. G. Borenius, h. t. 1859.
V. L. Cajander, v. t. 1860.
S. Lemström, h. t. 1860 — medlet af h. t. 1861.
A. E. Wetterhoff, medlet af h. t. 1861 — h. t. 1862.
O. R. Strömfors, v. t. 1863 — h. t. 1863.
A. L. Linsén, v. t. 1864.
A. F. Holmberg, h. t. 1864 — v. t. 1865.
K. H. Lindholm, h. t. 1865.
H. Serenius, v. t. 1866 — h. t. 1866.
P. V. J. Edelheim, v. t. 1867.
E. Lagerblad, h. t. 1867 — v. t. 1868.

Kassörer (ekonomer):

F. L. Schauman, h. t. 1858.
O. A. Ekroos, v. t. 1859 — v. t. 1861.
F. G. Eriksson, h. t. 1861.
G. E. Uhlenius, v. t. 1862.
H. B. Sivenius, h. t. 1862 — h. t. 1863.
A. L. Hartvall, v. t. 1864 — v. t. 1865.
K. J. Krakau, h. t. 1865.
P. A. Stenius, v. t. 1866.
A. L. Hartvall, h. t. 1866 — h. t. 1867.
H. Serenius, v. t. 1868.

Kassör för lånefonden:

A. Landén från 1861.

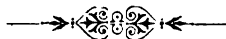
Arkivarier:

A. L. Hartvall, h. t. 1859 — v. t. 1861.
O. R. Strömfors, h. t. 1861 — h. t. 1863.
A. F. Holmberg, v. t. 1864.
A. M. Jernström, h. t. 1864 — v. t. 1865.
W. Grefberg, h. t. 1865 — h. t. 1867.
A. Borenius, v. t. 1868.

Sångledare:

G. Cederhvarf.

Torsten Hartman.

Ljus åt vårt folk!

Gif ljus åt vårt folk, det behöfver nog ljus
I pröfningens hopplösa dagar,
Då fädernas värk slås i spillror och grus
Och hälgd icke skänks våra lagar.
Ty våldet kan hota båd' lagar och rätt,
Men kunskap och bildning ej störtas så lätt;
De trotsa de skarpaste vapen.

Gif ljus åt vårt folk, ty det längtar till ljus,
Det trängtar att mera få lära!
Sprid bildningens frön till hvar koja, hvart hus,
Att rikliga frukter de bära!
Då skall du få se, att vårt folk blifver stort,
Då skall du först finna, att bildningen gjort
Det pröfvade folket välsignadt.

Gif ljus åt vårt folk, och du ger det ett namn,
Som aktadt i sekel skall vara.
När engång det sjunkit i tidernas famn,

Skall minnet dess namn dock bevara.
Då skall det bekräftas, att *kunskap är makt*.
Vårt fattiga folk då sitt strå äfven lagt
Till stacken, som tiderna bygga.

Georg Mellin.

Höst.

Mins du blomman ännu, hur hon grönskande log
I den härliga sommarens tid!
Mins du lärkan, som högt ibland skyarna slog,
Mins du midsommaraftonens frid!

Det är slut, alt är slut, det blir vinter i nord,
Det blir snö uppå mark och i skog,
Men det kommer en tid, då förtrollningens ord
Ger oss åter den blomma, som dog.

Det blir vår, det blir sång uti blånande sky,
Det blir fröjd i hvarendaste vrå!
Gifve Gud, gifve Gud, att de tider, som gry,
Få en skymt utaf vårfröjd också!

O. E.

De kvinliga studenternas ställning vid vårt universitet.

Det var år 1870 den första kvinliga studenten, fröken Marie Tschetschulin, inskrefs vid universitetet. Fallet gälde för extraordinärt, och var det ju i självfva värket. Sönerna till *alma mater* uppvaktade sin nya syster med sång på hennes hedersdag, och utanför universitetet hurrade allmänheten henne till ära. Och dagen efter besjöng en entusiastisk »insändarinna» i en af ortens tidningar Marie Tschetschulins bedrift i verser, däri bl. a. profetiskt sades:

Så fort du, den första, banat var stig,
Du följes nog snart utaf andra,
Men äran alltid tillkommer dig
Att först hafva lärt oss den vandra. [1])

Så tänkte man visst icke i allmänhet då! Emellertid, huru mycket man än betraktade den kvinliga studenten såsom ett undantag, ett lysande undantag, så tyktes man likvisst på högre ort åtminstone vilja legalisera detta —

---

[1]) Hufvudstadsbladet 19/5 70.

och möjliga kommande. På våren, kort före den timade händelsen, anlände från senatens ecklesiastik-expedition till universitetet en skrifvelse, uti hvilken konsistorium anbefaldes att inkomma med yttrande, »huruvida och med hvad vilkor och rättigheter kvinnor borde beviljas tillträde såsom studerande vid Alexanders-Universitetet samt tillåtas att därstädes idka studier» [1]. Konsistorium tog frågan i grundligt öfvervägande och beslöt utan meningsskiljaktighet i svar till senaten tillstyrka, »att kvinna må vid universitetet som studerande vinna inträde under enahanda vilkor samt med lika rättigheter och skyldigheter som för personer af mankönet föreskrifna äro; dock att studerande af kvinligt kön ej må vara ovilkorligen pliktig att viss studentafdelning tillhöra, utan ega rätt att sina studier under rektors inseende idka» o. s. v. [2]. Det kan vara af intresse att se motiverna härför. »Då det ligger i hvarje samhälles intresse, att sann kunskap så mykket som möjligt sprides ibland dess medlemmar samt äfven kvinnans inflytande i familje- och samhällslifvets utveckling måste blifva desto större, i samma mån hennes insikter vidgas, anser konsistorium något hinder icke böra läggas i vägen för de kvinnor, som kunna önska att vid universitetet förvärfva sig vetenskapligt vetande» [3]. Med denna princip som basis följde äfven, i konsistorii

---

[1]) Eckl.-exp:s skr. $^{2}/_{6}70$.

[2]) Kons:ii skr. $^{5}/_{11}70$.

[3]) Anf. skr.

tanke, de kvinliga studenternas likställighet med de manliga vid undervisning, fakultet, disciplin m. m. »Hvad däremot beträffar föreskriften i kejs. kung. af 11 maj 1868 därom, att hvarje studerande bör tillhöra någon studentafdelning, så håller konsistorium före, att intet ondt vore att befara däraf, att äfven studerande af kvinnokönet skulle tillhöra samma afdelningar, som de studerande af mankönet, utan anser tvärtom, att umgänget och kamratskapet med de förra, hvilka väl utom afdelningarna komme att fortfarande stå under familjelifvets hägn, borde kunna förädlande invärka på de studerande af mankönet. Men då studerande af kvinnokönet otvifvelaktigt komme att till en början blifva få till antalet samt därför kunde finna sin ställning bland de manliga afdelningsmedlemmarne isolerad, har konsistorium trott sig böra i underdånighet föreslå, hvad konsistorium i ett enstaka fall också redan tillstyrkt [1]), nämligen att studerande af kvinnokönet skulle, om de icke själfva föredroge att tillhöra någon studentafdelning, få vid universitetet idka sina studier under rektors särskilda inseende» [2]).

Det var sålunda man inom konsistorium tog frågan. Lika uppriktigt som denna lösning af densamma önskades af konsistorium, lika obenägen för förslaget var man i S:t Petersburg. Det enda resultatet af det i senaten tagna initiativet blef, att »kvinnor, som önska egna sig

---

[1]) Beträffande Marie Tschetschulin.

[2]) Anf. skr.

åt läkarekallet, [förklarades] berättigade att i sådant afseende begagna sig af undervisningen vid universitetets medicinska fakultet»[1]).

Principfrågan blef således oafgjord, och det gälde för de kvinnor, som önskade aflägga studentexamen i syfte att idka studier vid universitetet, att för hvarje gång anhålla om särskild dispens »från sitt kön». År 1873 inträffade ett dylikt fall: fröken Emma Irene Åström hade ansökt och lyckligen vunnit tillstånd att inskrifvas vid universitetet, och på våren detta år bestod hon sin maturitetsexamen. De båda damer, som dittils anhållit om dispensen, hade altså äfven fått den beviljad. Men huru osäker undantagsställningen i själfva värket dock var, skulle snart visa sig. Sommaren 1873, samma år Emma Åström blef student, inlämnades ansökningar om den nödiga dispensen för tvänne unga fruntimmer från Åbo. Ansökningarna erhöllo konsistorii gunstbenägna förord, men icke desto mindre afslogos de på högre ort[2]). Den påfallande inkonsekvens, som låg däri, att samma år ett fruntimmer tog studentexamen två ansökningar om ernående af dylik rättighet afslogos, berodde på ett personalskifte: d. v. prokuratorn J. Ph. Palmén hade på våren 1873 öfvertagit närmaste styrelsen af universitetet såsom t. f. vicekansler.

---

[1]) H. K. M:ts bref $^{1}/_{5}$71. — Se Förf. o. beslut rör. universitetet, utg. af V. Vasenius.

[2]) Vice-kanslers skr. $^{2}/_{1}$74.

Nu först framstod tydligt, huru rättslös kvinnans ställning till universitetet var. En simpel personförändring hade kullkastat den häfd, som man på grund af tvänne fall hoppats skulle komma att bilda sig vid sidan af lag och författning. Och tanken på att, trots sitt kön, kunna inskrifvas vid universitetet var efter ett sådant bakslag i frågan naturligtvis för obestämd tid utestängd.

Ett försök att råda bot härpå gjordes inom konsistorium år 1878. Universitetets d. v. rektor professor Z. Topelius tog sig vid konsistorii behandling af frågan om ett reseunderstöd åt fröken Rosina Heikel, som ehuru icke vid universitetet inskrifven med framgång bedrifvit medicinska studier därstädes, anledning att väcka den principiella frågan om kvinnas rätt att idka studier vid universitetet till lifs i hela dess vidd. Topelius åberopade först konsistorii enhälliga beslut i saken år 1870 och redogjorde för utgången samt för de senare tillkomna omständigheterna; han framhöll vidare, hurusom de två fruntimmer, som varit vid universitetet inskrifna, utgjort mönster i uppförande och flit för den studerande ungdomen. Därpå yttrade han bl. a. följande manliga ord: »Frågan om kvinnans inträde vid universitetet gäller själfva den grundtanke, hvarpå den moderna kulturen och vårt lands undervisningsväsende äro bygda, nämligen allas lika rätt till förvärfvande af kunskaper. Grundsatsen är så klar, och kvinnans lika rätt till den högsta utbildning samhället kan erbjuda så självfallen, att hennes uteslutande härintils endast kan tillskrifvas samma tradi-

tionella fördomar, hvilka utestängt henne från den lika arfsrätten och rätt att vid myndig ålder förvalta sin egendom. Regent och ständer hafva i dessa afseenden erkänt kvinnans berättigande; universitetet skulle illa representera rätten och humaniteten, om det på sitt område ville underkänna den ännu viktigare principen af kvinnans mänskliga rätt till en högre utveckling. Jag tillåter mig anmärka, att ett sådant underkännande blir för hvar dag mera en anakronism, icke blott därför att rättsmedvetandet i denna fråga uttalar sig alt tydligare i Europas kulturländer, utan särskildt därför att samhället och seden — äfven seden — uti vårt land allaredan *in praxi* besvarat frågan till kvinnans fördel» [1]. — Konsistorium slutbehandlade den af Topelius väkta frågan i början af följande termin och beslöt, med anslutning till förslagsställarens motivering, att ingå med underdånig framställning, »att kvinna må vid Kejserl. Alexanders-Universitetet såsom studerande vinna inträde under enahanda vilkor samt med lika rättigheter och skyldigheter, som för personer af mankönet föreskrifna äro; dock att studerande af kvinligt kön ej må någon studentafdelning tillhöra, utan tillåtas att sina studier under rektors inseende idka» o. s. v. [2]. Professor G. Johansson ensam hyste en afvikande mening. »En nivellerande intellektualism», yttrade han bl. a., »ignorerar alt mera den olika utveckling och

[1]) Kons:ii prot. $^{10}/_{4}$ o. $^{12}/_{9}$78.

[2]) Kons:ii skr. $^{12}/_{9}$78.

pedagogiska behandling, som i allmänhet är nödvändig för den individuella sedliga karaktärsbildningen. Utplånar denna nivelleringslust slutligen äfven den naturnödvändiga olikheten i mannens och kvinnans bildningsgång, så tror jag icke, att något svårare pedagogiskt missgrepp kunnat göras och någon större olycka drabbat vårt land. Till en sådan nivellering anser jag förslaget leda, emedan kvinnan, om hon vill fullända sina studier vid universitetet, äfven bör inrätta sitt föregående bildningsarbete med hänsyn till detta mål. I annat fall torde hennes universitetsstudier i de flesta fall blott blifva en menlig modesak». Dessutom hyste professorn farhågor beträffande sedligheten, därest män och kvinnor tillsammans komme att bedrifva sina studier [1]).

Konsistorii hemställan var i det närmaste lik det yttrande, som afgafs 1870. En omständighet var dock olik. De kvinliga studenterna borde, heter det 1878 rätt och slätt, icke tillhöra någon studentafdelning, medan enligt 1870 års förslag dessa *ej skulle vara ovilkorligen pliktiga att tillhöra någon studentafdelning,* utan ega rätt att idka sina studier under rektors inseende. Orsakerna till denna förändring äro svåra att utgrunda, ty hvarken i Topelii förslag eller i konsistorii skrifvelse till kansler ingick någon särskild motivering för denna del af frågan. Men det ser ut som hade öfvertygelsen om de kvinliga studenternas isolerade ställning inom afdelningarna (se ofvan)

---

[1]) Kons:ii prot. ¹²/₉78.

ytterligare stadgats, redan till följd af konjunkturerna, och detta tagit sig ett uttryck på ett annat sätt. Det heter nämligen någonstädes i konsistorii hemställan, att det »med skäl kan antagas, att de unga kvinnor, som framdeles aspirera till studentexamen, därest en sådan förunnas dem, blifva till antalet få, enär universitetsbanan redan till följd af elementarundervisningen alltid skall för flertalet kvinnor vara svår att beträda» [1]). En profetia, hvars felslagning året 1891 kan konstatera! Professor Johanssons yttrande utvisar då en ojämförligt skarpare siareblick!

Om också Topelii förslag och konsistorii beslut i hufvudsak nästan intet nytt innehöllo, utan för det mesta reproducerade 1870 års utlåtande, och om frågan om den kvinliga studentens ställning till afdelningsinstitutionen sköts åt sidan och leddes in på galen väg, så voro förslaget och beslutet i fråga märkliga nog i ett annat hänseende. Under tider, då af anförda skäl ingen kvinna *fick*, så mycket mindre *kunde* känna sig manad att följa i Marie Tschetschulins och Emma Åströms fotspår, slog ju konsistorium frimodigt, med sin rektor Z. Topelius i spetsen, ett stort slag, allmänt och principielt, till förmån för kvinnans rätt att åtnjuta det goda vårt universitet kunde bjuda henne, såsom det bjöd mannen det samma.

---

[1]) Anf. skr.

Att resultatet icke skulle blifva annat än 1870 var att förutse. Skilnaden var endast den, att medan svaret då kom snabt, lät det nu länge vänta på sig. Först i slutet af år 1882 erhöll konsistorium meddelande därom, att H. K. M:t, »som för närvarande icke velat afgöra frågan i princip», förordnat, att tillstånd borde för hvarje fall, då kvinna önskar blifva vid universitetet inskrifven, särskildt utvärkas [1]).

De omtalade motiga förhållandena värkade därhän, att på tolf år, från 1873 till 1885, ingen finsk kvinna blef student eller ens sökte att blifva det. Men det sistnämda året hände, att tvänne unga damer togo mod till sig och inlämnade ansökningar om nådigt tillstånd att varda vid universitetet inskrifna. Det är svårt att veta, hvad man tänkte i viceekanslersämbetet — nog af, ansökningarna blefvo bifallna. Och på våren 1885 stod det i tidningarna, att fröknarna A. J. Rosqvist och K. S. Eskelin aflagt studentexamen.

Nu var hindret undanrödt, fördämningarna hade brustit. Finska kvinnor kunde numera, visserligen endast på den nådiga undantagsvägen, såsom 1870 och 1873, blifva studenter och bedrifva studier vid högskolan; ingen stod längre häremot. Under tiden närmast efter 1885 blefvo också hvarje år några damer inskrifna vid universitetet.

---

[1]) T. f. kanslers skr. $^{6}/_{11}$82. — Se Förf. o. beslut rör. universitetet, utg. af V. Vasenius.

Det var under sådana förhållanden ej under, att Finlands ständer vid 1888 års landtdag i anledning af tvänne i borgare- och bondeståndet väkta petitioner togo sig rättsfrågan om de kvinliga studenterna vid universitetet an. Trots det högvördiga prästeståndets hårdnackade motstånd beslöto nämligen ständerna ingå till H. K. M:t med petition därom, »att finsk kvinna berättigades att utan särskildt tillstånd få aflägga studentexamen samt idka studier vid landets universitet» [1]).

Allmänna besvärsutskottet, till hvilket handläggningen af petitionsmemorialen hänskjutits af stånden, hade i sitt betänkande yttrat bl. a. följande: »Det torde icke kunna förnekas, att de omgångar och isynnerhet den osäkerhet, som äro en följd af denna skyldighet att förskaffa sig uttrycklig tillåtelse att aflägga studentexamen, äro ett kännbart hinder för de kvinnor, hvilka sträfva till universitetet. Man har yttrat, att dessa kvinnor äro få, att det icke föreligger skäl att för deras skull stifta ny lag. Äfven om man frånser, att rätt bör skipas ett fåtal lika väl som flertalet, måste ihågkommas, att ifrågavarande kvinnor icke längre äro ett så alldeles obetydligt antal. — — — — Detta antal kommer dessutom enligt all sannolikhet att tilltaga ännu långt snabbare, så snart från de nu existerande samskolorna kvinliga elever börja söka inträde vid högskolan» [2]).

---

[1]) Se Handl. vid 1888 års landtdag, del 5.

[2]) Anf. handl.

I själfva värket var det också samskolorna, som gjorde slag i saken beträffande antalet af kvinliga studenter. De bägge privata svenska samskolorna i Helsingfors begynte år 1890 dimittera sina elever till universitetet och gåfvo en ansenlig tillökning åt den lilla kohorten af kvinliga studenter. Studentkatalogen för höstterminen 1891 upptager 44 kvinliga studenter, bland dem fyra fruar och en enkefru. Så långt har man således *de facto* kommit, då frågan hunnit blifva myndig — förlåt, uppnått mannens myndighetsålder!

Jag ber om tillgift för det kronologiska försprång frågans faktiska gestaltning fått i redogörelsen. Rättsfrågan väntar på sin historia efter 1888. Den följer här.

Sedan ständerpetitionen underkastats lagenlig behandling i senaten, därvid först konsistorium hördes och fick afgifva sitt tillstyrkande utlåtande [1]), förklarade H. K. M:t sig icke kunna bifalla till petitionen, men samtidigt berättigades viceкansler, i stället för, såsom förut, kansler i sista hand, att meddela det nådiga tillståndet för kvinnor, hvilka önskade blifva studenter [2]). Och på denna punkt står frågan alt fortfarande och afvaktar sin rättsliga lösning, medan vicekansler alt oftare besväras och ännu mer kommer att besväras af de många fallen af »dispens från könet». Så långt har man således *de jure* hunnit på de tjuguett nådens år, som förflutit mellan 1870

[1]) Kons:ii skr. $^{19}/_{12}$ 89.
[2]) Se Finl. Allm. Tidn. $^{10}/_{12}$ 90.

och nu! — Jag tror man måste bedja om tillgift för det kronologiska försprång de faktiska förhållandena i värkligheten erhållit framom rättsfrågan . . .

Innan den principiella frågan ännu var afgjord, blef en del af henne föremål för en alldeles särskild behandling. Under höstterminen 1888 diskuterade nyländska studentafdelningen, som isynnerhet sedan dr Hjalmar Neiglick blifvit dess kurator, plägade vid sina möten föranstalta diskussioner i allmänna ämnen, en afton frågan om de kvinliga studenternas ställning till afdelningarna. De flesta talare ansågo, hvad den rättsliga sidan af saken angick, det vara självfallet, att de kvinliga studenterna, då de vore underkastade samma skyldigheter som de manliga, äfven borde tillerkännas samma rättigheter, således också rättigheten att söka inträde i afdelningarna, samt framhöllo, beträffande frågans praktiska del, det välgörande inflytande närvaron af kvinliga studenter skulle utöfva på tonen vid samkväm, klubber m. m. d. Vikten af detta förädlande inflytande betonades särskildt af afdelningens inspektor, professor R. A. Wrede, samt af kurator, dr Hj. Neiglick, hvilken sistnämde åberopade den goda erfarenhet af damernas närvaro vid studentsamkväm och -möten man hade från Studentersamfundet i Kjøbenhavn. Mot dessa åsikter kämpade andra talare, hvilka ansågo, att de kvinliga studenterna borde bilda en egen afdelning för sig, emedan trefnaden i de manliga afdelningarna genom

deras närvaro komme att lida, och kamratlifvet, sådant det borde framstå i ett fritt umgänge, fria diskussioner och rätt att fritt sitta till doms öfver kamrater i disciplinära frågor, oundvikligen komme att störas. En afdelningsmedlem yrkade på vidtagande af praktiska åtgärder i syfte att ernå rätt för de kvinliga studenterna att vinna inträde i afdelningarna. Med anledning häraf anställdes en omröstning för att utröna, hvilkendera af de principiella åsikterna hade majoritet för sig. Den till förmån för de kvinliga studenternas rätt att söka inträde i afdelningarna segrade därvid med obestridd öfvervikt. Förslaget om praktiska åtgärder i detta syfte bordlades [1]).

Vid därpå följande möte upptogs frågan i denna nya form. Afdelningen beslöt då »att förfråga sig hos de öfriga studentafdelningarna, huruvida dessa vore villiga att i samråd med nyländska afdelningen till universitetets t. f. viceкansler aflåta en skrifvelse om önskvärdheten af rättighet för kvinliga studerande att vinna inträde i afdelningarna» [2]).

I slutet af februari 1889 meddelades afdelningen, att från samtliga öfriga studentafdelningar svar ingått på ofvannämda förfrågan. Savokarelska, tavastländska och österbottniska afdelningarna hade förklarat sig villiga att inlämna den ifrågasatta petitionen, hvaremot västfinska och viborgska afdelningarna, hvilka i princip intet hade emot

[1]) Nyl. afd:ns prot. 6/11 88.
[2]) Nyl. afd:ns prot. 13/11 88.

petitionens syftemål, ansett, att de kvinliga studenterna själfva rätteligen borde taga initiativet i saken. Nyländska afdelningen beslöt med anledning häraf inbjuda de bägge sistnämda afdelningarna att förena sig om den af de öfriga fyra omfattade åsikten [1]).

Västfinska och viborgska afdelningarna vidhöllo emellertid sina tidigare fattade beslut. Nyländska afdelningen beslöt då att låta frågan i dess ursprungliga form falla, »men att i stället, med bifogande af samtliga i frågan tillkomna handlingar i bestyrkt afskrift, tillställa de kvinliga studenterna en af kurator och protokollist uppsatt och undertecknad skrifvelse, däri skulle påpekas, att afdelningen velat öfversända handlingarna, enär de kunde vara de kvinliga studenterna till nytta, för den händelse att de själfva ärnade i saken petitionera hos vederbörande myndigheter» [2]).

Frågan om de kvinliga studenternas ställning till afdelningarna hade härmed kommit i ett nytt skede, och den nu företagna åtgärden var kanske också den riktigaste. De kvinliga studenterna fingo själfva taga saken om händer, såsom det dem lyste.

På våren 1889 inlämnade tretton kvinliga studenter till kansler en skrifvelse, däri de anhöllo, det kansler ville hos H. K. M:t utvärka rätt för kvinliga studenter att, såsom de manliga, inträda i afdelningarna, och bifogade de

---

[1]) Nyl. afd:ns prot. $^{26}/_{12}$ 89.

[2]) Nyl. afd:ns prot. $^{2}/_{4}$ 89.

härtill de af nyländska afdelningen dem tillstälda handlingarna. De tretton påpekade därjämte missförhållandet, att de kvinliga studenterna ingenting erlade till studentkåren, oaktadt de lagenligt vore medlemmar af kåren såsom i universitetets matrikel inskrifna, och utbådo sig slutligen konsistorii gunstbenägna förord till petitionen [1]. Konsistorium, som först till ett utskott hänsköt frågans behandling, ansåg sig under närvarande förhållanden icke kunna tillstyrka bifall till de trettons petition angående rätt för kvinliga studenter att blifva medlemmar i afdelningarna, men beslöt låta rektor ordna dessas förhållande till studentkåren i den riktning petitionen afsåg. — Hvad motiven rörande hufvudsaken vidkom, betviflade konsistorium icke nyttan för de kvinliga studenterna af att deltaga i förhandlingarna vid afdelningsmötena. »Äfven har konsistorium», heter det i skrifvelsen till kansler, »svårt att tro, det någon olägenhet vore att befara däraf, att manliga och kvinliga medlemmar gemensamt deltoge i afdelningsmötena, och håller fastmer före, att tonen vid mötena skall vinna i hyfsning genom närvaron vid dem af ett kvinligt element. — — — Men ehuru konsistorium således i princip anser den af sökandena framstälda anhållan hafva skäl för sig, tror konsistorium sig dock ej böra i underdånighet tillstyrka bifall till densamma, åtminstone för det närvarande. Så länge nämligen det förhållande kvarstår, att kvinna endast efter särskildt vun-

[1]) Kons:ii prot. $^{27}/_{14}$ 89.

net tillstånd får aflägga studentexamen och hennes tillträde till universitetet således lagligen utgör blott undantag från en regel, torde därmed bäst sammanstå, att de vid universitetet närvarande kvinliga studenterna icke i allo äro likstälda med de manliga, utan stå under rektors särskilda tillsyn». Dessutom framhöll konsistorium möjligheten, att de kvinliga studenterna, när deras antal ökades, icke ville ingå i de manliga afdelningarna, utan föredroge att bilda en egen. »Skulle den af Finlands ständer afgifna underdåniga petitionen om kvinnas rätt att utan särskildt tillstånd aflägga studentexamen och idka studier vid universitetet — — — vinna nådigt bifall, så torde konsistorium icke komma att sakna tillfälle till upptagandet och pröfningen af frågan om de kvinliga studenternas förhållande till afdelningsinstitutionen — —» [1]).

Det var tydligt, att kansler vid denna utgång af saken skulle utan vidare afslå petitionen. Så skedde äfven [2]); och därmed var frågan fallen för denna gång.

Konsistorii utlåtande var i hufvudsak otvifvelaktigt alldeles riktigt. Då ständerpetitionen beträffande rätt för finsk kvinna att utan särskildt tillstånd aflägga studentexamen icke föranledde till några åtgärder, kunde ju undantagsställningen äfven i annat hänseende bibehållas. Endast anmärkningen, att de kvinliga studenterna, när de blefvo flere, möjligen hällre ville bilda en egen afdelning,

---

[1]) Kons:ii skr. $^{20}/_{2}$ 89.

[2]) Vicekansl:s skr. $^{21}/_{2}$ 90.

förefaller nog lös. Ty framdeles komma utan tvifvel samskolorna att dimittera det ojämförligt största antalet af de damer, som blifva studenter; och dessa skolors idé är ju just den att gifva gemensam undervisning åt eleverna af bägge könen, hvarigenom dessa dagligen i skolan vänja sig att såsom kamrater umgås med hvarandra.

I sitt utlåtande hade konsistorium i förbigående äfven yttrat, att ingenting för närvarande hindrade studentafdelningarna att såsom sina gäster inbjuda de kvinliga studenterna [1]). Helt och hållet oafsedt detta yttrande utfärdade de flesta afdelningar vårterminen 1890 inbjudning till de kvinliga studenter, hvilka, därest det stode dem fritt att välja såsom de manliga, på grund af gällande stadganden skulle ega rätt att inträda och önskade inträda i resp. afdelningar. De kvinliga studenterna mottogo gärna anbudet, och från denna stund sändas årligen och komma att sändas inbjudningar till de kvinliga studenterna att deltaga i studentafdelningarnas angelägenheter såsom gäster, medan de i själfva värket äro medlemmar, så långt afdelningarnas myndighet sträcker sig härtill (rösträtt t. ex. kunna de ej hafva). Men från denna stund har också frågan om de kvinliga studenternas ställning vid vårt universitet tillspetsat sig så mycket som möjligt. Det vill säga, kontrasten mellan de faktiska och de rättsliga förhållandena framträder så bjärt som möjligt. Hvad som ej tyckes kunna blifva lag, är eller blir åtmin-

---

[1]) Anf. skr. $^{20}/_{12}$ 89.

stone häfd. Och så skall väl nog ändock en gång i världen äfven laglighetens för det praktiska lifvet onödiga, men för rättsmedvetandet nödvändiga insegel vinnas!

För den oinvigde är det hart när omöjligt att veta, hvilka motiv kunna tillbakahålla uppfyllandet af den enkla fordringen på att legalisera det förhållande, som nu existerar beträffande de kvinliga studenterna vid vårt universitet — detta förhållande, att kvinnor blifva studenter, att de som sådana äro studentkårens medlemmar, att de faktiskt deltaga i afdelningslifvet, att de äro medlemmar i de vetenskapliga föreningarna, kort sagdt: att de hafva samma rättigheter och skyldigheter som de manliga studenterna. Biskop Johanssons principiella åsikter om den »nivellerande intellektualism», som — karaktäristisk för tiden — i grunden vore så farlig, att med dess genomförande *in praxi* icke »någon större olycka drabbat vårt land» [1]), må i teorin försvaras bäst man det kan, — i värkligheten torde äfven biskop Johansson ha sett vårt land hemsökas af större olyckor. Ja, af oss, nutida manliga studenter, betraktas de kvinliga studenternas legala eller illegala likställande i rättigheter och skyldigheter med oss icke alls som en olycka, utan snarare tvärtom. Och framför alt, ingen kan väl, ingen får blunda för det faktum, att 44 (fyratiofyra) brott mot den strängt kyrkliga princi-

---

[1]) Jfr ofvan sid. 319.

pen och lika många »undantag från en regel» vid universitetet figurera i studentkatalogen för höstterminen 1891, medan ännu flere — mänskligt att se — komma att synas där nästa år.

Men jag skall lämna de principiella motskäl, som då och då anförts mot kvinnornas tillträde till universitetet öfver hufvud, då ju den frågan redan är afgjord. Jag vill antaga det enda möjliga hinder mot likställigheten beträffande rättigheter och skyldigheter mellan manliga och kvinliga studenter, då af de senare redan ett stort antal finnes vid universitetet. Och detta hinder är de praktiska olägenheterna och vådorna, — ja vådorna, främst vådorna.

Man kan nämligen tro, att de kvinliga studenterna äro ett oroligt, revolutionärt element, — ja, *här* kan man ju inte tro det, men annanstädes kan man ha fått anledning därtill. Hvar och en, som något känner våra förhållanden, vet, att om det finnes ett stillsamt, fredligt element *par préférence* i Finlands studentkår, är detta väl då de kvinliga studenterna. Hvarför så är, beror helt säkert på att de — i allmänhet sagdt — bevarat sin kvinlighet och däribland ock det mildare, stillare sinnelag, som gemenligen och psykologiskt anses vara utmärkande för detta kön af människosläktet.

Till och med på egen botten kan man vidare tro, att åtskilliga olägenheter af likställigheten mellan kvinliga och manliga studenter skulle visa sig särskildt i afdelningslifvet. Jag har emellertid redan i historiken framhållit, icke

blott huru samtliga studentafdelningar på förhand ansågo, att några olägenheter ej vore att befara af gemenskapen i afdelningarna, men väl fördelar däraf att vänta, utan äfven huru konsistorium hyste samma uppfattning därom, och slutligen huru de kvinliga studenterna, då de ansökte om rätt att inträda i afdelningarna, därigenom äfven själfva angåfvo sig hafva samma åsikter. Huru har nu den erfarenhet, som vunnits i detta afseende, besvarat frågan?

Jag håller mig till erfarenheten från lifvet inom nyländska afdelningen, af hvilkens gästfrihet, för att använda det formelt riktigaste uttrycket, omkring tjugu kvinliga studenter begagnat sig. Vid mötena närvara vanligen åtminstone några af dem; ett dussin på en gång torde varit det största antalet. I diskussionerna deltaga de i allmänhet icke i hörbar mått, ett förhållande som väl beror på anspråkslöshet. Så mycket flitigare värka de i afdelningens komitéer; i den stående redaktionskomitén för afdelningens tidning Nylands Dragon äro t. ex. ett par af de unga damerna invalda. Särskildt hafva de visat sitt intresse på folkbildningsområdet. Genom deras uppoffrande arbete hafva afdelningens elementarkurser för kvinliga arbetare möjliggjorts, och nödig förstärkning i lärarekrafterna ha deras kamrater i andra afdelningar beredvilligt lämnat. — Umgänget mellan de manliga och kvinliga studenterna är otvunget. Vi, nuvarande manliga afdelningsmedlemmar, kunna visserligen icke betrakta de kvinliga såsom kamrater i samma mening som de manliga, men det är icke kurtis, icke sökta räsonnemang, som

känneteckna umgänget, utan samtal mellan ungdomar af olika kön, men med gemensamma intressen och syften. Vid de regelbundna samkvämen efter mötena närvara äfven de kvinliga studenterna och bidraga efter förmåga, likasom de manliga, till trefnaden, men framför alt är deras inflytande märkbart i den ton, som genomgår det hela, ty denna har, såsom afdelningarna och äfven konsistorium förutsågo, vunnit och vinner fortfarande i hyfsning i alla afseenden. Vid årsfesterna deltaga de kvinliga studenterna numera såsom betalande, hvarigenom likställigheten kommit att konsekvent tillämpas. — Sina plikter fullgöra de kvinliga studenterna samvetsgrannare än de manliga, och detta exempel invärkar otvifvelaktigt äfven på oss, manliga afdelningsmedlemmar, och våra pliktuppfyllelser.

Detta är i korthet, hvad jag har att säga om de kvinliga studenternas närvaro i afdelningarna, åtminstone sådan denna yttrar sig i den nyländska. De stora likheterna mellan de akademiska förhållandena hos oss och i Sverge föra mig till jämförelser. I Sverge äro de kvinliga studenterna rättsligen likstälda med de manliga och tillhöra således i egentlig mening nationerna. Emellertid är deras antal vid Upsala och Lunds universitet sammanlagdt ej så stort som hos oss. Och hvad deras faktiska ställning i studentvärlden beträffar, äro de mycket sämre lottade än de våra. I Stockholms nation i Upsala skola t. ex. de vid denna nation inskrifna kvinliga studenterna (12 af hela antalet 21 i Upsala) för första gången i år hafva deltagit i ett nationssammanträde, och då egnades

dem icke ens några välkomstord — hvilket vill säga något i Sverge. Deras roll inom nationerna tyckes vara ingen och har ej förbättrats på senaste tider.

Så olika hafva förhållandena gestaltat sig i denna fråga! Sverge medgifver och har länge medgifvit lika rättigheter åt de kvinliga studenterna som åt de manliga, medan dessas faktiska ställning lämnar mycket öfrigt att önska. Finland nekar och har länge nekat rättigheterna, medan de kvinliga studenternas ställning faktiskt i det närmaste blifvit sådan den med dessa rättigheter är afsedd att varda.

Mycket godt och intet ondt medföra de nuvarande förhållandena vis-à-vis de kvinliga studenternas ställning vid vårt universitet. Men hvad som existerar tyckes böra existera i olaglighetens form. Alt flere blifva emellertid undantagen och alt mindre berättigade visar värkligheten angreppen mot de bestående förhållandena vara. Kan man då icke godt legalisera dem? Att nu göra detta är ju endast att säkert konservera hvad man har. Det gäller ej längre att bryta de »traditionella fördomar», hvarmed Topelius år 1878 känneteecknade hela motståndet. Ty de äro faktiskt redan brutna.

Georg Schauman.

Jägargossen.

(Runeberg.) Jean Sibelius.

ff p mp ff

På mar - - ken vis - - - tas få - - - geln

blott, och löf - - - ven skym - - - ma än;

jag har ej gjort ett en----da skott,
och det blir qväll i---gen. Om
vin--tern kom-me hit en-gång med drif--vor
mf

i sitt fjät, jag så- ge bätt-

mp

re ri--pans gång, och or----ren höl----le

trä't. Om

luf-ten vil-le blif-va sval och löf-ven fal--la

p

Ped.

se'n, jag såg kanske i nä-sta dal en flock af

mf

jär--par re'n. Dock snart skall ripans spår sig te och

mf

jär-pens skygd för--gå; men den, som helst jag

cresc. *f*

vil---le se, skall jag ej se än----då.

mp

dim

Jag blickar här, – hon blickar der, men

ppp

ack, vi mö– –tas ej! Jag kun–de stå, der

pp

blic–ken är, och så– –ge hen– –ne ej. E–

mel- - -lan oss är sjö, är fjäll, är

dolce

mo med fu- - - - ru på, e-

mel- - -lan oss är dag och qväll och

p

kan - - - - ske natt ock - - - - så. Och

kan-ske natt ock - - - så.

pp

mp

pp

ff

Widener Library
3 2044 100 878 461